

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Martin Sunnqvist

Släktvapenrätt

– en jämförande studie
av den historiska och nutida,
engelska, tyska och svenska
rättsliga regleringen av släktvapen
och dess förhållande till varumärkesrätten

Examensarbete
20 poäng

Handledare:
Universitetslektor Christian Häthén

Ämnesområde:
Komparativ rättshistoria med
inriktning mot immaterialrätt

Termin:
ht 2000 – vt 2001

Förord

”Surely even those who affect the greatest contempt for Heraldry will admit that if Arms are to be borne at all, it should be according to the laws of Arms.”

J. R. Planché, Somerset Herald¹

På 1390-talet avgjordes i England flera tvister om rätten till släktvapnet *Azure, a Bend Or*, det vill säga *i blått fält en gyllene balk*. På 1340-talet tvistade två tyskar om hjälmprydnaden *en i guld och svart delad vinge*. I skrivande stund prövas rätten till vapnet *i blått fält en gyllene sjuuddig stjärna* av Patent- och registreringsverket i ett varumärkesärende. Skillnaden är på ett sätt slående. I de först nämnda fallen ser man framför sig rustade riddare, tvistande om rätten att i tornering använda sin vapensköld som kännetecken. Numera handlar det inte om torneringar på medeltida vis. Det handlar om kännetecken i dagens torneringar – varumärken i kampen om kunderna. Den gemensamma nämnaren för de nämnda tvisterna är, att heraldiken står i centrum.

Det finns idag ett utbrett intresse för heraldik. Släkter med rötter i medeltiden för vidare sina medeltida vapen, samtidigt som släkter som hittills saknat vapen antar nya. Ett allt större behov av personliga kännetecken och personlig identifiering kan förmärkas. Bristen på skaparkraft och den fåfängliga driften att lysa med lånta fjädrar gör sig alltjämt påmind, och därmed kan frågan uppkomma, vad den, som drabbats av intrång i rätten till sitt kännetecken, kan göra för att stävja detta.

I arbetet med denna uppsats, vilket nu pågått i mer än ett år, har jag försatt mig i tacksamhetsskuld, som på hävdvunnet sätt i möjlig mån här skall återgäldas. Engagerad handledare med mycken god konstruktiv kritik har varit universitetslektor Christian Häthén. Professor Kjell Å. Modéer har förmedlat boken *A Grammar of Signs* till mig, vilken är en väsentlig förutsättning för avsnittet om Bartolus de Saxoferrato. Hovrättsnotarien Eric Bylander har bidragit med idéer, engagemang och värdefulla synpunkter. Jag vill framföra mitt stora tack.

Ett särskilt varmt tack vill jag rikta till Malin, som dels hjälpt mig med översättningar från latin och franska, dels haft tålamod med de många papper och böcker, som jag har omgivits av vid skrivandet av denna uppsats...

Martin Sunnqvist

---

¹ Planché är citerad i Ashman, Peter M., ”Heraldry and the Law of Arms in England” i *The Journal of Legal History*, vol. 9, nr. 1, London 1988, s. 52.

Innehåll

<u>SAMMANFATTNING</u>	6
<u>FÖRKORTNINGAR</u>	7
<u>INLEDNING</u>	8
<u>Syfte och frågeställningar</u>	8
<u>Avgränsningar</u>	9
<u>Teori och metod</u>	10
<u>Komparativ rätt</u>	10
<u>Rättshistoria och rättskulturer</u>	11
<u>Jämförelsen i ljuset av rättskulturena</u>	13
<u>Sammanfattande synpunkter</u>	14
<u>Material och forskningsläge</u>	15
<u>Disposition</u>	18
<u>Några rättsliga begrepp</u>	18
<u>HERALDIK</u>	20
<u>Vad är heraldik?</u>	20
<u>Heraldikens historia</u>	22
<u>Heraldikens uppkomst runt år 1100</u>	22
<u>Heraldikens senare utveckling</u>	24
<u>Heraldiska provinser</u>	26
<u>Heraldisk sed och sedvanerätt</u>	26
<u>BARTOLUS OCH VAPENRÄTTENS URSPRUNG</u>	28
<u>Det medeltida studiet av den romerska rätten</u>	28
<u>Tractatus de Insigniis et Armis</u>	29
<u>Kritik mot De Insigniis</u>	31
<u>Spridningen av Bartolus' idéer</u>	31
<u>Rätten att anta och föra vapen</u>	32
<u>Förutsättning för förande av vapen</u>	32
<u>Rättens uppkomst – antagande och förläning</u>	32
<u>Vapenrättens innehåll – ensamrätten</u>	33
<u>Vapenrättens skyddsobjekt – släktmedlemmarna</u>	34
<u>Förhållandet mellan vapenrätt och varumärkesrätt</u>	35

<u>INTERNATIONELL OCH EUROPEISK VAPENRÄTT INOM VARUMÄRKESRÄTTEN</u>	37
<u>Pariskonventionen</u>	37
<u>Europeisk gemenskapsrätt</u>	37
<u>Förordningen om gemenskapsvarumärken</u>	38
<u>Direktivet om harmonisering av medlemsstaternas varumärkeslagar</u>	40
<u>ENGELSK VAPENRÄTT</u>	42
<u>Inledning</u>	42
<u>En bakgrund till engelsk vapenrätt</u>	42
<u>Domstol i vapenmål – Court of Chivalry</u>	45
<u>Ämbeten för vapenväsendet – College of Arms</u>	51
<u>Rätten att anta och föra vapen</u>	53
<u>Förutsättning för förande av vapen – gentlemen, eminent men</u>	53
<u>Rättens uppkomst – antagande och förläning</u>	54
<u>Vapenrättens innehåll – ensamrätten</u>	58
<u>Vapenrättens skyddsobjekt – släktmedlemmarna</u>	60
<u>Succession genom börd m.m.</u>	61
<u>Testamentariska förordnanden</u>	63
<u>Överlåtelse</u>	65
<u>Utdöda släkters vapen</u>	65
<u>Förhållandet mellan vapenrätt och varumärkesrätt</u>	65
<u>TYSK VAPENRÄTT</u>	69
<u>Inledning</u>	69
<u>En bakgrund till tysk vapenrätt</u>	69
<u>Ämbeten för vapenväsendet</u>	72
<u>Rätten att anta och föra vapen</u>	74
<u>Förutsättning för förande av vapen – Wappenfähigkeit</u>	74
<u>Rättens uppkomst – antagande och förläning</u>	81
<u>Vapenrättens innehåll – ensamrätten</u>	83
<u>Vapenrättens skyddsobjekt – släktmedlemmarna</u>	88
<u>Succession genom börd m.m.</u>	89
<u>Testamentariska förordnanden</u>	97
<u>Överlåtelse</u>	97
<u>Utdöda släkters vapen</u>	98
<u>Förhållandet mellan vapenrätt och varumärkesrätt</u>	99
<u>SVENSK VAPENRÄTT</u>	102
<u>Inledning</u>	102
<u>En bakgrund till svensk vapenrätt</u>	102
<u>Ämbeten för vapenväsendet</u>	104
<u>Rätten att anta och föra vapen</u>	109

<u>Förutsättning för förande av vapen</u>	109
<u>Rättens uppkomst – antagande och förläning</u>	116
<u>Vapenrättens innehåll – ensamrätten</u>	120
<u>Vapenrättens skyddsobjekt – släktmedlemmarna</u>	128
<u>Succession genom börd m.m.</u>	128
<u>Testamentariska förordnanden</u>	132
<u>Överlåtelse</u>	133
<u>Utdöda släkters vapen</u>	133
<u>Förhållandet mellan vapenrätt och varumärkesrätt</u>	134
<u>JÄMFÖRELSE OCH ANALYS</u>	138
<u>Inledning</u>	138
<u>Skillnader, likheter och utvecklingstendenser i rättsordningarna generellt</u>	138
<u>Vapenrättens generella utvecklingslinjer</u>	142
<u>Vapenrättens plats i rättssystematiken</u>	143
<u>Ämbeten för vapenväsendet</u>	145
<u>Rätten att anta och föra vapen</u>	146
<u>Förutsättning för förande av vapen</u>	146
<u>Rättens uppkomst – antagande och förläning</u>	147
<u>Vapenrättens innehåll – ensamrätten</u>	149
<u>Vapenrättens skyddsobjekt – släktmedlemmarna</u>	154
<u>Succession genom börd m.m.</u>	154
<u>Testamentariska förordnanden</u>	156
<u>Överlåtelse</u>	157
<u>Utdöda släkters vapen</u>	157
<u>Förhållandet mellan vapenrätt och varumärkesrätt</u>	158
<u>AVSLUTNING OCH SLUTSATSER</u>	159
<u>KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING</u>	163
<u>PLANSCH I</u>	68
<u>PLANSCH II</u>	137

Sammanfattning

I uppsatsen behandlas, med en komparativ rättshistorisk metod, den rättsliga regleringen av släktvapen i engelsk, tysk och svensk rätt. Heraldiken uppkom på 1100-talet och heraldiska vapen har alltsedan dess tjänat som kännetecken för bland annat släkter och personer. Den förste som formulerade rättsliga regler för heraldiken var Bartolus de Saxoferrato på 1300-talet.

I England finns sedan 1400-talet en heraldisk myndighet, *College of Arms*. *College of Arms* förlänar vapen å kronans vägnar till dem som befinner sig värdiga detta. Utan förläning uppkommer ingen rätt till ett vapen. Det är rättsligt otillåtet att föra annans vapen, även som varumärke.

I Tyskland saknar heraldiken en motsvarande organisation, och vem som helst kan numera anta sig ett vapen, även om det tidigare funnits rättsliga hinder däremot. Sedan länge anses det vara rättsligt otillåtet att anta annans vapen. Detta gäller även användning av vapnet som varumärke.

Inte heller i Sverige finns en heraldisk organisation motsvarande *College of Arms*. Vem som helst kan anta sig ett vapen. Det har ansetts otillåtet för obehöriga att använda adliga ätters vapen, och mot bakgrund av rättsutvecklingen i övrigt torde detta skydd numera kunna ha en något vidare tillämpning. Skyddet torde också gälla mot användning av vapnet som varumärke.

Varumärkesrättsligt får de nationella skydden för vapen genomslag i den europeiska gemenskapsrätten. Dessutom finns ett starkare skydd för vapen av särskilt allmänt intresse, som beaktas *ex officio* av den gemensamma varumärkesmyndigheten OHIM.

Successionen av vapen, det vill säga att barn vid födelsen kan få rätt till ett vapen, har ansetts följa den agnatiska principen. Detta gäller rättsligt i England och enligt sed i Tyskland och Sverige. I denna del är det svårt att yttra sig om framtida förhållanden.

Slutsatsen är, att det med relevans för vapenrätten finns sju problemområden, som har varit eller är kontroversiella: Vad gäller rätten i allmänhet finns en konflikt mellan synsättet att nutid och dåtid skall ställas mot varandra och synsättet att kontinuiteten är mer betydelsefull. Vad gäller vapenrätten i synnerhet har tidigare frågan varit aktuell, om endast vissa samhällsgrupper är berättigade att föra vapen. En ännu aktuell fråga är, huruvida lika god rätt till ett vapen uppkommer genom antagande och förläning, och svaret skiljer sig åt mellan länderna. Rättsintrång, usurpation, är otillåtet i de undersökta länderna, under förutsättning att intränglingen använder vapnet som kännetecken och inte som dekoration. Huruvida successionen av vapen liksom tidigare även numera följer rättsregler eller utomrättslig sed skiljer sig åt mellan länderna. Ensamrätten till ett vapen torde i de undersökta länderna beaktas även i varumärkesrätten. En viktig genomgående distinktion är, i vilken utsträckning normerna är rättsregler eller utomrättslig sed.

Det sistnämnda problemområdet är det viktigaste, eftersom det avgör normernas ställning. Hur gränsen mellan det rättsligt förbjudna och det heraldiskt olämpliga dras, avgör i vilken mån normerna kan genomdrivas.

Förkortningar

All E R	All English Law Reports
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch
Ch.	The Law Reports, Chancery division
<i>Cod.</i>	Codex
<i>Dig.</i>	Digesta
EGD	Europeiska Gemenskapernas Domstol
GG	Grundgesetz
GVMF	Gemenskapsvarumärkesförordningen
LT	Law Times Reports of Cases Decided
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
OHIM	Office for the Harmonisation of the Internal Market
SFS	Svensk Författningssamling
SOU	Statens Offentliga Utredningar
WZG	Warenzeichengesetz

Inledning

Föreliggande uppsats behandlar den rättsliga regleringen av heraldiska släktvapen. Som en illustration av rättsområdet redogörs här för en tvist, som för övrigt har anknytning till Lund. Birger Gunnarsen var åren 1497-1519 ärkebiskop i Lund, och han förde ett vapen med en lind i skölden. Rådsherrn och godsherrn Henrik Krummedige i Halland förde även han en lind i sitt vapen, varför han anklagade ärkebiskopen för att ha tagit efter hans vapen. Biskop Birger skall då enligt berättelsen ha svarat:

”Edert adliga vapen har jag ej tänkt på och vill icke heller söka tillägna mig detsamma.”²

Ärkebiskopen redogjorde sedan i detalj för symboliken i de olika motiven i vapnet. Biskopen förde en lind med fem rosor och däröver en himmel eller molnskura.³ Han skall sedan ha frågat adelsmannen Krummedige, som förde i blått fält en vit lind,⁴ vilken symbolik hans lind hade, men Krummedige blev svaret skyldig. Den danske kungen och hans övriga råd ansåg, att inget intrång i Krummediges vapenrätt förelåg. Birger Gunnarsen använde vapnet i sigill och det ses också på hans sarkofag i kryptan i Lunds domkyrka.⁵

Denna uppsats skall inte behandla frågor kring den heraldiska symboliken, utan de till släktvapen knutna rättsliga frågorna. Tvister om bruket av släktvapen uppkom tidigast på 1100-talet och uppkommer alltjämt.

Syfte och frågeställningar

Uppsatsens syfte är beskriva och analysera släktvapenrätten i England, Tyskland och Sverige i kontexten av europeisk rättskultur och rättshistoria.

I uppsatsen ställs för varje rättsordning några frågor, som nära hör samman. De besvaras såväl avseende tidigare som nu gällande rätt.

- *Vilka personer får anta och föra heraldiska vapen?* Härunder behandlas, huruvida rätten att föra vapen är begränsad till vissa personkategorier, såsom exempelvis adeln, eller omfattar alla personer. Med denna fråga hör samman, på vilket sätt rätten till ett vapen uppkommer i ett enskilt fall – krävs förläning eller räcker det att den som vill föra vapnet antar det?

- *Vem eller vilka har rätt till ett visst heraldiskt vapen?* Frågan handlar om ensamrätten till ett vapen med visst innehåll – till exempel en sköld med en lind – och rätten att hindra andra från att använda ett förväxlingsbart vapen. Härmed hör samman, vilket subjekt ensamrätten har när den delas av flera personer, det vill säga hur vapen överförs i en släkt och hur släkten

---

² Jansson, Bror, ”Ärkebiskopens vapensköld och dess symbolik” i *Saxo. Kulturhistorisk Årsbok för Skåneland 1999*. Kristianstad 1999, s. 26 f. Jfr Verwohlt, Ernst, ”Retsbeskyttelse af offentlige våbener og slægtsvåbener” i *Heraldisk Tidsskrift*, band 7, Köpenhamn 1990-94, s. 464. Se ang. ätten Krummedige: Raneke, Jan, *Svenska medeltidsvapen*, del II, Lund 1982, s. 490, och ang. Birger Gunnarsen: Cavallin, S., *Lunds stifts herdaminne*, del I, Lund 1854, s. 11 ff.

³ Jansson, a.a., s. 26 f.

⁴ Raneke, Jan, *Svenska medeltidsvapen*, del II, Lund 1982, s. 490.

⁵ Jansson, a.a., s. 26 f.

skall definieras. Hit hör också frågan, huruvida utdöda släkters vapen skyddas.

- *Hur beaktas vapenrätten i varumärkesrätten?* Denna fråga rör, hur ensamrätten till ett heraldiskt vapen kan hindra annans ansökan om registrering av vapnet som varumärke.

Behandlingen av dessa frågor mynnar ut i en jämförande och analyserande del. Där skall besvaras frågan vilka likheter och skillnader som finns mellan de olika länderna i rättshistoria och gällande rätt samt hur de kan tänkas ha påverkat varandra. Rättens innehåll skall därvid relateras till den första kända systematiseringen av vapenrätten, nämligen Bartolus' de Saxoferrato *Tractatus de Insigniis et Armis*. På motsvarande sätt skall vapenrätten sådan den uppträder i varumärkesrätten relateras till sin grund, nämligen den europeiska gemenskapsrätten på området.

Avgränsningar

"Ymnighet kan lätt beskäras, men torftighet kan ingen möda bota"

Quintilianus⁶

Uppsatsen behandlar den rättsliga regleringen av heraldiska vapen för släkter. Därmed lämnas övriga vapen åsido, särskilt de territoriella vapnen för bland annat städer, kommuner och länder. Detta hindrar dock inte, att dessa vapen emellanåt tas upp i jämförelser. Vad gäller den tyska och framför allt den engelska rätten har släktvapen och territoriella vapen, åtminstone delvis, samma rättsställning, varför prejudikat rörande territoriella vapen kan ha relevans också för släktvapen. Det finns emellertid också vapen som samtidigt representerar en släkt och ett territorium, nämligen de kungliga vapnen. Det skulle föra för långt att behandla också de speciella rättsliga frågor som uppkommer kring vapen som både symboliserar en släkt och en stat, varför de har utelämnats.

Rättsordningarna i England, Tyskland och Sverige jämförs. Den engelska vapenrätten har utvecklats och stadgats under många sekler, och är därför förhållandevis tydlig och klar. Tysk rätt har traditionellt varit en inspirationskälla för svensk rätt, och dess vapenrätt är mer utvecklad än den svenska. En jämföra engelsk, tysk och svensk vapenrätt är enligt min bedömning givande, dels för att undersöka hur rättsregler tidigare spridits mellan länderna, dels för att finna rättsliga lösningar för framtiden. För att göra bilden fullständig hänvisas den intresserade läsaren på några ställen till några andra länders vapenrätt.

Geografiskt avses med England också Wales och Nordirland, däremot inte Skottland, som har en annan vapenrättslig organisation.⁷ Vad avser Tyskland skall jag inte göra någon närmare geografisk avgränsning därav, utan jag anser det relevant, som för fram till den tyska rätten av idag, oavsett det tyska områdets tidigare geografisk-politiska förhållanden. Motsvarande gäller för Sverige – rättsläget i de finska delarna av Sverige före år 1809 ses som relevant för svensk rätt.

⁶ Quint. Inst. 2.4.6., citerad i Rydstedt, Rudolf, *Retorik*, Lund 1993, s. 16.

⁷ Se ang. Skottland: Agnew of Lochnaw, Sir Crispin, "Heraldry" i *The Laws of Scotland, Stair Memorial Encyclopaedia*, band 11, Edinburgh 1990.

Den upphovsrätt, som en vapenkonstnär kan ha till ett vapens utseende, behandlas inte i uppsatsen. Vapenkonstnärens upphovsrätt och vapenbärandens känneteckensrätt är helt åtskilda. Ett heraldiskt vapen är bestämt till sitt innehåll, inte till sin form. Därför kan flera olika konstnärer samtidigt ha upphovsrätt till olika framställningar av samma vapen, förutsatt att verkshöjd föreligger.⁸

Teori och metod

"Since there is a limit to the amount which students can absorb, it looks as if comparative law may be overtaken by the same fate as legal history and legal sociology, namely to be treated as a luxury subject in which the brightest students may indulge but which normal students cannot afford."

Konrad Zweigert och Hein Kötz⁹

"[T]here is indeed much 'law' to be found beyond the rules."

Pierre Legrand¹⁰

För att besvara frågan, vilket rättsligt skydd släktvapen har idag, undersöks i denna uppsats några olika länders rättsreglering. Rättsområdet är i sig internationellt, och nationella lagar, prejudikat och doktrin på området är knapphändiga. En internationell jämförelse ger därför mer material att dra slutsatser av.

Den rättshistoriska utvecklingen är väsentlig för förståelsen av vapenrätten idag, och ger också viktiga besked om varför och hur vapenrätten har uppkommit och vidareutvecklats. Rättshistorien skall här således inte ses som en bakgrund, utan en integrerad del av rättsområdet, utan vilken det inte kan förstås. Av denna anledning är vapenrätten passande för en rättshistorisk komparation, varvid också slutsatser om idag gällande rätt dras.

I modern komparativrättslig diskurs är de tyska rättsvetenskapsmännen professor Konrad Zweigert och professor Hein Kötz dominerande. Nyare aspekter på området företräds av professor Pierre Legrand samt professor Mark van Hoecke och Mark Warrington. I detta avsnitt presenteras deras tankar om den komparativa metoden. Deras synpunkter på de europeiska rättsordningarnas framtid behandlas i det jämförande kapitlet.

Komparativ rätt

Komparativ rätt definieras av KONRAD ZWEIGERT och HEIN KÖTZ som en jämförelse av världens olika rättssystem. Jämförelsen sker i två nivåer,

---

⁸ Se ang. upphovsrätt till vapen Granqvist, Elias, "Vapenrätt – immaterialrättsliga aspekter på heraldiken" i *Nordiskt immateriellt rättsskydd, N.I.R.*, 1994, Stockholm 1994, s. 349 ff.

⁹ Zweigert, Konrad o. Kötz, Hein, *An Introduction to Comparative Law*, 2 uppl., Oxford 1987, s. 21.

¹⁰ Legrand, Pierre, "European Legal Systems are not Converging" i *International and Comparative Law Quarterly*, vol. 45, London 1996, s. 60.

makrojämförelse och mikrojämförelse. Med makrojämförelse avses jämförelse av olika rättssystemens anda, stil, metod och procedur. För att kunna genomföra en sådan jämförelse måste först rättskällevärdet och juristernas yrkesroller i de olika länderna undersökas. Vid mikrojämförelse jämförs specifika rättsinstitut eller rättsfrågor. Skiljelinjen mellan makro- och mikrojämförelse är flexibel, och de båda komparationssätten måste ofta förenas. De olika rättssystemens rättskällevärden, begrepp och övrig kontext måste först undersökas. Detta är en förutsättning för att rättens innebörd skall kunna fastställas.¹¹

Genom jämförelsen undersöks skillnader och likheter i olika rättssystemens rättsliga lösningar av ett problem, men den skall därvid inte göra detta inom de olika systemens kontext var för sig, utan i en för lösningarna gemensam kontext. Vad jämförelsen handlar om är, hur en viss rättslig funktion fullgörs i de olika systemen; den rättsliga funktionen är *tertium comparationis*.¹²

Det väsentliga vid undersökandet av olika rättssystem är således funktionaliteten – att jämföra de företeelser, som i olika rättssystem fullgör samma funktion. Olika rättssystem ställs ofta inför samma problem och löser dem på olika sätt men med liknande resultat. Systematiken, begreppen och rättskällevärdet i det egna rättssystemet kan inte framgångsrikt användas vid tolkningen av andra rättssystem. Motsvarigheten till en rättsordnings lösning på ett visst rättsligt problem kan i en annan rättsordning återfinnas på en helt annan plats i rättssystemet eller lösas på ett utomrättsligt sätt.¹³

Slutsatsen kan beröra till exempel varför och hur likheter och skillnader har uppkommit, vilket rättssystem som har problemets mest lämpliga lösning eller hur det egna rättssystemet bör utvecklas *de lege ferenda*. Företeelsen att olika rättsordningar ger liknande lösningar är enligt Zweigert och Kötz så återkommande i komparativ rätt, att man på rättsområden som är politiskt och moraliskt förhållandevis okontroversiella kan tala om en *praesumptio similitudinis*. Denna presumtion att de praktiska resultaten liknar varandra kan användas både vid sökandet av information och som en kontroll av att de slutsatser man funnit är rimliga. På rättsområden som är politiskt och moraliskt kontroversiella kan presumtionen inte användas.¹⁴ Zweigerts och Kötz' *praesumptio similitudinis* inom de västliga rättssystemen ger emellertid enligt PIERRE LEGRAND en delvis förenklad bild av rätten. Man måste enligt honom också studera rättssystemens djupare strukturer; rättskulturen och kulturen som helhet.¹⁵

Rättshistoria och rättskulturer

Genom komparativ kontemporär rätt undersöks skillnader i rättssystem på olika platser, medan inom rättshistorien studeras skillnader inom rättssystem vid olika tidpunkter. I både komparativ rätt och rättshistoria kan och bör jämförelser göras, och skillnaderna i rättsordningarna står att finna i deras

¹¹ Zweigert o. Kötz, a.a., s. 22 ff., 47 ff. o. 61.

¹² Zweigert o. Kötz, a.a., s. 6 ff., o. 40 ff., Bogdan, a.a., s. 42 ff. o. 61 ff.

¹³ Zweigert o. Kötz, a.a., s. 30 ff.

¹⁴ Zweigert o. Kötz, a.a., s. 6 ff. o. 36 ff.

¹⁵ Legrand, a.a., s. 52 ff.

historia. I komparativ rättshistoria studeras därmed rättsliga likheter och skillnader i olika platser och olika tiders rättssystem.¹⁶

PIERRE LEGRAND definierar kultur som ett ramverk av abstrakta gemensamma tolkningar. Kulturen är ett mellanläge mellan det som är gemensamt för alla människor och det som är unikt för varje individ. Den härleds från historiska erfarenheter och är sammankopplad med identiteten. Rätten utvecklas inte oberoende av det omgivande samhället, utan reglerna reflekterar kulturen. Rätten är därför inte ett sammanhängande, objektivt och abstrakt system i sig, utan beroende av omgivningen, seder och bruk.¹⁷

Inte bara lagen bör därför beaktas, utan också den kultur och den historia i vilken lagen finns. "[T]here is indeed much 'law' to be found beyond the rules."¹⁸ Legrands närmande till den europeiska rättsutvecklingen är därmed: Visserligen kan de europeiska lagreglerna vara gemensamma, men det innebär inte att rättssystemen närmar sig varandra, för det finns så mycket bakomliggande som inte påverkas av gemensamma regler.¹⁹

Man kan aldrig helt förstå ett främmande rättssystem, eftersom man inte är infödd i det systemet, men man kan förklara det för sin egen rättskultur med dess begrepp och språkbruk. Det är inte så, att en kontinentaleuropé inte kan förstå den engelska rätten, men kontinentaleuropén kan inte förstå den engelska rätten på samma sätt som en engelsk rättslär.²⁰

Väsentligt i förståendet av en rättskultur är vilken uppfattning om rätten som finns i samhället. Hit hör mytologi, symbolik och symboliserande attribut samt de historier och den historia en rättskultur berättar om sig själv – rättskulturens självbild. En sammanstrålning av de europeiska rättssystemen är enligt Legrand omöjlig, eftersom skillnaderna i mentalitet mellan *common law* och kontinentaleuropeisk rätt är oöverbryggbara. Seder och bruk ändras inte genom lag, utan en långsiktig successiv anpassning sker.²¹

Så är dock inte alltid fallet. Exempel på snabba förändringar av rättskulturer finns, såsom 1100-talets rättsliga revolution och den tyska återföreningen år 1990, då det östtyska rättssystemet helt ersattes av det västtyska. Modernitet ställs mot traditionalism. Eftersom individer har ett behov av att kunna identifiera sig med sin rättskultur, följs modernitet och tradition successivt åt.²²

MARK VAN HOECKE och MARK WARRINGTON anför, att den komparativa rätten inte kan begränsa sig till att endast jämföra regler. Lagens regler måste placeras i en större kontext av rättsliga resonemangssätt och juridiska arbetsmetoder. Att endast finna lagens funktion, vilket är Zweigert och Kötz

---

¹⁶ Zweigert o. Kötz, a.a., s. 8 ff.

¹⁷ Legrand, a.a., s. 56 ff.

¹⁸ Legrand, a.a., s. 60.

¹⁹ Legrand, a.a., s. 59 f.

²⁰ Legrand, a.a., s. 76.

²¹ Legrand, a.a., s. 60 ff.

²² Modéer, Kjell Å., "Optimala rättsliga kulturer? Om modernitet och kontinuitet i nationella och globala rättsliga kulturer" i *Juridisk Tidskrift vid Stockholms Universitet*, 1999-2000, nr 1, Stockholm 1999, s. 71 ff.

metod, är enligt dem för begränsat.²³ Zweigert och Kötz jämför dock också rättssystemen, och då ser de mer till kontexten än den funktionalistiska metoden antyder, vilket kommer till uttryck i begreppet ”*Der Stil der Rechtskreise*”. Stilbegreppet inkluderar bland annat rättssystemets historia, tänkesätt, institutioner, rättskällor och ideologier.²⁴

Problemet kan formuleras så, att det speciella för komparativ rätt inte är undersökningen av rättsreglerna utan jämförelsen dem emellan. Om det krävs mer för att studera ett främmande rättssystem än för att studera det egna rättssystemet, implicerar detta att det ändå i båda systemen finns outtalade förhållanden, som avgör hur lagen tillämpas och tolkas. Komparativ rätt identifierar det dolda i rätten. Van Hoecke och Warrington går ytterligare ett steg och hänvisar till rättskulturen som ett specifikt sätt, på vilket värden och begrepp integreras i de rättsliga institutionernas verksamhet och i tolkningen av rätten.²⁵

Jämförelsen i ljuset av rättskulturerna

Det räcker enligt van Hoecke och Warrington inte att granska rättsreglerna när två rättssystem jämförs, utan också rättspraxis och sedvanerätt måste beaktas samt rättskällornas inbördes förhållande. Rättsvetenskapen är väsentlig, eftersom den utvecklar rättsordningens begrepp och metoder samt beskriver, tolkar, strukturerar och systematiserar rätten. Delarna skall passa i helheten och rättskällorna skall tillsammans forma en koherent helhet. Rättsvetenskapen är, tillsammans med lagstiftning, rättspraxis och sedvanerätt, objektet för det komparativa rättsstudiet, men rättsvetenskapen är också den komparativa rättens vetenskapliga modell. Ambitionen med en komparativ rättsundersökning är att finna ett neutralt språkbruk, som kan beskriva de olika rättsordningarna.²⁶

Vad skiljer en rättskultur från en annan? Begreppet *paradigm* innefattar det gemensamma ramverk, inom vilket teorier utvecklas och diskussioner förs; en gemensam världsbild med gemensamt språk och gemensamma begrepp. Rättskulturella paradigm har följande viktiga faktorer: I. lagbegreppet – lagens förhållande till andra normer; II. en rättskällesteori och -hierarki; III. en juridisk metod för lagstiftning, domsgivning och rättskälletolkning; IV. argumentationsteori, som avgör vilka argument, som kan användas; V. en teori om rättens legitimitet; och slutligen VI. en gemensam grundideologi, gemensamma grundvärden, en gemensam världssyn och en gemensam syn på rättens roll i samhället.²⁷

Rättssystem kan skilja sig åt i stora delar och ändå resonera liknande och komma till samma resultat. Å andra sidan kan inom ett rättssystem domstolar argumentera olika och komma till olika resultat. Skillnader i den västliga kulturen mellan kontinentaleuropeisk rätt och *common law* har – åtminstone tills nu – varit tydliga i II. och III. Inom en rättsordning kan det finnas skillnader i de kategorierna till exempel mellan offentlig rätt och privaträtt. En gemensam ideologi hör ihop med liknande ekonomiska och

²³ van Hoecke, Mark o. Warrington, Mark, ”Legal Cultures and Legal Paradigms: Towards a New Model for Comparative Law” i *International and Comparative Law Quarterly*, vol. 47, London 1998, s. 495 ff.

²⁴ Zweigert o. Kötz, a.a., s. 63 ff.

²⁵ van Hoecke o. Warrington, a.a., s. 498.

²⁶ van Hoecke o. Warrington, a.a., s. 522 ff.

²⁷ van Hoecke o. Warrington, a.a., s. 513 ff.

sociala förutsättningar. Punkt VI. i listan ovan är den viktigaste för att identifiera ett rättssystem. En rättsfamilj formas av rättssystem, som har liknande uppfattningar på de sex punkterna.²⁸

Rättens kontext är en väsentlig del av komparativ forskning. Denna kontext har kallats rättsstil, tradition och mentalitet. Van Hoecke och Warrington använder begreppet ”rätten som kultur” eller ”rättskultur”.²⁹ En mer eller mindre rent teknisk jämförelse är möjlig vad gäller rättssystem som överensstämmer i de sex faktorerna, till exempel för de kontinentala rättssystemen i Europeiska unionen. Jämförelsen kan bli fruktbar, eftersom kontexten, rättskulturen, är mycket likartad. Gemensam ideologi formar den djupa nivån i en rättskultur, och andra gemensamma teorier formar mellannivån. På ytan finns de konkreta reglerna. Den komparativa rätten måste skrivas med hjälp av tre begrepp: rättskultur, rätt i form av regler och rätt som integrerande instrument. Integrerande komparativ rätt tar med fördel hjälp av rättshistoria för att finna hur rättsbegreppen och -instituten utvecklats.³⁰

Det finns emellertid olika definitioner av begreppet rättskultur. Å ena sidan finns den utanförstående iakttagarens perspektiv. Å andra sidan finns *the insider's view* – den verksamma juristens perspektiv kommer till uttryck i en rättens idé- och lärdomshistoria.³¹ Väsentligt är också, att fråga sig vilken faktor, som påverkat en annan, och om påverkan överhuvudtaget föreligger. Å ena sidan kan en rättsregel ha spridits från land till land, och man kan då finna det gemensamma ursprunget. Å andra sidan kan samma eller liknande reglering ha uppkommit i olika länder oberoende av varandra, därför att motsvarande behov förelegat. Vilket som är vilket kan vara svårt att avgöra.³²

Sammanfattande synpunkter

Vid komparativa studier av rättskulturer och materiell rätt måste man, enligt den slutsats, som jag har dragit av det ovan ur litteraturen anförda, beakta likheter och olikheter på två nivåer: I. den juridiska metoden och rättskällevärdet och II. det rättsliga resultatet. Olika rättsordningar behandlar ett rättsligt problem med olika metoder, men de kan ändå komma fram till samma svar. De olika rättsordningarnas svar är jämförbara endast om de fyller samma funktion. Funktionen och metoden kan endast analyseras i ljuset av kontexten; rättskulturen.

De frågor, som ställs i uppsatsen, är i enlighet härmed formulerade så, att de inte hänför sig till begreppsbyggnaden i ett visst av de undersökta rättssystemen. Inom den kontinentaleuropeiska rätten till skillnad från den engelska har de olika rättssystematiska hemvist, men de gemensamma rättsliga funktionerna skall sökas utan att detta beaktas. När väl svaren på rättsfrågorna är funna, kan analysen av deras systematiska hemvist undersökas samt den historiska förklaringen till placeringen.

---

²⁸ van Hoecke o. Warrington, a.a., s. 515 ff.

²⁹ ”Law as culture”, van Hoecke o. Warrington, a.a., s. 532.

³⁰ van Hoecke o. Warrington, a.a., s. 532 ff.

³¹ Modéer, a.a., s. 76 ff.

³² van Caenegem, Raoul Charles, *An Historical Introduction to Private Law*, Cambridge 1992, s. 180 f.

Rättskällornas olika dignitet i de olika rättskulturerna är ett för den fortsatta framställningen väsentligt moment. Reglernas funktion är utgångspunkten, eftersom jag söker finna samma funktion i de tre olika rättssystemen. Reglerna tolkas i ljuset av skillnader i rättskultur och juridisk metod.

I det citat, som inleder detta stycke, oroar sig Zweigert och Kötz för att komparativ rätt och rättshistoria blir lyxämnen för ett fåtal. Å andra sidan säger de: Utan rättshistoria och komparativ rätt saknar juristerna det intellektuella oberoende som krävs för att ge juridiken en självständig ställning.³³ I en värld, där de internationella kontakterna ökar allt mer, krävs komparativ rätt för att juridiken skall vara framgångsrik. För att få förståelse för andra länders rättsregler, krävs förståelse för landets rättskultur, som i sin tur endast kan förstås med historiska kunskaper. Varför begränsa sig från komparativ rätt och rättshistoria i en värld där internationaliseringen och därmed insikten om historiens betydelse för nutiden är väsentlig?

Historiesynen är väsentlig. Cand. jur. et art. Bertil A. Frosell skriver:

”Blot kan det for heraldikeren være lidt vanskeligt at forlige sig med, at der er mere stof at hente i retshistorien end i gældende ret.”³⁴

Rättshistoria och gällande rätt ställs här mot varandra. Historia kan ses som ett ämne för sig och sättas som ett ”då” i motsats till ”nu”. Synsättet är främmande för engelsk rätt. Det passar bättre med rättskulturer, som sätter stiftad lag framför prejudikaträtt. Ett annat synsätt är, att historien är ständigt och kontinuerligt pågående, och att ”nu” och ”då” är delar av varandra och inte kan förstås utan varandra.³⁵

Motsättningen mellan ”nu” och ”då” torde minska i takt med att en harmoniserad europeisk prejudikaträtt utvecklas, mer uppbyggd med rättsliga principer som ledstjärnor. Kontinuiteten är väsentlig för rättssäkerheten, och ger rätten legitimitet. Med professor Aleksander Peczeniks ord:

”Allt kan ändras men inte allt på en gång.”³⁶

Något som också är nödvändigt att beakta, men som mer beror på heraldikens och vapenrättens påtagligt historiska förankring, är att historien måste konsulteras för att kunna dra slutsatser om den nu gällande rätten. Vidare uppkommer den väsentliga frågan var gränsen går mellan rättsligt relevanta regler och utomrättslig sed.

Material och forskningsläge

I första hand har i uppsatsen använts lagar och prejudikat i enlighet med respektive undersökt lands rättskällelära. Lagstiftningen inom rättsområdet är knapphändig. Vad gäller praxis används så långt möjligt rättsfallen sådana de ursprungligen publicerats. Först om detta inte varit möjligt, används litteraturens presentation av rättsfallen. Vad gäller litteratur används främst rättsvetenskaplig litteratur, således avhandlingar samt i

³³ Zweigert o. Kötz, s. 21 f.

³⁴ Frosell, Bertil A., ”Jus Heraldicum” i *Heraldisk Tidsskrift*, band 8, Köpenhamn 1995-99, s. 120.

³⁵ Jfr Modéer, Kjell Å., ”Rättshistorieämnets uppgifter. Reflektioner inför ett rätts- och forskningspolitiskt paradigmskifte” i *Svensk Juristtidning*, 1996, s. 525 ff.

³⁶ Peczenik, Aleksander, *Juridikens teori och metod. En introduktion till allmän rättslära*, Stockholm 1995, s 90.

övrigt av jurister skrivna böcker. Viss annan, historisk och heraldisk, litteratur har kunnat användas för att beskriva den faktiska sedvanan och rättstillämpningen under skilda perioder. Så långt möjligt används källorna och inte andrahandsuppgifter. Andrahandsuppgifter förekommer dock i uppsatsen, då så är nödvändigt; särskilt vad gäller äldre utländska lagar och prejudikat, vars originalhandlingar är svårtillgängliga såväl geografiskt som språkligt.

Ovan har nämnts de komparativt rättshistoriska arbeten,³⁷ som utgör uppsatsens grund vad gäller teori och metod. Deras synpunkter på utvecklingen av den europeiska rätten behandlas i den jämförande delen, så att den smala vapenrätten kan knytas till de breda europeiska perspektiven.

För generell rättshistoria har jag använt MANLIO BELLOMOS *The Common Legal Past of Europe*,³⁸ J. H. BAKERS *An Introduction to English Legal History*,³⁹ HEINRICH MITTEIS' och HEINZ LIEBERICHS *Deutsche Rechtsgeschichte*⁴⁰ och KJELL Å. MODÉERS *Historiska rättskällor*.⁴¹

Bartolus' de Saxoferrato studier på vapenrättens område behandlas främst av OSVALDO CAVALLAR, SUSANNE DEGENRING och JULIUS KIRSHNER i boken *A Grammar of Signs*.⁴²

Den främste författaren inom området engelsk vapenrätt är G. D. SQUIBB, *Queen's Counsel* och *Norfolk Herald Extraordinary*. På grund av dessa sina uppdrag bör han ha auktoritet både inom juridiken och heraldiken. Följaktligen bygger detta kapitel på prejudikat från domstolarna och information från *College of Arms*, samt Squibbs skrifter,⁴³ kompletterade med *The Oxford Guide to Heraldry* av THOMAS WOODCOCK, *barrister* och *Somerset Herald* och JOHN MARTIN ROBINSON, *Maltravers Herald Extraordinary*; PETER M. ASHMANS, *barrister*, artikel "Heraldry and the Law of Arms in England"⁴⁴ samt M. H. KEENS artikel "The Jurisdiction and Origins of the Constable's Court".⁴⁵ Keen ifrågasätter Squibbs uppfattning angående tiden för och omständigheterna vid *Court of Chivalry's* uppkomst, men anser honom auktoritativ vad gäller vapenrätten i övrigt.

Vad gäller den tyska rätten har jag, förutom lagar, lagkommentarer och rättsfall, särskilt konsulterat professor, jur. d:r FELIX HAUPTMANNNS verk

---

³⁷ Zweigert o. Kötz, a.a., Legrand, a.a., van Hoecke o. Warrington, a.a.

³⁸ Bellomo, Manlio, *The Common Legal Past of Europe, 1000-1800*, Washington 1995.

³⁹ Baker, J. H., *An Introduction to English Legal History*, 3rd ed., London 1990.

⁴⁰ Mitteis, Heinrich o. Lieberich, Heinz, *Deutsche Rechtsgeschichte. Ein Studienbuch*, Juristische Kurz-Lehrbücher, München 1988.

⁴¹ Modéer, Kjell Å., *Historiska rättskällor. En introduktion i rättshistoria*, 2 uppl., Stockholm 1997.

⁴² Cavallar, Osvaldo; Degenring, Susanne o. Kirshner, Julius, *A Grammar of Signs. Bartolo da Sassoferrato's Tract on Insignia and Coats of Arms*, Berkeley 1994.

⁴³ Squibb, G. D., *The High Court of Chivalry. A Study of the Civil Law in England*, Oxford 1959, är det främsta verket. Delar av innehållet däri återkommer i sammanfattad form i Squibb, G. D., *The Law of Arms in England*, Rev. Ed., London 1967, varför jag endast citerar den sistnämnda skriften då den innehåller något ytterligare jämfört med det större verket. Squibb behandlar *civil law*-professionen i Squibb, G. D., *Doctors' Commons. A History of the College of Advocates and Doctors of Law*, Oxford 1977.

⁴⁴ Ashman, Peter M., "Heraldry and the Law of Arms in England" i *The Journal of Legal History*, vol. 9, nr. 1, London 1988.

⁴⁵ Keen, M. H., "The Jurisdiction and Origins of the Constable's Court" i Gillingham, John o. Holt J. C. (ed.), *War and Government in the Middle Ages. Essays in Honour of J. O. Prestwich*, Cambridge 1984.

Das Wappenrecht,⁴⁶ som gör anspråk på att behandla såväl rättshistoria som den år 1896 gällande rätten. Verket kan inte förstås om inte författaren relateras till den historiska skolan inom 1800-talets tyska rättsvetenskap. Jur. d:r EDWARD BECKS doktorsavhandling *Grundfragen der Wappenlehre und des Wappenrechts*⁴⁷ är något nyare, från år 1931, men torde vara influerad av Hauptmann. Vidare finns jur. utr. d:r WALTER FREIERS korta och koncisa häfte *Wappenkunde und Wappenrecht*.⁴⁸ De senaste skrifterna på det vapenrättsliga området är en artikel av senatspresidenten vid *Kammergericht* i Berlin JÜRGEN ARNDT⁴⁹ samt den vapenrättsliga delen i *Handbuch der Heraldik – Wappenfibel*,⁵⁰ som i övrigt också ger en heltäckande bild av tysk heraldik. Något större rent vapenrättsligt verk förefaller inte ha utgivits efter Becks.

För svensk del är den viktigaste källan lagar och andra författningar, riksdags- och rådsprotokoll samt några domar. Bland litteraturen finns främst statsvetaren UNO LINDGRENs bok *Heraldik i svenska författningar*,⁵¹ som ingående redogör för den svenska lagstiftningen på området. Av stort intresse är också bland annat statsheraldikern, fil. lic., jur. kand., C. GUNNAR U. SCHEFFERS skrifter.⁵² Känneteckensrättsliga principer har behandlats av professor GÖSTA EBERSTEIN⁵³ och vapnens ställning i varumärkesrätten har berörts av jur. d:r STURE HEIDING.⁵⁴ Släktskapsförhållandenas betydelse i svensk rätt har behandlats av CHRISTER WINBERG.⁵⁵ Inga heltäckande systematiska vapenrättsliga verk finns för svensk del.

Många litteraturhänvisningar finns i en artikel av amtsdirektör ERNST VERWOHLT,⁵⁶ som i artikeln också behandlar den danska vapenrätten. Något om forskningsläget vad gäller några övriga länder, vars litteratur på området jag tagit del av, kan nämnas. Schweizisk vapenrätt behandlas av jur. d:r W. A. MÜNCH i artikeln ”Das Recht in der Heraldik”,⁵⁷ vari han även relaterar till tysk rätt. Skotsk vapenrätt sammanfattas av SIR CRISPIN AGNEW OF

---

⁴⁶ Hauptmann, Felix, *Das Wappenrecht. Historische und dogmatische Darstellung der im Wappenwesen geltenden Rechtssätze. Ein Beitrag zum deutschen Privatrecht*, Bonn 1896.

⁴⁷ Beck, Edward, *Grundfragen der Wappenlehre und des Wappenrechts. Ein Versuch und ein Beitrag zum Ausbau der Wappenwissenschaft*. Veröffentlichungen der Pfälzischen Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaften, band XX, Speyer am Rhein 1931.

⁴⁸ Freier, Walter, *Wappenkunde und Wappenrecht. Praktische Einführung in die Heraldik und Wappenrechtsfrage*, Praktikum für Familienforscher. Sammlung gemeinverständlicher Abhandlungen über Art, Ziel und Zweck der Familienforschung. Heft 7., Leipzig 1924.

⁴⁹ Arndt, Jürgen, ”Wechselwirkungen zwischen dem staatlichen Recht am Familiennamen und dem Wappenrecht” i *Der Herold – Vierteljahrsschrift für Heraldik, Genealogie und verwandte Wissenschaften*, Band 8, Berlin 1977, s. 181 ff.

⁵⁰ Hildebrandt, Adolf Matthias o. Biewer, Ludwig, *Handbuch der Heraldik. Wappenfibel*. Begründet durch Adolf Matthias Hildebrandt, herausgegeben vom Herold, Verein für Heraldik, Genealogie und verwandte Wissenschaften, 19 uppl., Neustadt an der Aisch 1998.

⁵¹ Lindgren, Uno, *Heraldik i svenska författningar. En vapenrättslig översikt från medeltiden till våra dagar*, Skrifter utgivna av Fahlbeckska stiftelsen, XXXVII, Lund 1951.

⁵² Särskilt Scheffer, C. G. U., *Heraldisk spegel*, Stockholm 1964.

⁵³ Eberstein, Gösta, ”En milstolpe i svensk namnrätt” i *Nordiskt Immateriellt Rättsskydd, N.I.R.*, 1950, Stockholm 1950.

⁵⁴ Heiding, Sture, *Om registrerade varumärken och inarbetade kännetecken*, Uppsala 1946.

⁵⁵ Winberg, Christer, *Grenverket. Studier rörande jord, släktskapssystem och ståndsprivilegier*, Rättshistoriskt bibliotek, bd 38, Lund 1985.

⁵⁶ Verwohlt, Ernst, ”Retsbeskyttelse af offentlige våbener og slægtsvåbener” i *Heraldisk Tidsskrift*, band 7, Köpenhamn 1990-94, s. 448 ff.

⁵⁷ Münch, W. A., ”Das Recht in der Heraldik” i Zwicky von Gauen, J. P. (utg.), *Archiv für Schweizerische Familienkunde*, 3. Band, Zürich 1950, s. 168 ff.

LOCHNAW i ett skotskt samlingsverk.⁵⁸ Fransk vapenrätt behandlas likaledes i ett juridiskt samlingsverk.⁵⁹

Ett viktigt vapenrättsligt hjälpmedel är de vapenböcker, som givits ut i olika länder och som mer eller mindre fullständigt redovisar ett eller flera länders släktvapen. De anger ofta bara innehavarens efternamn, vilket är en alltför knapphändig information. För uppgifter om existerande vapenböcker hänvisas till den litteratur, som anges sist i avsnittet ”Vad är heraldik?”.

Disposition

”Bei den Juristen durften nicht heraldische, bei den Heraldikern nicht juristische Kenntnisse vorausgesetzt werden.”

Prof. D:r Felix Hauptmann⁶⁰

Uppsatsen inleds med en kortfattad presentation av heraldiken och dess historia. Därefter tas Bartolus’ de Saxoferrato uppfattning om vapenrätten upp, eftersom den har legat till grund för – eller har haft förutsättningar att ligga till grund för – senare tiders rättsuppfattningar. Ett tidsmässigt språng görs sedan till den europeiska gemenskapsrätten vad avser varumärken. Den utgör grunden för de nationella varumärkeslagarna, och behandlas därför före de olika ländernas vapenrätt.

Kapitlen avseende de olika ländernas vapenrätt delas in i följande avsnitt: Inledningsvis presenteras en bakgrund till respektive rättsordnings vapenrätt, så att den kan sättas in i sitt sammanhang. Sedan följer vapenväsendets ämbeten och domstolar. Därefter diskuteras de mer specifika frågorna – rätten att anta och föra vapen, vapenrättens innehåll, det vill säga ensamrätten, och dess skyddsobjekt, det vill säga individen och dess förhållande till släkten. Vapen för utdöda släkter diskuteras därefter. Sist behandlas vapenrättens förhållande till varumärkesrätten, det vill säga i vilken mån en rätt till ett vapen kan utgöra hinder för annans ansökan om att registrera vapnet som varumärke.

Författarens synpunkter och slutsatser finns dels i anslutning till det behandlade materialet, dels och främst i en avslutande analytisk del. I denna avslutande del behandlas skillnader och likheter mellan länderna mot bakgrund av den rättshistoriska utvecklingen och rättskulturella olikheter.

Några rättsliga begrepp

Heraldik inordnas traditionellt bland de historiska hjälpvetenskaperna och brukar indelas i teoretisk och praktisk heraldik, varvid vapenrätt hänförs till den teoretiska delen. I det kapitel, som bär rubriken Heraldik, avses dock heraldiken utom vapenrätten. När det i uppsatsen talas om vapen avses, där ej annat framgår av sammanhanget, det immateriella vapnet, det vill säga vapnet som symbol, inte sådana sköldar och vapen som används i strid.

⁵⁸ Agnew of Lochnaw, Sir Crispin, ”Heraldry” i *The Laws of Scotland, Stair Memorial Encyclopaedia*, band 11, Edinburgh 1990, s. 543 ff.

⁵⁹ *Encyclopédie Dalloz*, band Civil VII, art. ”Noblesse”, Sect. 2., Armoiries, 1973.

⁶⁰ Hauptmann, a.a., s. X.

Begreppet rättskälla är väsentligt. Rättskällorna är ”den rätt, som domstolarna har att lägga till grund för sin rättstillämpning”.⁶¹ De är därmed juristens verktyg och återfinns i lagstiftning, prejudikaträtt och doktrin, vilka har olika inbördes ställning i de olika undersökta rättsordningarna.

Vad gäller immaterialrätter är skyddets innehåll en ensamrätt. Innehavaren av ensamrätten är vapenrättens skyddssubjekt. Begreppet har två aspekter; om en person alls kan inneha en ensamrätt till ett vapen, och vilka som i så fall eventuellt gemensamt innehar ensamrätten.⁶² Vilka persongrupper som alls kan vara vapenrättsliga skyddssubjekt diskuteras i avsnitten ”Förutsättningar för förande av vapen”. Att alls kunna vara vapenrättsligt skyddssubjekt betecknas i tysk rätt med begreppet *Wappenfähigkeit*, som översätts med vapenfähighet.⁶³ För dem som kan inneha en ensamrätt och också innehar en sådan uppkommer frågan hur skyddssubjektet närmare är utformat, det vill säga vilka som ingår i en släkt och därmed var för sig är berättigade. Uppgiften är att dra gränsen mellan dem som åtnjuter ensamrätten och dem mot vilka ensamrätten kan göras gällande. De berättigade utgör skyddssubjektet, de oberättigade inte.

Succession kan generellt ske på två sätt – dels genom arv eller testamente, dels genom börd. Egendom förs vidare genom arv eller testamente vid en persons bortgång. Rätt till namn och vapen förs vidare redan vid den berättigades födelse, det vill säga genom börd.⁶⁴ Vapen kan dock också succedera genom arv eller testamente, till exempel gäller detta adliga rättigheter som förs vidare genom primogenitur eller fideikommiss.⁶⁵

I tysk rätt används begreppet *Heimfallsrecht*, vilket betecknar vapnets eventuella återgång till regenten vid en vapenförande släkts utgång. Nedan kommer detta att översättas till svenska som hemfallsrätt.⁶⁶

---

⁶¹ Modéer, Kjell Å., *Historiska rättskällor. En introduktion i rättshistoria*, 2 uppl., Stockholm 1997, s. 17.

⁶² Jfr Bylander, Eric, *Kommunvapenrätt. En studie av det svenska rättskyddet för officiella symboler med särskild inriktning på kommunala vapen*, Uppsala 1998, s. 29 ff. Problemställningen skiljer sig åt i kommunvapenrätten och släktvapenrätten på grund av skyddssubjektets olika natur.

⁶³ Jfr Bylander, a.a., s. 32.

⁶⁴ Mladen, Leo M., ”Arms and Names. Bartolus on the Right to Bear Arms” i Scheffer, C. G. U. (red): *Recueil du Ve Congrès International des Sciences Généalogique et Héraldique à Stockholm 1960*, Stockholm 1961, s. 288. Här skall dock observeras, att ett annat sammanhang, där ordet bördsrätt förekommer, är hembuds rätt för släktingar vid försäljning av jord. Se Winberg, Christer, *Grenverket. Studier rörande jord, släktskapssystem och ståndsprivilegier*, Rättshistoriskt bibliotek, band 38, Stockholm 1985.

⁶⁵ Se bland annat i engelsk rätt *name and arms clauses* och i svensk rätt 37 § i 1809 års regeringsform.

⁶⁶ Bertil A. Frosell använder på danska ”hjemfaldsret”. Frosell, Bertil A., ”Jus Heraldicum” i *Heraldisk Tidsskrift*, band 8, Köpenhamn 1995-99, s. 119.

Heraldik

”[H]eraldry is a very old subject but, I am delighted to say, evergreen.”

The Duke of Norfolk, Earl Marshal of England⁶⁷

Vad är heraldik?

Heraldik kan definieras som ärftligt systematiskt användande av bilder, märken och mönster på en vapensköld. Förutom skölden är också hjälmen, hjälmprydnaden, hjälmtäcket, eventuell krona och eventuellt motto viktiga delar av vapnet.⁶⁸ Vapnet skall vara ägnat som ett symboliserande, särskiljande kännetecken.⁶⁹ I England hör till de heraldiska kännetecknen också *badges* och *standards*.⁷⁰ ARVID BERGHMAN har föreslagit följande definition av ett vapen:

”Ett vapen är en idé, utformad i bild i kontrasterande tinkturer efter vissa regler baserade på den medeltida krigarens utrustning och representerande sin ägare genom ärftlighet eller på annat sätt med viss stabilitet.”⁷¹

En definition av heraldik och därmed av heraldiskt vapen har även rättsligt intresse. Om heraldiska vapen skyddas, men inte andra privata symboler, måste gränsen däremellan klargöras.⁷² Vad gäller tysk rätt har *Oberlandesgericht Braunschweig* år 1888 uttryckt detta i en dom på följande sätt:

”Nun ist zunächst fraglich, ob der Begriff „Wappen” überhaupt als ein Rechtsbegriff anzusehen sei. Wappen bilden an sich kein Rechtsinstitut und die Frage, was unter „Wappen” zu verstehen sei, beantwortet nicht die Rechtswissenschaft oder das Gesetz, sondern eine besondere Wissenschaft: die Wappenkunde oder Heraldik. Wohl aber können Wappen in verschiedenen Beziehungen den Gegenstand von Rechten bilden, und es ist dann allerdings eine Rechtsfrage, was das Recht in diesen bestimmten Richtungen unter Wappen begreift.”⁷³

⁶⁷ Citat ur Paston-Bedingfeld, Henry o. Gwynn-Jones, Peter, *Heraldry*, London 1993, s. 7.

⁶⁸ Woodcock, Thomas o. Robinson, John Martin, *The Oxford Guide to Heraldry*, Oxford 1988, s. 1., Paston-Bedingfeld o. Gwynn-Jones, s. 11, Ashman, a.a., s. 79, Hauptmann, a.a., s. 1 ff., Beck, a.a., s. 37 o. 232 ff., ”Heraldry” i *Encyclopaedia Britannica Online*, 9 oktober 2000.

⁶⁹ Beck, a.a., s. 37, ”Heraldry” i *Encyclopaedia Britannica Online*, 9 oktober 2000.

⁷⁰ *College of Arms hemsida*, ”About the College of Arms: 8. The granting of arms”, <<http://www.college-of-arms.gov.uk/about/8.htm>>, 19.1.2001. *Badges* är märken, t.ex. Prinsens av Wales tre fjädrar, och *standards* är avlånga fanor med motiv hämtade från vapnet. Skölden och hjälmprydnaden är personliga för vapenbäaren, medan *badges* kan användas av personer som vill visa sin anknytning till vapenbäaren.

⁷¹ Berghman, Arvid, ”Vad menas med ett vapen?” i *Heraldisk Tidsskrift*, band 1, Köpenhamn 1960-64, s. 9. Se också Krag, Hans, ”Hvad menes med et Våben?” i *Heraldisk Tidsskrift*, band 1, Köpenhamn 1960-64, s. 123 ff.

⁷² Jfr Beck, a.a., s. 128.

⁷³ Citerat ur Beck, a.a., s. 251. Min övers.: Frågan blir då, om begreppet ”vapen” överhuvudtaget kan anses vara ett rättsbegrepp. Vapen bildar i sig inget rättsinstitut, och frågan, vad som skall förstås med ”vapen”, besvaras inte av rättsvetenskapen eller lagstiftningen, utan av en särskild vetenskap: vapenkunskapen eller heraldiken. Väl emellertid kan vapen i olika sammanhang vara föremål för rättigheter, och då är det ändå en rättsfråga, vad rätten menar med vapen i dessa bestämda sammanhang.

Slutsatsen för tysk rätt blev således, att begreppet vapen prövas enligt heraldikens regler, där sköld, hjälm och krona samt vapenbildernas heraldiska karaktär är väsentlig.⁷⁴

Ett heraldiskt vapen är bestämt till sitt innehåll, inte till sin form. Det är en av de mest väsentliga grundsatserna i heraldiken. Det är blasoneringen, det vill säga beskrivningen av vapnet, som är det viktiga vid fastställandet av ett vapen.⁷⁵ Blasoneringen konkretiserar i text den idé, som vapnet bygger på. I England skrivs blasoneringarna med ett ålderdomligt språk, som har sin grund i den gamla franskan. Även i övriga europeiska länder används speciella blasoneringsterminologier.

Två vapenteckningar kan se mycket olika ut, till exempel härröra från olika perioder i konsten och därmed bland annat ha olika sköldform, men ändå representera samma vapen. Ett vapen skiljer sig på detta sätt från logotyper och varumärken, vilka är bundna till en viss form.⁷⁶ Detta är snarast till heraldikens fördel, eftersom ett vapen kan utformas enligt tidens ideal samtidigt som dess innehåll är tidlöst.

Karakteristisk för heraldiken är den så kallade tinkturregeln. Den innebär, att metaller, nämligen guld (gult) och silver (vitt) skall kontrastera mot färger, nämligen blått, rött, grönt, svart och purpur. Undantagsvis förekommer också naturfärg. En tredje kategori är pälsverk, som kan kontrastera antingen mot färg eller metall. Ett exempel på tinkturregeln är det svenska riksvapnet: tre gyllene kronor i blått fält. Syftet med tinkturregeln är att vapenbilderna skall bli tydliga även om man ser dem på långt håll.⁷⁷ I svartvitt markeras de olika färgerna med streck och punkter, så kallad skraffering.⁷⁸

Sköldemärkena – de på skölden anbringade bilderna – delas in i häroldsbilder och allmänna bilder. Häroldsbilder är delningar medelst linjer, till exempel delad sköld, kluven sköld, bjälke, stolpe, sparre och balk. Delningslinjerna – de så kallade skurorna – behöver inte vara raka, utan kan varieras på olika sätt, såsom vågskura, tinnskura och granskura.

Allmänna bilder hämtas ur naturen, såsom träd, blommor, lejon, örnar, fiskar, stjärnor; de kan vara av människor tillverkade föremål, såsom svärd, pilar, kronor, nycklar, torn; samt vissa hävdvunna fantasiföremål, såsom drakar, enhörningar, gripar och dubbelörnar. Däremot skall inte siffror, bokstäver och ord förekomma i vapen.⁷⁹ Vapenbilden skall inte vara perspektiviskt målad. Proportionerna är ofta inte helt naturtrogna, utan bilden stiliseras och karakteristiska delar framhävs.

Viktigt att notera, är att höger och vänster vad gäller ett vapen ses ur sköldbärandens synvinkel; det vill säga att man får tänka sig att man står och

---

⁷⁴ Beck, a.a., s. 253 ff.

⁷⁵ Lars C. Stolt har träffande jämfört förhållandet blasonering-vapenbild med patenträttens förhållande patentkrav-patentritning. Blasoneringen liksom patentkraven definierar skyddsomfånget. Stolt, Lars C., ”Angående vapenrätten och dess plats i känneteckensrätten” i *Nordiskt Immateriellt Rättsskydd, N.I.R.*, 1995, Stockholm 1995, s. 85 ff.

⁷⁶ Garmann Johnsen, Niels, ”Varemerker og heraldikk” i *Heraldisk Tidsskrift*, band 6, Köpenhamn 1985-89, s. 477 ff.

⁷⁷ Av samma anledning är också de flesta vägmärken formgivna enligt tinkturregeln.

⁷⁸ Samma system gäller också för den brittiska varumärkestidningen; se Jacob, The Hon. Sir Robin (ed.), *Kerly's Law of Trade Marks and Trade Names*, 13 uppl., London 2001, s. 1523.

⁷⁹ Ett skenbart undantag är monogram, särskilt kungliga, som bland annat kan förlänas till ett vapen som hedersbetygelse.

håller skölden framför sig som skydd. Heraldiskt höger – *dexter* – är alltså för betraktaren vänster, och heraldiskt vänster – *sinister* – är för betraktaren höger. Nedan används termerna *dexter* och *sinister* för att tydliggöra, att beskrivningar ses ur sköldbärandens synvinkel.

Om man håller skölden framför sig som skydd håller man den mot vänster arm och svärdet i höger hand. Har man ett djur som sköldemärke, till exempel ett lejon, bör det vara orienterat åt *dexter*, för då förefaller det röra sig i samma riktning som den som håller skölden. Om lejonet däremot har nosen åt *sinister*, ser det ut att vara på väg bakåt i riktningen och kallas därför flyende. Sådana djurmotiv kan anses vara tecken på feighet, och förekommer därför sparsamt.

I ett fullständigt vapen finns förutom skölden en hjälm och en hjälmprydnad, som placeras på hjälmbindeln, även kallad vulst, varifrån hjälmtäcket utgår. Hjälmprydnaden kan också i sig ha kännetecknande funktion. Särskilt i tysk heraldik är den ofta en variation på det motiv som finns i skölden. Hjälmtäcket och vulsten är oftast i sköldens viktigaste tinkturer, livrétinkturena. Hjälmkrona förekommer i adliga vapen, liksom sköldhållare, som står på ett postament. Härutöver kan förekomma motto på ett band under skölden och härskrin på ett band över skölden.

Det är vanligt förekommande, att ett namn härleds från ett vapen och att ett vapen härleds från ett namn, så kallade talande vapen. Det skall dock noga observeras, att det inte finns ett generellt samband mellan ett visst släktnamn och ett visst vapen. Således har inte alla personer som heter Lind eller Smith samma vapen. Omvänt kan ett vapen användas av personer med olika släktnamn, om de ändå tillhör samma släkt. Ett exempel härpå är att personer med namnen Natt och Dag, Sture och De Remeé tillhör respektive har tillhört samma ätt och för samma vapen, en sköld delad i guld och blått.⁸⁰

Heraldikens historia

Heraldikens uppkomst runt år 1100

Heraldiken, härolderna och torneringarna uppkom i 1100-talets Europa. Häroldernas uppgift var att utropa namn och vapenbeskrivning för de riddare som deltog i torneringarna. De var därför tvungna att känna till de olika förekommande vapnen, deras innehavare och dessas släktskapsförhållanden. Härolderna kom efterhand att delas in i tre grader: vapenkungar, härolder och persevanter. De fick för kungens räkning hand om också allmänna kungörelser, ceremonier och representation.⁸¹ ERNST

---

⁸⁰ Se till detta avsnitt Woodcock o. Robinson, a.a., Hildebrandt, Adolf Matthias (urspr. förf.) o. Biewer, Ludwig (bearb.), *Handbuch der Heraldik. Wappenfibel*. Begründet durch Adolf Matthias Hildebrandt, herausgegeben vom Herald, Verein für Heraldik, Genealogie und verwandte Wissenschaften, 19 uppl., Neustadt an der Aisch 1998, Berghman, Arvid, *Heraldiskt vademecum*, faksimiltryck, Mölndal 1987, Andersson, Per, *Heraldik. Läran om vapenmärken*, Mjölby 1993. Den bästa introduktionen till heraldik är emellertid: Moncreiffe of Easter Moncreiffe, Iain o. Pottinger, Don, *Simple Heraldry Cheerfully Illustrated*, London 1972. Viss heraldisk terminologi framgår av plansch I-II.

⁸¹ Ashman, a.a., s. 50 ff., Verwohlt, Ernst, "Valdemar Atterdags og Erik af Pommerns Herolder" i *Heraldisk Tidsskrift*, band 1, Köpenhamn 1960-64, s. 27 ff., Verwohlt, Ernst, uppslagsordet "herold" i *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid*, bd VI, Malmö 1956-76, sp. 483 ff.

VERWOHLT definierar i *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid* häröld sålunda:

”Herold, en til fyrstehofferne knyttet embedsmand, der på højtidelig måde tjente som budbringer, ledede hofceremoniellet og havde et så indgående kendskab til de adelige slægters genealogi, rettigheder og våbenskjolde, at hele læren om våbenmærkerne – heraldikken – har hentet sit navn fra denne person.”⁸²

Mellan år 1135 och 1155 uppvisar sigill heraldiska bilder i England, Frankrike, Tyskland, Spanien och Italien. Anledningen till att heraldiken uppstod har debatterats mycket, men ett definitivt svar finns inte. Heraldikens militära bakgrund kan sökas i 1100-talets fältslag. Riddarna bar hjälmar, som täckte ansiktet, och de riddare som skulle leda fälttåget behövde kunna identifieras genom sköldmärket. Detta sammanhänger med feodalväsendet på så sätt, att riddaren hade en länsrättighet i gengäld för militärtjänst. Att det heraldiska vapnet förs över till nästa generation är ett resultat av villkoret att sonen inträdde i faderns länsrättighet.⁸³

Det militära ursprunget har emellertid ifrågasatts. Heraldiska vapen förekom även hos de riddare som inte ledde fälttåget, och även hos personer, som inte alls var förpliktade till krigstjänst. Identifieringen försvåras också av att skölden inte är synlig på långt håll i ett slag, av att den skadas under slaget och av att de första vapenbilderna var mycket lika varandra. De tidiga vapnen var ofta enkla med till exempel bjälkar, balkar, stolpar och sparrar. Dessa figurer kan ha sitt ursprung i bemålade förstärkningar av skölden i form av band av läder eller metall. En annan teori är, att sköldarnas bemålning var ett utslag av riddarnas sinne för prakt och fåfänga. Kanske ville de riddare, som förde ett lejon i vapnet, låta denna symbol stärka deras stridsmoral.⁸⁴

På Bayeuxtapeten från sent 1000-tal förekommer enligt en tolkning inga engelska sköldar med heraldiska symboler, medan Vilhelm Erövrarens följe har sådana på en del av sina sköldar. Dessa mönster kan inte sägas vara heraldiska, och heraldiken fanns enligt denna tolkning inte vid erövringen år 1066, men väl dess ursprung.⁸⁵ En alternativ teori är, att heraldiken inte utvecklades från sköldar, utan ur sigillens bilder, och att symboler använda i Karl den Stores hov kan ha förts vidare, såsom solen, månen, liljan, lejonet och örnen. Heraldiken kommer med denna teori från Flandern och inte med nordmännen, och även detta passar i och för sig med erövringen år 1066, eftersom också flamländarna utgjorde ett betydande inslag i Vilhelms trupper. Vid hovet i Boulogne, som regerades av ättlingar till Karl den Store, bevarades hans organisationsprinciper, vilka kan ha medfört ärftliga igenkänningstecken i sigill och banér. Det fanns grupper av personer, som

---

⁸² Verwohlt, Ernst, uppslagsordet ”herold” i *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid*, bd VI, Malmö 1956-76, sp. 483.

⁸³ Woodcock o. Robinson, a.a., s. 1 ff., Paston-Bedingfeld o. Gwynn-Jones, a.a., s. 12, Ashman, a.a., s. 50 ff., Hauptmann, a.a., s. 1 ff., ”Heraldry (Historical development of heraldry)” i *Encyclopaedia Britannica Online*, 9 oktober 2000.

⁸⁴ Woodcock o. Robinson, a.a., s. 2 ff.

⁸⁵ Ashman, a.a., s. 50 ff. ”Heraldry (Historical development of heraldry)” i *Encyclopaedia Britannica Online*, 9 oktober 2000. Bayeuxtapeten avbildad och kommenterad finns i: Denny, Norman; Filmer-Sankey, Josephine o. Åberg, Alf (övers., bearb.), *Bayeuxtapeten. Historien om den normandiska erövringen 1066*, Stockholm 1968. Två av Vilhelm Erövrarens sändebud har drakar på sina sköldar. I övrigt är båda sidors sköldar mest enfärgade eller är försedda med kors och runda märken.

förde samma eller liknande vapen och vars gemensamma förfäder levde före år 1100. Dessa vapens uppkomst ligger nära erövringen i tiden, och ursprunget kan vara de fanor som förekom vid erövringen.⁸⁶

Heraldiken spreds troligen mer genom torneringar än genom fältslag. Torneringarna skall ha uppkommit i Frankrike under 1100-talet. De antog under ledning av härolderna snart organiserade och ceremoniella former och tilldrog sig riddare från hela Europa. De kringresande torneringsdeltagarna spred heraldiken i Europa. Förande av ett heraldiskt vapen blev en förutsättning för deltagande i tornering, och vapnet kunde därför ses som en symbol för adelskap. Vapnen förlänades så småningom av europeiska regenter, även om de första förekommande vapnen var antagna av vapenbärarna själva. Heraldikens spridning är en aspekt av 1100-talets renässans.⁸⁷

Ett av de äldsta dokumenterade vapnen tillhör greve Geoffrey av Anjou. Han fick på 1120-talet enligt en krönika en blå sköld med gyllene lejon. Även om krönikan är opålitlig, finns bevis för att han förde vapnet. Vid hans bortgång år 1151 begravdes han i katedralen i Le Mans, och över graven uppsattes ett emaljarbete föreställande honom med vapenskölden, en blå sköld med fyra synliga⁸⁸ lejon. Även hans utomäktenskapliga barnbarn, greve William Longespee av Salisbury förde detta vapen.⁸⁹ Den första vapenförande kungen var Richard I Lejonhjärta, som regerade från år 1157 till år 1199. Han antog det vapen, som fortfarande förs av Englands regent; tre gyllene lejon eller leoparder.⁹⁰

Heraldikens ursprung i det tidiga 1100-talet kan sammanfattningsvis sökas i identifieringsbehov i fältslag eller torneringar, i sigill eller flaggor eller en kombination härav. Just kombinationen av behov av identifiering på olika områden sammantaget med 1100-talets renässans kan förklara heraldikens stora genomslagskraft. Under en period av trettio år på 1100-talet spreds heraldiken i Europas högre samhällsklasser.⁹¹ Oavsett i vilket sammanhang indentifiering skulle ske, var det väsentligt att de olika personernas vapen skilde sig åt. Runt år 1250 förekom den äldsta bevarade vapenrullan, som är en förteckning över vilka vapen vissa personer förde. Betydelsefulla reminiscenser av det tidiga vapenbruket finns i bevarade sten- och träföremål, glasmålningar och böcker.⁹²

Heraldikens senare utveckling

Under 1200-talet utvecklades heraldiken konstnärligt med mer komplexa och utarbetade bilder och teoretiskt med regler och terminologi, som utgör grunden för dagens vapenregler och vapenbeskrivningar. Ännu mer

⁸⁶ Woodcock o. Robinson, a.a., s. 4 ff.

⁸⁷ Woodcock o. Robinson, a.a., s. 3 ff., Paston-Bedingfeld o. Gwynn-Jones, a.a., s. 10 ff.

⁸⁸ Skölden är delvis dold.

⁸⁹ Woodcock o. Robinson, a.a., s. 10 ff., Paston-Bedingfeld o. Gwynn-Jones, a.a., s. 14, "Heraldry (Historical development of heraldry)" i *Encyclopaedia Britannica Online*, 9 oktober 2000.

⁹⁰ Ashman, a.a., s. 50 ff, "Heraldry (Historical development of heraldry)" i *Encyclopaedia Britannica Online*, 9 oktober 2000. Med leopard kan i heraldiska sammanhang avses *lion passant guardant*, d.v.s. lejon, åt *dexter* gående, med ansiktet avbildat framifrån.

⁹¹ Woodcock o. Robinson, a.a., s. 10, Paston-Bedingfeld o. Gwynn-Jones, a.a., s. 10 f.

⁹² Woodcock o. Robinson, a.a., s. 1 f., Paston-Bedingfeld o. Gwynn-Jones, a.a., s. 12, Ashman, a.a., s. 50 ff., "Heraldry (Historical development of heraldry)" i *Encyclopaedia Britannica Online*, 9 oktober 2000.

komplicerade mönster tillkom med kvadreringar av flera vapen på en sköld.⁹³ Redan under 1300-talet upphörde användandet av vapensköldar i fält, och torneringarna upphörde i sin ursprungliga form vid medeltidens slut. Härefter används heraldiken som ett identifikationstecken i sigill, på byggnader med mera.⁹⁴

Heraldiken spred sig från adeln nedåt i samhällsklasserna. Borgare började snart använda vapen, men deras vapen differentierades så småningom från de adliga genom de olika grupperna associerades med olika symboler, exempelvis olika hjälmtyper.⁹⁵ Det första exemplet på en bondes vapen är från år 1369, då en fransk bonde förde en sköld med tre får.

Heraldiken degenererade delvis så småningom på så sätt att sköldemärkena blev mer komplicerade, bland annat med många små figurer eller landskapsbilder. Sådana motiv strider ofta mot syftet att vapnen skall vara lätt igenkännbara på långt håll. Perspektiviska motiv framstår också som främmande för heraldiken. Denna typ av vapen förekommer ofta under 1700-talet, till exempel förde engelska amiraler såsom Lord Nelson bilder av sjöslag i vapnen. Under 1800- och 1900-talen återvände heraldiken till mer stilrena medeltida ideal, som trots enkla och tydliga motiv har inneburit tillräckliga variationsmöjligheter.⁹⁶

Under sin historia har heraldiken fyllt olika funktioner. En är den rättsliga identifieringen; till exempel kan ett sigillavtryck med ett vapen identifiera den som skrivit under ett dokument. En annan är uppvisande av en viss samhällsställning; till exempel de ofta praktfulla huvudbaner som förts i begravningsståg och sedan satts upp i kyrkor. En tredje är den dekorativa funktionen; vapen kan förekomma på tallrikar, bestick, kläder, vagnar med mera. I botten av alla funktionerna ligger dock identifikationen – det är det egna vapnet man vill visa upp på olika sätt som sin symbol.⁹⁷

Det händer, att heraldiken dödförklaras. År 1971 skrev Leonard Herman apropå heraldik i sin bok om moderna varumärken, paradoxalt nog betitlad *Heraldik der Wirtschaft*:

”Das Rittertum mitsamt seinen Symbolen ist tot. Die Maschine beherrscht unsere Zeit – und hat ein ganz anderes Profil.”⁹⁸

Herman antyder, att användandet av heraldik i varumärken är meningslös fåfänga. Ett av de första varumärken, som inregistrerades i U. S. A. år 1885, var en krönt sköld, som hölls av två lejon. Det faktum att en senapstillverkare använde kungliga insignier som varumärke föranleder Herman att förnöjt utropa ”*Sic transit gloria mundi!*”⁹⁹

Nu förgick dock inte världens härlighet definitivt. Bland annat förefaller många nya och gamla svenska domstolar och myndigheter anta

⁹³ Woodcock o. Robinson, a.a., s. 12 f.

⁹⁴ Hauptmann, a.a., s. 11 f.

⁹⁵ Woodcock o. Robinson, a.a., s. 19.

⁹⁶ Woodcock o. Robinson, a.a., s. 12 f.

⁹⁷ Jfr. Beck, a.a., s. 56 ff., Paston-Bedingfeld o. Gwynn-Jones, a.a., s. 8 ff., Woodcock o. Robinson, a.a., s. 1 ff., Hildebrandt, o. Biewer, a.a., s. 11 ff., von Corswant-Naumburg, Inga, *Huvudbaner och anvapen under stormaktstiden*, Visby 1999, s. 11 ff., Raneke, Jan, *Svensk Adelsheraldik*, Malmö 1990, s. 9 ff.

⁹⁸ Herman, Leonard, *Die Heraldik der Wirtschaft. Geschichte, Gestaltung und Wirkung moderner Warenzeichen. Mit 680 abgebildeten Schutzmarken*, Düsseldorf 1971, s. 17. Min övers.: Ridderskapet och dess symboler är döda. Maskinen behärskar vår tid – och den har en helt annan profil.

⁹⁹ Herman, a.a., s. 18, jfr. äv. s. 52, 92, 136 och 194.

vapen. I England använder många företag och institutioner heraldiska vapen som varumärken. STEPHEN J. M. KINSEY förklarar det med att trots att vapen inte har så stor särskiljningsförmåga för det otränade ögat, har de ett värde som tecken på kvalitet och pålitlighet.¹⁰⁰ I nyare varumärkeslitteratur poängteras att varumärket bör stämma med produktens identitet och att varumärken bör utvecklas och byggas upp med kontinuitet. Väsentligt är vilket budskap ett varumärke kan förmedla till målgruppen, konsumenterna, men också inåt i organisationen.¹⁰¹ Detta kan överföras till att avse en person utanför kommersiella sammanhang, och häri finner man nog något av anledningen till heraldikens popularitet. Måhända är det inte för djärvt att anta, att 1970-talets traditionskritiska modernitet har givit vika för en retraditionalisering.

I England har man på senare år kunnat märka ett starkt ökande intresse för heraldiken. Det finns dock de, som anser, att heraldiken är allt för regelomgärdad och som vill att den skall förenklas och populariseras. Peter M. Ashman anför mot detta, att heraldikens ställning är beroende av att den administreras av experter och att den inte bör i grunden förändras men däremot successivt utvecklas genom *College of Arms*.¹⁰² Så sker också. En nyhet är till exempel att de symboler som differentierar vapnen för prinsar av det engelska kungahuset i fortsättningen skall hämtas från prinsarnas respektive mödrars vapen.¹⁰³

Heraldiska provinser

Heraldiken har utvecklats något olika i olika länder. I Frankrike, England och Skottland är det vanligare än i övriga länder att ha sköldar med många små symboler. Motton används flitigt i till exempel Frankrike och Skottland men sparsamt i Tyskland.¹⁰⁴ Sådana likheter och skillnader har systematiserats i heraldiska provinser, varav det finns fyra huvudsakliga: den tysk-nordiska, den fransk-brittiska, den latinska och den östeuropeiska. De två första är av intresse för denna uppsats. Karakteristiskt för den tysk-nordiska är, att vapenbyten är ovanliga, byten och tillägg av hjälmprydnader vanliga och att bitecken och tinkturbyten sällan används som differentiering. I den fransk-brittiska är vapenbyten vanligare, byten av hjälmprydnad ovanliga och bitecken och tinkturbyten används ofta som differentiering.¹⁰⁵

Heraldisk sed och sedvanerätt

Ett i vapenrätten särskilt tydligt problem är förhållandet mellan sed, som inte är rättsligt bindande, och rättsligt genomdrivbara regler, särskilt sedvanerätt. Man kan i negativ mening diskutera i termer av det heraldiskt olämpliga

---

¹⁰⁰ Kinsey, Stephen J. M., "Trademarks in the Court of Chivalry", *Trademark World*, Dec. 91/Jan 92, s. 25 ff.

¹⁰¹ Melin, Frans, *Varumärkesstrategi. Om konsten att utveckla starka varumärken*, Malmö 1999.

¹⁰² Ashman, a.a., s. 83 f.

¹⁰³ *College of Arms hemsida*, "Recent Grants of Arms", <<http://www.college-of-arms.gov.uk/grants.htm>>, 19.1.2001.

¹⁰⁴ Woodcock o. Robinson, a.a., s. 14 ff.

¹⁰⁵ von Warnstedt, Christopher, "Europas heraldiska provinser" i *Vapenbilden. Meddelande från Svenska heraldiska föreningen*, N:r 6, Grästorp 1979, s. 17 ff.

respektive det vapenrättsligt förbjudna.¹⁰⁶ Metoden för att finna rättsreglerna har sin grund i att sedvanerätt till skillnad från sed är relevant som rättskälla inför domstol. Kriteriet för beaktande blir därför: Skulle en domstol beakta argumentet?

Hur vapen komponeras är uppenbarligen sed. Exempel härpå är tinkturregeln samt regeln att hjälmtäckets färger skall korrespondera mot sköldens färger. En fråga som uppenbarligen är rättslig är huruvida ett släktvapen är registreringshinder i varumärkesrätten. Det finns emellertid regler, om vilka man kan tveka, huruvida de skall hänföras till sed eller sedvanerätt. Detta kommer att diskuteras närmare nedan, främst i analyskapitlet. Därvid skall också beaktas, att utomsrättslig sed i olika situationer kan ha rättslig relevans. Ett exempel är den ovan nämnda distinktionen, att begreppet *Wappen* i tysk rätt inte är ett rättsbegrepp, men att det kan få rättslig relevans. För svensk rätt kan vidare påminnas om den tionde domarregeln:

”Landssed, när hon icke haver oskäl med sig, bör räknas för lag, där man efter döma må.”¹⁰⁷

Eric Bylander anför:

”Mer indirekt påverkar de heraldiska normerna också omfattningen av vapnens rättsliga skyddsbehov, eftersom vapen användning i strid med god heraldisk sed torde vara mindre attraktiv, åtminstone i mer seriösa sammanhang. Detta skapar ett *de facto*-skydd ägnat att minska behovet av rättsligt reglerat skydd [---].”¹⁰⁸

---

¹⁰⁶ Se Bylander, a.a., s. 12 ff.

¹⁰⁷ Olaus Petri domarregler, regel 10.

¹⁰⁸ Bylander, a.a., s. 14.

Bartolus och vapenrättens ursprung

"Without a reintegration of the past there is no way either to retrace our steps or to find guidelines for the future."

Harold J. Berman¹⁰⁹

Det medeltida studiet av den romerska rätten

På Kejsar Justinianus' initiativ sammanställdes i Konstanstinopel under åren 529-34 den romerska rätten i tre delar: *Codex* är en samling kejsarliga förordningar. I *Digesta*, även kallade *Pandectae*, sammanställdes utdrag ur juristers skrifter från den romerska klassiska tiden, från 100-talet f. Kr. till 200-talet e. Kr. Uttagen ändrades i vissa delar i syfte att uppnå överensstämmelse mellan citaten, och Justinianus gav dem laga kraft. Kejsarens önskan var, att inga motsägelser skulle finnas. *Institutiones* är en systematisk lärobok, som fick ställning som lag. En fjärde del, *Novellae*, utgörs av förordningar från tiden fram till år 565. De fyra delarna kom senare att kallas *Corpus Juris Civilis*.¹¹⁰

Det mesta av Justinianus samlingsverk blev snart bortglömt i Västeuropa. På 1000-talet pånyttföddes den europeiska rättsvetenskapen i Bologna i nuvarande Italien. Justinianus' lagverk började åter användas för att besvara rättsliga frågor. Det fanns ett behov av auktoritativa svar, som kunde utläsas ur lagverket. Den kanoniska, kyrkliga, rätten systematiserades till ett lagverk vid 1100-talets mitt, och även det kanoniska lagverket ansågs snart vara auktoritativt. Den romerska och den kanoniska rätten – *ius civile* och *ius canonicum* – kallades sammantaget *ius commune*, som fick funktionen av en subsidiär rättskälla.¹¹¹

Studiet av *ius commune* fortsatte i Bologna. Justinianus' lagverk ansågs vara auktoritativt, *ratio scripta*, och analyserades och kommenterades. Kommentarererna – glossorna – antecknades i marginalen och utgjorde förklaringar till texten. De rättsvetenskapsmän, som använde denna metod, kallas glossatorer.¹¹²

Harold J. Berman kallar skeendena under 1100-talet en rättslig revolution. De rättsliga institutionerna skildes från de utomrättsliga, en grupp professionella jurister utvecklades, och synen på rätten som en koherent, vidareutvecklingsbar helhet grundlades. I 1100-talets händelser kan man därmed finna grunden för den gemensamma europeiska rättskulturen.¹¹³

---

¹⁰⁹ Berman, Harold J., *Law and Revolution. The Formation of the Western Legal Tradition*, Cambridge/London, 1983, s. viii.

¹¹⁰ Bellomo, Manlio, *The Common Legal Past of Europe 1000-1800*, Washington 1995, s. 37 ff.

¹¹¹ Bellomo, a.a., s. 40 o. 55 ff.

¹¹² Bellomo, a.a., s. 112 ff.

¹¹³ Berman, a.a., ssk. s. 7 ff.

Under 1300-talet utvecklades den rättsvetenskapliga metoden. *Commentaria* var en ny form av skrift, som inte utgjorde en kommentar till en viss text i Justinianus' lagverk, utan var en självständig analys av en rättslig fråga. 1300-talets rättsvetenskapsmän kallas kommentatorer. Den främste och mest berömde av dem var BARTOLUS DE SAXOFERRATO.¹¹⁴

Bartolus var född år 1313 eller 1314 och dog år 1357. Han skrev *commentaria* till *digesta*, *codex* och *novellae* och ett antal monografier och många rättsutlåtanden i tvister. Bartolus' och de andra kommentatorens verksamhet ledde till att *ius commune* och den lokala rätten, som fanns i lagar och sedvanerätt, förenades. Rättsregler och rättsprinciper från *ius commune* inspirerade och tolkades in i den lokala rätten. *Ius commune* var därmed inte längre subsidär i förhållande till den lokala rätten, utan ständigt närvarande i den. *Ius commune* spreds över Europa med de studenter i Bologna som återvände till sina olika hemländer.¹¹⁵

I den ursprungliga romerska rätten fanns ingen immaterialrätt.¹¹⁶ Den utvecklades dock i *ius commune*, och argumenten hämtades trots allt ur den romerska rätten. Bartolus var den förste som ägnade sig åt vapenrätten, och hans skrift i ämnet är en grund för den fortsatta rättsutvecklingen på området. Också BALDUS DE UBALDIS, Bartolus' mest framstående elev, har skrivit om vapenrätten.¹¹⁷

Tractatus de Insigniis et Armis

"Finally, the use and abuse of De insigniis, over the past six hundred years, by jurists, heraldists, and historians of law, constitute a fascinating chapter in the history of iurisgenerativity meriting its own investigation."

O. Cavallar, S. Degenring, J. Kirshner¹¹⁸

År 1358 gav Nicola Alessandri ut sin svärfar Bartolus' de Saxoferrato skrift *Tractatus de Insigniis et Armis*, nedan kallad *De Insigniis*. *De Insigniis* består av två delar. Den första behandlar rättsliga frågor inom heraldiken. Den andra delen tar upp rent heraldiska frågor, såsom vilka färger som används, åt vilket håll sköldemärket skall vara orienterat och hur fanor bärs. Bartolus är därmed den förste författaren, som systematiskt behandlar heraldik och vapenrätt. Vid behandlingen av de olika länderna nedan kommer att framgå hur hans slutsatser sedermera har utvecklats och ändrats, tillämpats och förkastats. Bartolus har emellertid länge ansetts vara en auktoritativ källa för vapenrätten.¹¹⁹

Rättshistorikerna OSVALDO CAVALLAR, SUSANNE DEGENRING och JULIUS KIRSHNER har i boken *A Grammar of Signs* analyserat Bartolus' *De*

---

¹¹⁴ Bellomo, a.a., s. 147.

¹¹⁵ Bellomo, a.a., s. 190 ff.

¹¹⁶ Hauptmann, a.a., s. VI.

¹¹⁷ Cavallar, Degenring o. Kirshner, a.a., s. 1 ff., 12 o. 71 ff., Bellomo, a.a., s. 193.

¹¹⁸ Cavallar, Degenring o. Kirshner, a.a., s. 87.

¹¹⁹ Cavallar, Degenring o. Kirshner, a.a., s. 1 f., 74 o. 145 ff. Ett tidigare verk är den anglonormandiska *De Heraudie* från c:a år 1300, som visar individuella vapen men inte systematiskt redogör för heraldiken. Vidare finns uppskattningsvis åtta vapenrullor från denna tid bevarade. Cavallar, Degenring o. Kirshner, a.a., s. 40.

Insigniis för att finna en textversion som ligger så nära den ursprungliga som möjligt. De sätter in *De Insigniis* i dess historiska kontext och förklarar sig nära sig *De Insigniis* inte som experter på heraldik utan på rättshistoria. De studerar därför, hur vapen och insignier blev rättsliga fenomen.¹²⁰

I första delen av *De Insigniis* nämns, att Bartolus av kejsare Karl IV blev förlänad *consiliarius*-värdighet och ett vapen: i ett gyllene fält ett rött lejon med två svansar. Förläningen skulle ha ägt rum år 1355, då Bartolus i egenskap av medlem i Perugias ambassad besökte Pisa. Cavallar, Degenring och Kirshner har undersökt vapenförläningen närmare. Inget vapenbrev har påträffats, och om ett vapen förlänats skulle det ha skett vid ett så högtidligt tillfälle, att skriftlig dokumentation borde ha bevarats. Angelo de Ubaldis, Baldus' bror, hävdade, att Bartolus själv begärt att bli förlänad vapnet samt en hovpfalzgrevetitel, och att detta var olämpligt, eftersom Bartolus vid tillfället var ambassadör. Även Bartolus själv har hävdad, att allmänna och privata frågor inte fick blandas samman vid en ambassad. I de andra texter, där Bartolus nämner sin *consiliarius*-titel, nämner han inget om vapnet. Inga samtida avbildningar av vapnet finns. Cavallar, Degenring och Kirshner drar slutsatsen, att vapenförläningen inte har ägt rum.¹²¹

Visserligen har vapenförläningen satts i tvivelsmål genom Cavallars, Degenrings och Kirshners uppgifter, men de har enligt min mening inte klarlagt att förläningen inte ägt rum. Angelos berättelse avviker vad gäller det som föregick förläningen, men är närmast ett stöd för att förläningen sedan ägt rum.¹²² Uppgifterna är därmed motstridiga, och det kan knappast anses klarlagt vare sig att vapenförläningen har eller inte har ägt rum.

Bartolus' svärson, Nicola Alessandri skrev texter, som gavs ut under Bartolus' namn. Vidare finns ett verk, som Nicola givit ut men som torde vara en samling av olika av Bartolus' skrifter. Det finns också flera skrifter, som var ofullbordade vid Bartolus' död, och som Nicola redigerade och gav ut. Hur stora förändringar han därvid gjorde i Bartolus' texter är oklart. Vad gäller *De Insigniis* står Bartolus som författare medan Nicola offentliggjorde verket. Denna formella ansvarsfördelning skall dock kompletteras med frågan i vilken utsträckning Nicola gjorde tillägg och förändringar i verket inför utgivningen. Cavallar, Degenring och Kirshner anser, att Bartolus till största delen har skrivit den första delen om vapenrätten, medan Nicola har skrivit den andra, icke-juridiska, delen samt i första delen lagt till uppgiften om förläningen av ett vapen till Bartolus.¹²³

Den andra delen behandlar hur vapenmotiv skall målas på flaggor och fanor, de flesta av, men ej alla, de heraldiska färgerna och olika aspekter på höger och vänster. En underlighet är, att texten utgår från att vapenbilden inte är målad på en sköld, utan på en fana. Därför blir beskrivningen av höger och vänster mycket omständlig.¹²⁴

---

¹²⁰ Cavallar, Degenring o. Kirshner, a.a., s. 7 o. 85, Bartolus text i nämnd version återges i Cavallar, Degenring, Kirshner, a.a., s. 145 ff. Jfr Velde, François, "Bartolus De Insigniis et Armis" på <<http://www.heraldica.org>> 2.4.2000.

¹²¹ Cavallar, Degenring o. Kirshner, a.a., s. 8 ff. o. 85.

¹²² Jfr Velde, ibid.

¹²³ Cavallar, Degenring o. Kirshner, a.a., s. 29 ff.

¹²⁴ Cavallar, Degenring o. Kirshner, a.a., s. 74 ff. o. 150 ff. Texten i del två motsvarar inte det faktiska bruket i Italien under 1300-talet, och det är enligt Cavallar, Degenring och Kirshner oklart varifrån Nicola har hämtat texten i del två. A.a. s. 87.

Oavsett vem som har bidragit med vad i *De Insigniis*, har skriften – betraktad som ett verk av Bartolus – haft stor auktoritet ända till nutid.¹²⁵ Dess största förtjänst är, att Bartolus formulerade principer, hämtade från romersk rätt, om antagande av, skydd för och succession av vapen och varumärken. Det är därför Cavallar, Degenring och Kirshner kallar sin analys ”*A Grammar of Signs*”.¹²⁶

Kritik mot *De Insigniis*

”Bartolo, aren’t you contradicting yourself? Aren’t you speaking in your sleep?”

Lorenzo Valla¹²⁷

Bartolus’ betydelse för heraldiken är föremål för delade meningar. Å ena sidan var han var den förste, som utvecklade programmatiska rättsliga principer för det nya fenomenet heraldiska vapen, och han lade därmed grunden för heraldik som vetenskap.¹²⁸

Å andra sidan har han också blivit kritiserad. F. C. VON SAVIGNY kritiserade på 1830-talet Bartolus för att han förenade den romerska rätten med de samtida behoven. Enligt Savigny borde man hålla sig till den rena romerska rätten sådan den formulerats i *Corpus Juris Civilis*.¹²⁹ Om Bartolus hade tillämpat Savignys synsätt, hade det dock inte blivit någon vapenrättslig skrift.¹³⁰

Bartolus har också kritiserats för motsatsen. Till exempel ville år 1896 den tyske rättshistorikern FELIX HAUPTMANN se vapenrättens ursprung i den germanska sedvanerätten och lägga tyngdpunkten på begreppet *Wappenfähigkeit*. Enligt honom höll Bartolus för hårt fast vid den romerska rätten som *ratio scripta*, och gjorde misstaget att tillämpa romerskrättsliga regler på den icke-romerska vapenrätten. Hauptmann ansåg också, att Bartolus inte behandlade vapenrätten sådan den var, utan *de lege ferenda* med ledning av den romerska rätten.¹³¹

År 1433 kritiserade Lorenzo Valla *De Insigniis* i ett brev till Pier Candido Decembrio. I så gott som hela brevet kritiseras *De Insigniis*’ andra del. Valla riktar särskilt mycket kritik mot läran om färgerna och hur vapen förs på flaggor. Som framgått ovan skrev inte Bartolus själv denna del. Valla avslutar med att kort nämna, att Bartolus dessutom misstolkar lagen, utan att utveckla vari misstolkningen består.¹³²

Spridningen av Bartolus’ idéer

”We shall find Bartolo’s words echoing down the centuries, being quoted and misquoted, usually

¹²⁵ Cavallar, Degenring o. Kirshner, a.a., s. 36.

¹²⁶ Cavallar, Degenring o. Kirshner, a.a., s. 85 ff.

¹²⁷ Citerat ur Cavallar, Degenring o. Kirshner, a.a., s. 194.

¹²⁸ Cavallar, Degenring o. Kirshner, a.a., s. 5, Mladen, a.a., s. 284.

¹²⁹ von Savigny, Friedrich Karl, *Geschichte des Römischen Rechts im Mittelalter*, 6. Band, Heidelberg 1831, s. 138 ff.

¹³⁰ Mladen, a.a., s. 281 ff.

¹³¹ Cavallar, Degenring o. Kirshner, a.a., s. 6 f., Hauptmann, a.a., s. 22 f., 27.

¹³² Cavallar, Degenring o. Kirshner, a.a., s. 3 f., 39, 86 o. 179 ff.

without any acknowledgement, in treatise after treatise.”

R. Dennys¹³³

Baldus förde i en kommentar resonemang, som i stora delar liknade Bartolus', men hänvisade inte till *De Insigniis*. I England blev *De Insigniis* en källa för JOHN DE BADO AUREOS *Tractatus de Armis* (c:a 1395), och för NICHOLAS UPTONS *De Studio Militari* (c:a 1446). På liknande sätt fördes Bartolus' tankar vidare i Frankrike. I Tyskland övertogs Bartolus' åsikter av FELIX HEMMERLIN (MALLEOLUS), som runt år 1444 skrev *Dialogus de Nobilitate et Rusticitate*, och av THEODOR HÖPING i *De Insignium sive Armorum Prisco et Novo Jure Tractatus Juridico-Historico-Philologicus*, som utkom år 1642.¹³⁴ I avsnitten om engelsk, tysk och svensk rätt kommer dessa verk att placeras in i sina nationella sammanhang.

Rätten att anta och föra vapen

Förutsättning för förändring av vapen

Bartolus ansåg i *De Insigniis*, att alla personer hade rätt att anta vapen eftersom alla hade rätt att anta namn. Syftet var detsamma – att identifiera personer. Det var dock inte tillåtet att i bedrägligt syfte ändra sitt namn. Insignier och vapen kunde tillhöra en person genom förläning eller eget antagande, oberoende av adelskap eller icke-adelskap. Att Bartolus inte gjorde skillnad på adelsmäns och andras rätt att föra vapen beror på, att heraldiken redan i 1300-talets Italien hade spridit sig via städernas vapen under 1100-talet och handelsmännen och prästerna under 1200-talet till judar och bönder under 1300-talet.¹³⁵

Bartolus kritiserades för att han tillät ofrälse att anta vapen. Han gjorde inte den annars förekommande distinktionen mellan adeln, som hade en inneboende rätt att föra vapen, och de ofrälse, som inte kunde föra vapen utan särskilt samtycke från en överordnad. Bartolus' doktrin fick genomslag, och innehavet av ett vapen var inte längre tillräckligt bevis för adelskap.¹³⁶

Rättens uppkomst – antagande och förläning

Bartolus delade in insignierna och vapnen i tre kategorier: symboler för ämbeten, förlänade vapen och antagna vapen. Han inledde sin framställning med ämbetsinsignierna. Sådana symboler tillhörde ett ämbete, och alla innehavare av ämbetet fick föra insignierna. Det kunde till exempel vara fråga om biskopsinsignier eller – i romarriket – magistratens *fascies*. De fick inte användas av någon som inte hade rätt till ämbetet eller rangen, och skedde det ändå, var det bedrägligt. En kungs eller furstes insignier eller vapen fick endast kungen eller fursten själv upplåta eller använda på sina ägodelar. Det var däremot tillåtet, att, som ett tecken på underkastelse, placera en kungs eller länsherres insignier i sitt vapen. Rätten till

---

¹³³ Citerad i Cavallar, Degenring o. Kirshner, a.a., s. 3.

¹³⁴ Mladen, a.a., s. 284 ff., Cavallar, Degenring o. Kirshner, a.a., s. 2 f. o. 40 f. Hauptmann, a.a., s. 24 f.

¹³⁵ Cavallar, Degenring o. Kirshner, a.a., s. 52 ff. o. 145.

¹³⁶ Cavallar, Degenring o. Kirshner, a.a., s. 58 f.

ämbetsinsignier återfinns i *Corpus Iuris Civilis* och rör därför inte heraldiska vapen utan andra symboler, såsom prokonsulers och legaters symboler och, enligt Bartolus, biskopars och juris doktorers insignier.¹³⁷

Privatpersoner, såväl adliga som icke-adliga, kunde föra vapen eller insignier. De kunde vara förlänade av en kung eller länsherre, men det var också tillåtet att själv anta vapen. Ett förlänat vapen hade två fördelar framför ett antaget; det förlänade hade en högre dignitet, och ingen annan kunde förbjuda en att använda ett vapen som man blivit förlänad. Om två hade likadana vapen och man inte visste vilket som var äldst, hade det förlänade företräde. Om emellertid den ene av parterna hade högre rang, hade den personen företräde. Vapenbrevet fick här en viktig funktion som bevismedel.¹³⁸

I sin kommentar till *Digesta* sade Bartolus, att om någon förvisas från sin stad på grund av förräderi, skall hans vapen förstöras varhelst det är uppsatt till hans ära. Detta fall behandlas däremot inte i *De Insigniis*.¹³⁹

Vapenrättens innehåll – ensamrätten

Bartolus ställde sedan kärnfrågan, huruvida det var tillåtet för någon att föra samma vapen eller insignier som någon annan, eller om det kunde förbjudas. Han ställde sedan upp *pro* och *contra*: Det verkade tillåtet, eftersom vem som helst kunde ta någon annans namn, och många kunde ha samma namn. Detsamma borde då gälla vapen. Å andra sidan föreföll det otillåtet, ty om ”vi var först med att anta märket, och det därför tillhör oss, kan det inte tas ifrån oss utan vårt samtycke”.¹⁴⁰ Denna fundamentala princip kunde dock inte tillämpas här. Bartolus fann, att den principen tillämpades på föremål, som bara kunde ägas eller användas av en person åt gången. En immateriell rättighet kan användas av flera samtidigt på samma sätt som ett torg kan beträdas av flera samtidigt. Argumenten hämtades ur *Digesta*.¹⁴¹

Bartolus resonerade vidare. Ett märke som någon för, är inte identiskt med ett likadant märke som någon annan för. De är olika, även om de verkar vara lika, ty de härrör från allmänna tecken. Slutsatsen var, att man kunde förbjuda någon att använda ett tecken endast om det var till förfång för en själv genom att motparten förde tecknet med förakt eller behandlade det skamligt. Även en tredje part, som drabbas, kunde föra talan mot vapenbruket. Vidare kunde en domstol – i analogi med ett stadgande i

¹³⁷ Cavallar, Degenring o. Kirshner, a.a., s. 42 ff. o. 145.

¹³⁸ Cavallar, Degenring o. Kirshner, a.a., s. 50 ff. o. 145 ff.

¹³⁹ Cavallar, Degenring o. Kirshner, a.a., s. 55.

¹⁴⁰ Cavallar, Degenring o. Kirshner, a.a., s. 146. Min översättning från engelskan.

¹⁴¹ Cavallar, Degenring o. Kirshner, a.a., s. 61 f. o. 146. Stöd för *pro* fann Bartolus (enl. Cavallar, Degenring o. Kirshner, a.a., s. 61 f.) i *Dig.* 36. 1. 64. (62.) 10, *A filia*, *Dig.* 31. [1.] 76. 5, *Cum filius divisus*, *Dig.* 26. 2. 30, *Quod pupillae*, *Dig.* 31. [1.] 8. 3, *Si quis servum*. Dessa ställen behandlar inte principiellt rätten för flera att ha samma namn, men påvisar förekomsten av detta bruk. Stöd för *contra* fann han (enl. *ibid.*) i *Dig.* 50. 17. 11, *Id quod nostrum est*. Att den principen inte kunde tillämpas här stödde Bartolus (enl. *ibid.*) på *Dig.* 13. 6. 5. 15, *Si ut certo loco*. Där jämförs samäganderätt (flera äger andelar av en egendom) med föremål som flera kan använda oberoende av varandra. Se Otto, Carl Ed., Schilling, Bruno o. Sintenis, Carl Friedrich Ferdinand (red.), *Das Corpus Iuris Civilis in's Deutsche übersetzt von einem Vereine Rechtsgelehrter*, Dritter Theil der Pandecten, Leipzig 1831, s. 109.

*Codex*¹⁴² – förhindra vapenbruket om det medförde allmän skandal eller förvirring bland medborgarna, för att undvika att folket blev vilselett.¹⁴³

Detta resonemang ledde till, att man inte kunde föra talan mot någon som antog ett vapen, som man själv förde sedan tidigare, om man inte led skada av den andres agerande. Ett exempel är, att en tysk reser till Rom, och där finner en italienare, som för tyskens släktvapen. Tysken kan inte föra talan mot italienaren, eftersom deras permanenta hemvistorter är så långt från varandra, att den ene vapenbäraren inte kan skadas av den andre. Ett fall då det däremot var möjligt att föra talan var, att en person med många fiender tar en lugn och stillsam persons vapen. Den stillsamme har då möjlighet att hindra den hotade från att använda vapnet, så att den stillsamme inte av misstag blir dödad i den hotades ställe. I de fall där man hade rätt att hindra annan från att använda ett vapen hade den med tidigast rättsgrund bäst rätt. Ett undantag härifrån var, att förläning hade företräde framför antagande.¹⁴⁴

Ett annat exempel på när man enligt Bartolus kunde hindra annan från att använda ens märke var, när en skicklig hantverkare satte vissa märken på sina varor. Köparna kunde därigenom se, att en viss hantverkare hade gjort en viss vara. Om en annan hantverkare började använda samma märke, kunde han förbjudas göra så, eftersom hans varor kunde förväxlas med den andre hantverkarens. Märket var en garanti för varans ursprung och kvalitet. Detsamma gällde notariers märken och papperstillverkarens vattenstämplar.¹⁴⁵ Vi ser här en tidig varumärkesrätt.

Baldus ville ge vapen ett starkare rättsligt skydd än Bartolus. Enligt Baldus hade den förste innehavaren av ett vapen rätt till det antingen på grund av att han hade fört vapnet längre tid eller därför att det erkändes som ett privilegium. Bartolus såg vapen främst som ett personligt identifikationstecken, medan Baldus främst såg dem som ett tecken för det kollektivt individen tillhör.¹⁴⁶ Detta kollektiv kan således vara släkten, och en person kan genom sitt förande av ett vapen hänföras till en viss släkt. Med Baldus synsätt blir det väsentligt att olika släkter har olika vapen, och det är därför logiskt att han ger vapnen ett starkare skydd än Bartolus gör. Som individualiserande tecken är vapnen inte mer effektiva än namnen, och likheten mellan namns och vapens rättsliga ställning är väsentlig för Bartolus.

Vapenrättens skyddssubjekt – släktmedlemmarna

Vapen var enligt Bartolus ärftliga och fördes vidare genom börd till alla agnatiska efterkommande från fadern eller hans förfäder. De kunde inte föras vidare av kognater eller ingifta män.¹⁴⁷ Om en släkt hade många

---

¹⁴² *Cod. 7. 6. 1., Cum dediticii liberti.*

¹⁴³ Cavallar, Degenring o. Kirshner, a.a., s. 62 ff. o. 146.

¹⁴⁴ Cavallar, Degenring o. Kirshner, a.a., s. 63 f. o. 146 ff. Den tyska släkten Hohenzollern och den italienska släkten Collalto för samma vapen, en sköld kvadrerad i svart och vitt. Hauptmann, a.a., s. 257.

¹⁴⁵ Cavallar, Degenring o. Kirshner, a.a., s. 67 f. o. 147.

¹⁴⁶ Cavallar, Degenring o. Kirshner, a.a., s. 73.

¹⁴⁷ Detta innebär alltså, att ett vapen som antas av en person också kan föras av hans söner och döttrar, av hans sonsöner och sondöttrar, sonsönersöner och sonsönersdöttrar, men *inte* av dottersöner, dotterdöttrar, sondotterdöttrar dotterdottersdöttrar etc. etc.

medlemmar som förde samma vapen, borde enligt Bartolus några lägga till en ny symbol i sina vapen, så att personerna kunde åtskiljas. En kvinna kunde föra sin faders vapen, eftersom hon är agnat i förhållande till honom. Det förekom dock också, att kvinnor förde vapen där skölden var delad mellan faderns och makens vapen. Illegitima barn kunde enligt Bartolus inte föra faderns vapen, förutom i Toscana, där sedvanan var, att även de fick rätt till faderns vapen. Baldus ansåg, att illegitima barn inte alls hade rätt att föra vapen.¹⁴⁸

I *Dig. 50. 16. 195.*, som Bartolus hänvisade till,¹⁴⁹ citeras Ulpianus' syn på begreppet *familia*.¹⁵⁰ Bland annat hävdade han; här på tyska:

”Familia mit gemeinsamem Rechte nennen wir (den Inbegriff) aller Agnaten; denn wenn auch nach dem Tode des (gemeinschaftlichen) Hausvaters jeder Einzelne eine besondere Familie bildet, so werden doch alle, welche unter der Gewalt eines Einzigen gewesen sind, richtig (Glieder) derselben Familie genannt werden, weil sie aus demselben Haus und Stamm hervorgegangen sind.”¹⁵¹

Gaius sammanfattar familjebegreppet i *Dig. 50. 16. 196.*:

”Dass die Kinder von Frauen sich nicht in der Familie derselben befinden, ist offenbar, weil die, welche geboren werden, der Familie des Vaters, nicht der Mutter folgen.”¹⁵²

Leo M. Mladen använde en annan terminologi:

”Here family is not used in the sense of parent and children or household, the Roman *familia*, but in the sense of the sum of male descendants, the Roman *gens* or *agnatio*.”¹⁵³

Begreppet *familia* i den romerska rätten omfattade de personer, som tillhörde samma hushåll. Inom familjen räknades släktskap genom *agnatio*, vilket härleddes endast på manssidan. Kollektivet agnatiska släktingar kallades *gens*.¹⁵⁴ Det är denna distinktion, som Ulpianus och Gaius förklarar och också Mladen avser.

Förhållandet mellan vapenrätt och varumärkesrätt

Som har framgått ovan, var risken för vilseledande och förväxling i handelssammanhang en situation då skada genom användande av annans märke uppkom. Bartolus' successionsregler för varumärken skilde sig från reglerna för succession av vapen. Eftersom sådana märken mer var knutna

¹⁴⁸ Cavallar, Degenring o. Kirshner, a.a., s. 64 ff. o. 148.

¹⁴⁹ Cavallar, Degenring o. Kirshner, a.a., s. 64.

¹⁵⁰ Otto, Carl Ed., Schilling, Bruno o. Sintenis, Carl Friedrich Ferdinand (red.), *Das Corpus Juris Civilis in's Deutsche übersetzt von einem Vereine Rechtsgelehrter*, Siebenter Theil der Pandecten, Leipzig 1832, s. 1249 ff.

¹⁵¹ Otto, Schilling o. Sintenis, a.a., s. 1250. Min övers.: I *familia* med gemensam rätt inbegriper vi alla agnater, för när efter den gemensamme husfaderns död var och en bildar en egen familj, så blir alla, som har stått under samma persons välde, ändå medlemmar i samma familj, eftersom de härstammar från samma hus och stam.

¹⁵² Otto, Schilling o. Sintenis, a.a., s. 1251. Min övers.: Att kvinnors barn inte befinner sig i kvinnans familj är uppenbart, eftersom de, som föds, följer faderns, inte moderns familj.

¹⁵³ Mladen, a.a., s. 288.

¹⁵⁴ Honsell, Heinrich, *Römisches Recht*, 3 uppl., Berlin/ Heidelberg 1994, s. 21.

till en näringsverksamhet än till en släkt, skulle de följa företagens ägare och inte de ursprungliga ägarens släkt.¹⁵⁵

Därmed har Bartolus tagit upp och givit svar på de vapenrättsliga frågor, som ännu är aktuella. Hur Bartolus' uppfattningar om vapenrätten förts vidare i de olika länderna kommer att behandlas nedan.

---

¹⁵⁵ Cavallar, Degenring o. Kirshner, a.a., s. 68 ff. o. 148 ff.

Internationell och europeisk vapenrätt inom varumärkesrätten

”Unsere Zeit hat eine neue Klasse von Rechten in die Jurisprudenz eingeführt, – in der Weise eingeführt, als sie ihnen endlich die Anerkennung hat zu Theil werden lassen, die das römische Recht ihnen bis dahin mit Erfolg streitig gemacht hatte. Ich meine die Rechte an den sog. immateriellen Gütern.”

Prof. D:r Felix Hauptmann¹⁵⁶

Pariskonventionen

År 1883 tillkom som ett resultat av immaterialrättens snabba framväxt Pariskonventionen, *Convention de Paris pour la protection de la propriété industrielle*, som senast reviderades i Stockholm år 1967.

Dess artikel 6ter 1. a) föreskriver bland annat, att fördragsslutande stater skall vägra eller ogiltigförklara varumärkesregistrering av dessa staters vapen, flaggor och andra statsemlen, om inte vederbörligt tillstånd lämnats. Artikel 6ter 8. föreskriver, att medborgare i ett land, vilka har rätt att föra sitt eget lands vapen, får göra detta även om det företer likhet med ett annat lands. Här torde främst vapen för medlemmar av kungahus vara relevanta, i de fall olika länders kungahus är besläktade.

Samtliga den europeiska gemenskapens medlemsstater är bundna av Pariskonventionen. Dess bestämmelser ligger därför till grund för gemenskapsvarumärkesrätten.¹⁵⁷

Europeisk gemenskapsrätt

En viktig del av samarbetet inom Europeiska Unionen har som syfte att åstadkomma en gemensam marknad. De olika medlemsstaterna har som huvudprincip inte rätt att hindra handel över gränserna, och rättsordningen skall också hindra att privatpersoner och företag på motsvarande sätt delar upp den gemensamma marknaden. Två sätt att ytterligare stärka den gemensamma marknaden är att harmonisera medlemsstaternas lagstiftning respektive att införa gemensam normgivning. Båda metoderna har använts vad gäller varumärken.¹⁵⁸

Gemenskapsrätten tolkas av Europeiska Gemenskapernas Domstol, EGD, enligt artikel 234 i unionsfördraget. Om en fråga om hur gemenskapsrätten skall tolkas uppkommer inför nationell domstol, får denna fråga EGD. Om frågan uppkommer inför en medlemsstats högsta domstol, skall denna fråga EGD. Den gemenskapsrätt som kan tolkas är bland annat

---

¹⁵⁶ Hauptmann, a.a., s. VI.

¹⁵⁷ Rådets första direktiv (EEG N:r 89/104) om tillnärmningen av medlemsstaternas varumärkeslagar, preambeln, punkt 13.

¹⁵⁸ Craig, Paul o. De Búrca, Gráinne, *EU Law. Text, Cases and Materials*, 2nd ed., Oxford 1998, s. 1026 ff. o. 1057 f.

gemenskapsfördraget samt de rättsakter, som beslutats av gemenskapens institutioner.¹⁵⁹

Förordningen om gemenskapsvarumärken

År 1993 antogs en förordning om gemenskapsvarumärken. Genom förordningen upprättades ett för medlemsstaterna gemensamt varumärkessystem. Registrering av gemenskapsvarumärken sker hos OHIM, *Office for the Harmonisation of the Internal Market*, som har sitt säte i Alicante i Spanien.¹⁶⁰ Artikel 7 i förordningen stadgar:

”Absoluta registreringshinder

1. Följande får inte registreras: [---]

h) Varumärken som inte har godkänts av behöriga myndigheter och som skall vägras registrering i enlighet med artikel 6b i Pariskonventionen.

i) Varumärken som innehåller andra kännetecken, emblem eller vapen^[161] än dem som omfattas av artikel 6b i Pariskonventionen och som är av särskilt allmänt intresse, om inte vederbörande myndigheter godkänt deras registrering.

2. Punkt 1 skall tillämpas även om registreringshindren endast finns i endast [sic!] en del av gemenskapen.”¹⁶²

Enligt artikel 41 får anmärkningar i administrativt förfarande inges i syfte att varumärkesbyrån på eget initiativ skall vägra registrering, främst enligt grunderna i artikel 7. Grunderna i artikel 7 är också absoluta ogiltighetsgrunder enligt artikel 51. Artikel 52 föreskriver:

”Relativa ogiltighetsgrunder [---]

2. Efter ansökan till byrån eller på grund av ett genkärsmål i mål om varumärkesintrång skall ett gemenskapsvarumärke också förklaras ogiltigt om användningen av ett sådant varumärke kan förbjudas med stöd av den nationella lagstiftning^[163] som ger skydd för en annan äldre rättighet, särskilt

a) rätten till namn

b) rätten till egen bild

c) upphovsrätt

d) industriell äganderätt

¹⁵⁹ Craig o. De Búrca, a.a., s. 406 ff.

¹⁶⁰ Rådets förordning (EG) nr 40/94 av den 20 december 1993 om gemenskapsvarumärken; i *Europeiska Gemenskapernas Officiella tidning 14.1.1994*. Jag förkortar den GVMF (gemenskapsvarumärkesförordningen) i analogi med CTMR (Community Trade Mark Regulation). Se även den engelska och tyska versionen; Council Regulation (EC) No 40/94 of 20 December 1993 on the Community Trade Mark; i *Official Journal of the European Communities 14.1.1994* respektive Verordnung (EG) Nr. 40/94 vom 20. Dezember 1993 über die Gemeinschaftsmarke; i *Amtsblatt der Europäischen Gemeinschaften 14.1.1994*.

¹⁶¹ Den engelska lydelsen är ”badges, emblems or escutcheons”, den tyska ”Abzeichen, Embleme und Wappen”.

¹⁶² Förordningens andra stycke är felöversatt och torde böra lyda: ”Punkt 1 skall tillämpas även om registreringshindren endast finns i en del av gemenskapen.” Jfr den engelska lydelsen: ”Paragraph 1 shall apply notwithstanding that the grounds of non-registrability obtain in only part of the community.” och den tyska lydelsen ”Die Vorschriften des Absatzes 1 finden auch dann Anwendung, wenn die Eintragungshindernisse nur in einem Teil der Gemeinschaft vorliegen.”. Även art. 54 ang. ”Rättsverkningar av upphävande och ogiltighet” är felöversatt. I både stycke 1 och 2 omtalas verkan av upphävande. Stycke 1 skall avse upphävande (Revocation resp. Verfall) och stycke 2 skall avse ogiltighet (Invalidity resp. Nichtigkeit). Skillnaden är att vid upphävande förlorar varumärkesregistreringen sin rättsverkan från beslutet, medan ogiltighet medför att registreringen aldrig anses ha haft rättsverkan.

¹⁶³ Den engelska versionen är här ”national law”; den tyska ”national[e] Rechtsvorschriften”. Det är således inte fråga om ”nationell lagstiftning” (”national legislation”, ”nationale Gesetzgebung”) utan om ”nationell rätt”.

3. Ett gemenskapsvarumärke får inte förklaras ogiltigt om innehavaren av en sådan rättighet som avses i punkt 1 eller 2 ger sitt uttryckliga medgivande till registrering av gemenskapsvarumärket före ingivandet av ansökan om ogiltighetsförklaring eller av genkärömlået.”

Vapen skyddas således i tre kategorier:

I. Enligt Art. 7.1 h). Här avses vapen som åtnjuter skydd i Pariskonventionen, artikel 6ter, vilket är statsvapen.¹⁶⁴ Även de tyska delstaternas vapen räknas hit.¹⁶⁵

II. Enligt Art. 7.1 i). Här avses vapen som är av särskilt allmänt intresse. Dessas skydd skall tillgodoses av varumärkesbyrån på eget initiativ, eventuellt uppmärksammas på frågan genom anmärkning enligt artikel 41. Vad är då detta? Varumärkesbyrån säger i sina *guidelines* följande:

”Because the Office has no ready source of reference for symbols of particular public interest, this will be developed over time as a result of case law.”¹⁶⁶

Vapen av särskilt allmänt intresse, som inte är stats- eller delstatsvapen, kan tänkas vara kommunvapen, eller åtminstone större städers vapen, samt myndigheters vapen. Man torde också kunna tänka sig särskilt kända släkter, förutsatt att ”vederbörande myndigheter” inte skall tolkas som att det endast är myndigheters vapen som kommer ifråga. Formuleringen kan ju också syfta på häroldsmyndigheter som *College of Arms*. Av emblem kan man tänka sig sådana tecken av högt symbolvärde, särskilt religiösa symboler, som kan skyddas i medlemsstaternas varumärkesrätt enligt direktivets art. 3.2 b), som behandlas nedan. Enligt T. MOLLET-VIÉVILLE¹⁶⁷ skulle även europeiska motorvägsskyltar kunna avses, och de skulle då inte kunna registreras för transporttjänster, men väl för andra produkter.¹⁶⁸

III. Enligt Art. 52.2. Här avses övriga vapen, som skyddas av nationell rätt.¹⁶⁹ Att uppräkningsen endast är exemplifierande framgår av ordet ’särskilt’. Därmed kan vapen vara en sådan äldre rättighet som avses i artikeln. Den äldre rättsregeln kan exempelvis vara den engelska *Law of Arms*, eller den tyska analogin till BGB § 12. Dessa regler behandlas i respektive avsnitt nedan. Uppmärksammandet av dessa rättigheter sker ej *ex officio*, ej heller efter invändning, utan efter ogiltighetstalan. Här har förlorande part kostnadsansvar enligt art. 81.¹⁷⁰

¹⁶⁴ Oaktat den svenska översättningen har ”art. 6b” avses ”art. 6ter”.

¹⁶⁵ Baumbach, Adolf o. Hefermehl, Wolfgang, *Wettbewerbs- und Warenzeichenrecht*, Band II, Warenzeichenrecht und Internationales Wettbewerbs- und Zeichenrecht, Beck’sche Kurz-Kommentare, 9. Aufl., München/ Berlin 1967, s. 161.

¹⁶⁶ <<http://oami.eu.int/EN/guide.htm>>, 9.1.2001.

¹⁶⁷ Mollet-Viéville, T., ”Absolute Grounds for Refusal” i Franzosi, Mario (red.), *European Community Trade Mark. Commentary to the European Community Regulations*, The Hague, London, Boston 1997, s. 196 f.

¹⁶⁸ Jfr. von Mühlendahl, Alexander; Ohlgart, Dietrich C. o. von Bomhard, Verena, *Die Gemeinschaftsmarke*, München 1998, s. 34, Annand, Ruth o. Norman, Helen, *Blackstone’s Guide to the Community Trade Mark*, London 1998, s. 47.

¹⁶⁹ Ang. begreppet ’nationell rätt’ jämfört med ’nationell lagstiftning’, se not i citatet av artikel 52 (2) ovan.

¹⁷⁰ Jfr. Morcom, C., o. Edenborough, M., i Franzosi, Mario (red.), *European Community Trade Mark. Commentary to the European Community Regulations*, The Hague, London, Boston 1997, s. 206 f., Jfr. von Mühlendahl, Alexander, Ohlgart, Dietrich C. o. von Bomhard, Verena, *Die Gemeinschaftsmarke*, München 1998, s. 177, Annand, Ruth o. Norman, Helen, *Blackstone’s Guide to the Community Trade Mark*, London 1998, s. 148 f.

På eget initiativ kan OHIM avslå ansökan om registrering, om varumärket strider mot artikel 7. En registrering är i de fallen också ogiltig, och ogiltighetsförfarandet kan därför användas mot intrång i vapenrätt av samtliga de tre olika kategorierna ovan. Om en registrering är ogiltig, finns två vägar för att genomdriva avregistreringen genom ogiltighetstalan.¹⁷¹

Det ena sättet är att ansöka om avregistrering hos OHIM. Om vapenrätten omfattas av artikel 7, får vem som helst ansöka.¹⁷² Om vapenrätten omfattas av artikel 52.2, får innehavaren av den äldre rättigheten ansöka, samt ”personer som enligt den berörda medlemsstatens lagstiftning får utöva rättigheterna i fråga”.¹⁷³

Det andra sättet är stämna i nationell domstol. Avregistrering kan endast yrkas som genkärsmål i mål om intrång, vilket medför, att frågan endast kan komma upp i ett mål där varumärkesinnehavaren först har stämt annan för intrång. Denne andre kan då genstämna med yrkande att registreringen skall upphävas. I vapenrätts sammanhang kan detta uppkomma, då någon har registrerat ett vapen som varumärke, och någon annan har bättre rätt till vapnet och även använder det. Om denne stäms för intrång, kan nationell domstol på hans yrkande besluta om avregistrering av vapnet som varumärke.

Beslut om registrering av varumärken samt upphävande och ogiltighet av sådan registrering fattas av OHIM. Myndighetens beslut kan överklagas till dess överklagandenämnder och därifrån vidare till EGD:s förstainstansrätt och slutligen till EGD. En varumärkesregistrering kan således prövas i fyra instanser.¹⁷⁴ När varumärkesregistreringen prövas i nationell domstol i ett intrångsmål, har underinstanser möjlighet och högsta instansen skyldighet att fråga EGD om det är oklart hur förordningen skall tolkas.¹⁷⁵ Oavsett processväg är det således i sista hand EGD som avgör, vilka vapen som skall anses vara av särskilt allmänt intresse samt vad som faller in under tidigare rättighet, skyddad av nationell lagstiftning.

Direktivet om harmonisering av medlemsstaternas varumärkeslagar

Jämsides med systemet för gemenskapsvarumärken finns nationella varumärkessystem kvar. För att undvika olikheter i de olika ländernas varumärkesregler har ett harmoniseringsdirektiv antagits. Bland annat samordnas registreringshindren de nationella lagarna, även om en del hinder är frivilliga för länderna att föreskriva.¹⁷⁶ I direktivets artikel 3 föreskrivs:

”Registreringshinder eller ogiltighetsgrunder [---]

2. En medlemsstat kan bestämma att ett varumärke inte skall registreras eller, om det redan är registrerat, att det skall kunna förklaras ogiltigt i följande fall:
a) Om användningen av varumärket kan förbjudas med stöd av andra lagbestämmelser än medlemsstatens eller gemenskapens varumärkeslagstiftning.

---

¹⁷¹ GVMF art. 51-52.

¹⁷² GVMF art. 55 1. a)

¹⁷³ GVMF art. 55 1. c)

¹⁷⁴ GVMF preambeln, punkt 11-13 samt art. 2, 36-45, 57-63.

¹⁷⁵ Gemenskapsfördraget, art. 234.

¹⁷⁶ Rådets första direktiv (EEG N:r 89/104) om tillnärmningen av medlemsstaternas varumärkeslagar.

- b) Om varumärket omfattar ett tecken av högt symbolvärde, särskilt en religiös symbol.
- c) Om varumärket innehåller andra tecken, emblem eller vapen än de som nämns i artikel 6b, Pariskonventionen, och som är av allmänt intresse, under förutsättning att vederbörande myndigheter inte givit tillstånd till dess registrering i enlighet med medlemsstatens lagstiftning.
- d) Om ansökan om registrering av varumärket gjorts i ont uppsåt av den sökande.”

De i artikel 3 stycke 2. c) nämnda vapnen av allmänt intresse har i Storbritannien tolkats som alla vapen som förlänats av kronan. I Tyskland skyddas vapen genom analogi till BGB § 12 , vilket i detta sammanhang kan stödjas på artikel 3 stycke 2. a). Vad gäller svensk rätt är det för närvarande under prövning vilket skydd släktvapen har. Skyddet för vapen i de nationella varumärkeslagarna kommer att behandlas nedan.

Om det är oklart hur direktivet skall tolkas, får underinstanser och skall högsta instansen fråga EGD.¹⁷⁷ Nationell domstol skall tillämpa den lag, som stiftats med direktivet som utgångspunkt. Lagen skall emellertid tolkas i enlighet med direktivet,¹⁷⁸ varför nationell domstol kan fråga EGD härom. Förfarandet kan vad avser artikel 3 st. 2. a-c) endast bli aktuellt, om den nationella domstolen ifrågasätter huruvida den nationelle lagstiftaren överskridit det lagstiftningsutrymme, som han enligt artikeln får utnyttja.

Detta förefaller dock föga praktiskt tillämbart. Enligt stycke 2. a) kan lagstiftaren hänvisa till och instifta registreringshinder, som hänvisar till lagstiftning utanför varumärkesrätten. Om således en stat enligt stycke 2. c) infört registreringshinder med hänvisning till 'allmänt intresse', och EGD tolkar 'allmänt intresse' snävare, kan det av staten önskade skyddet uppnås genom annan lagstiftning, vartill varumärkeslagstiftningen blott hänvisar.

Vapen har ett skydd direkt genom gemenskapsrätten, eftersom vapen av särskilt allmänt intresse skyddas i förordningen om gemenskapsvarumärken. I övrigt är skyddet för släktvapen beroende av de regler, som finns i nationell lagstiftning och praxis. Detta kommer närmare att behandlas nedan.

---

¹⁷⁷ Unionsfördraget, art. 234.

¹⁷⁸ Craig o. De Búrca, a.a., s. 198 ff.

Engelsk vapenrätt

Inledning

En bakgrund till engelsk vapenrätt

Den engelska rätten domineras av *common law*, som kännetecknas av att den har utvecklats genom domstolarnas praxis. Den engelska vapenrätten är emellertid en del av den engelska *civil law*, som till skillnad från *common law* hämtar sitt ursprung från den romerska rätten, det vill säga *ius commune* med dess tillägg, tolkningar och förändringar av Justinianus' lagverk. Vapenrätten har sålunda inte fallit inom *common law*-domstolarnas jurisdiktion,¹⁷⁹ utan tillhör *Court of Chivalry*.¹⁸⁰

Att vapenrätten hör till *civil law* säger dock inte mycket om dess innehåll. Det var egentligen bara processen i *Court of Chivalry* som tillhörde *civil law*, eftersom den romerska rätten medgav, att lokala sedvanor tillämpades. Den materiella rätten var därför engelsk. År 1408 uttalades, att "*the law of arms as used in England*"¹⁸¹ var den gällande vapenrätten. Förhållandet mellan engelsk vapenrätt och romersk rätt kan jämföras med förhållandet mellan engelsk kyrkolag och kanonisk rätt – den romerska och kanoniska rätten hade inte auktoritet i sig, utan var accepterad i England genom allmänt samtycke och sedvana.¹⁸²

Under tidigt 1900-tal fördes en debatt bland engelska heraldiker om vapenrättens innebörd. G. D. Squibbs bok *The High Court of Chivalry* är resultatet av undersökningar av länge orörda handlingar i *College of Arms'* arkiv, varför den ger bättre besked om vapenrättens innebörd än som tidigare kunde ges.¹⁸³ Innan vapenrätten behandlas närmare, skall något sägas om dess förhållande till andra delar av den engelska rättsordningen.

År 1066 vann Vilhelm Erövraren och normanderna över anglosaxerna. Innan dess fanns delvis nedskrivna sedvanerätt, som visserligen inte avskaffades, men som minskade i betydelse. SIR RANULF DE GLANVILL och andra kungliga ämbetsmän åstadkom under 1100-talet början till ett koherent engelskt rättssystem. Rättsreglerna hämtades från de kungliga domstolarnas praxis. En viktig del i detta arbete var de två böcker som kallas *Glanvill* och *Bracton*.¹⁸⁴

Den centrala makten var samlad i *curia regis*, som bestod av kungen och hans rådgivare. Genom *writs* beslöt kungen vilka mål som skulle tas upp i domstol, och till domare utsåg han medlemmar av sitt hov. En grupp av domare hade hela riket som sin domsaga och reste därför runt och avdömde

---

¹⁷⁹ Ett skenbart undantag är *names and arms clauses*, varom mera se s. 63 ff. nedan.

¹⁸⁰ Squibb, G. D., *The High Court of Chivalry. A Study of the Civil Law in England*, Oxford 1959, s. 162 ff.

¹⁸¹ Squibb, a.a., s. 164.

¹⁸² Squibb, a.a., s. 162 ff.

¹⁸³ Squibb, a.a., s. vii (Anthony R. Wagners förord).

¹⁸⁴ Baker, J. H., *An Introduction to English Legal History*, 3rd ed., London 1990, s. 14 ff. o. 200 ff. Historikerna är inte säkra på i hur stor utsträckning Sir Ranulf de Glanvill och Henry de Bracton skrev *Glanvill* (1100-talet) respektive *Bracton* (1200-talet).

mål. De kallades *justiciarii in itinere* eller, på engelska, *itinerant justices*. Andra efterhand utvecklade delar av *curia regis* var *the Exchequer*, skattkammaren, samt *King's Bench* och *Court of Common Pleas*, två centrala domstolar, som ersatte de kringresande domarna. De hade säte i Westminster och kunde döma även i kungens frånvaro.¹⁸⁵ Den engelska rätten blev genom dessa kungliga domstolars verksamhet centraliserad och enhetlig och kallades därför *common law*.¹⁸⁶

Det speciella med det rättssystem, som började byggas upp i England under 1100-talet, var att kungliga domare hade jurisdiktion i första instans i hela riket. Denna engelska reform ägde rum i en tid då inflytandet från *ius commune* ännu inte hade nått England. Under 1200-talet nådde *ius commune* England, men då var den engelska rättsordningen så ny och välfungerande, att den romerska rätten var överflödigt. Den påverkade istället England genom kyrkan och den kanoniska rätten. I Skottland, däremot, fick *ius commune* så småningom starkare genomslag, och den skotska rätten skiljer sig därför från den engelska.¹⁸⁷

Mot slutet av 1600-talet kom *the Exchequer*, *King's Bench* och *Court of Common Pleas* att ha liknande jurisdiktion och processordning. För vissa typer av mål hade någon av domstolarna uteslutande jurisdiktion, men till stora delar konkurrerade domstolarna om samma mål. Detta föranledde så småningom 1875 års domstolsreform.¹⁸⁸

En *writ* krävdes som sagt för att få ett mål prövat. De olika *writs* blev snart standardiserade formulär, varför lagens systematik kan sägas ha bestått av en serie möjliga talerätter. Då ingen lämplig *writ* fanns, kunde en förorättad person skriva till kungen och be honom beordra den orättfärdige att göra vad det goda samvetet krävde, även om *common law* inte krävde det. Dessa ärenden behandlades i *the Chancery*, varvid en särskild del av rättsordningen utvecklades – *equity*. *Equity* blev med tiden allt mindre kasuistiskt. Under 1800-talet reformerades *writ*-systemet. Numera finns en enhetlig *writ*, som inte påverkar målets materiella prövning utan endast är en kallelse till inställelse inför domstolen. Dessutom avskaffades systemet med skilda domstolar för *law* och *equity*.¹⁸⁹

Vid sidan av *common law* och *equity* fanns rättsområden, som styrdes av *civil law* – regler med ursprung i den romersk-kanoniska rätten. Mål med utländsk anknytning kunde inte prövas i de lokala domstolarna, varför speciella domstolar bildades – *Court of Chivalry* för militära mål och *Court of Admiralty* för sjömål. Den kyrkliga rättstillämpningen, som bland annat gällde familje-, arvs- och testamentsrätt, skedde i *the Ecclesiastical Courts* hos biskopar och ärkebiskopar.¹⁹⁰

År 1765-69 utkom SIR WILLIAM BLACKSTONES *Commentaries on the Laws of England*. Verket tillkom som en följd av Blackstones föreläsningar i engelsk rätt för bildade icke-jurister. För första gången sedan Bracton fanns

---

¹⁸⁵ Baker, a.a., s. 16 ff. o. 44 ff.

¹⁸⁶ *Common law* kan ha olika betydelser. Begreppet kan avse den anglo-amerikanska rättskulturen med *ius commune*-baserad rätt som motsats och det kan avse den domarskapta rätten med *statute law* och *equity* som motsatser.

¹⁸⁷ van Caenegem, R. C., *Judges, Legislators and Professors. Chapters in European Legal History*, Cambridge 1987, s. 113 ff., Baker, a.a., s. 133 ff.

¹⁸⁸ Baker, a.a., s. 59 ff.

¹⁸⁹ Baker, a.a., s. 63 ff. o. s. 112 ff.

¹⁹⁰ Baker, a.a., s. 135 ff.

nu en sammanhängande framställning av engelsk rätt, varför verket är väsentligt i engelsk rättshistoria.¹⁹¹ Några sidor handlar om vapenrätten och *Court of Chivalry*.¹⁹²

År 1875 inrättades *High Court of Justice* med fem avdelningar: *Queen's Bench Division*, *Common Pleas Division*, *Exchequer Division*, *Chancery Division* och *Probate, Divorce and Admiralty Division*. Några år senare blev *Exchequer Division* och *Common Pleas Division* inordnade i *Queen's Bench Division*. År 1970 blev *Probate, Divorce and Admiralty Division* istället *Family Division*, varvid arvmålen fördes till *Chancery Division* och sjömålen till *Queen's Bench Division*. Överklagande från *High Court of Justice* sker till *Court of Appeal* och därifrån vidare till laglorderna i *House of Lords*. Vid sidan av denna domstolsorganisation finns *Judicial Committee of the Privy Council*, som är överklagandeinstans för vissa jurisdiktioner utanför de nu nämnda.¹⁹³

Anledningen till upprättandet år 1875 av *Probate, Divorce and Admiralty Division* var, att de däri ingående rättsområdena har sin grund i den romersk-kanoniska rätten. Till den kategorin hör som framgått också *Court of Chivalry*, som dock inte togs i beaktande vid den domstolsreform som genomfördes år 1875. Den kvarstår därför oförändrad. *Court of Chivalry* kommer att behandlas närmare i nästa avsnitt.

Inom *common law* bestod den juridiska professionen från runt år 1200 av en grupp domare och partsombud. Ingen akademisk juridisk utbildning fanns, utan en mer praktisk utbildning bedrevs i *the Inns of Court*. Vid *Court of Admiralty*, *Court of Chivalry* och de ecklesiastiska domstolarna fanns en helt annan juridisk profession. *The Advocates* var juris doktorer, som hade fått tillstånd av Ärkebiskopen av Canterbury att föra talan inför *Court of Arches*. Från och med det sena 1600-talet hade de monopol på att föra talan vid de nämnda domstolarna. *King's Advocate* förde kungens och därmed statens talan. En förutsättning för att vara *advocate* var en juris doktorsgrad från Oxford eller Cambridge. De flesta *advocates* var medlemmar i *Doctors' Commons*, en organisation som bildades på slutet av 1400-talet och år 1768 fick en kunglig stadfästelse under namnet *The College of Doctors of Law exercent in the Ecclesiastical and Admiralty Courts*. *Doctors' Commons* avvecklades vid 1800-talets mitt som en följd av att stora delar av medlemmarnas ensamrätt att föra talan upphörde, men bestod formellt till år 1912. Så länge *civil law* hade egna domstolar och en egen professionell organisation, kunde *civil law* särskiljas från *common law*. Numera har de båda smält samman till ett system, även om rättsreglernas olika ursprung är identifierbart.¹⁹⁴

I England har Bartolus' de Saxoferrato uppfattningar om vapenrätten fått spridning genom JOHN DE BADO AUREO, som dock delvis avvek från

---

¹⁹¹ Baker, a.a., s. 219 f.

¹⁹² Blackstone, William, *Commentaries on the Laws of England*, A Facsimile of the First Edition of 1765-69, vol. III, Chicago 1979, s. 103 ff.

¹⁹³ Baker, a.a., s. 59 ff., 131 ff., 142 f. o. 162 ff., Squibb, G. D., *Doctors' Commons. A History of the College of Advocates and Doctors of Law*, Oxford 1977, s. 108 f.

¹⁹⁴ Squibb, *High Court of Chivalry*, s. 133 ff. Baker, a.a., s. 177 ff., Squibb, G. D., *Doctors' Commons. A History of the College of Advocates and Doctors of Law*, Oxford 1977, Crawley, Charles o. Storey, Graham, *Trinity Hall, The History of a Cambridge College 1350-1992*, enlarged edition, Cambridge 1992.

Bartolus' åsikter, och genom *De Studio Militari* av NICHOLAS UPTON från 1400-talet. Senare under 1400-talet utkom *Book of St. Albans*, som byggde på Uptons bok. RICHARD STRANGWAYS, som tillhörde *Inner Temple*, ett *Inn of Court*, skrev på 1450-talet *Tractatus nobilis de lege et expositione armorum*. Han refererade till Bartolus, men kom fram till avvikande slutsatser. JOHN FERNE, också i *Inner Temple*, förde under 1500-talet Strangways uppfattning vidare. Bartolus' uppfattningar var således kända i England, men stod sig inte gentemot andra författare och praxis i *Court of Chivalry*.¹⁹⁵

En viktig del av den engelska prejudikaträtten är synsättet, att domstolarna inte skapar rätt, utan endast förklarar rättens innebörd. Ny rätt skapas genom lagstiftning. Reellt, om än inte formellt, har emellertid det mesta av rättsutvecklingen i *common law* ägt rum genom domstolarnas rättsskapande verksamhet. Under medeltiden sågs prejudikaten som tecken på innebörden i juristernas gemensamma åsikt, *communis opinio*. På 1500-talet började domar anses ha auktoritet i sig, men inte förrän på 1800-talet ansågs de bindande, delvis som en följd av inrättandet av överinstanser. Av parlamentet stiftade lagar har ansetts bindande för domstolarna sedan 1200-talet.¹⁹⁶ Inte förrän under sent 1700-tal började *civil law*-juristerna beakta tidigare domars auktoritet. Därför måste för tiden fram till dess advokaternas och domarnas *communis opinio* utredas för att finna rättens innebörd inom *civil law*.¹⁹⁷

Uppfattningen att prejudikat är bindande, *stare decisis*, kräver en teori om hur tolkningen av prejudikaten skall ske. Vid åberopande av ett prejudikat måste man utröna, vad som är *ratio decidendi*, grunderna för avgörandet, och *obiter dictum*, sådant som domaren har uttalat, men som inte är nödvändigt för avgörandet. *Ratio decidendi* är bindande för framtida mål, medan *obiter dictum* endast kan påverka framtida mål genom resonemangets förmåga att övertyga. Det är upp till domaren i framtida mål att tolka, vad som är *ratio decidendi* respektive *obiter dictum* i tidigare domar.¹⁹⁸

Domstol i vapenmål – Court of Chivalry

*"A court of law does not cease to exist by falling into disuse."*¹⁹⁹

"The Civil Law, as practised in the Court, though Roman in origin was distinctly English in its development."

Anthony R. Wagner²⁰⁰

---

¹⁹⁵ Squibb, *High Court of Chivalry*, s. 178 ff. Se nedan vidare i avsnitten RÄTTENS UPPKOMST – ANTAGANDE OCH FÖRLÄNING samt VAPENRÄTTENS INNEHÅLL – ENSAMRÄTTEN.

¹⁹⁶ Baker, a.a., s. 223 ff.

¹⁹⁷ Squibb, a.a., s. 162 ff.

¹⁹⁸ Adams, John N. o. Brownsword, Roger, *Understanding Law*, London 1992, s. 114 ff.

¹⁹⁹ Citerat av Squibb, a.a., s. 122. Han har hämtat citatet från två olika rättsfall, där domstolarna varit ur bruk 52 respektive 200 år utan att ha ansetts ha upphört att existera.

²⁰⁰ Anthony R. Wagner i förordet till Squibb, a.a., s. viii.

Den engelska vapenrätten hör ursprungligen till *civil law*, inte *common law*, men den har, liksom övrig engelsk *civil law*, successivt närmats sig *common law*. I England hör vapenrätten intimt samman med *High Court of Chivalry*, nedan kallad *Court of Chivalry*. *Court of Chivalry* är inte ursprungligen en domstol enbart för tvister om heraldiska vapen, utan har haft jurisdiktion över alla militära frågor som inte reglerats av *common law*. Genom olika förändringar över åren är det dock bara jurisdiktionen över vapen som återstår.²⁰¹

Det har länge varit höljt i dunkel hur *Court of Chivalry* uppkom och hur dess tidiga historia tedde sig. Enligt Squibb är ursprunget till *Court of Chivalry* den domstol, i vilken *the Constable of England* och *the Marshal of England* gemensamt presiderade. Dessa båda ämbetsmäns titlar blev senare *Lord High Constable* och *Earl Marshal of England*. Domstolens namn på latin är *Curia Militaris*.²⁰²

Militära disciplinmål avdömdes enligt Squibb inte i *Court of Chivalry*, utan i domstolar, där en *Constable* och en *Marshal* visserligen fanns, men dessa två var andra, lägre ämbetsmän. Förväxlingen med *Constable of England* och *Marshal of England* har enligt Squibb lett till att dessa olika rättsområden blivit sammanblandade. Anledningen till att vapenmål prövats i *Court of Chivalry* är således inte, att de haft samband med disciplinen i armén. Krigslagar fanns bara i krig, medan *Court of Chivalry* var en permanent domstol.²⁰³

Sedan Squibb skrev om *Court of Chivalry*s ursprung har tidigare okänt material från 1390-talet hittats, vilket har ökat kunskapen om domstolens historia. M. H. KEEN anser med stöd härav, att den av Squibb hävdade skillnaden mellan ridderskapets mål och disciplinmålen inte är så signifikant som denne ville göra gällande. Visserligen dömde speciella, temporära domstolar över de militära mål som uppkom i krig, medan *Court of Chivalry* var permanent. Båda domstolarna leddes emellertid av *the Constable* och *the Marshal*, och båda hade jurisdiktion över bland annat vapen, förräderier, krigsfångar och lösesummor. *Court of Chivalry*s ursprung är därför nära anknutet till de jurisdiktion *the Constable* och *the Marshal* utövade i krig. Av ett mål från år 1322 framgår, att de lägre *Constables* och *Marshals* trädde istället för *the Constable of England* och *the Marshal of England*, varför dessa olika ämbeten inte är så åtskilda som Squibb anser dem vara.²⁰⁴

Enligt Squibb uppvisar *Court of Chivalry* och *Court of Admiralty* stora likheter – de uppkom ungefär samtidigt, vid 1300-talets mitt, de dömde enligt *civil law*, de hade likadan processordning,²⁰⁵ och bådas domar kunde överklagas till *Court of Chancery*. Anledningen till *Admiralty*-jurisdiktionen var den internationella sjörätt, som utvecklats ur *Corpus Juris Civilis* och

---

²⁰¹ Squibb, a.a., s. xxv f. o. 1 ff., Keen, M. H., ”The Jurisdiction and Origins of the Constable’s Court” i Gillingham, John o. Holt J. C. (ed.), *War and Government in the Middle Ages. Essays in Honour of J. O. Prestwich*, Cambridge 1984, s. 159 ff.

²⁰² Squibb, a.a., s. 1 ff.

²⁰³ Squibb, a.a., s. 1 ff. Jfr Baker, a.a., s. 141 f.

²⁰⁴ Keen, a.a., s. 161 ff. Det skall noteras, att Keen (a.a., s. 161) anser att auktoriteten i Squibbs bok inte rubbas vad gäller domstolens historia för tiden efter dess uppkomst och tidiga år.

²⁰⁵ Angående processordningen, se Squibb, a.a., s. 191 ff.

olika hamnstäders lagar.²⁰⁶ Emellertid dömde enligt Keen *the Constable* och *the Marshal* redan före 1300-talets mitt i tvister om rätten till vapen. Även om *Court of Chivalry* inte uppkom så sent som vid 1300-talets mitt, stämmer Squibbs iakttagelse att domstolen ökade i betydelse vid den tiden.²⁰⁷

*Court of Chivalry*s dom kunde överklagas till kungens kansli, *the Chancery*. Så småningom uppdrogs avgörandet till *High Court of Delegates*, som bestod av delegater, tillsatta särskilt för varje mål. Överklagande till *High Court of Delegates* ersattes år 1833 av överklagande till *the Judicial Committee of the Privy Council*. Överklaganden var vanliga under medeltiden, men sällsynta under sexton- och sjuttonhundratalet.²⁰⁸

På motsvarande sätt som *Court of Admiralty* tillämpade *Court of Chivalry* en internationell rätt. Från 1370-talet och framåt hade domstolen en omfattande verksamhet. Från tiden runt år 1400 finns information om tre vapenmål bevarad, men förutom vapenrätten avhandlades även mål i militära frågor. De militära målen var mål om avtal att delta i strid som soldat, mål om olovligt kvarhållande av krigsfångar och utväxling av och lösesumma för krigsfångar. Även brott begångna utomlands hörde till *Court of Chivalry*. På 1380-talet begränsades *Court of Chivalry*s jurisdiktion till vapen- och krigsmål, och den fick inte döma i *common law*-mål.²⁰⁹

Under perioden fram till cirka år 1500 begränsades jurisdiktionen ytterligare. År 1496 var domstolen inte verksam, så ett mål rörande vapnet *Argent, a mullet of five points sable*²¹⁰ fick prövas i en annan domstol, dock med *Lord High Constable* som domare. År 1521 avrättades den dåvarande *Lord High Constable*, hertigen av Buckingham, och ämbetet tillsattes inte mer. Detta har senare givit upphov till olika åsikter huruvida *Court of Chivalry* kunde vara domför med *the Earl Marshal* som ende domare. Under 1500-talet och det tidiga 1600-talet dömde *the Earl Marshal* ensam i ett flertal mål. Några av dem är visserligen tvister mellan ledamöter av *College of Arms*, och de kan ha avgjort i egenskap av vapenkollegiets överhuvud. Andra mål var emellertid inom *Court of Chivalry*s jurisdiktion. År 1613 klarlades, att *the Earl Marshal* kunde döma ensam i *Court of Chivalry*. Detta bekräftades år 1622, då *Privy Council* som svar på en kunglig fråga uttalade, att *the Earl Marshal* var domare tillsammans med *the Constable*, och då *Constable*-ämbetet var vakant, hade *the Earl Marshal* rätt att ensam avdöma alla mål som hörde till de bådas domsrett.²¹¹

År 1623 rekonstruerades därför *Court of Chivalry* och domstolen prövade sedan åter vapentvister och mål angående brott begångna utomlands. Från perioden 1633-40 finns en stor mängd dokument bevarade, varav en stor del rör dueller och provokationer till duell men endast en liten del rör vapenrätt. Provokationer till duell bestod ofta i förolämpningar, som endast togs upp i *Court of Chivalry* om den förolämpade var *gentleman*.²¹² Vapenrättsfallen var av två typer: dels tvister om bättre rätt till ett visst

---

²⁰⁶ Squibb, a.a., s. 10 ff.

²⁰⁷ Keen, a.a., s. 166 ff.

²⁰⁸ Squibb, a.a., s. 221 ff., Baker, a.a., s. 161 f.

²⁰⁹ Squibb, a.a., s. 10 ff. I brist på bevarade domar har Squibb funnit information om måltyperna i bevarade förteckningar av överklagandena till *Chancery*.

²¹⁰ I fält av silver en femuddig svart stjärna.

²¹¹ Squibb, a.a., s. 29 ff. o. 239.

²¹² Se vidare s. 48 ff.

vapen, dels åtal av *King's Advocate* mot någon som olovligen förde vapen men inte gjorde intrång i någon annans rätt. Den senare typen av fall kunde också handla om att en person förde en del av ett vapen som han inte hade rätt till; till exempel då någon använde sköldhållare utan att ha blivit förlänad sådana. Jurisdiktionen utsträcktes också till rätten till olika efternamn och till titlarna *esquire* och *gentleman*. Mål om vem som stod i tur att ärva adelskap avgjordes av Konungen, som hänsköt sådana mål till *Earl Marshal* som ämbetsman, inte som domare i *Court of Chivalry*. År 1641 beslutade emellertid parlamentets underhus, att *Court of Chivalry* inte hade jurisdiktion över förolämpningar och att *the Earl Marshal* inte var domför utan *the Constable*. Därmed avstannade domstolens verksamhet.²¹³

Ett heraldiskt kaos var dock inte vad underhuset ville ha, och därför antogs år 1646 en lag om undvikande av missbruk inom heraldiken. En parlamentarisk kommitté inrättades, vilken skulle ha domsrätt i vapentvister. Kommittén utsåg en *civil law*-jurist, som skulle ha domsrätt i deras ställe.²¹⁴

Vid restaurationen år 1660, då ätten Stuart återinsattes på Englands tron, upphävdes all parlamentarisk lagstiftning, som sedan år 1640 hade tillkommit utan kungligt samtycke. Därmed återställdes visserligen inte *Court of Chivalry*, men väl *Earl Marshal*-ämbetets domsrätt. Det fanns dock ingen *High Constable* och ingen *Earl Marshal*. År 1662 utnämndes ett antal ledamöter av överhuset att utföra *Earl Marshal*-ämbetets åligganden. De avgjorde flera vapentvister. En typ av mål, som förekom vid denna tid och som även förekommit tidigare, rör målare, som bland annat inför begravningsceremonier målat vapen, som inte varit godkända av *College of Arms*. År 1672 utnämndes Lord Howard till Earl of Norwich och *hereditary Earl Marshal*, vilket ämbete alltså ärvs inom ätten Howard och idag innehas av Hertigen av Norfolk. Vid utnämningen upprepades 1622 års beslut att *the Earl Marshal* ensam hade domsrätt utan *the Constable*. Ett antal *Deputy Earl Marshals*²¹⁵ dömde i hans ställe åren 1673-84. Domsrätten omfattade vapenrätten – såväl frågor om vem som hade rätt att alls föra vapen som frågor om vem som hade bäst rätt till ett visst vapen. Redan under 1500-talet frångicks *civil law*-processordningen, och den tillämpades ej heller på 1600-talet. År 1684 dömdes till kärandens fördel i målet *Earl of Huntingdon v. William Hastings of Hinton*, som gällde vapnet *Argent, a Maunch Sable*.²¹⁶ Svaranden skulle avlägsna vapnet från de ställen där han hade anbringat det.²¹⁷

Efterhand visade det sig, att vapenmålen behövde kunna föras inför domstol och inte endast hos *the Earl Marshal*, bland annat på grund av de större sanktionsmöjligheterna. Därför återupprättades *Court of Chivalry* år 1687. Hertig Henrik av Norfolk var *Earl Marshal* och fick domsrätt i vapenmål, även i avsaknad av *Constable*. *Civil law*-juristerna återfick nu det inflytande de haft i domstolens inledande skede. Från år 1687 hölls domstolsförhandlingarna i *College of Arms*' sal. En stor del av målen fördes av *King's Advocate* mot personer, som själva antagit vapen. Även de som

²¹³ Squibb, a.a., s. 47 ff., 138 ff., 153 ff. o. 276 f.

²¹⁴ Squibb, a.a., s. 68 ff.

²¹⁵ En *Earl Marshal's lieutenant* sitter i *the Earl Marshals* ställe endast i *Court of Chivalry*, medan en *Deputy Earl Marshal* har rätt att utföra alla *Earl Marshals* åligganden. Squibb, a.a., s. 129.

²¹⁶ I fält av silver, en svart *maunch* (en medeltida ärm). Se plansch I.

²¹⁷ Squibb, a.a., s. 72 ff., 128.

hade målat dessa falska vapen åtalades och bötfälldes. Vidare prövade *Court of Chivalry* mål om begravingar, där vapen hade använts utan erforderligt tillstånd av *College of Arms*, men denna jurisdiktion visade sig år 1696 tillhöra *common law*. Mål om förolämpningar prövades åter, men endast fram till år 1700. De enda därefter kvarvarande målen rörde rätten till vapen. I de fall begravingar behandlades, gällde frågan huruvida intrång i någon annans vapenrätt hade skett vid begravingen. Domstolens jurisdiktion var nu starkt begränsad, och målen var få. Mellan åren 1708 och 1727 återbesattes inte uppdragen vid domstolen. År 1732 sammanträdde *Court of Chivalry* åter, och domstolen var verksam fram till den 4 mars 1737.²¹⁸

År 1737 betraktades inte då som domstolens sista verksamhetsår, utan den fortsatte existera utan att sammanträda. Uppdragen återbesattes inte efterhand som tjänstemännen föll ifrån. År 1740 uppkom en vapentvist i det att en handelsman använde en annan handelsmans vapen på sina emballage för att lura kunderna. Det blev dock ingen process i *Court of Chivalry*, eftersom olika jurister hade olika uppfattning om huruvida det främst var ett vapenmål eller ett bedrägerimål, som hörde till *common law*. På 1760-talet skrev SIR WILLIAM BLACKSTONE, att *Court of Chivalry* hade kommit ur bruk,²¹⁹ och i en senare upplaga av en annan av hans skrifter lade utgivaren till, att domstolen var obsolet. År 1819 avskaffades genom lag domstolens jurisdiktion över brott såsom förräderi och mord. Eftersom den inte sammanträtt sedan 1700-talet glömdes den bort i 1870-talets reformering av domstolsväsendet, då de övriga *civil law*-domstolarna upphörde. Om *Court of Chivalry* hade tagits med i reformen borde, logiskt sett, en *Probate, Divorce, Admiralty and Chivalry Division* ha bildats i *High Court of Justice*. Även om *Court of Chivalry* genom ett förbiseende bibehölls, upphörde som en följd av domstolsreformen den självständiga juristkår i *Doctors' Commons*, som var specialiserad på *civil law*.²²⁰

År 1881 avskaffades de lagar, som definierade *Court of Chivalry*s jurisdiktion. De lagarna hade införts för att begränsa domstolens domsrätt, så dess ursprungliga rätt att döma i mål om usurpation av vapen avskaffades inte genom 1881 års lag.²²¹ I 1905 års varumärkeslag infördes ett skydd för det kungliga vapnet, och senare införde parlamentet skydd för kommunala vapen, inte generellt, utan genom den specifika lagstiftningen för respektive kommun. Manchester Corporation omfattades inte av sådan lagstiftning och vände sig till *Court of Chivalry* för att skydda sitt vapen.²²²

Den 5 maj 1954 lämnade Manchester Corporation in en stämningsansökan till *the Earl Marshal*. Detta var möjligt, eftersom *Earl Marshal*-ämbetet är ärftligt och därmed inte har blivit vakant. Stämningen

²¹⁸ Squibb, a.a., s. 86 ff., 130, 140 ff. o. 240.

²¹⁹ Blackstone, a.a., vol. III, s. 103 ff. Blackstone passade på (s. 105) att säga, att härolderna ansåg sin verksamhet ”only as a matter of lucre and not of justice: whereby such falsity and confusion have crept into their records, (which ought to be the standing evidence of families, descents, and coat-armour) [---]”.

²²⁰ Squibb, a.a., s. xxv f. o. 118 ff., Squibb, G. D., *Doctors' Commons. A History of the College of Advocates and Doctors of Law*, Oxford 1977.

²²¹ *Manchester Corporation v. Manchester Palace of Varieties Ltd.*, [1955] 1 All E. R., s. 387 f. o. 392. *The Full Report of the Case of The Mayor, Aldermen and Citizens of the City of Manchester [sic!] versus The Manchester Palace of Varieties Limited In the High Court of Chivalry on Tuesday, 21st December 1954. Published by The Heraldry Society, East Knoyle, Wiltshire, May 1955.*

²²² Squibb, a.a., s. 118 ff.

resulterade i en rättegång,²²³ som visade, att *Court of Chivalry* alltjämt existerar – som den enda kvarvarande *civil law*-domstolen i England – och alltjämt har domsrätt i vapentvister. Domaren Lord Goddard, som dömde i *Earl Marshals* ställe, fann att en domstol inte upphör när den har varit verksam en längre period, utan bara kan fås att upphöra genom parlamentets lagstiftning. Ett undantag finns dock; en domstols domsrätt kan bli obsolet och upphöra om den är ur fas med tiden, som till exempel kyrklig straffrättsjurisdiktion över lekmän. Lord Goddard ansåg dock, att det vore lämpligt att lagfästa *Court of Chivalrys* jurisdiktion och sanktionsmöjligheter, åtminstone om den skulle vara verksam mer frekvent.²²⁴ Domsrätten kan delas upp i två delar – tvister om bättre rätt till ett vapen och mål angående personer som fört vapen som inte tillhör någon, det vill säga fört vapen som de själva antagit. I den senare måltypen kan talan föras av vapenkungarna.²²⁵

Först under sent 1700-tal började *civil law*-juristerna anse sig bundna av prejudikat. Detta innebär, att domskälen inte började redovisas förrän då. Eftersom *Court of Chivalry* inte sammanträdde mellan år 1737 och år 1954, är *Court of Chivalrys* första motiverade dom den i 1954 års mål. Vidare saknas många domslut för äldre mål. Detta innebär för de äldre fallen, att pläderingarna och bevisredogörelserna blir väsentliga vid uttolkningen av lagens innebörd. Eftersom advokater och domare var en liten personkrets, och advokaterna även tjänstgjorde som domare, finns ändå förutsättningar för att den verkliga gällande lagen skall kunna utredas. Pläderingarna kan väntas innehålla juristernas *communis opinio*.²²⁶

Om det ur rättssäkerhetsaspekter framstår som underligt att en domstol kan väckas upp efter över 200 års slummer, bör beaktas, att det ur rättssäkerhetssynpunkt vore olämpligt om en rätt till ett vapen inte kunde prövas alls. Så vore fallet, om *Court of Chivalry* inte hade befunnits ha jurisdiktion. Rätten till vapen kan inte prövas i *common law*-domstolarna, eftersom det inte är en äganderätt (*property*) utan en *dignity*; och inte heller enligt *equity*.²²⁷ Eftersom nu vissa frågor relaterade till vapenrätten prövas i *common law*-domstolarna, har tanken framförts, att vapenrätten borde föras över dit.²²⁸ Detta måste i så fall, så vitt jag kan förstå, ske genom lagstiftning.

Court of Chivalry torde främst ha jurisdiktion i England över de vapen som förlänats av *College of Arms* samt över vapen som förs i England utan vederbörlig rättsgrund. Huruvida *Court of Chivalry* har jurisdiktion över

---

²²³ *Manchester Corporation v. Manchester Palace of Varieties Ltd.*, [1955] 1 All E R, s. 387 ff. G. D. Squibb företrädde kändanden. Angående processordningen, se Squibb, a.a., s. 191 ff.

²²⁴ *Manchester Corporation v. Manchester Palace of Varieties Ltd.*, [1955] 1 All E. R., s. 388 o. 392 f. *The Full Report of the Case* [---], s. 56 ff., Squibb, a.a., s. 123 ff.

²²⁵ Ashman, a.a., s. 78.

²²⁶ Squibb, a.a., s. 162 ff. Eftersom engelsk rätt bygger på prejudikat, och plädering i rättsfrågan därför är väsentlig, kan detta vara en framkomlig väg just i engelsk rätt.

²²⁷ *Manchester Corporation v. Manchester Palace of Varieties Ltd.*, [1955] 1 All E. R., s. 392, *The Full Report of the Case* [---], s. 56 f.

²²⁸ Cox, Noel, "Names and Arms clauses and the Law of Arms in the common law courts" i *The Coat of Arms, the Journal of the Heraldry Society*, Winter 1999, vol. XIII (NS) no. 188, s. 167 ff.

intrång i rätt till vapen, som förlänats av *College of Arms*, om intrånget sker utanför England, synes inte ha prövats.

Hur *Court of Chivalry*s domar skall verkställas är oklart. En möjlighet är dock, att man mot den, som inte åtyder *Court of Chivalry*s dom, kan föra talan vid *High Court of Justice* för *contempt of court*.²²⁹

Ämbeten för vapenväsendet – *College of Arms*

”*Diligent and Secret*”

College of Arms’ motto

Den äldsta bevarade engelska vapenrullan är från mitten av 1200-talet. Under den följande tiden fanns två typer av vapenrullor – sådana som upprättades vid ett visst tillfälle, till exempel ett slag, och sådana som upprättades systematiskt efter vapnens innehåll. Omkring år 1470 hölls för första gången häroldsvisitationer. Visitationerna reglerades och formaliserades genom kungliga befallningar och företogs regelmässigt i grevskapen mellan år 1530 och år 1687. Vapenkungarna hade rätt att kalla grevskapets invånare till förrättningen. Vid visitationerna förtecknades alla de vapen som förekom i grevskapet samt uppgifter om de släkter, som hade rätt till vapnen. De, som inte förde vapen sedan tidigare, kunde få ett sådant förlänat. År 1673 genomfördes den ordningen, att vapenkungarna endast får förläna vapen med samtycke av *the Earl Marshal*. I samband därmed inleddes det nuvarande systemet, att varje förläningsbrev registreras. Även sedan visitationerna upphört kan släkttavlor registreras hos *College of Arms*.²³⁰

De engelska härolderna organiserades år 1484 av Richard III i ett samfund, som dock snart upplöstes. År 1555 organiserades härolderna åter, och *College of Arms*’ ännu gällande stadga utfärdades då. Samma år tilldelades *College of Arms* den tomt i London, på vilken dess byggnad är belägen; dock är den nuvarande byggnaden från år 1674.²³¹

College of Arms hör organisatoriskt till det kungliga hovet, inte till den civila statsförvaltningen. Ämbetsmännen utnämns av monarken på förord av Hertigen av Norfolk, som i egenskap av *hereditary Earl Marshal* förestår *College of Arms*. Det finns tre vapenkungar: *Garter Principal King of Arms*, vars ämbete instiftades år 1415, *Clarenceux King of Arms* och *Norroy and Ulster King of Arms*. *Garter* har speciella uppgifter rörande Strumpebandsorden och nyadlade pärer, *Clarenceux* har hand om vapenförläningar till personer som bor i södra England, medan *Norroy and Ulster* är ett år 1943 sammanslaget ämbete som har hand om Nordirland samt norra England. Gränsen mellan norra och södra England går vid floden Trent. Vidare finns sex *heralds* och fyra *pursuivants*. Vapenkungarna utfärdar enligt delegation från kronan vapenbrev genom *letter patent*²³² för

²²⁹ *Manchester Corporation v. Manchester Palace of Varieties Ltd.*, [1955] 1 All E. R., s. 390, 393. *Contempt of Court* betyder ung. ohörsamhet, lagtrots.

²³⁰ Wagner, Anthony Richard, *The Records and Collections of the College of Arms*, London 1952, s. 4 ff. o. 55 ff., Woodcock o. Robinson, a.a., s. 34 f. o. 142 ff., Squibb, a.a., s. 187 ff.

²³¹ Wagner, a.a., s. 4 ff.

²³² Betyder ’öppet brev’ och är här även föranlett ordet patent, eftersom också ensamrätt till uppfinningar utfärdades genom *letter patent*. Koktvedgaard, Mogens o. Levin, Marianne,

sina respektive områden. Innan vapen kan förlänas måste *the Earl Marshal* godkänna förläningen.²³³

College of Arms är självförsörjande genom avgifter för vapenbrev. År 1996 utfärdades 215 brev. Kostnaden för ett vapenbrev för en privatperson är från den 1 januari 2000 £2.925 och för företag är avgiften den tredubbla. En kopia av vapenbrevet förvaras i *College of Arms'* arkiv, där också handlingar rörande visitationer och stamtavlor förvaras. Utöver de heraldiska och genealogiska uppgifterna har *College of Arms'* medlemmar ceremoniella uppgifter vid kröningar och öppnandet av parlamentet.²³⁴

Vapenkungarna kan förläna vapen till dem som är *subjects of the Crown*.²³⁵ De kan dessutom tilldela *honorary grants of arms* till personer som i obruten manslinje härstammar från *subjects of the Crown*, om samtycke från deras nuvarande hemland föreligger. Detta medför att till exempel amerikanska medborgare som härstammar från engelsmän eller walesare kan tilldelas vapen.²³⁶ Vid alla vapenförläningar tillses, att det förlänade vapnet inte är förväxlingsbart med något av de tidigare förlänade.²³⁷

Utöver nu nämnda vapenkungar, härolder och persevanter, finns vapenmålare och skrivare, som färdigställer vapenbrev.²³⁸ Vapenbrev innefattar bild på det förlänade vapnet, dess blasonering samt uppgifter om till vem det förlänats. I marginalen finns vapnen för bland annat *College of Arms* och *the Earl Marshal*. Det undertecknas av utfärdande vapenkung och förses med sigill. *College of Arms* presenterar på sin hemsida på internet några nyligen utfärdade vapenbrev.²³⁹

De register och böcker, som förs i *College of Arms*, kan användas som bevis inför domstol. *College of Arms'* medlemmar anses emellertid genom sin sakkunskap bäst kunna avgöra bevisens värde, varför domstolarna tillmäter deras utlåtanden stor vikt.²⁴⁰

Lärobok i immaterialrätt. Upphovsrätt, patenträtt, mönsterrätt, känneteckensrätt – i Sverige, EU och internationellt, 6 uppl., Stockholm 2000, s. 185.

²³³ Wagner, a.a., s. 4 ff., Woodcock o. Robinson, a.a., s. 35 o. 139 ff., *College of Arms hemsida*, "About the College of Arms" nr 1-15, <<http://www.college-of-arms.gov.uk>> 19.1.2001.

²³⁴ Woodcock o. Robinson, a.a., s. 139 ff., *College of Arms hemsida*, "About the College of Arms" nr 1-15, <<http://www.college-of-arms.gov.uk>> 19.1.2001.

²³⁵ *Subject of the Crown* betyder: "One that owes allegiance to a sovereign and is governed by his laws. The natives of Great Britain are *subjects* of the British government." Black, Henry Campbell, *Black's Law Dictionary. Definitions of the Terms and Phrases of American and English Jurisprudence, ancient and modern*, St. Paul 1968, s. 1594. – Det skall noteras, att England, Wales och Nordirland ingår i *College of Arms* område, medan Skottland heraldiskt sett hör till *Court of the Lord Lyon*.

²³⁶ Woodcock o. Robinson, a.a., s. 37 f., *College of Arms hemsida*, "About the College of Arms" nr 1-15, <<http://www.college-of-arms.gov.uk>>, 19.1.2001, "Heraldry (Historical development of heraldry)" i *Encyclopaedia Britannica Online*, 9.10.2000.

²³⁷ *College of Arms hemsida*, "About the College of Arms: 8. The granting of arms", <<http://www.college-of-arms.gov.uk/about/8.htm>> 19.1.2001.

²³⁸ Wagner, a.a., s. 4 ff.

²³⁹ Se *College of Arms hemsida*, <<http://www.college-of-arms.gov.uk/grants.htm>>.

²⁴⁰ Wagner, a.a., s. 24 ff.

Rätten att anta och föra vapen

*"Armorial Bearings in England and Wales derive from the Crown as the fount of honour."*²⁴¹

Förutsättning för förande av vapen – gentlemen, eminent men

G. D. Squibb inleder sin redogörelse för vapenrätten med en diskussion om vem som faller under beteckningen *gentleman*. Detta begrepp är väsentligt för frågan, vem som alls har rätt att föra vapen i England.

En del av rättspraxis i *Court of Chivalry* rör tvister om huruvida en man hade status av *gentleman* eller inte. Detta beror till stor del på, att förolämpningsmålen endast kunde tas upp av *Court of Chivalry* om den förolämpade hade sådan status. Det var inte en vapenförläning som gjorde en man till *gentleman*, utan att vara *gentleman* var en förutsättning för att förlänas vapen. Ett vapenbrev kunde därför tjäna som bevis på *gentleman*-värdighet inför *Court of Chivalry*. Ett annat sätt att bevisa detta var att kalla vittnen, som berättade att käranden, och eventuellt också hans förfäder, hade levat som och kallats *gentleman*.²⁴² I fallet *Duck v. St. George* år 1638 förde *King's Advocate* talan mot en vapenkung och en härold, eftersom de olovligen hade förlänat vapen till en person som inte var *gentleman*.²⁴³

År 1588 konstaterade domaren Sir John Doderidge i *Abergavenny Peerage Case*, att *gentlemen* är personer som är barn till respekterade föräldrar, eller själva har gjort sig förtjänta därav, till exempel genom att ha studerat vid universitet eller annars är framgångsrika och meriterade, dock inte personer som bedriver manuellt arbete. Under 1600-talets andra hälft kategoriserade *common law*-juristen John Brydall *gentlemen* i I. *gentlemen* av börd, II. *gentlemen* genom ämbete, III. *gentlemen* av rykte och IV. *gentlemen* genom upphöjande. Denna uppdelning tillämpades, såvitt känt, inte i *Court of Chivalry*. Den definition, som användes i *Court of Chivalry*, sammanfattar Squibb som *"one who is reputed to be a gentleman"*,²⁴⁴ vilket kunde bevisas genom vittnen.²⁴⁵ Detta förefaller oprecist och cirkelartat.

Man kan dock komma något närmare gåtans lösning. Squibb citerar vad A. C. FOX-DAVIES uppfattade vara en felaktig definition av *gentleman*, nämligen:

"... the word 'gentleman' to be applied in an idiotic manner to anyone whose education, profession, or perhaps whose income, raises him above the lower level of ordinary trade or menial service, or even to a man of polite and refined manners and ideas. Such an idea is absolutely wrong."²⁴⁶

Squibb konstaterar därefter:

---

²⁴¹ *College of Arms hemsida*, "About the College of Arms: 12. The law of Arms", <<http://www.college-of-arms.gov.uk/about/8.htm>>, 19.1.2001, jfr. *The Full Report of the Case* [---], s. 30.

²⁴² Squibb, a.a., s. 170 f.

²⁴³ Squibb, a.a., s. 140 o. 171, not 3.

²⁴⁴ Squibb, a.a., s. 173.

²⁴⁵ Squibb, a.a., s. 171 ff. Jfr Woodcock o. Robinson, a.a., s. 43.

²⁴⁶ Citerat hos Squibb, a.a., s. 173.

”This ’absolutely wrong’ idea is an accurate statement of the law administered in the Court of Chivalry.”²⁴⁷

Således användes varierade faktorer för att komma fram till om en man var gentleman eller inte. Av dessa faktorer kan nämnas släktskapsförhållanden, militär grad, offentligt uppdrag, faderns samhällsställning, till exempel fredsdomare eller universitetsutbildad, samt moderns härstamning. Motsatsvis har använts för att påvisa att gentlemannaskap inte förelåg till exempel att vederbörande egenhändigt utan anställda arbetade i sitt lantbruk eller att hans mor sålde tvål eller smör på marknad. Att vara exempelvis handlande var inte i sig oförenligt med att vara *gentleman*, om man blott hade sådan rang genom sin härstamning. Kriterierna för att vara *esquire* var mer precisa.²⁴⁸

Gentlemannaskap kunde förloras som straff i samband med förlust av medborgerligt förtroende (*attainder*). I sådana fall kunde även ättlingarna förlora möjligheten att bli gentlemän. Vidare kunde gentlemannaskap förloras genom att arbeta i för okvalificerade yrken, såsom stalldräng.²⁴⁹

Sedan år 1741 formuleras förutsättningen för att föra vapen så, att vapen kan förlänas *eminent men*. Denna begränsning framgår av vapenkungarnas utnämningssbrev – de har endast rätt att utfärda vapenbrev till *eminent men*, detta dessutom under förutsättning att *the Earl Marshal* först tillåtit förlänningen. Motsvarande gäller *eminent women* och *eminent corporate bodies*. Bland andra jurister, läkare, präster och ämbetsmän ingår i kategorin *eminent*.²⁵⁰ *College of Arms* konstaterar följande:

”There are no fixed criteria of eligibility for a grant of arms, but such things as awards or honours from the Crown, civil or military commissions, university degrees, professional qualifications, public and charitable services, and eminence or good standing in national or local life, are taken into account.”²⁵¹

Företag som skall tilldelas vapen måste vara väletablerade, ha sunda finanser och vara ledande eller annars respekterat på sitt område.²⁵²

Olika typer av kronor och hjälmar hänförs till olika kategorier av vapenbärare, och sköldhållare är i stort sett reserverade för pärer. Praxis vad gäller hjälmar anses dock inte tillhöra vapenrätten utan är sedvana. Av vapenbrevet framgår vilken hjälm och krona och vilka eventuella sköldhållare man har rätt till.²⁵³

Rättens uppkomst – antagande och förläning

Om det väl är konstaterat, att en person är *gentleman* eller *eminent* – kan han då själv anta ett vapen? De vapen som förts sedan urminnes tid kan ursprungligen ha varit antagna på innehavarens eget initiativ.²⁵⁴ I övrigt tillåts inte antagna vapen, utan rätt till vapen följer av börd eller förläning.

²⁴⁷ Squibb, a.a., s. 173.

²⁴⁸ Squibb, a.a., s. 173 ff.

²⁴⁹ Squibb, a.a., s. 177 ff.

²⁵⁰ Woodcock o. Robinson, a.a., s. 36 f., Ashman, a.a., s. 59.

²⁵¹ *College of Arms hemsida*, ”About the College of Arms: 8. The granting of arms”, <<http://www.college-of-arms.gov.uk/about/8.htm>> 19.1.2001. Jfr. Woodcock o. Robinson, a.a., s. 142 f.

²⁵² *College of Arms hemsida*, ”About the College of Arms” nr 1-15, <<http://www.college-of-arms.gov.uk>> 19.1.2001.

²⁵³ Ashman, a.a., s. 81., Woodcock o. Robinson, a.a., s. 75 ff., 198 o. 202.

²⁵⁴ Squibb, G. D., *The Law of Arms in England*, Rev. Ed., London 1967, s. 6.

Squibb konstaterar, att ”*the law of England on heraldic matters is not necessarily the same as the law of other countries*”.²⁵⁵ Tidigt konstaterades på brittiska öarna skiljelinjen mellan å ena sidan Bartolus’ uppfattning, att alla har rätt att anta vilket vapen de vill, såvida ingen annan förut fört ett likadant, – och å andra sidan uppfattningen, att ingen själv kan anta vapen, ty de måste förlänas av myndighet. I England har Bartolus’ uppfattning fått viss spridning genom *De Studio Militari* av NICHOLAS UPTON och *Book of St. Albans*, båda från 1400-talet.²⁵⁶ Upton ansåg, att man kunde få rätt till ett vapen på fyra sätt: genom börd, som krigsbyte,²⁵⁷ genom förläning och genom eget antagande.²⁵⁸

Uptons bok baserades på Bartolus’ *Tractatus de Insigniis et Armis*, vilket Squibb beklagar, på den grund att Uptons vidarebefordrade Bartolus’ teori om att antagande är ett sätt att få rätt till vapen. Den motsatta åsikten, att rätt till vapen endast kan uppkomma genom förläning, fick nämligen genomslag i England. JOHN DE BADO AUREO ansåg, att man kunde få rätt till vapen av kungen, en furste, en vapenkung eller en härold. RICHARD STRANGWAYS, som tillhörde *Inner Temple*, skrev på 1450-talet *Tractatus nobilis de lege et expositione armorum*, som enligt Squibb är en av de viktigaste medeltida skrifterna i engelsk heraldik. Han refererar till Bartolus, men kommer ändå fram till, att ingen själv kan anta ett vapen utan tillstånd av en härold eller persevant. I dokument finns inget stöd för att Bartolus’ syn på saken tillämpades i England; rättsläget var ett helt annat.²⁵⁹

De första kungliga vapenförläningarna – bortsett från Geoffrey Plantagenet år 1127 – är från runt år 1400. Kungliga förläningar av vapen har sedan övergått till att ske på delegation av *the Earl Marshal*, som i sin tur har vapenkungarna under sig.²⁶⁰

År 1417 bestämde kung Henrik V, att sherifferna i Hampshire, Wiltshire, Sussex och Dorset skulle proklamera, att ingen fick föra vapen utan att ha rätt därtill genom börd eller genom förläning. De som hade sådan rätt genom förläning skulle visa vem som utfärdat förläningen; de enda undantagna härifrån var de, som på kungens sida fört vapen vid slaget vid Agincourt.²⁶¹ Detta har föranlett olika tolkningar. Woodcocks och Robinsons tolkning är, att det möjligen tilläts dem som själva antog vapen vid Agincourt att behålla dem.²⁶² Squibbs tolkning är, att de redan vid det slaget hade bevisat sin vapenrätt, och därför inte behövde upprepa bevisningen. Härolderna bekräftade i sin praxis rätten till vapen om de förts av släkten sedan urminnes tid, och följde därmed *Carminow v. Scrope* och *Scrope v. Grosvenor*, varom mera nedan.²⁶³

---

²⁵⁵ Squibb, *The High Court of Chivalry*, s. 178.

²⁵⁶ Squibb, a.a., s. 178.

²⁵⁷ Varmed tydligen avses ej blott rätten till den materiella skölden, utan också den immateriella rätten.

²⁵⁸ Ashman, a.a., s. 54 f.

²⁵⁹ Squibb, a.a., s. 178 ff.

²⁶⁰ Ashman, a.a., s. 59 f., Woodcock o. Robinson, a.a., s. 34.

²⁶¹ Slaget vid Agincourt 25 oktober 1415, varvid engelsmännen under Henrik V segrade över fransmännen.

²⁶² Woodcock o. Robinson, a.a., s. 34.

²⁶³ Squibb, a.a., s. 181 ff. För Sir George Mackenzie of Rosehaugh, som var skotsk Lord Advocate, var en gentemot Bartolus rivaliserande skola rättsvetenskapsmän känd, till vilken han hänvisade år 1680. Denna skolas uppfattning var, enligt Mackenzie: ”that none can assume Arms, but that all must owe them to authority.” (Citerad i Squibb, a.a., s. 178.)

Personer som olagligen själva antog vapen åtalades i Court of Chivalry, men inte mycket framkommer i domarna om den tillämpade rätten förrän under sent 1600-tal. Då började *the King's Advocate* inleda rättegångsskriften med en presentation av den lagregel, som han ansåg motparten ha brutit mot. Eftersom samma fras användes i fall efter fall, och eftersom fällande domar meddelades på grund därav, har frasen stor auktoritet. Enligt denna kunde man på två sätt ha rätt att föra vapen: genom börd eller genom laglig förläning. Begreppet börd (eng. *birth*) skiljer sig från begreppet arv genom att vapen genom börd, det vill säga vid födelsen, förs vidare till "all male issue".²⁶⁴ Förläningar sker genom vapenkungarna och är lagliga eftersom kronan i utnämningen givit vapenkungen sådan rätt.²⁶⁵

Dr William Oldys var King's Advocate från år 1687, och han presenterade lagregeln först sålunda:

"Quod nemo potest gerere Arma, Insignia, Galeam et Cristam, nisi ea quae sunt ei, et familiae suae propria, et spectantia aut sunt ei autoritate legitima rite et legitime concessa et confirmata."²⁶⁶

Sedan ändrade han formuleringen, men innehållet förblev detsamma. Förändringen beror enligt Squibb på, att Oldys hade funnit Henrik V:s beslut av år 1417 och föredrog hans mer auktoritativa text framför sin egen.²⁶⁷

Således fanns bara två sätt, på vilka man kunde ha rätt att föra vapen, genom börd och genom förläning – *grant of arms*. Ett vapen, som en person hade rätt till genom börd, måste antingen ha förlänats en förfader eller använts av släkten sedan urminnes tid. De allra äldsta vapnen var antagna på bärarens eget initiativ. Även under 1600-talet upprätthölls kravet på urminnes användande, det vill säga sedan år 1066, varvid dock presumption för urminnes tid inträdde om man kunde bevisa användande så långt levande personer kunde minnas. Vid visitationerna, då bland annat vapenbrev, monument, sigill och vittnesmål beaktades som stöd för rätt till ett vapen, accepterades dock en tidsperiod om sextio års användande av vapnet.²⁶⁸

1832 års lag om hävd, som föreskriver att hävd inträder efter en viss tidsperiod, kan inte tillämpas på vapen. Den enda typ av hävd, som kan åberopas, är därmed användande av vapnet sedan *time immemorial*. Mellan år 1530 och år 1687 besöktes alla engelska grevskap av härolderna för inventering av vapen, de så kallade visitationerna, så att varje vapenförande person hade möjlighet att registrera sitt vapen och sin stamtavla. Personer kunde också kallas till visitationerna för att visa vapen och stamtavla, och de hade tre möjligheter: antingen kunde de bevisa sin rätt till vapnet, begära en vapenförläning eller avsäga sig rätten till vapnet. Det är på grund härav svårt att idag åberopa användande av ett vapen sedan *time immemorial*, om det

---

Dessvärre hänvisar Squibb till Mackenzies bok från år 1680 "and authorities there stated", varför jag inte vet något närmare om den rivaliserande skolan.

²⁶⁴ Squibb, a.a., s. 184.

²⁶⁵ Squibb, a.a., s. 183 ff.

²⁶⁶ Squibb, a.a., s. 184. Förslag till översättning: Eftersom ingen får föra vapen, insignier, hjälm och hjälmprydnad förutom om det är hans och hans familjs eget, eller att det av laglig myndighet bedömts att det är hans; vederbörligen och lagligen tillåtet och bekräftat.

²⁶⁷ Squibb, a.a., s. 184 f. Den nya formuleringen var: "Quod de jure et per Leges Armorum nullus hujus Regni Angliae subditus cujuscunque status, gradus, sive conditionis fuerit, Arma, sive Insignia Armorum in se sumere aut gerere debet nisi ipse jure antecessorio, vel ex donatione alicujus personae ad hoc sufficientem potestatem habentis ea possideat, vel possidere debeat."

²⁶⁸ Squibb, a.a., s. 185 ff., Ashman, a.a., s. 56, Woodcock o. Robinson, a.a., s. 34.

inte finns registrerat i häroldsvisitationerna. Finns vapnet inte med, presumeras att det inte användes då. För att bevisa sin rätt krävs, att vapnet använts offentligt. Sedan år 1673 registreras förlänade vapen i *College of Arms*.²⁶⁹ I nutida vapenbrev sägs, att vapnet:

”[is] to be borne and used for ever hereafter by [the grantee] and his descendants with due and proper differences according to the Laws of Arms”.²⁷⁰

Det är vapnet, och inte endast differentieringarna, vilket man skulle kunna tro, som skall föras och användas enligt vapenrätten. Ett rättsfall finns, som belyser detta. Robert Fielding stod inför *Court of Chivalry* år 1702 för att ha fört sitt vapen tillsammans med en kejsarlig örn och en krona, kvadrerat det med Hastings vapen, fört en ytterligare kvadrering, som var felmålad, samt fört sin hustrus släkts vapen som *escutcheon of pretence*. Att lägga ett sådant pretentionsvapen till sin sköld var möjligt för en person, som gift sig med en *heraldic heiress* och dessutom hade barn tillsammans med henne. Då var det troligen otillåtet att föra ett sådant vapen i avsaknad av gemensamt barn, medan det nu torde vara tillåtet. Domen är inte bevarad.²⁷¹

En speciell fråga rörande uppkomsten av en rätt till ett vapen gäller *name and arms clauses*, som kan finnas i ett testamente. De innebär, att egendomen endast tillfaller den testamentsberättigade på villkor att han börjar använda testators namn och vapen. Det räcker dock inte heller i detta fall att han antar vapnet, utan han måste få en förläning på vapnet av *College of Arms*. Det har i dessa sammanhang slagits fast, att rätt till vapen endast kan förlänas av *College of Arms*, regenten eller parlamentet.²⁷²

Sammanfattningsvis kan rätt till ett vapen endast uppkomma genom förläning, börd eller så lång tids användande att presumption för användande från urminnes tid inträder. Det finns därmed inget utrymme för en person under engelsk jurisdiktion att själv anta ett vapen.²⁷³ Detta anses fortfarande straffbart. King's Advocates funktioner finns nu hos the Attorney General, och åtal kan också väckas av en privatperson (*promoter*). Woodcock och Robinson konstaterar:

”There has been no cause of office since the eighteenth century, but there is no reason to believe that it would no longer be possible for one to be promoted.”²⁷⁴

Till exempel torde en av vapenkungarna kunna väcka en sådan talan. Antar någon ändå ett vapen, är det emellertid föga troligt att talan skulle väckas mot vederbörande. Även om ett otillåtet eget antagande skulle passera opåtalat, får antagandet inte samma rättsverkningar som en förläning.

---

²⁶⁹ Squibb, a.a., s. 187 ff., Ashman, a.a., s. 65. I Ashman, a.a., s. 65 ff. finns Clarenceux King of Arms' instruktion till sina ställföreträdare vid en visitation, vilket ger en utförlig bild av vad som avhandlades vid förrättingarna.

²⁷⁰ Squibb, a.a., s. 189.

²⁷¹ Squibb, a.a., s. 189 f. Se s. 61 ff. nedan.

²⁷² *Re Neeld, Inigo-Jones v. Inigo-Jones* [1969] 2 All E R 1025, s. 1029, *In re Croxon, Croxon v. Ferrers* [1904] 1 Ch. 252. *In re Berens, In re Dowdeswell, Berens-Dowdeswell v. Holland-Martin* [1926] Ch. 596 *Re Parrott's will trusts, Cox v. Parrott* [1946] 1 All E. R. 321. Clark, J. B., *Theobald on Wills. Property and Conveyancing Library, No. 3*, 14 upplagan, London 1982, s. 635 ff. Sherrin, C. H., Barlow, R. F. D., Wallington, R. A., *Williams' Law relating to Wills*, 6 upplagan, London 1987, s. 360 ff.

²⁷³ Squibb, a.a., s. 185 ff., Ashman, a.a., s. 55 ff. Ashmans framställning bygger i stora delar på Squibbs. Woodcock o. Robinson, a.a., s. 33, 127o. 144.

²⁷⁴ Woodcock o. Robinson, a.a., s. 144.

Eftersom vapnet inte har uppkommit på ett rättsenligt sätt, saknar det rättsordningens skydd.

Vapenrättens innehåll – ensamrätten

“We inhibit and strictly enjoin the Defendants that they do not presume to display the said arms crest motto and supporters or any of them.”

The Duke of Norfolk, Earl Marshal²⁷⁵

En tidig och betydelsefull vapentvist i *Court of Chivalry* är *Scrope v. Grosvenor*, som inleddes år 1385 och handlade om vapnet *Azure, a Bend Or*.²⁷⁶ Båda parter, sir Richard Scrope och sir Robert Grosvenor, kallade vittnen, som intygade att respektive part hade använt vapnet länge. Detta har tolkats som stöd för, att den släkt med bäst rätt var den som tidigast själv hade antagit vapnet. Detta är dock, enligt Squibb, felaktigt, eftersom bevisen inte förts på det sättet, utan förts för att visa att vapnet hade varit i bruk sedan urminnes tid.²⁷⁷

År 1385 påbörjades också ett annat fall, *Lovel v. Morley*, som rörde vapnet *Argent, a lion rampant Sable, armed and crowned Or*.²⁷⁸ I det fallet hävdade käranden uttryckligen att hans släkt fört vapnet ”*del tempe dont memoire ne court*”.²⁷⁹ Det var alltså i tvisterna inte fråga om att försöka bevisa, att den ena släkten antog vapnet före den andra släkten, utan att släkten fört vapnet sedan *time immemorial*, urminnes tid. I *common law*-domstolarna ansågs urminnes tid vara år 1189, medan urminnes tid i *Court of Chivalry*s praxis räknades till erövringen år 1066.²⁸⁰

Detta framkommer i fallet *Carminow v. Scrope*, som också handlade om vapnet *Azure, a bend Or*. Enligt bevisningen – vars innehåll inte bevarats²⁸¹ – hade släkten Carminow använt det sedan kung Arthurs tid (500-talet, även om kung Arthurs existens är tvivelaktig²⁸²), medan släkten Scrope hade använt det sedan Vilhelm Erövrarens tid (runt år 1066). Båda fick full rätt att använda vapnet. Detta kan endast förklaras på så sätt, att eftersom båda hade bevisat användning av vapnet från urminnes tid – år 1066 – hade båda full rätt. Om det hade varit avgörande, vem som först hade

²⁷⁵ Squibb, a.a., s. 127.

²⁷⁶ I blått fält en gyllene balk (se plansch I). Handlingarna i fallet – domen och vittnesmålen – är tryckta i [Nicolas, N.H.], *De Controversia in Curia Militari inter Ricardum le Scrope et Robertum Grosvenor Milites*, London 1832, jfr Squibb, a.a., s. 179 o. 287. Emellertid vill jag inte drista mig att själv dra slutsatser utifrån originaltexten, eftersom den är skriven på *law french*. Kinsey, a.a., s. 25 berättar, att tvisten slutligen fördes till kung Richard II, som beslöt till Scopes fördel. Detta sägs av Squibb endast i ett anförande inför *Court of Chivalry (The Full Report of the Case [---], s. 14.)* Jag utgår här från Squibbs senare (1959) uppfattning. Kinsey anger – till skillnad från Squibb år 1959 – dock inte källan till sin uppgift. Woodcock o. Robinson, a.a., s. 34, berättar samma sak som Squibb år 1959.

²⁷⁷ Squibb, a.a., s. 179 f.

²⁷⁸ I fält av silver ett (upprätt) svart lejon med beväring och krona av guld.

²⁷⁹ Squibb, a.a. s. 180.

²⁸⁰ Squibb, a.a., s. 179 f.

²⁸¹ ”[O]ne would like to know what it was!”, skriver Squibb, *The Law of Arms in England*, s. 7. Det skulle man förvisso vilja veta.

²⁸² *Nationalencyklopedien*, Höganäs 1989-96, band 1, uppslagsordet ”Artur”, s. 588.

antagit vapnet, hade Carminow vunnit tvisten. Det finns fram till år 1639 flera tvister, i vilka användande från urminnes tid, det vill säga år 1066, åberopades.²⁸³

Det var dock i praktiken redan år 1385 omöjligt att bevisa användande från urminnes tid. Definitionen av urminnes tid är paradoxal, eftersom heraldiken uppstod först på 1100-talet, och år 1066 kan endast ett förstadium till heraldiken ha funnits. Den bevisning som användes i *Scrope v. Grosvenor* visar dock, att om en part kunnat bevisa att ett visst vapen använts längre än levande personer kunde minnas, presumerades att också kravet på användning sedan urminnes tid var uppfyllt.²⁸⁴

Som sagts i föregående avsnitt, fick ingen föra vapen utom på grund av förläning eller börd. Från 1500-talet har vapen inventerats och registrerats, och det har därför inte funnits så stort utrymme för tvister om bättre rätt till vapen. Härolderna har vid förläningar i uppdrag att beakta och bibehålla tidigare utfärdade vapenrätter, så genom förläningar torde inte många intrång ha skett. Ett exempel är dock kriminalmålet mellan greven av Coventry och Gregory King, Lancaster Herald, som "*contrary to his oath and the duty of his office*"²⁸⁵ hade föranlett att grevens fars vapen fått ett felaktigt innehåll.²⁸⁶ De som själva har antagit vapen har kunnat hindras redan på den grunden, att det var otillåtet, oberoende av om de gjorde intrång i någon annans rätt eller ej.

Målet *Manchester Corporation v. Manchester Palace of Varieties Ltd.*²⁸⁷ från år 1954-55 gällde, att ett teaterföretag ovanför scenen i teaterlokalen hade satt upp det vapen, som Manchester Corporation hade förlänats år 1842. Teaterföretaget hade också använt vapnet i sitt sigill.²⁸⁸ Manchester Corporation begärde att teatern skulle upphöra att använda vapnet, men då teatern vägrade, förde Manchester Corporation talan vid *Court of Chivalry*. *The Earl Marshal* fann målet vara inom *Court of Chivalry*s jurisdiktion, varför han förelade svaranden att inkomma med svaromål. Eftersom några *advocates* och *proctors* inte längre fanns, gavs *barristers* och *solicitors* tillträde till domstolen *ex necessitate rei*. *The Earl Marshal* utnämnde *the Lord Chief Justice of England*, Lord Goddard, till *Lieutenant, Assessor, and Surrogate*.²⁸⁹ Således dömde en ordinarie *common law*-domare i målet.

Svarandebolaget medgav att det hade använt vapnet, men bestred att det var olagligt. De hävdade att de använt vapnet i sitt sigill i sextio år, men avstod från att åberopa kändens passivitet. Eftersom fakta i målet därmed inte var föremål för oenighet, återstod att avgöra rättsfrågan. Svaranden hävdade, att domstolens jurisdiktion var begränsad till vapentvister i strid eller torneringar, till fysiska personer – därmed inte företag –, och att

---

²⁸³ Squibb, *The High Court of Chivalry*, s. 180 f.

²⁸⁴ Squibb, a.a., s. 183.

²⁸⁵ Squibb, a.a., s. 211.

²⁸⁶ Squibb, a.a., s. 211.

²⁸⁷ *Manchester Corporation v. Manchester Palace of Varieties Ltd.*, [1955] 1 All E. R., s. 387 ff., *The Full Report of the Case* [---].

²⁸⁸ I *Companies Act* regleras särskilt bolags sigill (*common seal*). Se *Palmer's Company Law*, vol. 1, London 1994, s. 2077.

²⁸⁹ Squibb, a.a., s. 123 ff. En *lieutenant* har *Earl Marshals* domsrätt i *Court of Chivalry*, men kan inte utföra *Earl Marshals* övriga åligganden. *Surrogate* och *assessor* har samma innebörd, och de tre titlarna har under domstolens historia använts omväxlande för samma funktion. (Squibb, a.a., s. 130 ff.)

företaget i vart fall inte fört vapnet, utan bara visat upp det i teatern och på sigillet som ornament eller dekoration. Lord Goddard fann, att domstolen hade jurisdiktion över målet. Den 21 januari 1955 avkunnades domen. Lord Goddard ansåg, att det inte var tillräckligt för bifall till talan, att vapnet förekom som dekoration i teaterlokalen. Eftersom vapnet hade använts i sigillet, vilket kunde medföra att handlingar sigillerade av teatern kunde uppfattas härröra från Manchester Corporation, stod det emellertid klart, att domstolen kunde förbjuda företaget att överhuvudtaget använda vapnet.²⁹⁰ I domen sades bland annat:

“We the said Bernard Marmaduke Duke of Norfolk with the counsel of those skilled in the law whom We have consulted in this behalf pronounce decree and declare that the Plaintiffs lawfully bear the arms crest motto and supporters in this cause libellate and that the defendants have displayed representations of the said arms crest motto and supporters in the manner in this cause libellate and contrary to the will of the Plaintiffs and the laws and usages of arms and We inhibit and strictly enjoin the Defendants that they do not presume to display the said arms crest motto and supporters or any of them.”²⁹¹

Lord Goddard ansåg *obiter dictum*, att vissa typer av vapenbruk har blivit vedertagen sed även om de i en striktare tolkning inte är tillåtna. Det kan till exempel gälla att ett vapen på en byggnad eller utanför ett värdshus får vara kvar även om anknytningen till vapenbäraren har upphört. Lord Goddard fann dock, att det ej är tillåtet för en vapenbärare att tillåta någon annan att föra vapnet, eftersom detta inkräktar på vapenkungarnas rätt. De är de enda som kan förläna vapen. Ett medgivande av vapnets rätta innehavare ger således inte någon annan en rätt till vapnet, men hindrar innehavaren från att stämma den andre.²⁹² Talan torde i sådana fall kunna föras av vapenkungarna inför *Court of Chivalry*.

Detta föranleder frågan, varför talan om bättre rätt väcktes, och inte talan rörande att teatern på egen hand hade antagit ett vapen. Man får förmoda, att det låg närmast till hands för Manchester Corporation att väcka talan om bättre rätt, när det uppenbarligen var deras vapen som var ifråga. Om teatern själv hade hittat på ett vapen, hade den enda möjligheten varit, att pröva deras rätt att anta vapen. De torde i så fall ha förlorat på den grund att de inte hade en förläning, och talan torde ha kunnat föras av vapenkungarna.²⁹³ Ett motto tillhör ofta ett vapen, men är inte en del av vapenförläningen och kan därför fritt ändras.²⁹⁴ Det går således inte att åberopa ensamrätt till ett motto.

Manchester-fallet handlar som framgått om ett stadsvapen, och frågan är då om domen har någon relevans på släktvapen. I engelsk vapenrätt jämföras fysiska och juridiska personers vapen, eftersom båda vapentyperna på samma sätt förlänas av kronan. Det hade därför inte varit någon skillnad i målets utgång om en släkt hade varit kärande.

Vapenrättens skyddsobjekt –

²⁹⁰ *Manchester Corporation v. Manchester Palace of Varieties Ltd.*, [1955] 1 All E. R., s. 387 ff., Squibb, a.a., s. 123 ff., 137. *The Full Report of the Case* [---], s. 56 ff.

²⁹¹ Squibb, a.a. s. 127. *The Full Report of the Case* [---], s. 69.

²⁹² *Manchester Corporation v. Manchester Palace of Varieties Ltd.*, [1955] 1 All E. R., s. 394 f. *The Full Report of the Case* [---], s. 56 ff.

²⁹³ Jfr härtill *The Full Report of the Case* [---], s. 45 ff.

²⁹⁴ Ashman, a.a., s. 81.

släktmedlemmarna

Succession genom börd m.m.

"Endangered species do tend to be viewed with affection."

P. L. Dickinson, Richmond Herald²⁹⁵

Successionen till vapen har i stort sett följt samma regler genom den engelska vapenrättens historia, varför jag presenterar rätten i presensform. Som framhållits ovan sägs i nutida vapenbrev sägs, att vapnet är:

"[is] to be borne and used for ever hereafter by [the grantee] and his descendants with due and proper differences according to the Laws of Arms".²⁹⁶

Vilka dessa descendenter är, skall därmed avgöras enligt vapenrätten. För att härstamningen skall godkännas av *College of Arms* måste bevisen vara av sådan kvalitet, att de skulle hålla i en domstolsprövning. Ett vapen kan föras och användas av alla legitima manliga avkomlingar till den person som först förlänades vapnet. De får rätt till vapnet redan vid födelsen; det är således en bördsrätt och inte en arvsrätt. Utomäktenskapliga barn kan inte föra sin faders vapen som sådant, men kan få en egen vapenförläning med faderns vapen differentierat. Om yngre söner så önskar de kan lägga till bestämda *cadency marks* i sina vapen för att individualisera dem, liksom äldste sonen under sin faders livstid kan som *cadency mark* lägga till en tornérkrage.²⁹⁷ För att differentiera ett adoptivbarns vapen från adoptivfaderns läggs två korslagda kedjelänkar till i vapnet.²⁹⁸

Döttrar har rätt till faderns vapen, men för det inte vidare till sina barn utom i ett fall: En kvinna, som inte har några kvarlevande bröder, eller vars bröders släktgrenar har dött ut, är *heraldic heiress*. Om hon gifter sig med en man som för vapen, kan deras barn kvadrera sin fars och sin morfars vapen. På så sätt kan vapen med många små fält uppstå. Detta går till så, att man undersöker moderneanorna för fadern, farfadern och så vidare. Om till exempel farfadern (a) var gift med en kvinna (b), farmodern, som inte hade några bröder, men vars far förde vapen och vars morfar också förde vapen och inte heller hade några söner, förs både farmoderns fars och morfars vapen vidare till (a):s och (b):s gemensamma söner och sonsöner. Det finns dock härutöver undantag och specialregler, som inte behandlas här.

---

²⁹⁵ Dickinson, Patric, "The Reform of the House of Lords and its Effect on Peerage Successions" i Kidd, Charles o. Williamson, David (red.), *Debrett's Peerage and Baronetage*, London 2000, s. 17 apropå de brittiska päterna.

²⁹⁶ Squibb, a.a., s. 189.

²⁹⁷ Ashman, a.a., s. 59, Woodcock o. Robinson, a.a., s. 33 f., 66 ff., 126 ff., o. 143. *College of Arms hemsida*, "About the College of Arms: 9. Proving a right to arms by descent, and genealogical research" och "About the College of Arms: 12. The law of Arms", <<http://www.college-of-arms.gov.uk>> 19.1.2001. Jfr. *Re Neeld, Inigo-Jones v. Inigo-Jones* (No. 3) [1969] 2 All E R 1025, s. 1028 f., ang. att som en persons släktvapen inte räknas hans modernsläkts vapen.

²⁹⁸ Hildebrandt o. Biewer, a.a., s. 145 (den tyska handboken berättar således detta om engelska förhållanden).

Systemet för hur vapen får kvadreras och föras av olika personer är som synes komplicerat och kallas *Marshalling of Arms*.²⁹⁹

Förutom att en kvinna kan bli förlänad ett vapen, får hon med olika förbehåll föra sin fars vapen. Som ogift får hon sitt vapen – som hon blivit förlänad eller har rätt till genom sin far – på en diamantformad eller oval sköld. Som gift får hon förena sitt vapen med mannens i en kluven sköld. Sedan år 1995 får en gift kvinna också föra sin fars vapen ensamt, om hon differentierar det genom att lägga till en mindre enfärgad sköld i vapnet. Om hon är *heraldic heiress* får hennes man föra in hennes vapen i en mindre sköld, *escutcheon of pretence*, i sitt vapen. En annan grupp personer som får kvadrera sitt vapen är vissa ämbetsinnehavare, som får förena sitt eget vapen med ämbetets.³⁰⁰

En av härolderna i *College of Arms*, PATRIC DICKINSON, har i en artikel³⁰¹ i den brittiska motsvarigheten till adelskalendern behandlat följderna av *Labour*-regeringens ändringar i *House of Lords*. De ledamöter i överhuset, vilka ärvt sina platser, skall förlora dem men å andra sidan få rätt att rösta och kandidera i underhusvalen. En kompromiss leder till, att 92 platser tills vidare skall förbehållas äftliga pärer, varav två, *the Earl Marshal* och *the Lord Great Chamberlain*, behåller sina tidigare platser. De övriga 90 väljs bland samtliga ärftliga pärer av dessa genom ett röstningsförfarande.

Detta föranleder nu frågan, hur successionen av pärskap skall ske. Tidigare har successionen klargjorts av *Lord Chancellor*-ämbetet eftersom den har haft relevans för rätten att delta i överhuset. Detta kommer att fortsätta, om än i något annan form, eftersom pärskapen nu har relevans för rätten att bli invald i överhuset. I oklara fall avgörs successionen av *Committee for Privileges*, som är sammansatt av fyra laglorder. Rätten till vilande pärskap, där en dotter till den siste släktmedlemmen kan göra anspråk på pärskapet för egen del (*hereditary peeress*), kommer förmodligen att avgöras av monarken genom utfärdande av *Letter Patent*.

Om förändringen genomförs så långt, att samtliga pärer utesluts från överhuset, har parlamentet mindre anledning att hålla reda på successionen av titlarna. Successionen av *baronet*-titlar, vilka inte har statsrättslig relevans, prövas genom ett förfarande hos *Home Office* och *College of Arms*, varefter den får ett officiellt erkännande. I speciellt komplicerade fall hänförs frågan till *Privy Council*. Dickinson för fram tanken, att när *baronets* och pärer lika litet har en statsrättslig ställning, kan proceduren för succession av *baronet*-titlar användas också för pärskap.³⁰²

Det skall noteras, att förändringen av överhuset inte omfattar annat än pärearnas säte där. Förändringen

”does not affect the rights of holders of a hereditary peerage to keep all the other titles, rights, offices, privileges and precedents attaching to the peerage which are unconnected with membership of the House of Lords.”³⁰³

²⁹⁹ Woodcock o. Robinson, a.a., s. 33 f. o. 126 ff., Ashman, a.a., s. 59, *College of Arms hemsida*, ”About the College of Arms: 9. Proving a right to arms by descent, and genealogical research” och ”About the College of Arms: 12. The law of Arms”, <<http://www.college-of-arms.gov.uk>> 19.1.2001.

³⁰⁰ Woodcock o. Robinson, s. 75 o. 116 ff., *College of Arms hemsida*, ”About the College of Arms: 9. Proving a right to arms by descent, and genealogical research” och ”About the College of Arms: 12. The law of Arms”, <<http://www.college-of-arms.gov.uk>> 19.1.2001.

³⁰¹ Dickinson, a.a., s. 13 ff.

³⁰² Dickinson, a.a., s. 13 ff.

³⁰³ Explanatory notes to the House of Lords Bill, January 1999, citat i Dickinson, a.a., s. 17.

Således – förändringen av överhuset leder inte till några förändringar i successionen av pärens vapen.

Testamentariska förordnanden

Enligt engelsk rätt kan ett testamente villkoras av, att den testamentsberättigade antar testators namn och vapen. Sker det ej, tillfaller egendomen inte personen ifråga. Syftet med ett sådant villkor är, att namnet och vapnet skall leva vidare.³⁰⁴ Från år 1945 ansågs klausuler av denna typ strida mot *public policy*, eftersom en arvtagande gift kvinna för att uppfylla villkoret kunde nödgas bära ett annat efternamn än sin man. Det kunde då uppstå missämja i äktenskapet. År 1962 förklarade emellertid *Court of Appeal* att klausulerna inte utgjorde risk för sådan missämja och därför var tillåtna.³⁰⁵ Efternamn kan i England antas av vem som helst utan särskilt tillstånd. Om inte testator har föreskrivit något särskilt förfarande, räcker det därför för testamentstagaren att själv anta namnet.³⁰⁶

Det skall noteras, att mål om *names and arms clauses* tas upp i *High Court of Justice*, inte i *Court of Chivalry*. Det är en följd av att målen gäller testamentsrättsliga frågor, där vapenrätten endast är en del av bedömningen av huruvida ett villkor är uppfyllt.³⁰⁷

Ett villkor att föra ett visst vapen kan inte uppfyllas redan genom antagande eller faktiskt användande. Villkoret kan endast uppfyllas genom en förläning av *College of Arms*. Om det är omöjligt att få den föreskrivna förläningen, till exempel om vapnet redan tillhör en annan släkt än testatorns, är villkoret utan verkan, men då måste testamentstagaren bevisa omöjligheten. Detta kan ske genom bevisning från *College of Arms*. I fallet *Croxon* hade testatorn föreskrivit, att testamentstagaren skulle *lagligen* anta hans vapen³⁰⁸ men detta vapen hade han inte rätt till eftersom det hörde till släkten *Croxton*, med vilken han inte kunde bevisa släktskap. Förläning av *College of Arms* var omöjlig, och villkoret därmed verkningslöst.³⁰⁹ Det är också omöjligt att få ett vapen förlänt, som inte överensstämmer med vedertagna heraldiska regler.³¹⁰ En intrikat fråga inträder, om *College of Arms* anser sig förhindrat att förläna det vapen som behövs för att uppfylla

---

³⁰⁴ *Re Neeld, Inigo-Jones v. Inigo-Jones* [1969] 2 All E R 1025, s. 1029. För en redogörelse för *names and arms clauses* se Cox, Noel, "Names and Arms clauses and the Law of Arms in the common law courts" i *The Coat of Arms, the Journal of the Heraldry Society*, Winter 1999, vol. XIII (NS) no. 188, s. 167 ff. Jag vill här tacka Dr. Noel Cox, barrister, som har tillhandahållit mig artikeln. – Se även Clark, J. B., *Theobald on Wills. Property and Conveyancing Library, No. 3*, 14 upplagan, London 1982, s. 635 ff. Sherrin, C. H., Barlow, R. F. D., Wallington, R. A., *Williams' Law relating to Wills*, 6 upplagan, London 1987, s. 360 ff. Jfr Woodcock o. Robinson, a.a., s. 135 f.

³⁰⁵ Cox, a.a., s. 167 ff.

³⁰⁶ Clark, J. B., a.a., s. 635 ff., Sherrin, Barlow o. Wallington, a.a., s. 360 ff.

³⁰⁷ Cox, a.a., s. 167 ff., jfr G. D. Squibb, *The Law of Arms in England*, Rev. Ed., London 1967, s. 1 ff.

³⁰⁸ *Sable, a lion rampant argent debrased by a bend componee or and gules.*

³⁰⁹ *In re Croxon, Croxon v. Ferrers* [1904] 1 Ch. 252. Se också *In re Berens, In re Dowdeswell, Berens-Dowdeswell v. Holland-Martin* [1926] Ch. 596. Jfr. Clark, J. B., a.a., s. 635 f., Sherrin, Barlow o. Wallington, a.a., s. 363 f.

³¹⁰ *Re Parrott's will trusts, Cox v. Parrott* [1946] 1 All E. R. 321. I testamentet föreskrevs, att testamentstagaren skulle föra testators vapen "interspersed with" släkten *Burgoynes* vapen. Detta villkor var dock ogiltigt, eftersom det var oklart vad som avsågs, då 'sammanblandning' av vapen är okänt inom heraldiken. Testamentet var överhuvudtaget oklart formulerat. Jfr. Clark, J. B., a.a., s. 636.

villkoret, men istället förläna ett liknande vapen. Detta var föremål för avgörande i målet *Austen v. Collins*. Detta prejudikat innebär, att en förläning från College of Arms är tillräcklig för att uppfylla villkoret, även om vapnet inte är identiskt med det som sägs i testamentet. Detta förutsätter, att testamentstagaren har gjort vad han kunnat för att få en förläning på testators vapen.³¹¹

Ett ovanligt invecklat mål är *In re Berens, In re Dowdeswell, Berens-Dowdeswell v. Holland-Martin*.³¹² Det handlar om en person, som är testamentstagare i två fall. Det första testamentet villkoras av, att han skall föra Dowdeswells namn och vapen. Det andra villkoras av, att han skall föra Berens namn och vapen exklusivt, vilket innebär att han inte får föra Dowdeswells namn och vapen samtidigt. Som om inte detta vore nog komplicerat, saknade dessutom testator Dowdeswell rätt till det vapen han förde – eftersom släktskap med den Dowdeswell som en gång i tiden fått förläningen inte var bevisat. Villkoret var därmed omöjligt att uppfylla. Testator Berens förde ett tyskt vapen,³¹³ som kunde gälla i England efter förläning av *College of Arms*, eftersom det inte fanns något förväxlingsbart vapen redan förlänt. Förläning är alltså en förutsättning för rätt till ett vapen och därmed för villkorets uppfyllande, och omöjlighet att få förläning leder till villkorets verkningslöshet. Detta mål visar också, att tyska vapen inte är hinder för att förläna likadana engelska, eftersom Berens inte behövde visa sin rätt till det påstådda Berensvapnet. Resultatet blev således, att villkoret att föra Dowdeswellvapnet var omöjligt och därmed inte behövde uppfyllas, samt att Berensvapnet kunde förlänas testamentstagaren.

Om villkoret säger, att testamentstagaren skall kvadrera testators vapen med sitt eget släktvapen, och han inte har något eget vapen, måste han begära en förläning av ett eget vapen, som han sedan kan kvadrera med testators. Även ett vapen han själv får förlänt är ett släktvapen. Att han inte hade något eget vapen redan vid testators död påverkar inte hans rätt till egendomen.³¹⁴ Villkor är giltiga också om de föreskriver, att egendomen skall fränfalla testamentstagaren om han slutar att använda efternamnet eller vapnet.³¹⁵

---

³¹¹ *Austen v. Collins* [1886] 54 LT 903. Mrs. Austen avled år 1885 och hade i sitt testamente föreskrivit, att William Chandler Roberts skulle arva viss fast egendom på villkor att han inom ett år efter testatrix' död skulle anta namnet Austen i förening med sitt eget släktnamn samt föra hennes mans, major Austens vapen kvadrerat med sitt eget vapen. Det visade sig dock, att major Austen inte hade haft rätt att föra vapnet ifråga, eftersom hans härstamning från den rättmätige vapenbäraren inte kunde bevisas. *College of Arms* utfärdade därför inget vapenbrev med det vapnet, utan förlänade honom ett annat vapen, som var mycket likt detta, vilket kvadrerades med hans eget. Skillnaden bestod i, att fem heraldiska liljor lades till på den sparre som fanns i vapnet, samt att en förändring gjordes i den murkrona som majoren använt. *College of Arms* ansåg sig ha rätt att med tillämpning av vapenrätten ändra vapnet och att testamentets exakta ordalag får stå tillbaka. Domaren, Lord Chitty, J., fann att Roberts hade gjort allt han kunde för att uppfylla villkoret. Därför fick han behålla egendomen. I domens sammanfattning framgår också, tydligen som *obiter dictum*, att ett vapen måste förlänas av *College of Arms*, och att det inte räcker att själv anta ett vapen. Jfr. Clark, J. B., a.a., s. 636, Sherrin, Barlow o. Wallington, a.a., s. 363. Ashman, a.a., s. 52 ff.

³¹² *In re Berens, In re Dowdeswell, Berens-Dowdeswell v. Holland-Martin* [1926] Ch. 596.

³¹³ *Argent, on a mount vert, a bear passant sable*, d.v.s. i fält av silver en på ett grönt berg gående svart björn.

³¹⁴ *Re Neeld, Inigo-Jones v. Inigo-Jones* [1969] 2 All E R 1025. Jfr. Clark, J. B., a.a., s. 636 f., Sherrin, Barlow o. Wallington, a.a., s. 363.

³¹⁵ Clark, J. B., a.a., s. 636 f., Sherrin, Barlow o. Wallington, a.a., s. 362 f.

Överlåtelse

Lord Goddard ansåg i Manchester-fallet, att det inte är tillåtet för en vapenbärare att tillåta någon annan att föra vapnet, eftersom detta inkräktar på vapenkungarnas rätt. De är de enda som kan förläna vapen. Ett medgivande av vapnets rätta innehavare ger således inte någon annan en rätt till vapnet, men hindrar innehavaren från att stämma den andre.³¹⁶ Gentemot den rättmätige innehavaren – överlåtaren – har alltså denne andre full rätt, men den så väsentliga rätten hos *College of Arms* saknas. Därmed torde den nye vapeninnehavaren också sakna allt övrigt rättsligt skydd för vapnet.

Utdöda släkters vapen

När *College of Arms* förlämnar ett vapen, måste det skilja sig från alla tidigare vapen, som är registrerade där.³¹⁷ Detta innebär, att vapnet för en numera utdöd släkt, vilket finns registrerat, åtnjuter fortsatt skydd och inte kan föras av någon. Detta stämmer väl överens med det ovan omtalade kvadreringssystemet, eftersom det för utdöda släkters vapen vidare i tiden. Det har väl också sin praktiska betydelse, att man inte alltid vet huruvida en släkt är utdöd eller inte.

Förhållandet mellan vapenrätt och varumärkesrätt

”Whether the Court of Chivalry will have a rôle in regulating the use of coats of arms in the single market remains to be seen.”

Stephen J. M. Kinsey³¹⁸

År 1740 uppkom, som ovan omtalats, en varumärkestvist i det att en handelsman i Exeter använde den italienske handelsmannen Meyers vapen på sina emballage för att lura kunderna. Meyer fick ett vapenbrev på sitt vapen också i England. Det blev dock ingen process i *Court of Chivalry*, eftersom olika jurister hade olika uppfattning om vart målet hörde. Var det främst var ett vapenmål, som hörde till *Court of Chivalry*, eller gällde det bedrägeri genom varumärkesanvändning, vilket kunde hindras genom *Court of Chancery*?³¹⁹

Den första brittiska³²⁰ varumärkeslagen var 1875 års *Trade Marks Registrations Act*. Under det sena 1800-talet ökade intresset för heraldik, vilket ledde till att ett skydd för vapen år 1905 infördes i varumärkeslagen. Detta skydd fördes vidare i 1938 års varumärkeslag. Det innebar, att all heraldik särskilt skall uppmärksammas i varumärkessammanhang.

---

³¹⁶ *Manchester Corporation v. Manchester Palace of Varieties Ltd.*, [1955] 1 All E. R., s. 394 f.

³¹⁷ *College of Arms hemsida*, ”8. The granting of arms”, <<http://www.college-of-arms.gov.uk/about/8.htm>> 19. 1. 2001.

³¹⁸ Kinsey, a.a., s. 27.

³¹⁹ Squibb, a.a., s. 118 ff. o. Ashman, a.a., s. 26.

³²⁰ Varumärkeslagarna avser Storbritannien, men här kommer tillämpningen för England att behandlas. I Skottland är den heraldiska myndigheten *Court of Lord Lyon*, som motsvarar såväl *College of Arms* som *Court of Chivalry*.

Ansökningar om registrering av vapen som varumärken kräver för bifall innehavarens skriftliga samtycke, utom då innehavaren själv är sökande. Ansökan hänförs till *College of Arms*,³²¹ som ger varumärkesmyndigheten råd om huruvida vapnet påverkar någons rätt. Undantag utgör rena fantasivapen som inte kan anknytas till någon verklig heraldik, såsom en vapensköld med två teddybjörnar.³²²

1988 års varumärkesdirektiv har i engelsk rätt implementerats genom 1994 års *Trade Marks Act*. Sektion 3 behandlar absoluta registreringshinder, och sektion 5 tar upp de relativa hindren. I sektion 4 behandlas *Specially protected emblems*, som genom en hänvisning i sektion 3 (5) också tillhör de absoluta hindren.³²³ Sektion 4 (4) lyder:

”Provision may be made by rules prohibiting in such cases as may be prescribed the registration of a trade mark which consists of or contains—
(a) arms to which a person is entitled by virtue of a grant of arms by the Crown, or
(b) insignia so nearly resembling such arms as to be likely to be mistaken for them,
unless it appears to the registrar that consent has been given by or on behalf of that person.

Where such a mark is registered, nothing in this Act shall be construed as authorising its use in any way contrary to the laws of arms.”

I enlighet med sektion 78 har sektion 4 (4) har satts i kraft och alla av kronan genom *College of Arms* förlånade vapen skyddas mot användning som varumärke, såvida inte vapnets innehavare har samtyckt därtill. I 1994 års, och numera 2000 års, *Trade Marks Rules*, som är tillämpningsföreskrifter till varumärkeslagen, framgår således:

”Where a representation of any arms or insignia as is referred to in section 4(4) appears in a mark, the registrar shall refuse to accept an application for the registration of the mark unless satisfied that the consent of the person entitled to the arms has been obtained.”³²⁴

Tidigare praxis att hänföra ärendet till *College of Arms* för yttrande fortsätter, eftersom varumärkesmyndigheten annars inte kan veta vem som är vapnets innehavare. 1938 års motsvarande regel var dock formulerad annorlunda, men en materiell förändring av möjligheten att fråga vapenkungarna skedde inte.³²⁵ Enligt sektion 47 i *Trade Marks Act* kan registrering av varumärken i strid med de absoluta hindren förklaras ogiltig.

Registreringsmyndigheten har meddelat, att den begär experthjälp från *Garter King of Arms*. Om ett liknande vapen finns, identifieras dess rättsinnehavare, som har rätt att ge samtycke till vapnets användande som varumärke. En ännu obesvarad fråga är hur förväxlingsbarheten skall bedömas. Enligt sektion 57 i *Trade Marks Act* skall bedömningen av huruvida varumärken är förväxlingsbara med statsvapen avgöras ”from a

³²¹ För Skottland: *the Court of the Lord Lyon*.

³²² Kinsey, a.a., s. 25 ff.

³²³ Annand, Ruth o. Norman, Helen, *Blackstone's Guide to the Trade Marks Act 1994*, London 1994, s. 89.

³²⁴ Rule 9, 2000 års *Trade Marks Rules*. Jacob, The Hon. Sir Robin, *Kerly's Law of Trade Marks and Trade Names*, 13 uppl., London 2001, s. 209 o. 895.

³²⁵ Blanco White, T. A. o. Jacob, Robin, *Kerly's Law of Trade Marks and Trade Names*, 10 upplagan, London 1972, s. 568. 1938 års regel utpekar att samtycke måste inhämtas från den ämbetsman eller annan person som har rätt att ge samtycke. Det är dock inte klart om ’ämbetsman’ (*official*) syftar på ämbetsmännen i *College of Arms* eller om det syftar på ämbetsmän i städer och institutioner, vars vapen förutom släktvapnen behandlas i regeln.

heraldic point of view". Vad gäller det brittiska kungliga vapnet och de vapen som förlänats av *College of Arms* gäller istället enligt sektion 4 "*so nearly resembling [---] likely to be mistaken*". Det som är oklart är, huruvida även denna fras skall anses syfta på en heraldisk bedömning eller en lekmannabedömning. Jacob med medförfattare anser att det skall syfta på allmänhetens uppfattning av vapnen.³²⁶

Detta medför, att det brittiska riksvapnet och de av *College of Arms* förlänade vapnen ibland kan ha bättre skydd, ibland sämre skydd, än utländska statsvapen. Två vapen som för lekmanen liknar varandra kan för heraldikern vara vitt åtskilda, och två vapen som för heraldikern är lika kan för lekmanen framstå som väsentligt olika.³²⁷ Det finns dock skäl att anta, att skyddet för de engelska vapnen är ganska starkt. Både det heraldiska synsättet och lekmannasynsättet låter sig anföras i "*so nearly resembling [---] likely to be mistaken*", däremot endast det heraldiska i "*from a heraldic point of view*".

Direktivets artikel 3.2 a), som ger möjlighet för medlemsstaterna att vägra registrera märken som strider mot lag, har sin motsvarighet i lagens sektion 3 (4).³²⁸ Man torde därför kunna dra slutsatsen, att de av kronan förlänade vapnen skall ses som emblem av sådant allmänt intresse, som avses i artikel 3.2 c), detta särskilt som sektionsrubriken är *Specially Protected Emblems*. Det allmänna intresset kan dels vara, att de ensamrätter kronan ger genom *grant of arms* skall respekteras, dels att vilseledande varumärken inte skall förekomma. Andra rättsregler än de inom varumärkesrätten är dock enligt artikel 3.2 a) ett lika fullgott stöd för att vapen skall vara registreringshinder. Om detta avsetts, skulle emellertid stadgandet rimligen endast innehållit en hänvisning till *Law of Arms*.

Det förutsätts dock i varumärkeslagen att den som förlänats vapnet kan genom sitt samtycke tillåta registrering. I Manchester-fallet sade dock domaren, Lord Goddard, att en vapenbärare inte kan ge annan rätt att föra vapnet. Det står klart, att en person kan registrera sitt eget vapen som sitt varumärke. Vad som gäller om en person ger sitt samtycke till att vapnet skall registreras för någon annan synes dock ha fått olika uttolkningar i Manchester-fallet och varumärkeslagen, eftersom den senare tolkas som att vapenbäraren kan med rättslig verkan ge annan tillstånd att använda vapnet.

Court of Chivalry torde även fortsättningsvis ha en uppgift inom den engelska varumärkesrätten. Detta beror på, att sektion 4 (4) andra stycket i 1994 års lag stadgar, att inget i varumärkeslagen skall innebära, att ett vapen som är registrerat som varumärke skall på något sätt få användas i strid med *the laws of arms*. Detta ger vapenrätten ett företräde framför varumärkesrätten.

---

³²⁶ Jacob, a.a., s. 209 f.

³²⁷ Jfr. Stolt, Lars C., "Angående vapenrätten och dess plats i känneteckensrätten" i *Nordiskt Immateriellt Rättsskydd*, NIR, 1995, Stockholm 1995, s. 85 ff.

³²⁸ Annand o. Norman, s. 89.

Plansch I

Azure, a Bend Or.
I blått fält, en gyllene balk.

Vapnet var aktuellt i tvisterna mellan *Scrope* v. *Grosvenor* och *Carminow* v. *Scrope*, s. 53 ff. Skölden ses till vänster med skraffering; vågräta linjer representerar blått, punkter representerar guld.

Källa: Squibb, a.a., s. 180.

Argent, a Maunch Sable.
I fält av silver, en svart maunch.

En *maunch* symboliserar en medeltida ärm. Vapnet förekom i tvisten *Earl of Huntingdon* v. *William Hastings of Hinton*, s. 44. Vid skraffering lämnas fält av silver omarkerade, medan svart representeras av lodräta och vågräta linjer i ruttmönster.

Källa: Squibb, a.a., s. 83.

Kvadrerad sköld; första och fjärde fälten: i fält av silver, två svarta stolpar [Wittgenstein]; andra fältet: i rött fält ett silverne slott med två torn [Homburg]; tredje fältet: i svart fält en ginbalk av silver belagd med tre svarta vildsvinshuvuden, lagda i ginbalkens riktning med trynena uppåt [Freysburg]; Hjärtsköld: i rött fält ett gyllene lejon [Sayn].

Vapnet tillhör ätten *Sayn-Wittgenstein-Sayn* och var aktuellt i en tvist, redovisad på s. 67 och 88. Rött markeras med lodräta linjer.

Källa: Rietstap, J. B., *Armorial Général*, Gouda 1883-86, 2 bd, s. 680.

Tysk vapenrätt

Inledning

En bakgrund till tysk vapenrätt

Den tyska vapenrättens källor är sparsamma. Det finns inte många lagar på området, och till stor del består vapenrätten av sedvanerätt. Vapenrättens innehåll kan fastställas genom undersökning av rättspraxis och rättshandlingar från skilda tidpunkter.³²⁹

Den tyska sedvanerätten karakteriseras av, att de som tillämpar en sedvana har en rättslig övertygelse om dess giltighet; en övertygelse om att förfarandet tillhör rättsordningen. Förfaranden, som är grundade i sed, men där sådan övertygelse inte föreligger, är därmed utomrättsliga. Om ett visst förfarande inte förekommer, måste man fråga sig om det beror på att de beörda inte vill göra så eller anser sig inte få göra så. Det första fallet uppvisar endast ett faktiskt bruk, det andra en rättsregel inom sedvanerätten. Denna definition av sedvanerätt härrör från den romerska rätten och består enligt JÜRGEN ARNDT ännu.³³⁰

Den tyska vapenrätten delas in i två delar, en offentligrättslig och en privaträttslig. Den offentligrättsliga delen rör rätten att överhuvudtaget få föra vapen och hänförs till offentligrätten eftersom det är fråga om en statlig reglering av privilegienatur. Den privaträttsliga delen behandlar ensamrätten till ett visst vapen.³³¹

Med Otto I:s kröning till kejsare år 962 lades grunden till vad som senare kom att kallas *Das Heilige Römische Reich deutscher Nation*. Ett länsväsende växte fram med konungen i spetsen och flera nivåer vasaller därunder. Detta rike var en oenhetlig och svagt sammanhållen statsbildning, som skulle bestå till år 1806.³³²

Centralmakten var således svag och det fanns ingen gemensam tysk privaträtt och inget gemensamt tyskt domstolssystem. År 1495 inrättades *Reichskammergericht* som en för riket gemensam domstol, men då hade det blivit för sent att utveckla en privaträtt på inhemsk grund. Jurister, utbildade i *ius commune*, fick inflytande över rättsutvecklingen bland annat genom de juridiska fakulteternas deltagande i rättskipningen. Den romerska rätten blev tysk rätt. Detta skeende – receptionen av den romerska rätten – innebar, att

---

³²⁹ Hauptmann, a.a., s. 16 ff.

³³⁰ Hauptmann, a.a., s. 16 ff. o. 50, Baur, Fritz o. Walter, Gerhard, *Einführung in das Recht der Bundesrepublik Deutschland*, München 1992, s. 11, Arndt, Jürgen, "Wechselwirkungen zwischen dem staatlichen Recht am Familiennamen und dem Wappenrecht" i *Der Herold – Vierteljahrsschrift für Heraldik, Genealogie und verwandte Wissenschaften*, Band 8, Berlin 1977, s. 182.

³³¹ Hauptmann, a.a., s. VIII ff., Beck, a.a., s. 21 ff.

³³² Mitteis, Heinrich o. Lieberich, Heinz, *Deutsche Rechtsgeschichte. Ein Studienbuch*, Juristische Kurz-Lehrbücher, München 1988, s. 19 ff. o. 154 ff. Övers.: Det heliga romerska riket av tysk nation.

ej blott rättsinstitut och -begrepp utan också det romerska rättstänkandet och dess systematik övertogs.³³³

Den förste som med anknytning till det tyska rättsområdet skrev om vapenrätten var FELIX HEMMERLIN (MALLEOLUS). Han var domare i Zürich och författade ”*Dialogus de nobilitate et rusticitate*” omkring år 1444. Han förde därvid Bartolus’ uppfattningar vidare, liksom PETER VON ANDLAU, som behandlade vapenrätten i en del av en bok år 1460. Lika beroende av Bartolus var flera andra författare på det vapenrättsliga området under 1500-1600-talen, såsom THEODOR HÖPING och SEBASTIAN FESCH.³³⁴

Allgemeines Landrecht für die Preußischen Staaten av år 1794 var delvis ett resultat av upplysningstidens förnuftssträvan och kodifikationstanke. I detta lagverk reglerades systematiskt och detaljerat ett stort antal rättsliga frågor, varav några med relevans för vapenrätten. Lagverket var nytt mer till form än till innehåll, för den ståndsindelade samhällsstrukturen bibehölls.³³⁵

År 1806 upphörde det tysk-romerska kejsardömet, varför de tidigare kejsaren underordnade landsregenterna blev suveräna i sina områden. En stor del av adelsprivilegierna avskaffades under 1800-talets första hälft.³³⁶ År 1871 bildades ett nytt tyskt rike, *Deutsches Reich*, vari de tyska områdena förutom bland annat Österrike enades. En gemensam högsta domstol, *Reichsgericht*, inrättades, vars domar publicerades och därmed enade tysk rättspraxis. *Bürgerliches Gesetzbuch*, BGB, utarbetades, antogs och trädde år 1900 ikraft.³³⁷

1800-talets rättsvetenskapliga historiska skola, grundad av professor F. C. VON SAVIGNY, såg inte rätten som en förnuftsmässigt planerad metod för förändring, utan som ett ur folksjälen långsamt mognande resultat av historisk utveckling. Rätten är därför sedvanerätt, traderad genom generationer, med juristerna som folkets representanter. Den rätt, som Savigny och andra romanister här avsåg, var paradoxalt nog den romerska rätten, *Corpus Juris Civilis*. Jämsides med romanisterna fanns germanisterna, som ville söka den tyska rättens rötter i de germanska gamla lagarna.³³⁸ Inom rättsvetenskapen lades stor möda på att skapa ett system av klart definierade rättsbegrepp. Dessa begrepp hämtades från den romerska rätten och vidareutvecklades. Denna verksamhet var sedan betydelsefull för begreppsapparaten i BGB.³³⁹ Mot bakgrund av den historiska skolan och rättsvetenskapens metod att definiera innebörden av begrepp bör man se Felix Hauptmanns vapenrättsliga verk.

BGB innehöll och innehåller alltjämt den tyska civilrätten. Lagverkets innehåll präglas av den romerska rätten och dess form av den systematiska begreppsstrukturen.³⁴⁰ Redan i dess tolfte paragraf regleras ensamrätten till namn och också, genom analogi, ensamrätten till vapen.

³³³ Mitteis o. Lieberich, a.a., s. 321 ff.

³³⁴ Hauptmann, a.a., s. 22 ff.

³³⁵ Mitteis o. Lieberich, a.a., s. 328 f., Hattenhauer, Hans, ”Einführung in die Geschichte des Preußischen Allgemeinen Landrechts” i *Allgemeines Landrecht für die Preußischen Staaten von 1794*, Textausgabe, Frankfurt a/M 1970, s. 11 ff.

³³⁶ Mitteis o. Lieberich, a.a., s. 402 ff.

³³⁷ Mitteis o. Lieberich, a.a., s. 439 ff.

³³⁸ van Caenegem, Raoul Charles, *An Historical Introduction to Private Law*, Cambridge 1992, s. 13 o. 142 ff., Mitteis o. Lieberich, a.a., s. 460 f.

³³⁹ Mitteis o. Lieberich, a.a., s. 461 f.

³⁴⁰ van Caenegem, a.a., s. 155 ff.

Genom den författning, som beslöts i Weimar år 1919, infördes republik. Lagar och institutioner från kejsartiden, såsom BGB och *Reichsgericht*, bestod dock. Under det tredje rikets tid, åren 1933-45, kvarstod de också, även om domstolarnas tillämpning av BGB ändrades.³⁴¹ Efter andra världskriget upprättades förbundsrepubliken och återinrättades domstolsväsendet. Tvistemål avgörs av underinstanserna *Amtsgericht*, *Landgericht*, och *Oberlandesgerichte*. Den högsta instansen heter *Bundesgerichtshof* och motsvarar den tidigare *Reichsgericht*. Talan i civilmål väcks i *Amtsgericht* eller *Landgericht* beroende på värdet av föremålet för tvisten. Sedan år 1990 är det tidigare östtyska territoriet en del av förbundsrepubliken, varför BGB och det nyss nämnda domstolssystemet gäller även där.³⁴²

Rättskällorna i tysk rätt är grundlagen, lagar, förordningar och stadgar. Den oskrivna sedvanerätten gäller också som rättskälla, om den står i samklang med rättsordningen i övrigt. Däremot är rättspraxis formellt inte en rättskälla. Rättspraxis i de högre instanserna spelar ändå en stor roll, särskilt om den får stöd i doktrin. Rättsfigurer, som införts av domstolarna, kan, om de accepteras allmänt, bli bindande sedvanerätt.³⁴³

Ett rättsområde, som varit utsatt för stora förändringar och som kan ha relevans för vapenrätten, är adelsrätten. Den tyska adeln indelades i det tysk-romerska riket i högadel och lågadel. Högadeln bestod av de riksomedelbara regerande familjerna, som hade säte och stämma i riksdagen. De förde i de flesta fall furste- eller grevetitel. Lågadeln i sin tur delades in i riksomedelbar adel och landsadel. Landsadeln var underställd en högadlig regent. Förläning av adelskap hörde till de uteslutande kejsarliga rättigheterna men kunde överföras på pfalzgrevar. Om tronen var vakant, utövade riksföreståndarna rätten att adla. Under 1600-talet började emellertid den uppfattningen förekomma, att också kurfurstarna hade rätt att adla.³⁴⁴

Efter år 1806 gjordes istället skillnad mellan regerande familjer i suveräna territorier och övrig adel. En del tidigare riksomedelbara familjer blev då ”mediatiserade”, det vill säga underordnade en regent, men fick behålla vissa privilegier – *Privatfürstenrecht*.³⁴⁵ Enligt artikel 109 i Weimargrundlagen skulle länderna upphäva dessa privilegier. De upphävdes således inte direkt genom grundlagen.³⁴⁶ Rätten till en adelstitel sågs inte som ett privilegium, utan som en privaträtt, varför titeln inte kunde avskaffas, utan inordnades enligt artikel 109 som en del i efternamnet.³⁴⁷

---

³⁴¹ Mitteis o. Lieberich, a.a., s. 448 ff.

³⁴² Baur o. Walter, a.a., s. 5, 18 ff. o. 151 ff.

³⁴³ Baur o. Walter, a.a., s. 7 ff.

³⁴⁴ Conrad, Hermann, *Deutsche Rechtsgeschichte, Band II, Neuzeit bis 1806. Ein Lehrbuch*, Karlsruhe 1966, s. 208 ff.

³⁴⁵ Conrad, a.a., s. 208 ff.

³⁴⁶ Roth, Herbert (red.), *J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen*, 13. Aufl., Berlin 1995, s. 215. Se ang. artikelns och gränsförändringarnas inverkan på adelsnamnen: von Bernstorff, Graf, ”Das Recht des Familiennamens in der neueren Rechtsprechung” i *Neue Juristische Wochenschrift*, 1961, n:r 14/15, München 1961, s. 635 f.

³⁴⁷ *Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen*, 113. Band, Berlin 1926, dom n:r 22, s. 107 ff.

För högadeln, men inte generellt för lågadeln, gällde ett krav på jämbördighet i äktenskap.³⁴⁸ Vid morganatiskt äktenskap slöts vid äktenskapets ingående ett avtal, som innebar, att hustrun och de blivande barnen inte fick del i mannens titel och privilegier, men hustrun fick en del av hans förmögenhet som morgongåva (*morganatica*).³⁴⁹ Med mesallians betecknades övriga ojämberdiga äktenskap. Ett rättsfall från *Reichsgericht* beskriver rättsläget sådant det var år 1880. *Reichsgericht* ansåg, att äktenskapet mellan fursten Ludwig zu Sayn-Wittgenstein-Sayn och Amalie Lilienthal var en mesallians, och att hustrun därmed inte inträdde i mannens furstliga rang.³⁵⁰

Ämbeten för vapenväsendet

Ingen speciell domstol för vapenmål har förekommit inom det tyska området, utan de har avgjorts i domstolarna för tvistemål. Däremot har förläningar av vapen skett av ämbetsinnehavare med officiell karaktär.

Hovpfalzgrevar

En *Pfalz* var en kungsgård, som användes som uppehållsort för hovet och därför också var ett administrativt och judiciellt centrum. Pfalzarna förlorade sin betydelse under 1400-talet.³⁵¹

Hovpfalzgrevarna, *comites sacri palatii* eller *comites palatini Caesarei*, var ursprungligen ämbetsmän i det kejsarliga hovet och hade dömande funktioner. De ursprungliga ämbetena blev med tiden ärftliga värdigheter inom olika släkter. Den mest betydande pfalzgreven var pfalzgreven av Lothringen, som upphöjdes till kurfurste med titeln pfalzgreve vid Rhen.³⁵²

Härutöver utnämndes också personer till hovpfalzgrevar, antingen på livstid eller ärftligt, med bland annat befogenhet att förläna vapen. Sådana utnämningar började äga rum under kejsare Karl IV:s regeringstid åren 1346-1378. Dessa utnämnda pfalzgrevar har endast titeln gemensam med dem, som ärvt titeln från de tidigare hovämbetsmännen.³⁵³ Även några av de tidigare hovämbetsmännens ättlingar förlänade dock senare, från 1500-talet, adels- och vapenbrev, nämligen hertigarna av Bayern och pfalzgrevarna vid Rhen.³⁵⁴

---

³⁴⁸ Conrad, a.a., s. 208 ff.

³⁴⁹ Björling, C. G., "Morganatiskt äktenskap" i *Nordisk Familjebok*, 2 uppl., bd 18, Stockholm 1913, sp. 1101.

³⁵⁰ *Entscheidungen des Reichsgerichts in Civilsachen*, 2. Band, Leipzig 1880, Dom n:r 39, s. 145 ff., jfr. Hauptmann, a.a., s. 159 f. o. 546 f.

³⁵¹ Mitteis o. Lieberich, a.a., s. 71, 152, Uppslagsorden "pfalz" och "pfalzgreve" i *Nationalencyklopedin*, bd 15, Höganäs 1994, s. 100.

³⁵² Schröder, Richard o. von Künßberg, Eberhard Freiherr, *Lehrbuch der deutschen Rechtsgeschichte*, 7. Aufl., Berlin/Leipzig 1932, s. 528 ff. o. 546 ff., Hauptmann, a.a., s. 181.

³⁵³ Arndt, Jürgen, "Die Hofpfalzgrafen (Comites Palatini) des Alten Reiches, ihr Ursprung, ihre Entwicklung sowie ihr Einfluss auf die Heraldik innerhalb und ausserhalb Deutschlands" i Achen, Sven Tito (red.), *Genealogica & Heraldica. Report of The 14th International Congress of Genealogical and Heraldic Sciences in Copenhagen 25.-29. August 1980*, Köpenhamn 1982, s. 204 ff.

³⁵⁴ Schröder o. von Künßberg, a.a., s. 529, Hauptmann, a.a., s. 192 ff. o. 445 f.

Vapenbrev började utfärdas av kejsaren och hans ställföreträdare under 1300-talets andra hälft. Härolder fanns i det tyska området fram till 1400-talet, då deras uppgifter övertogs av det kejsarliga kansliet och hovpfalzgrevarna.³⁵⁵

Till hovpfalzgrevarnas ämbete, som kallades *comitiv* eller *palatinat*, hörde från den tiden rätten att förläna borgerliga vapen. Antalet vapen, som de fick förläna, var i de flesta fall begränsat. Även vad gäller rangtecken begränsades deras befogenheter; de fick inte förläna vapen med den kejsarliga örnen, tornérhjälm eller hjälmkronor. Förutom vapenförläningar ingick utnämning av notarier och legitimation av utomäktenskapliga barn i hovpfalzgrevarnas befogenheter.³⁵⁶

Under 1600-talet delades hovpfalzgrevskapen upp i två kategorier, *das kleine* respektive *das grosse Comitiv*. *Das grosse Comitiv* innefattade förutom vad ovan nämnts rätt att adla samt att utnämna nya pfalzgrevar. Till de större *comitiven* utnämndes främst furstar samt medlemmar av högadeln. Till de mindre hovpfalzgrevskapen utnämndes ofta jurister. De olika personer, som förlänade vapen, saknade gemensamma och enhetliga regler. Hovpfalzgrevarna kunde erhålla rätten att överföra sina befogenheter till ställföreträdare med titeln *vicecomes*.³⁵⁷

Även vissa ämbeten tilldelades hovpfalzgrevebefogenheter. Till exempel tilldelade år 1582 Rudolf II dekanämbetet för juridiska fakulteten i Rostock hovpfalzgrevevärdighet, vilket bekräftades på 1740-talet. Motsvarande utnämning fick under 1700-talet dekanämbetena för juridiska fakulteterna i Greifswald, Leipzig, Wittenberg, Bremen, Marburg och Heidelberg.³⁵⁸

Under 1700-talet började hovpfalzgrevskap dras in, eftersom pfalzgrevarna var för generösa med utnämningar och förläningar. De kvarstående upphörde med tysk-romerska rikets fall. Några med ämbeten förenade pfalzgrevskap bevarades dock även därefter, till exempel några dekaners.³⁵⁹

Efter hovpfalzgrevarnas tid

I tiden efter år 1806, då det Heliga Romerska Riket av Tysk Nation föll, övertogs de heraldiska uppgifterna av de olika nybildade staternas myndigheter. I Preussen och Sachsen inrättades varsitt *Heroldsamt* och i Bayern en *Reichsherold*. I de övriga staterna inordnades vapenfrågorna i olika ministerier.³⁶⁰

---

³⁵⁵ Hildebrandt, Adolf Matthias o. Biewer, Ludwig, *Handbuch der Heraldik. Wappenfibei. Begründet durch Adolf Matthias Hildebrandt, herausgegeben vom Herold, Verein für Heraldik, Genealogie und verwandte Wissenschaften*, 19 uppl., Neustadt an der Aisch 1998, s. 34 f., Scheffer, C. G. U., uppslagsordet ”vapenbeskrivning” i *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid*, Malmö 1956-76, bd XIX, sp. 506.

³⁵⁶ Hauptmann, a.a., s. 103, 182 ff., Arndt, a.a., s. 209 f., Hildebrandt o. Biewer, a.a., s. 34 f.

³⁵⁷ Schröder o. von Künßberg, a.a., s. 529, Hauptmann, a.a., s. 181 ff., Beck, a.a., s. 138, Arndt, a.a., s. 210, Hildebrandt o. Biewer, a.a., s. 163 ff.

³⁵⁸ Hauptmann, a.a., s. 181 ff., Arndt, a.a., s. 206 ff. Arndt (a.a., s. 212) antar, att flera svenska, norska och danska medborgare har fått vapenbrev av hovpfalzgrevarna vid de nordtyska universiteterna. Undersökningar härav saknas.

³⁵⁹ Hauptmann, a.a., s. 194 ff.

³⁶⁰ Beck, a.a., s. 139.

Häroldsämbetena försvann med monarkin år 1918. I Weimarrepubliken hade *der Reichskunstwart*³⁶¹ hand om statssymbolerna. Sedan år 1949 finns ingen central myndighet, som har heraldiken som sitt ansvarsområde. Ansvaret för officiella vapen är spritt på ett flertal myndigheter, exempelvis förbundspresidentens kansli och delstaternas regeringar. De heraldiskt ansvariga bildade dock år 1991 i samarbete med föreningen Herold ett *Gremium* för utbyte av erfarenheter.³⁶²

Den privaträttsliga föreningen HEROLD, med säte i Berlin, för sedan den 1 januari 1925 en vapenrulla, DEUTSCHE WAPPENROLLE (DWR), där privatpersoner efter föreningens vetenskapliga och rättsliga granskning kan offentliggöra sina vapen.³⁶³

Rätten att anta och föra vapen

Förutsättning för förande av vapen – Wappenfähigkeit

I tysk rätt används – eller kanske rättare har använts – begreppet *Wappenfähigkeit*, som avser rätten att överhuvudtaget föra vapen. Den hör till den offentliga rätten, medan ensamrätten till ett visst vapen hör till privaträtten.³⁶⁴ Innebörden av vapenfähigheten har tolkats på olika sätt vid olika tidpunkter. Även vad gäller begreppets historiska innebörd har åsikterna varit delade.

Begreppet Wappenfähigkeit

Rätten att överhuvudtaget använda symboler kunde enligt FELIX HAUPTMANN år 1896 inte begränsas, däremot rätten att använda symboler som utpekar tillhörighet till viss samhällsgrupp. Detta gällde sådana samhällsgrupper som erkändes av den offentliga rätten.³⁶⁵ EDWARD BECK jämförde år 1931 istället med, att endast näringsidkare kan registrera en

---

³⁶¹ *Der Reichskunstwart* hade bland annat hand om nationalsymbolernas konstnärliga utformning samt genomförandet av statsceremonier. Ämbetet, som existerade åren 1919-1933 tillhörde inrikesministeriet. (Internet: Österreichische Kulturdocumentation, Internationales Archiv für Kulturanalyse, <<http://thing.at/kulturdocumentation/kulturinfo/specials/stud.html>> 5.5.2001.)

³⁶² Biewer, Ludwig, ”Öffentliche und staatliche Heraldik in Deutschland – ein Vorbild?” i Wikström, Lars (ed.), *Genealogica & Heraldica. Report of The 20th International Congress of Genealogical and Heraldic Sciences in Uppsala 9-13 August 1992. Published by the Swedish National Committee for Genealogy and Heraldry*, Stockholm 1996, s. 121 ff.

³⁶³ Beck, a.a., s. 149, Hildebrandt o. Biewer, a.a., s. 167 ff. – I Tyskland har det förekommit organiserat missbruk av vapen. Med benämningen *Wappenschwindel* (vapensvind) förstås verksamheten att mot betalning falskeligen intyga, att någon har rätt till ett visst vapen alternativt härstammar från en viss släkt. Ett antal personer har under 1800- och 1900-talen livnärt sig på denna verksamhet. I de fall detta har förekommit är dock källhänvisningarna oftast vaga eller felaktiga, och felet kan uppdagas i efterhand. I de fall intygen har sålts till en person vars namn liknat en adelssläkts, men släktskap inte föreligger, och denna släkts vapen är föremål för intyget, har intrång i ättens rätt skett. En helt annan sak är naturligtvis intyg om att en person har *antagit* ett vapen, om det inte gör intrång på annans rätt. Se Freier, a.a., s. 20 f. och Arndt, Jürgen, *Der Wappenschwindel, seine Werkstätten und ihre Inhaber. Ein Blick in die heraldische Subkultur*, Neustadt an der Aisch 1997.

³⁶⁴ Hauptmann, a.a., s. 49 ff., Beck, a.a., s. 99 ff.

³⁶⁵ Hauptmann, a.a., s. 49 f.

firma. Man kan i det fallet skilja mellan rätten att överhuvudtaget registrera firma och rätten till en viss firma.³⁶⁶

Om man kan konstatera, att vissa samhällsgrupper genom historien inte fört vapen, måste man, enligt Hauptmann, fråga sig om detta berodde på att de inte ville föra vapen eller att de inte fick föra vapen. Det första fallet uppvisar endast ett faktiskt bruk, det andra en rättsregel inom sedvanerätten.³⁶⁷

Hauptmanns uppfattning var, att sedvanerätten endast tillät vissa samhällsgrupper, och förbjöd andra, att alls föra vapen. De vapenfähiga kunde indelas i släkter och juridiska personer. Av släkterna hade adeln, patricierna, kyrkofurstarna och vissa borgare rätt att föra vapen, medan de juridiska personer, som hade rätt att föra vapen, var länder, städer, stift, kloster, ordnar och skrän, samt vissa ämbeten och sällskap. Inom denna systematik kunde sedan vidare uppdelningar göras, på så sätt att adeln ansågs ha en generell vapenfähighet på grund av sin offentligrättsliga ställning, medan borgare, ämbeten och sällskap behövde särskilda privilegier för vapenfähighet. Hauptmanns uppfattning av rättsläget år 1896 var således, att alla inte var vapenfähiga.³⁶⁸ I det följande kommer att redogöras för de olika vapenfähiga grupper, som för släkt vapen.

Adelns generella privilegium hade sin grund i adelns historia. Under 1200-talet fördes vapen endast av krigarståndet, det vill säga riddarna. De heraldiska vapnen hörde till riddarnas utrustning. För att vara riddare blev snart en förutsättning att fadern också varit det, och riddarna blev därmed ett slutet bördstånd. Detta är grunden till den tyska adeln. Hauptmann ställer frågan, huruvida vapenfähigheten främst tillhörde adeln i egenskap av adel eller krigare. Han finner, att inte bara de adelsmän som var krigare, utan även andra, såsom adliga kvinnor och präster, förde vapen i sigill. De första, som han nämner, är grevinnan Sophie von Bruchhausen år 1235 och prosten Rudolph von Froburg år 1245. Det finns således, enligt Hauptmann, ingen tvekan om att adeln såsom bördstånd redan under 1200-talet var vapenfähig. Att vapenfähigheten tillhör adeln såsom bördstånd och inte såsom krigarklass är viktigt i Hauptmanns resonemang, eftersom den då tillhör även icke-krigförande adel men inte icke-adliga krigare. Detta hänger samman med att endast adelsmän fick delta i torneringarna. Under 1400-talet var adeln inte längre ensam krigarklass. Vapnen fortsatte dock att associeras med adeln, och alla nya adelssläkter förlänades vapen.³⁶⁹ Rättsläget under sent 1800-tal beskrev Hauptmann så, att adeln har bibehållit sin vapenfähighet, eftersom den tillhör adeln såsom samhällsgrupp, ej de enskilda adliga släkterna.³⁷⁰

Från 1200-talet saknas belägg på borgerliga vapen. Sådana börjar dock föras under 1300-talet och vapenbruket ökar successivt under 1400-talet. Under 1300- och 1400-talen finns också belägg på vapen, förda av bönder.

---

³⁶⁶ Beck, a.a., s. 33 ff.

³⁶⁷ Hauptmann, a.a., s. 50.

³⁶⁸ Hauptmann, a.a., s. 50 ff. Cavallar, Degenring o. Kirshner, a.a., s. 69, kritiserar Hauptmanns anknytande av vapenrätten till riddarståndet och feodalrätten – de anser att det är riktigare att se vapnet som ett identifikationstecken för individ och släkt.

³⁶⁹ Hauptmann, a.a., s. 7 f., 54 ff., Mitteis o. Lieberich, a.a., s. 214 ff.

³⁷⁰ Hauptmann, a.a., s. 69 ff. Hauptmann resonerar, att upphöjande i adelskap är en rättslig fiktion, som innebär, att den adlade skall anses som om hans förfäder under medeltiden tillhörde krigarklassen.

Tre besläktade bönder nära Lübeck förde år 1349 ett vapen med en heraldisk lilja, därunder tre kulor.³⁷¹

Hauptmann identifierade emellertid en särskild grupp patricier under 1200-talet. Därmed avses i städer boende släkter, vilka ofta hade hand om stadens styrelse. I somliga städer hade vissa släkter ensamrätt till rådsplatserna. De kunde dels vara ursprungliga adelsmän, som blivit borgare, dels borgare som tillhörde släkter, som valdes in i stadens råd av rådet självt. Dessa borgare jämfördes med adeln, och blev därmed vapenfähiga. Härutöver fanns en grupp lägre patricier, som bestod av köpmän och hantverkare, som visserligen inträdde i rådet, men som inte var att jämföras med adel. Även dessa rådsherrar ansågs dock vara vapenfähiga. Kejsar Fredrik III:s förbud år 1467 för ofrälse att föra vapen riktade sig emellertid även mot dessa ofrälse, och år 1682 upphörde genom kejsar Leopolds förordning även patriciernas vapenfähighet.³⁷²

Den 26 november 1467 utfärdade kejsar Fredrik III ett förbud för icke-adliga att anta vapen, och de ofrälse som ville föra sådana, måste få dem förlänade av pfalzgrevarna. Detta skall dock enligt Hauptmann inte ses som en förändring av rättsläget utan som en kodifiering. Förbudet bekräftades av tyska rikets kejsare åren 1630, 1658, 1682 och 1690. I den österrikiska delen av riket bekräftades förbudet ett flertal gånger under 1600- och 1700-talen samt år 1805.³⁷³ Hovpfalzgrevarnas förlänningar av borgerliga vapen hade relevans bland annat i 1805 års förordning:

”ohne erlangter *Concession* oder Wapenbrief in gesammten deutschen Erbländern unadeligen Personen der Gebrauch der Wapen nicht verstattet werden soll.”³⁷⁴

Att brott mot dessa förbud bestraffats är dock för Hauptmann bara känt i ett fall från Brabant år 1651, då en kejserlig kavallerikapten dömdes att för oberättigat vapenförande böta 50 Gulden.³⁷⁵ Förbudet var inte framgångsrika.³⁷⁶

Huruvida doktorer och domare har varit adliga eller jämförda med adel har varierat i olika länder och tider, men en sådan sedvanerätt utvecklades inte i Tyskland. Doktorer och domare har i stället adlats i enskilda fall, och de yrkesgrupperna var inte generellt vapenfähiga. Kyrkofurstarna jämte biskopar, prostar och abbotar var däremot vapenfähiga, och ofta förde de stiftets vapen tillsammans med sitt personliga. Detta rättsläge kvarstod alltjämt under det sena 1800-talet.³⁷⁷

En speciell grupp ofrälse var de så kallade *Wappenbürger*, som fått vapenfähighet genom privilegium. Under 1300-talet finns, som ovan nämnts, exempel på icke-adliga vapen, men först under 1400-talet kan man tala om en mer talrik förekomst. Hauptmann ansåg, att i samband med att

³⁷¹ Hauptmann, a.a., s. 61 f. o. 91 f.

³⁷² Hauptmann, a.a., s. 73 ff.

³⁷³ Hauptmann, a.a., s. 42, 62 ff., Beck, a.a., s. 151 o. 163 ff.

³⁷⁴ Citerat i Hauptmann, a.a., s. 67. Beck, a.a., s. 169, hänför denna förordning till den österrikiska delen av riket. Min övers.: utan erhållet tillstånd eller vapenbrev skall användande av vapen vara otillåtet för oadliga personer i samtliga tyska arvländer. – Förordningen utfärdades av kejsar Frans II Josef, som till år 1806 var tysk-romersk kejsare och från år 1804 kejsare av Österrike. ”Gesammten deutschen Erbländern” syftar på de Habsburgska arvländerna.

³⁷⁵ Hauptmann, a.a., s. 67.

³⁷⁶ Cavallar, Degenring, Kirshner, a.a., s. 58.

³⁷⁷ Hauptmann, a.a., s. 78 ff.

ofrälse förlänades ett visst vapen förlänades han också vapenfähighet, eftersom ofrälse inte generellt var vapenfähiga.³⁷⁸

”Ausnahmslos ist die Form der Verleihung der Wappenfähigkeit die, dass dem Betreffenden ein bestimmtes Wappen verliehen wird. Die Wappenfähigkeit selbst war dann *implicite* mit verliehen.”³⁷⁹

I andra fall, då oadliga personer förde vapen, måste detta enligt Hauptmann bero på särskilda omständigheter. Det kan vara frågan om att medlemmar av en adlig släkt blivit borgare eller bönder. De behövde då inte uppge sin vapenfähighet, utan förde sina adliga vapen vidare. Hauptmann hävdar, att fritt antagande av vapen inte förekom, utan förutom nyss nämnda släkter kunde borgerliga vapen endast föras med kejsarlig förläning. Det första sådana vapnet ansåg Hauptmann vara Bartolus de Saxoferrato, något som numera satts ifråga.³⁸⁰

Rätten att förläna vapen till ofrälse tillkom kejsaren eller en av honom därtill delegerad, och efter tyska rikets fall de olika tyska furstarna. Under 1400-talet utfärdades ett flertal vapenbrev för ofrälse, och antalet ökade successivt för att brant stiga vid mitten av 1500-talet, när pfalzgrevarna fick rätt att förläna vapen. Vapenfähigheten är ärftlig, liksom rätten till vapnet, och dessa rätter succederar genom börd.³⁸¹

Det finns skillnader mellan adliga och borgerliga vapenbrev, utfärdade av pfalzgrevarna. Sedan 1500-talet differentierades hjälmtyperna så, att tornerhjälm (öppen hjälm) reserverades för adeln och stickhjälm (sluten hjälm) för vapenförande ofrälse. Pfalzgrevarna förbjöds i sina utnämningar förläna öppna hjälmar till ofrälse. Hauptmann drar dock inte slutsatsen, att alla ofrälse var uteslutna från rätten till öppen hjälm, eftersom en borgerlig släkt i vapenbrevet kunde ges rätt till sådan.³⁸²

Hauptmann ansåg år 1896, att förbudet för icke-adliga att utan förläning anta vapen kvarstod, samt att det var straffbart enligt dåvarande § 360, 8 punkten i tyska *Strafgesetzbuch*.³⁸³ Paragrafen ifråga lyder:

”§ 360. Mit Geldstrafe [---] oder mit Haft wird bestraft, [---]

8. wer unbefugt [---] einen Orden oder ein Ehrenzeichen trägt, oder Titel, Würden oder Adelsprädikate annimmt [---].”³⁸⁴

Beck ansåg emellertid, att detta lagrum tog sikte på rangkronor, som i olika utseende var förbehållna de olika adliga rangerna. Ofrälse personer hade inte rätt till rangkrona, såvida inte en särskild förläning fanns. Även genom hjälmens utseende åtskils adliga, som har öppen hjälm, och ofrälse, som har sluten hjälm, men Beck förefaller inte hänföra denna skillnad till nämnda stadgande.³⁸⁵ Att olovligen anta *Adelsprädikate* avkriminaliserades år

³⁷⁸ Hauptmann, a.a., s. 90 ff.

³⁷⁹ Hauptmann, a.a., s. 98. Min övers.: Undantagslöst är formen för förläning av vapenfähighet den, att vederbörande förlänas ett bestämt vapen. Vapenfähigheten i sig själv förlänas implicit därmed.

³⁸⁰ Hauptmann, a.a., s. 92 ff. Se ovan kapitlet BARTOLUS OCH VAPENRÄTTENS URSPRUNG, avsnittet TRACTATUS DE INSIGNIIS ET ARMIS.

³⁸¹ Hauptmann, a.a., s. 98 ff.

³⁸² Hauptmann, a.a., s. 100 ff.

³⁸³ Hauptmann, a.a., s. 71 f.

³⁸⁴ Olshausen, Justus, *Kommentar zum Strafgesetzbuch für das deutsche Reich*, 2. Band, 3. Aufl., Berlin 1890, s. 1386 ff. Min övers.: Med böter eller häkte bestraffas den som olovligen bär en orden eller ett hederstecken eller antar titlar, värdigheter eller adelsepitet.

³⁸⁵ Beck, a.a., s. 49 o. 245. Att paragrafen syftar på ensamrätt till bestämda adliga vapen, inte vapenfähigheten, hävdas av Münch, W. A., ”Das Recht in der

1935.³⁸⁶ *Deutsche Wappenrolle* tillämpar alltså skillnaden i hjälmtyper och åberopar därvid sedvanerätt. Vid införande av vapen i vapenrullan tillåter de öppna hjälmen för borgerliga släkters vapen endast om släkten kan bevisa, att den före år 1806 fört öppen hjälm.³⁸⁷

Kritik mot Wapenfähigkeit-begreppet

Gentemot Hauptmanns vapenfähighetssystematik skall ställas bland andra Münchs och Freiers uppfattningar. Jur. d:r W. A. MÜNCH har kritiserat Hauptmanns konstruktion av vapenfähigheten med följande ord:

”Hauptmann hat sich aber wie mancher junge Rechtshistoriker der damaligen Zeit zu einseitig an das geschriebene Recht gehalten, statt zu prüfen, ’wie es wirklich war’. Das Leben schritt in jener Zeit gerne über die idealen Forderungen der Gesetze und Rechtsbücher hinweg, besonders im Ständerecht.”³⁸⁸

Jur. utr. d:r WALTER FREIERS uppfattning år 1924 skiljer sig också helt från Hauptmanns år 1896. Freier konstaterar, att vapenfähighet är en urgammal personlighetsrätt, som tillkommer alla fysiska och juridiska personer:

”Die Fähigkeit, ein Wappen anzunehmen, zu führen und zu vererben, ist nicht, wie so oft fälschlich angenommen wird, auf bestimmte Kreise beschränkt, denn Wappen sind Unterscheidungszeichen einzelner Personen und Familien, wie auch juristischer Personen [---], und das Recht, Zeichen zu führen, ist ein uraltes Persönlichkeitsrecht.”³⁸⁹

Vi är därmed tillbaka vid Bartolus’ uppfattning. Det skall noteras, att Hauptmann skiljer mellan allas rätt att föra tecken och en mer begränsad rätt att föra vapen. Freier gör inte denna åtskillnad. Frågan blir då, om

---

Heraldik” i Zwicky von Gauen, J. P. (utg.), *Archiv für Schweizerische Familienkunde*, 3. Band, Zürich 1950, s. 168.

³⁸⁶ Roth, Herbert (red.), *J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen*, 13. Aufl., Berlin 1995, s. 21. Se också Schönke, Adolf, *Strafgesetzbuch Kommentar*, 3. Aufl., München/ Berlin 1947, s. 746 ff., Schönke, Adolf o. Schröder, Horst, m.fl., *Strafgesetzbuch Kommentar*, 20. Aufl., München 1980, s. 2024.

³⁸⁷ Hildebrandt o. Biewer, a.a., s. 78 ff. o. 172 f. Se också Arndt, Jürgen, *Der Wappenschwindel, seine Werkstätten und ihre Inhaber. Ein Blick in die heraldische Subkultur*, Neustadt an der Aisch 1997, s. 11.

³⁸⁸ Münch, a.a., s. 168. Min övers.: Hauptmann höll sig, liksom många unga rättshistoriker på den tiden, för ensidigt till den skrivna rätten, istället för att ta reda på, hur det verkligen var. Livet överskred på den tiden gärna lagarnas och rättsböckernas ideala fordringar, särskilt inom ståndsrätten. – Se också Hildebrandt o. Biewer, a.a., s. 37, där det sägs att Hauptmann ”irrtümlich” (felaktigt) ansåg att en förläning krävdes för att en ofrälse skulle vara vapenfähig. – Jfr även Berghman, Arvid, ”Borgerliga släktvapen” i *Meddelanden från Riksheraldikerämbetet*, 1934, Malmö 1934, s. 26. Berghman hänvisar till två tyska författare, som funnit Hauptmanns slutsatser ohållbara.

³⁸⁹ Freier, Walter, *Wappenkunde und Wappenrecht. Praktische Einführung in die Heraldik und Wappenrechtsfrage*, Praktikum für Familienforscher. Sammlung gemeinverständlicher Abhandlungen über Art, Ziel und Zweck der Familienforschung. Heft 7., Leipzig 1924. s. 14 f. Min övers.: Kapaciteten att anta, föra och lämna i arv ett vapen, är inte, som så ofta felaktigt antas, begränsad till vissa kretsar, ty vapen är igenkänningstecken för enskilda personer och släkter, liksom för juridiska personer, och rätten, att föra tecken, är en urgammal personlighetsrätt. – Freier skriver visserligen också, att vapenfähighet förvärvas genom äktenskaplig börd och konstaterar därefter, att utomäktenskaplig börd inte längre har rättslöshet som följd. Att vapenfähighet förvärvas genom äktenskaplig börd är motsägelsefullt gentemot det citerade uttalandet, att alla är vapenfähiga. Är alla vapenfähiga, behöver ju inte förvärv av vapenfähighet undersökas i enskilda fall.

Freier menar, att en obegränsad vapenfähighet – i strid med Hauptmanns uppfattning – alltid har gällt. Längre fram säger han:

”Das Recht, Wappen beliebig anzunehmen, zu führen und zu vererben, ist wie stets zuvor auch heute noch ein völlig freies; dieser Brauch könnte nur durch ein *ex abrupto* geschaffenes Verbotsgesetz vernichtet werden.”³⁹⁰

Jur. d:r EDWARD BECKS uppfattning år 1931 var, att förbuden mot ofrälse antagande av vapen fallit bort, i synnerhet som de förutsedda förläningarna av vapen till ofrälse inte längre förekommer.³⁹¹ Beck fann, att alla som var *Ritterfähig* – var fria medborgare och kunde komma ifråga för vapentjänstgöring – hade vapenfähighet. Han jämför således med det ursprungliga riddarväsendet. Under 1900-talet skulle det tolkas så, att alla, som hade rätt och skyldighet att delta i landets försvar, var vapenfähiga. Detta gav alla medborgare vapenfähighet.³⁹²

Därmed tog Beck avstånd från Hauptmanns syn på vapenfähigheten som tillhörig endast adeln och vissa borgare. Han ansåg, att Hauptmann sammanblandat begreppen adel och riddarfähighet. Enligt Hauptmann skulle en vapenförläning till en ofrälse anses innehålla dels en förläning av vapenfähighet, dels en förläning av vapnet. Beck ansåg denna teori vara felaktig, och att ofrälse hade vapenfähighet. Visserligen antog borgerskapet vapen senare än adeln, men det har inte rättslig relevans. De förbud mot borgerliga vapen, vilka ovan nämnts, ansåg Beck inte röra vapenfähigheten som sådan, utan utövandet av den.³⁹³

Beck skiljer således mellan vapenfähigheten och utövande av vapenfähigheten. Där Hauptmann drar gränsen mellan vapenfähiga och icke vapenfähiga; där drar Beck en gräns mellan de som har rätt att utöva sin vapenfähighet och de som inte får utöva den.³⁹⁴

Hauptmann ansåg, att ingen ofrälse skulle ha betalat för ett vapenbrev från kejsaren eller en pfalzgreve, om det var tillåtet att själv anta ett vapen. Därför måste det ha varit otillåtet. Beck anser, att resonemanget är felaktigt. Värdet i vapenbrevet låg inte i, att det gav vapenfähighet, utan däri, att det gav bevis på ensamrätten till vapnet. Enligt Beck bekräftade vapenbrevens rätten att utöva vapenfähigheten för adel, prästerskap, doktorer och patricier, men för övriga var vapenbrevens nödvändiga för att få utöva vapenfähigheten.³⁹⁵

Christian Ulrich Freiherr von Ulmenstein ansåg år 1941, att redan den medeltida rättsutvecklingen hade gjort vapenfähigheten allmän. Hans slutsats var, att vapenfähigheten i Tyskland år 1941 var allmän och utan begränsningar till vissa samhällsgrupper.³⁹⁶

---

³⁹⁰ Freier, a.a., s. 18. Min övers.: Rätten, att efter eget gottfinnande anta, föra och lämna i arv vapen, är såsom städse tillförne likaså idag fullkomligt fri; detta bruk skulle endast kunna avskaffas genom en [?] förbudslag. – Jfr dock att det egna gottfinnandet inte får sträcka sig så långt att intrång i annans rätt till ett vapen sker. Freier, a.a., s. 18.

³⁹¹ Beck, a.a., s. 154 ff.

³⁹² Beck, a.a., s. 102 ff. Det skall noteras, att tidpunkten då Beck skriver detta är år 1931.

³⁹³ Beck, a.a., s. 104 f. o. 153 f.

³⁹⁴ Beck, a.a., s. 104 ff. o. 153 f.

³⁹⁵ Beck, a.a., s. 107 f. o. 143 f.

³⁹⁶ von Ulmenstein, Christian Ulrich Freiherr, *Über Ursprung und Entstehung des Wappenwesens*, Forschungen zum Deutschen Recht, Band 1, Heft 2, Schriften der Akademie für Deutsches Recht, Gruppe Rechtsgeschichte, Weimar 1941, s. 61 ff. Också i det nationalsocialistiska Tyskland var judarna vapenfähiga, se von Ulmenstein, a.a., s. 72 jfr d m. 74.

Sammanfattande synpunkter

Historiskt har vapen inte använts av alla samhällsgrupper. Till stor del torde detta ha berott på rent ointresse, inte sedvanerätt. De förbud mot ofrälse vapenföring som har förekommit leder emellertid till slutsatsen, att det har funnits en gräns mellan vapenfähiga och icke vapenfähiga.

Förbuden mot ofrälse antagande av vapen gör det svårt att – som Freier – hävda att det *stets zuvor* har varit *völlig frei* att anta vapen. Det torde emellertid vara rimligt att anta, att de samhälleliga förändringar som skett i Tyskland mellan åren 1896 och 1924³⁹⁷ kan ha ändrat rättsläget på så sätt, att det inte längre fanns fog att tala om vapenfähighet som ett privilegium. De förbud, som har begränsat vapenfähigheten, måste anses ha blivit obsoleta. Ulmensteins resonemangssätt, att de medeltida rättsförhållandena direkt kunde tillämpas år 1941, bortser från den rättsutveckling som förekommit under tiden däremellan och ger således en ofullständig bild av rätten. Detta torde kunna sättas i samband med den i Tyskland vid den tiden rådande ideologiska förvanskningen av historiska begrepp och förhållanden.

Åtminstone sedan Weimarrepublikens införande måste samtliga personer anses vara vapenfähiga. Vad gäller rättsläget idag, ger jag därför Freiers uppfattning företräde framför Hauptmanns och Becks uppfattningar. Det måste idag krävas uttrycklig lagreglering för att grupper av personer skall kunna fränkännas rätten att alls anta och föra vapen.

Även vad gäller tiden före Weimarrepublikens införande kan Hauptmanns teorier ifrågasättas. Hans framställning framstår vid första anblicken som mycket strukturerad. Man kan dock diskutera, om det inte är så, att han först identifierat vilka som verkligen förde vapen, och sedan sökt passa in detta med lagstiftningen i systematiska rättsregler. Hauptmann medger,³⁹⁸ att *de jure* var vapen reserverade för adeln och därmed jämställda, men *de facto* fördes vapen även av andra grupper. Det har funnits förbud för ofrälse att anta vapen, men det har också ifrågasatts, huruvida de förbuden har haft någon nämnvärd effekt.

Distinktionen mellan vapenfähiga och icke vapenfähiga förefaller konstlad vad gäller borgerliga vapen, där förläningen enligt Hauptmann skall ses i två delar, dels vapenfähighet, dels själva vapnet. Vapenfähighet var därmed något mer än en faktisk förutsättning – det var en egen rättsfigur. I själva verket torde vapenförläningar ha skett till sådana personer, som föreföll böra vederfaras en sådan ära, det vill säga innehade den faktiska förutsättningen.

Vad § 360 säger om *Adelsprädikate* torde syfta på sådant, som utpekar adelskap. Hauptmann har som ovan framgått inte begränsat vapenfähigheten till adeln, utan inkluderat vissa andra grupper. Becks tolkning förefaller därför riktigare. Det är en annan sak, att paragrafen skulle kunna omfatta användandet av ett visst adligt vapen.³⁹⁹

³⁹⁷ Mitteis o. Lieberich, a.a., s. 448 ff.

³⁹⁸ Hauptmann, a.a., s. 90 ff.

³⁹⁹ Jfr Münch, a.a., s. 168.

Visserligen är en skiljelinje mellan att ha en rätt, och möjligheten att utöva den rätten, känd också i nutidens immaterialrätt,⁴⁰⁰ men vad gäller vapenfähighet förefaller den mig vara konstruerad och ge föga tillskott till sakens klarhet.

Rättsläget idag – år 2001 – kan, som ovan anförts, inte vara annat, än att alla numera i Tyskland uppfattas som vapenfähiga. Det finns också skäl att anta, att vapenfähigheten inte heller tidigare haft den detaljerade utformning, som Hauptmann ville göra gällande, och att det därför funnits ett utrymme för ofrälse att anta vapen. Med nuvarande rättsläge faller frågan, hur vapenfähighet ärvs eller annars erhålls. Fortfarande aktuellt är däremot, hur man får rätt till rangattribut. Att rangtecken, såsom hjälmar och kronor, är förbehållna dem som innehar respektive rang, får närmast hänföras till heraldisk sed.

Rättens uppkomst – antagande och förläning

Fram till 1300-talet förekom endast fritt antagande av vapen. Därefter förekom också förläning av kejsaren eller av pfalzgrevarna. Förläning av adelskap skedde genom adelsbrev, av vilka det äldsta kända tyska är Karl IV:s adelsbrev till Wicker Frosch år 1360. Vapen förlänades även till ofrälse från omkring år 1400 till tysk-romerska rikets fall. Därefter fick de tyska furstarna suveränitet och därmed också rätten att förläna adelskap och vapen.⁴⁰¹

Rätten till ett vapen uppkommer således genom förläning eller antagande. Under förutsättning att en person var vapenfähig, kunde han anta ett nybildat vapen, om ingen förut förde ett likadant eller förväxlingsbart vapen. Vid antagandet fick han genast full rätt till vapnet. Om en förläning var ofullständig, hade vapenbäraren rätt att komplettera vapnet genom antagande.⁴⁰² Beck och Freier anser, att ett antagande endast har rättsverkan om det är utåt iakttagbart. Om det inte märks för omvärlden, kan inget rättsligt skydd uppkomma.⁴⁰³

Förläning av vapenfähighet var en offentlighetsrättslig angelägenhet, och därför kunde bara suveränen förläna sådan. Detta är därmed, enligt Hauptmann, förläningens väsentliga del. Förläning av ett visst vapen skiljde sig inte i sina verkningar från ett antagande, förutom att en förläning har bättre bevisverkan. Det väsentliga i en monarks vapenförläning är därmed egentligen den högre ära och det bredare erkännande som detta medför jämfört med om annan förlänar. Hauptmann och Freier jämför en förläning av ett bestämt vapen med ett anbud, som accepteras genom antagande av vapnet. Rätten till ett förlänt vapen är precis som till ett antaget vapen full ensamrätt, såvida ingen annan har bättre rätt.⁴⁰⁴

Därmed måste ett nyare förlänt vapen vika för ett äldre antaget vapen med samma innehåll. Det finns exempel på vapenbrev från 1300- till 1600-talet med ett uttryckligt sådant förbehåll. Vidare finns exempel på att

---

⁴⁰⁰ Craig, Paul o. De Búrca, Grainne, *EU Law. Text, Cases and Materials*, 2. ed., Oxford 1998, s. 1054 ff. Principens betydelse består i, att konkurrensrätten inte kan ha inverkan på existensen av en immaterialrätt; däremot på hur innehavaren utövar immaterialrätten.

⁴⁰¹ Hauptmann, a.a., s. 164 ff.

⁴⁰² Hauptmann, a.a., s. 323 o. 359 ff., Beck, a.a., s. 201 ff.

⁴⁰³ Beck, a.a., s. 121 ff., Freier, a.a., s. 18.

⁴⁰⁴ Hauptmann, a.a., s. 366 ff., Freier, a.a., s. 18, Beck, a.a., s. 141 ff.

rättshavarens samtycke inhämtats före förläning av vapnet till en annan person. Ett exempel på motsatsen är kejsarens vapenförläning år 1757 av ett vapen, en röd sköld med tre vita spetsar, till fursten Hohenlohe. Det vapnet innehades redan av biskopen av Würzburg såsom hertig av Franken. Biskopen klagade, varför Hohenlohe fick avsäga sig vapnet, skicka tillbaka vapenbrevet till kejsaren och få sig ett annat vapen förlänat.⁴⁰⁵

Det finns dock fall, då förläning av ett vapen har större betydelse än ett antagande. Så är fallet, då det är frågan om ett vapen som förlänaren har rätt till genom hemfallsrätt.⁴⁰⁶ Beck, å andra sidan, förefaller värdera antagande högre än förläning: Genom antagandet förknippas vapnet med personen, och antagandet lägger därför grunden till en personlighetsrätt. En förläning, däremot, är endast en offentligrättslig ordningsföreskrift.⁴⁰⁷

Så kallade vapenförbättringar är ett slags förläningar av beståndsdelar av vapen; det vill säga att vapenbäraren får rätt att lägga till exempelvis en krona eller en dubbelörn såsom särskilt nådevedermäle.⁴⁰⁸ Man kan också ha rätt att kvadrera sitt släktvapen med ett annat, till exempel ett ämbetsvapen genom innehav av ämbetet, ett territoriellt vapen genom höghetsrätt till territoriet eller annars genom särskild förläning. Fram till och med 1400-talet förenades sällan mer än två vapen i en sköld, men därefter ansågs flera fält symbolisera en furstes vidlyftiga territoriella besittningar.⁴⁰⁹ Anspråk på besittning av territorier har emellanåt symboliserats av, att den som gjorde anspråk på territoriet lade sig till med vapnet.⁴¹⁰

Man är enligt Hauptmann inte förpliktad att använda det vapen, som man har blivit förlänad. En vapeninnehavare hade och har rätt att ändra sitt vapen till ett liknande eller ett helt olikt. Vapenändringar kunde ske till exempel efter överlåtelse av ett äldre vapen eller då olika släktgrenar eller individer behövde åtskiljas. Ändringar till ett liknande vapen kunde bestå i, att en ny hjälmprydnad antogs, något som är karakteristiskt för tysk heraldik, att figurerna i skölden fick nya positioner eller förekom i större eller mindre antal, att tinkturen ändrades, eller att bitecken lades till, såsom en tornerkrage, en stjärna eller en bård. Ändringar till ett helt nytt vapen kunde ofta förmedlas av önskemålet att ha ett talande vapen. Ändringar av här berört slag skedde ofta under medeltiden, men därefter allt mer sällan. Det beror på, dels, att få ville överge vapen med flera generationers hävd, dels tveksamhet om det riktiga i att föra ett annat vapen än det förlänade.⁴¹¹ Beck är dock av den uppfattningen, att förlänade vapen inte får ändras utan den förlänande myndighetens samtycke. Han anser, att detta också borde gälla antagna vapen för att undvika oordning och risken för vilseledande vapen.⁴¹²

Motsatsen till förläning och antagande av vapen är förlust av vapen. Vapen kunde fråntagas innehavaren som straff. Sådana straff är numera avskaffade. Det fall då det visas att en person felaktigt trott sig tillhöra viss

---

⁴⁰⁵ Hauptmann, a.a., s. 368 ff.

⁴⁰⁶ Hauptmann, a.a., s. 378 f. Se s. 99 f. nedan.

⁴⁰⁷ Beck, a.a., s. 203 ff.

⁴⁰⁸ Hauptmann, a.a., s. 375 ff. o. 419 ff.

⁴⁰⁹ Hauptmann, a.a., s. 380 ff. Ett exempel hämtat från svenska förhållanden är riksvapnet, där hjärtskölden symboliserar slakten och de övriga fälten Konungens territorium.

⁴¹⁰ Hauptmann, a.a., s. 412 ff., Beck, a.a., s. 212 f.

⁴¹¹ Hauptmann, a.a., s. 274 ff. o. 372 ff. På s. 294 ff. är Hauptmann dock av den meningen, att även en enskild släktmedlem inte kan ändra sitt personliga vapen utan de andras samtycke.

⁴¹² Beck, a.a., s. 125 ff. o. 205 ff.

familj faller egentligen inte under vapenförlust, då det är frågan om att vapenrätt aldrig förelegat. Den, som har antagit ett vapen, kan avsäga sig detsamma.⁴¹³

För att en ensamrätt skall uppkomma, måste vapnet uppfylla vissa krav. Det måste vara *artmässig*, det vill säga motsvara grundläggande heraldiska regler, egenartat, så att det är ägnat att vara ett kännetecken, icke vilseledande, samt ha särskiljningsförmåga gentemot tidigare antagna och förlänade vapen.⁴¹⁴

Vapenrättens innehåll – ensamrätten

”Daß alle, die eigenes Wappen oder eigene Hausmarke führten, gegen die unbefugte Führung seitens Dritter Einspruch erheben konnten, ist selbstverständlich.”

R. Schröder o. E. Frhr. von Künßberg⁴¹⁵

Vapenfähigheten – rätten att överhuvudtaget föra vapen – kan komma till uttryck genom förandet av ett bestämt vapen. Rätten till ett visst vapen är en privaträtt och en personlighetsrätt. Personlighetsrätter är rätter som rör integriteten, såsom rätten till namn och avbildningar och den ideella rätten i upphovsrätten. Rätten till ett vapen består inte i rätten till en materiell vapensköld, utan i den immateriella rätten till vapnet såsom symbol.⁴¹⁶

Vapenrättens innehåll är rätten att föra vapnet, rätten att förbjuda andra att föra det och rätten att disponera över vapnet. Med förande av vapnet avses att använda det som personligt kännetecken; till exempel symboliserar ett vapen på ett föremål vapenbäraren. Detta kommer i rättsliga sammanhang främst till uttryck i användandet av vapnet i sigill och signeter.⁴¹⁷

Beck specificerar tre typer av intrång i rätten till ett vapen: *Wappenbeschimpfung*, *Wappenbestreitung* och *Wappenanmaßung*. *Wappenbeschimpfung* innebär förolämpning eller förlöjligande av vapnet, vilket indirekt kan vara förolämpning av vapenbäraren. *Wappenbestreitung* innebär att någon felaktigt bestrider annans rätt till ett vapen. *Wappenanmaßung* innebär att någon med orätt för annans vapen. Det kan ske genom att denne för vapnet som sitt eget, använder det som varumärke eller använder det för att låta påskina en förbindelse mellan sig och vapenbäraren. Detta är den huvudsakliga typen av intrång, som kommer att diskuteras utförligt nedan.⁴¹⁸

Uteslutanderätten – rätten att förbjuda andra att föra vapnet – bottnar i, att vapnet symboliserar personen eller släkten. Om en person för en annan

⁴¹³ Hauptmann, a.a., s. 430 ff.

⁴¹⁴ Beck, a.a., s. 128 ff.

⁴¹⁵ Schröder o. von Künßberg, a.a., s. 765. Min övers.: Att alla, som förde ett eget vapen eller ett eget bomärke, kunde inskrida mot annans olovliga förande därav, är självklart.

⁴¹⁶ Hauptmann, a.a., s. 215 ff., Beck, a.a., s. 177 f.

⁴¹⁷ Hauptmann, a.a., s. 235 ff., Beck, a.a., s. 177 ff. Förande av vapen skall inte sammanblandas med att en vapenbärarens anställda och underlydande kan få använda vapnet, förr på (strids)sköld (vilket i sin tur har givit upphov till därav härledda egna släktvapen), senare på uniformsknappar, emblem o.dyl. Ibid.

⁴¹⁸ Beck, a.a., s. 226 f., 244. Förolämpning kan vara straffbar enligt *Strafgesetzbuch*.

släkts vapen, kan han uppfattas tillhöra den släkten eller uppfattas göra anspråk på sådan tillhörighet.⁴¹⁹ Om vapen säger Hauptmann:

”Hätte jeder Andere es führen dürfen, so hätte es seinen Zweck verfehlt.”⁴²⁰

Ensamrätten innebär, enligt Hauptmann, att den rätte innehavaren kan utesluta andra från möjligheten att överhuvudtaget använda vapnet; även som dekoration. En förutsättning är dock, att användandet av vapnet ger sken av ett samband med vapnets innehavare.⁴²¹ Enligt Beck uppkom ensamrätten genom sedvanerätt redan under 1100-talet.⁴²²

Om någon antog annans vapen, uppstod tvist. Några exempel skall anföras. Reinprecht von Eberstorf lade sig till med Georg der Zändels hjälmprydnad, en i guld och svart delad vinge, men de förliktes år 1341 på så sätt att Eberstorf fick föra två sådana vingar på sin hjälm. Hjälmprydnaderna skilde sig därmed åt.⁴²³

År 1367 avgjorde pfalzgreve Ruprecht en tvist mellan greve Ulrich von Hanau och greve Ludwig von Rieneck om hjälmprydnaden, en svan. Hanau fick föra en uppstigande svan, medan Rieneck fick föra en hel stående svan.⁴²⁴ År 1380 uppstod tvist mellan släkterna Stromer och Nützel i Nürnberg, eftersom båda förde samma vapen. Båda kunde visa, att de länge fört vapnet, och de fick båda behålla det.⁴²⁵

”daz si und ir erben und ir nachkumen bayderseit di vorgeschriben wapen für bas ewikleichen mit ein ander furen schüllen”⁴²⁶

Samma resultat blev det i tvisterna mellan Georg Thor och Hans von Welben år 1408 och mellan Wilhelm von Dommartin och Lucas von Broyart år 1546. Hur länge man måste ha fört vapnet för att få rätt till det genom presumtion om välförvärvad rättighet sägs inte i fallen, men Hauptmann anser att 40 år torde räcka.⁴²⁷

Släkten Egmont antog vapnet för hertigdömet Geldern. Kejsar Maximilian I beslöt emellertid år 1495, att Karl av Egmont:

”hinfur des namens, tittels, wappens, schildes noch helms von Gulh – nit annemest noch gebrauchest.”⁴²⁸

Grevskapet Ziegenhain tillföll år 1450 lantgreven Ludwig av Hessen, men även greven av Hohenlohe gjorde anspråk därpå och antog därför det ziegenhainska vapnet. År 1495 avgjordes, att Hohenlohe måste avstå från

⁴¹⁹ Hauptmann, a.a., s. 248 f., Beck, a.a., s. 177 ff.

⁴²⁰ Hauptmann, a.a., s. 248. Min övers.: Hade varje annan fått föra det, hade det förfelat sitt syfte.

⁴²¹ Hauptmann, a.a., s. 261 f., Se också *Schleswig-Holsteinische Anzeigen, Justizministerialblatt für Schleswig-Holstein für das Jahr 1972*, 219. Jahrgang, Kiel 1972, dom från Oberlandesgericht Schleswig-Holstein, s. 168 f., (otillåtet för bank att använda kommunens vapen på minnesmynt i samband med kommunens jubileum), *Entscheidungen des Bundesgerichtshofes in Zivilsachen*, 119. Band, Köln-Berlin 1993, dom n:r 23, s. 245. Jfr dock *Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen*, Neue Folge, 21. Band (71:a bandet i hela serien), dom n:r 67, s. 262 ff., där det ansågs tillåtet att använda ett stadsvapen för att visa varans (mineralvatten) anknytning till staden, jfr Beck, a.a., s. 247 ff.

⁴²² Beck, a.a., s. 225.

⁴²³ Hauptmann, a.a., s. 251 ff. o. 460 f.

⁴²⁴ Hauptmann, a.a., s. 251 o. 474 f., Beck, a.a., s. 187.

⁴²⁵ Hauptmann, a.a., s. 439 o. 477.

⁴²⁶ Hauptmann, a.a., s. 477. Min övers.: att de och deras arvingar och deras efterkommande båda gemensamt i evig tid skall föra nämnda vapen.

⁴²⁷ Hauptmann, a.a., s. 440 o. 518 ff.

⁴²⁸ Hauptmann, a.a., s. 252 o. 512 f. Min övers.: hädanefter inte anta eller använda Gelderns namn, titel, vapen, sköld eller hjälm.

anspråk på såväl grevskapet som vapnet.⁴²⁹ Se även den ovan⁴³⁰ redovisade kontroversen på 1750-talet mellan biskopen av Würzburg och fursten av Hohenlohe, där kejsarens förläning gjorde intrång i biskopens rätt och därför fick upphävas.

Rätten till ett vapen har blott sparsamt reglerats i lag. I *Allgemeines Landrecht für die Preußischen Staaten* av år 1794, Th. II, Tit. 9, §. 16 föreskrevs emellertid:

”Niemand darf sich eines adlichen Familienwappens bedienen, welcher nicht zu der Familie gehört, der dieses Wappen entweder ausdrücklich beygelegt ist, oder die dasselbe von alten Zeiten her geführt hat.”⁴³¹

Därmed skyddades endast adelsvapen, medan de borgerliga vapnen inte reglerades. Skydd för samtliga vapen finns emellertid i sedvanerätten, vilket enligt Hauptmann bekräftats genom rättspraxis.⁴³²

Nyare tiders rättspraxis har fortsatt upprätthålla skyddet. *Ober-Appellationsgericht* i Darmstadt fann den 19 april år 1852, att rätten till vapen var en privaträtt. På den grunden kunde en utomstående förbjudas att föra ett adelsvapen tillhörigt en viss släkt.⁴³³ Att rätten till ett vapen tillhör privaträtten och att namn och vapen rättsligt behandlas på samma sätt fastställdes redan före BGB:s tid genom tre prejudikat i *Reichsgericht*.⁴³⁴ År 1880 klargjordes förhållandet mellan offentlig rätt och privaträtt:

”Die Vorrechte des Adels, als eines besonderen Standes, beruhen zwar der Mehrzahl nach auf dem öffentlichen Rechte, sind aber politischer Natur. Allein das Recht zur Führung des Titels und Wappens eines bestimmten adeligen Geschlechtes gehört dem Privatrechte an. Es ist bedingt durch die Angehörigkeit zu dieser bestimmten adeligen Familie, und sein Gebrauch ist ein Kennzeichen dieser Angehörigkeit.”⁴³⁵

År 1881 förklarade *Reichsgericht*:

”Es ist [---] nicht zu bezweifeln, daß über das Recht zur Führung eines bestimmten Familiennamens oder Familienwappens im Civilrechtswege entschieden werden kann.”⁴³⁶

Reichsgericht uttalade år 1887:

---

⁴²⁹ Hauptmann, a.a., s. 412.

⁴³⁰ I detta kapitel, avsnittet ANTAGANDE OCH FÖRLÄNING – RÄTTENS UPPKOMST.

⁴³¹ *Allgemeines Landrecht für die Preußischen Staaten von 1794*, Textausgabe, Mit einer Einführung von Dr. Hans Hattenhauer, Frankfurt/ Berlin 1970, s. 535. Min övers.: Ingen, som inte tillhör släkten, får använda ett adligt släktvapen, som släkten antingen uttryckligen tilldelats eller fört sedan lång tid.

⁴³² Hauptmann, a.a., s. 221 ff. o. 253.

⁴³³ Hauptmann, a.a., s. 222, 253 o. 540 ff.. Genom domen förbjöds en utomäktenskaplig son till en adelsman att föra faderns namn, vapen och sigill. Att den utomstående var illegitim son till en medlem av ätten rör det ena ledet i bedömningen – nämligen: vilka får rätt till vapnet genom släktskap? Är det väl klarlagt att denne son inte fått rätt till vapnet, är han att betrakta som utomstående, och fallet visar därför att ensamrätten upprätthölls.

⁴³⁴ *Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen*, 2. Band, Leipzig 1880, dom n:r 39, ssk. s. 147 f., samt i samma serie 5. Band, Leipzig 1882, dom n:r 45, s. 171 ff., 18. Band, Leipzig 1887, dom n:r 4, s. 10 ff., jfr. Hauptmann, a.a., s. 222, 254 o. 546 ff.

⁴³⁵ *Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen*, 2. Band, Leipzig 1880, dom n:r 39, s. 147. Min övers.: Privilegierna för adeln, såsom ett särskilt stånd, beror visserligen till största delen på offentligrätten, men är av politisk natur. Endast rätten att föra titel och vapen för en bestämd adlig släkt hör till privaträtten. Den är villkorad av tillhörigheten till denna bestämda adliga släkt, och dess användande är ett tecken på denna tillhörighet

⁴³⁶ *Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen*, 5. Band, Leipzig 1882, dom n:r 45, s. 173 f. Min övers.: Det kan inte betvivlas, att rätten att föra ett bestämt släktnamn eller släktvapen kan avgöras genom civilrättslig talan.

”Der Begriff des privatrechtlichen Eigentums ist in der Praxis wiederholt auf unkörperliche Ergebnisse einer individuellen Bethätigung angewendet worden, auch wenn ausdrückliche gesetzliche Bestimmungen zu ihrem Schutze nicht gegeben sind, zum Beispiel auf die Rechte zur Führung eines bestimmten Namens, des Wappens und Siegels eines bestimmten Geschlechtes.”⁴³⁷

Sammantaget har vapenrätten, enligt Hauptmann, fram till år 1896 inte förändrats mycket. Detta beror på, att den grundläggande funktionen – identifieringen av en person eller släkt – krävde att en uteslutande ensamrätt fanns. Den rättmätige innehavaren måste då kunna förbjuda – eller tillåta – den som antagit ett likadant vapen att använda det. Den enskilde släktmedlemmens rätt till vapnet var dock begränsad, eftersom den tillkom släkten och därmed var gemensam egendom för släktens alla medlemmar.⁴³⁸

Enligt *Reichsgerichts* dom den 27 maj 1909 medförde BGB:s tillkomst inga materiella ändringar i vapenrätten. Visserligen nämns inte vapenrätten i sig i BGB, men den fortbestår genom analogi till § 12:⁴³⁹

”Soweit vor 1900 das Recht zum Gebrauche eines Wappens eine gesetzliche oder gewohnheitsrechtliche Anerkennung gefunden hatte, ist mit dem Inkrafttreten des Bürgerlichen Gesetzbuchs hierin eine Änderung nicht eingetreten.”⁴⁴⁰

Paragrafen, där vapenrätten skall läsas in, lyder:

”§ 12. Wird das Recht zum gebrauch eines Namens dem Berechtigten von einem anderen bestritten oder wird das Interesse des Berechtigten dadurch verletzt, daß ein anderer unbefugt den gleichen Namen gebraucht, so kann der Berechtigte von dem anderen Beseitigung der Beeinträchtigung verlangen. Sind weitere Beeinträchtigungen zu besorgen, so kann er auf Unterlassung klagen.”⁴⁴¹

”*Das Interesse des Berechtigten*” innebär icke blott ett ekonomiskt intresse, utan också alla andra intressen avses, såsom ideella intressen och affektionsvärden.⁴⁴² Vapnet används på samma sätt som namnet som ett

---

⁴³⁷ *Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen*, 18. Band, Leipzig 1887, dom n:r 4, s. 19, jfr. Hauptmann, a.a., s. 217. Min övers.: Begreppet privaträttslig egendom har i praxis upprepade gånger använts för immateriella resultat av en individuell verksamhet, också när uttryckliga lagregler för deras skydd inte har funnits, till exempel för rätterna att föra ett bestämt namn och en bestämd släkts vapen och sigill.

⁴³⁸ Hauptmann, a.a., s. 38 ff.

⁴³⁹ *Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen*, Neue Folge, 21. Band (71:a bandet i hela serien) Leipzig 1909, dom n:r 67, s. 262 ff., Bassenge, Peter, m.fl., *Beck'sche Kurz-Kommentare, Palandt, Bürgerliches Gesetzbuch*, 56. uppl., München 1997, s. 18; Säcker, Franz Jürgen (red.), *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, Band 1, Allgemeiner Teil, 3. uppl., München 1993, s. 125 f. o. 140 f.

⁴⁴⁰ *Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen*, Neue Folge, 21. Band (71:a bandet i hela serien) Leipzig 1909, dom n:r 67, s. 263. Min övers.: I den utsträckning rätten att föra ett vapen före år 1900 hade fått ett lagligt eller sedvanerättsligt erkännande, har ingen ändring därvidlag inträtt genom B.G.B:s ikraftträdande.

⁴⁴¹ B.G.B. § 12 citerad ur Säcker, a.a., s. 99. Min övers.: Om den berättigades rätt att använda ett namn bestrids av annan, eller om den berättigades intresse skadas därigenom, att annan olovligen använder samma namn, kan den berättigade kräva att den andre upphör med intrånget. Om ytterligare intrång kan befaras, kan han föra förbudstalan (talan om underlåtenhet, d.v.s. att intränglingen skall underlåta göra intrång.).

⁴⁴² *Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen*, Neue Folge, 24. Band (74:e bandet i hela serien) Leipzig 1911, dom n:r 86, s. 308 ff., *Schleswig-Holsteinische Anzeigen, Justizministerialblatt für Schleswig-Holstein für das Jahr 1972*, 219. Jahrgang, Kiel 1972, dom från Oberlandesgericht Schleswig-Holstein, s. 168 f., Bundesgerichtshofs dom 19 maj 1976 i *Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht, Zeitschrift der Deutschen Vereinigung für gewerblichen Rechtsschutz und Urheberrecht*, 78. Jahrgang, Weinheim

personligt kännetecken, och ensamrätten till vapen bör behandlas på samma sätt som ensamrätten till namn. Detta ger vapen ett självständigt skydd, vilket innebär, att intrång i ensamrätt till vapen alltid kan påtalas, inte bara i samband med intrång i ensamrätt till namn. § 12 förutsätter att en namnrätt, eller analogt vapenrätt, redan finns och anknyter vissa civilrättsliga rättsföljder därtill.⁴⁴³ Även i *Bundesgerichtshofs* praxis fortbestår vapenskyddet,⁴⁴⁴ exempelvis genom en dom av den 23 september 1992:

”Der Schutz nach dieser Vorschrift [§ 12 BGB, min anm.] ist nicht auf den Namen im engeren Sinne beschränkt, sondern schließt auch Wappen und Siegel ein, sofern diese [---] individualisierende Unterscheidungskraft aufweisen und damit zur namensmäßigen Kennzeichnung geeignet erscheinen.”⁴⁴⁵

En förutsättning för skydd är att vapnet har särskiljningsförmåga. Om ett sken av samband mellan vapeninnehavaren och användningen av vapnet uppstår, vilket kan förorsaka missförstånd, föreligger intrång.⁴⁴⁶

I Tyskland skyddar sålunda BGB § 12 inte bara namn, utan också, analogt, vapen. Att detta skydd omfattar såväl juridiska personers vapen som adliga och borgerliga släkters, framhålls i moderna kommentarer till BGB. Varje medlem av den släkt som har rätt till vapnet får väcka talan mot en oberättigad, som använder det.⁴⁴⁷ Vad som närmare krävs för att ett vapen skall åtnjuta rättsligt skydd, framgår emellertid inte. Frågan blir framför allt relevant för nyantagna borgerliga vapen – uppkommer ensamrätten genom antagandet, eller krävs också offentliggörande och inarbetning? Detta förefaller inte ha prövats i rättspraxis.

Även ämbetsvapen omfattas av ensamrätt, och den som är innehavare av ämbetet har rätt att utesluta andra från användning av vapnet.⁴⁴⁸ Vid bristande efterrättelse av BGB § 12 kan skadestånd utdömas enligt BGB §§ 823 och 826, och säkerhetsåtgärder kan enligt §§ 232 ff. beslutas.⁴⁴⁹

1976, häfte 11, s. 644 ff., ssk. s. 646, Freier, a.a., s. 19 f., von Bernstorff, Graf, ”Das Recht des Familiennamens in der neueren Rechtsprechung” i *Neue Juristische Wochenschrift*, 1961, n:r 14/15, München 1961, s. 633 ff.

⁴⁴³ *Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen*, Neue Folge, 21. Band (71:a bandet i hela serien) Leipzig 1909, dom n:r 67, s. 264 f., Beck, a.a., s. 237 ff.

⁴⁴⁴ *Entscheidungen des Bundesgerichtshofes in Zivilsachen*, 119. Band, Köln-Berlin 1993, dom n:r 23, s. 237 ff., Bundesgerichtshofs dom 19 maj 1976 i *Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht, Zeitschrift der Deutschen Vereinigung für gewerblichen Rechtsschutz und Urheberrecht*, 78. Jahrgang, Weinheim 1976, häfte 11, s. 644 ff., ssk. s. 646 och 648 f. Jfr. också *Schleswig-Holsteinische Anzeigen, Justizministerialblatt für Schleswig-Holstein für das Jahr 1972*, 219. Jahrgang, Kiel 1972, dom från Oberlandesgericht Schleswig-Holstein, s. 168 f.

⁴⁴⁵ *Entscheidungen des Bundesgerichtshofes in Zivilsachen*, 119. Band, Köln-Berlin 1993, dom n:r 23, s. 245. Min övers.: Skyddet enligt denna bestämmelse begränsar sig inte till namn i snäv mening, utan innefattar också vapen och sigill, såvida de har individualiserande särskiljningsförmåga och därmed framstår som ägnade att på samma sätt som namn vara kännetecken.

⁴⁴⁶ Bundesgerichtshofs dom 19 maj 1976 i *Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht, Zeitschrift der Deutschen Vereinigung für gewerblichen Rechtsschutz und Urheberrecht*, 78. Jahrgang, Weinheim 1976, häfte 11, s. 646, *Entscheidungen des Bundesgerichtshofes in Zivilsachen*, 119. Band, Köln-Berlin 1993, dom n:r 23, s. 245.

⁴⁴⁷ Bassenge, Peter, m.fl., *Beck'sche Kurz-Kommentare, Palandt, Bürgerliches Gesetzbuch*, 56. uppl., München 1997, s. 18; Säcker, a.a., s. 125 f. o. 140 f.

⁴⁴⁸ Hauptmann, a.a., s. 259 f., Beck, a.a., s. 198 ff.

⁴⁴⁹ Beck, a.a., s. 236 ff., Freier, a.a., s. 20, *Entscheidungen des Bundesgerichtshofes in Zivilsachen*, 119. Band, Köln-Berlin 1993, dom n:r 23, s. 239 f.

Enligt Beck behövs egentligen inte analogin till 12 § BGB, eftersom ensamrätten till vapen kan stödjas på den känneteckensrättsliga grundprincip, som säger, att kännetecken skyddas. Denna princip kom, som framgått ovan, till uttryck redan före BGB:s tillkomst.⁴⁵⁰

Det kan emellertid finnas vapen, som är gemensamma för flera släkter; till exempel om flera släkter har förlänats samma vapen eller för likadana sedan lång tid. I det senare fallet har den som längst har fört vapnet bättre rätt. Dock kan fall kan uppstå, där båda har lika god rätt, till exempel om båda har fört vapnet sedan urminnes tid. Som exempel kan nämnas, att en i svart och silver kvadrerad sköld förs både av ätten Hohenzollern i Tyskland och ätten Collalto i Italien.⁴⁵¹ Vidare kan vad som anses vara två släkter egentligen vara en enda släkt, vilket under seklerna kan ha glömts bort. En person kan också ha medgivit en annan rätten att föra samma vapen. Rätten att åberopa sin ensamrätt går, om den inte används, förlorad genom konkludent samtycke eller tyst eftergift.⁴⁵² Namn kan vara gemensamma för flera släkter, men vapen är exklusiva med de undantag som just nämnts.⁴⁵³ Att flera skilda släkter har samma namn, såsom Schmidt eller Schulze, innebär således inte att de för samma vapen.

Territoriella vapen och landområdets vapenfähighet såg sitt ursprung i samband med feodala förlänningar, såsom grevskap och hertigdömen. När ägarsläkten dog ut och ersattes av en annan ätt, kunde den senare uppta den förras vapen. På så sätt förbands vapnet med jordegendomen. Från 1400-talet förenades ofta släktens och markens vapen i en sköld, som indelades i flera fält. Det är således viktigt att skilja mellan de vapen som hör till marken respektive släkten.⁴⁵⁴

Bevisning av ensamrätt till ett vapen förs enklast genom företeende av vapenbrevet. Om vapnet inte är förlänat, utan antaget, måste vittnen, föremål, dokument med flera bevis åberopas för att fastställa tidigaste rättsgrund. Det förekommer också att antagna vapen bekräftats genom förläning, och även då får antagandet åberopas som tidigaste rättsgrund. Om en släkt i många år – vilket torde vara 40 år – opåtalat fört ett vapen presumerades att rätt sedan urminnes tid förelåg. Är det fråga om ett ämbetsvapen eller territoriellt vapen, förs bevisning om rätten till ämbetet respektive territoriet.⁴⁵⁵

§ 12 BGB ger, som ovan framgått, dem som är berättigade endast rätt att föra talan mot dem som *unbefugt* för vapnet. från att föra vapnet. Nu skall närmare beröras hur den berättigade kretsen har sett ut och numera ser ut och därmed vilka som har varit och är oberättigade. Det avgörande är hur successionen till vapnet regleras.

Vapenrättens skyddssubjekt –

---

⁴⁵⁰ Beck, a.a., s. 30.

⁴⁵¹ Jfr härtill Bartolus resonemang om tysken som kom till Italien och hittade en person med identiskt vapen, se s. 33 ff. ovan. Ett annat exempel är, att en röd balk i fält av silver förs både av ätten Ziegelheim i Tyskland, Vidal i Savoien, Horion i Lüttich och Bailloul i Artois.

⁴⁵² Se nedan i detta kapitel, avsnittet ÖVERLÅTELSE.

⁴⁵³ Hauptmann, a.a., s. 227 f., 254 ff. o. 296 f., Beck, a.a., s. 186 f.

⁴⁵⁴ Hauptmann, a.a., s. 107 ff., Beck, a.a., s. 93.

⁴⁵⁵ Hauptmann, a.a., s. 436 ff., Beck, a.a., s. 236 f.

släktmedlemmarna

Succession genom börd m.m.

Ett en gång antaget eller förlänat vapen förs sedan vidare genom börd. En viktig fråga är, hur tillhörighet till släkt närmare skall definieras.

Rätten till ett vapen, liksom till en adelstitel och ett namn, är, enligt Hauptmanns resonemang år 1896, en familjeegendom, där den ene släktmedlemmens rätt inte utesluter den andres. Familjen är därmed rättssubjektet, och inte de olika släktmedlemmarna, som endast har rätt att använda vapnet men inte hel förfoganderätt. Familjemedlemmarnas rätt till vapnet består, enligt Hauptmann i, att alla medlemmar får använda vapnet och att alla berättigade deltar i beslut om förfogande över vapnet.⁴⁵⁶ Enligt Beck är rätten till ett vapen inte enbart en familjerätt, utan är också personlig för släktens medlemmar.⁴⁵⁷

Familjebegreppet är dock annat än i arvsrätten, eftersom succession av vapen skiljer sig åt mellan kvinnliga och manliga ättlingar. Visserligen står det i vapenbrevet, att alla arvingar och efterkommande får rätt till vapnet.⁴⁵⁸ Ett exempel är pfalzgreve Stephans vapenbrev år 1392 till Heinrich Topler:

”dass er und seine erben die ewiglichen wohl führen und zeigen mögen”⁴⁵⁹

Ett annat exempel är utnämningen år 1628 av pfalzgreven Ludwig von Hornigk, vars förlänade vapen efterhand skulle tillfalla den förlänades:

”eheliche Leibs-Erben und derselben Erbens-Erben [---] für und für in ewige Zeit haben, führen und [---] gebrauchen.”⁴⁶⁰

Därmed ärvs vapnet enligt ordalydelsen inte bara av de manliga, utan också av de kvinnliga ättlingarna. Detta betyder dock inte, att vapen kan föras vidare till döttrarnas barn.⁴⁶¹ Hauptmann säger:

”Denn in det That sind *nicht alle* Erben, sondern nur die Descendenten der *männlichen* Familienmitglieder, *nicht die der weiblichen*, am Wappen berechtigt. Die Ausdrücke der Wappenbriefe sollen nur besagen, dass auch die Töchter eines zu dem betreffenden Wappen berechtigten Vaters das Wappen führen dürfen, beziehen sich nicht auch auf deren Kinder, also nicht auf allen Erben des ersten Erwerbers.”⁴⁶²

Beck instämmer:

---

⁴⁵⁶ Hauptmann, a.a., s. 223 f.

⁴⁵⁷ Beck, a.a., s. 62 f.

⁴⁵⁸ Hauptmann, a.a., s. 224 f.

⁴⁵⁹ Hauptmann, a.a., s. 483. Min övers.: att han och hans arvingar får i evighet föra och visa [vapnet].

⁴⁶⁰ Hauptmann, a.a., s. 225 o. 533. Min övers.: inomäktenskapliga livsarvingar och deras arvsarvingar för att inneha, föra och använda i eviga tider

⁴⁶¹ Hauptmann, a.a., s. 225 f., Beck, a.a., s. 188 (jfr dock s. 95 f.), Freier, a.a., s. 15 f., Arndt, Jürgen, ”Wechselwirkungen zwischen dem staatlichen Recht am Familiennamen und dem Wappenrecht” i *Der Herold – Vierteljahrsschrift für Heraldik, Genealogie und verwandte Wissenschaften*, Band 8, Berlin 1977, s. 182 f.

⁴⁶² Hauptmann, a.a., s. 226. Min övers.: För faktiskt är inte alla arvingar, utan endast de manliga familjemedlemmarnas descendenter, inte de kvinnligas descendenter, berättigade till vapnet. Uttrycken i vapenbrevet skall bara säga, att också döttrarna till en till vederbörande vapen berättigad får föra vapnet; men syftar inte på deras barn, alltså inte på alla arvingar till den första förvärvaren.

”Das Wappen der Familie der Mutter zu führen, steht dem Kinde nicht zu, da es nicht zu dieser Familie gehört.”⁴⁶³

Principen kommer till uttryck i fler sammanhang. Vid feodala förläningar gällde, att länet skulle ärvas enligt agnatiska principer.⁴⁶⁴ I Preussens allmänna landrätt kommer principen till uttryck i Th. 1, Tit. 18, §§ 13 ff.

Att rättsläget var sådant bevisas dessutom av, att släkter ansågs utdöda, när den siste ättingen på manssidan var död. Att ättingar på kvinnolinjen kvarlevde hindrade inte att ätten ansågs utdöd och vapnet hemfallet till länsherren. Därmed finns rättsligt stöd för den tolkningen av vapenbrevet, att vapnet inte kunde ärvas av en dotterson eller dotterdotter till den som fått förläningen. Genom kunglig förläning kunde dock rätten till moderns vapen föras vidare till en son och hans agnater, om modern var den sista av sin ätt. Vidare kan förutsättas, att om modern var ensam om sitt vapen, skulle hon inte inskrida mot barnens användande därav, varför de genom hennes passivitet kunde få rätt därtill.⁴⁶⁵

Vapen förs således regelmässigt vidare från fadern till barnen, men inte från modern till barnen. Enligt Hauptmann överfördes rätt till vapen endast från fader till barn med det ytterligare kriteriet, att barnet skulle vara fött inom äktenskapet. Om dock äktenskapet var en mesallians eller ett morganatiskt sådant, hade barnen inte rätt till faderns vapen. Illegitima barn och barn födda i mesallians och morganatiskt äktenskap ansågs inte tillhöra faderns släkt. I de senare fallen förekom det, att modern tillsammans med barnen adlades. Den komplicerade regleringen rörande vapen för barn i mesallianser och morganatiska äktenskap synes främst ha utvecklats under 1700- och 1800-talen. Utomäktenskapliga barn var aldrig vapenfähiga och kunde därmed inte ärva något vapen, såvida inte de legitimerades genom föräldrarnas efterföljande äktenskap. Om barnet hade ärvt vapenfähighet från modern kunde fädernesvapnet dock tilldelas utomäktenskapliga barn under förutsättning att slakten annars skulle dö ut, och i andra fall med bitecken, till exempel en bastardsträng. Att illegitima barn inte utan bitecken eller nyförläning kunde använda sin fars vapen framgår redan av 1300-talets praxis. Beck och Freier är dock av den uppfattningen, att utomäktenskapliga barn alltid ärver moderns vapen, eftersom barnet inte står i ett vapenrättsligt förhållande till sin far.⁴⁶⁶

Dessa frågor behandlades i domstolarna även under 1800-talet. Överappellationsdomstolen i Darmstadt fann således år 1852, att en illegitim son inte hade rätt till sin fars vapen. *Reichsgericht* bekräftade detta rättsläge år 1881.⁴⁶⁷

Från år 1912 förlänade Konungen av Sachsen vapen till de som gjort landet särskilda tjänster. En del av vapenbrevets text kunde lyda:

”[---] ausschließlich der N. N. und seine rechtmäßigen ehelichen Leibeserben und Nachkommen des Mannesstammes, beiderlei Geschlechts, [---]” --- ”die

⁴⁶³ Beck, a.a., s. 218. Min övers.: Barnet får inte föra moderns släkts vapen, eftersom det inte tillhör den slakten.

⁴⁶⁴ Mitteis o. Lieberich, a.a., s. 180.

⁴⁶⁵ Hauptmann, a.a., s. 226 f., Beck, a.a., s. 218 o. 221 ff.

⁴⁶⁶ Hauptmann, a.a., s. 253 f. o. 325 ff., Beck, a.a., s. 202 f. o. 217 ff. Jfr dock Hildebrandt o. Biewer, a.a., s. 144 ff. – En bastardsträng är en smal ginbalk.

⁴⁶⁷ *Entscheidungen des Reichsgerichts in Civilsachen*, 5. Band, Leipzig 1882, dom n:r 45, Hauptmann, a.a., s. 334 ff. o. 547 ff.

Inhaber des Wappens es niemals auf andere Personen als ihre ehelichen Abkömmlinge des Mannesstammes übertragen dürfen.”⁴⁶⁸

Alla familjemedlemmar – enligt definitionen ovan – har lika rätt att föra vapnet. Om en oberättigad gör intrång i rätten till vapnet skadas varje familjemedlem, och alla kan föra talan var för sig. Hauptmann betecknar rätten som *Eigentum zur gesamten Hand*, samäganderätt, dock att alla släktmedlemmar var för sig samtidigt har den fulla nyttjanderätten.⁴⁶⁹

Beck analyserar närmare vem som skall anses vara rättsinnehavare: släkten, som sådan, eller de enskilda släktmedlemmarna? Om släkten som sådan är rättsinnehavare, är vapnet att anse som *Eigentum zur gesamten Hand*. Släkten är emellertid inte ett rättssubjekt. Om varje enskild släktmedlem har en individuell rätt till vapnet, uppfylls kravet på att en rätt endast kan innehas av en fysisk eller juridisk person, men då kommer inte vapnets egenskap av släktsymbol till uttryck. Rätten till vapnet måste fördelas mellan släkten och dess individer. Därför tillägger Beck släkten som sådan ensamrätten till vapnet och rätten att utesluta andra släkter från att använda det. Släktmedlemmen har rätten att använda vapnet och ingripa mot utomståendes intrång i släktens rätt.⁴⁷⁰

Enligt min mening är diskussionen något konstruerad. Man kan konstatera, att släktmedlemmen har en rätt till vapnet, men inte en rätt att utesluta andra släktmedlemmar från användandet av vapnet. Vapnet betecknar ett kollektiv, släkten – och dess individer, släktmedlemmarna. För att detta skall vara fallet krävs ej, att släkten är en juridisk person. Rätten till släktvapnet kan liknas vid *Eigentum zur gesamten Hand*⁴⁷¹ just därför att släkten inte är en juridisk person.

Det skall vidare noteras, att Beck resonerar utifrån det germanska släktbegreppet ”*Sippe*”, således inte utifrån den romerska rättens släktbegrepp. *Sippe* var emellertid också en släktgemenskap konstruerad utifrån den agnatiska principen, varför vapen ärvdes på samma sätt oavsett om romerska rätten eller germansk rätt tillämpades.⁴⁷²

Adoption

En adoption ansågs tillskapa ett band mellan adoptivföräldrarna och adoptivbarnet, men inte mellan barnet och föräldrarnas släkt.⁴⁷³ I *Allgemeines Landrecht für die Preußischen Staaten*, Th. I. Tit. 18. §§ 364-369, Th. II. Tit. 2. §§ 707-713, tillerkändes adoptivbarn adoptantens adelskap, men tillät adoptivbarn att få föra adoptantens vapen endast om de närmaste släktingarna samtyckte.⁴⁷⁴ I övrigt krävs vid adoptioner alla

⁴⁶⁸ Beck, a.a., s. 146. Min övers.: uteslutande till N. N. och hans rättsliga inomäktenskapliga livsarvingar och efterkommande på manssidan av båda könen; innehavarna av vapnet får aldrig överföra det till andra personer än sina inomäktenskapliga avkomlingar på manssidan.

⁴⁶⁹ Hauptmann, a.a., s. 227 ff.

⁴⁷⁰ Beck, a.a., s. 188 ff.

⁴⁷¹ Geiger, Harald; Mürbe, Manfred o. Wenz, Helmut, *Beck'sches Rechtslexikon. Rund 1.800 Rechtsbegriffe für Beruf und Alltag*, München 1992, s. 219, jfr s. 222. *Eigentum zur gesamten Hand* motsvarar närmast samäganderätt.

⁴⁷² Schröder o. von Künssberg, a.a., s. 69 f., Mitteis o. Lieberich, a.a., s. 23 ff., s. 69 f. Det skall även här noteras, att tidpunkten då Beck skriver detta är år 1931.

⁴⁷³ Hauptmann, a.a., s. 347.

⁴⁷⁴ Hauptmann, a.a., s. 227 ff. o. 362.

berättigades samtycke för att adoptivbarnet skall få rätt till vapnet. Därmed jämställs vapensuccession vid adoption med överlåtelse.⁴⁷⁵

Vidare kunde regenten besluta, att adoption i ett enskilt fall skulle ge rätt till adoptivfaderns vapen. Exempel på detta finns från 1500-talet till sent 1800-tal. Antingen kunde adoptivbarnet få rätt att föra adoptantens vapen såsom sådant, eller förena det med det han hade rätt till genom börd. Adoptivbarnets vapenfähighet avgjordes av hans ställning före adoptionen.⁴⁷⁶

Beck var dock av den åsikten, att adoption enligt BGB § 1757 ff. automatiskt gav adoptivbarnet rätt till adoptivfaderns vapen. Barnet kunde därvid förena sin fars vapen med sin adoptivfars. Det skall noteras, att adelskap enligt Beck inte ärvdes genom adoption, varför adoptivbarnet inte fick rätt till adoptivföräldrarnas adelskap, adelstitel eller rangkrona.⁴⁷⁷ Artikel 118 i den bayerska delstatsgrundlagen föreskriver, att en adelstitel som del av ett efternamn inte förs vidare till ett adoptivbarn. Anledningen härtill är en vilja att förhindra att ny adel uppkommer på omvägar.⁴⁷⁸

Äktenskap

Genom giftermål ansågs kvinnan träda in i mannens släkt samtidigt som hon kvarstannade i sin fars släkt. Därför förenar en kvinna sin mans vapen och sin fars vapen i en kluven sköld. Mannens vapen skall därvid vara i *dexter* sköldhalva och faderns i *sinister* halva. Ursprunget till detta finns redan i 1200-talets sigill. En man har däremot inte rätt till sin frus vapen. Vid skilsmässa kan, enligt Beck, i analogi med namnrätten (BGB § 1577) maken behålla mannens vapen men i vissa fall en skyldighet inträda för henne att avsäga sig vapnet.⁴⁷⁹ Kvinnor förlorar, enligt Hauptmann, inte rätten till mannens vapen vid hans död, däremot vid skilsmässa.⁴⁸⁰

I mesallians eller morganatiskt äktenskap hade emellertid kvinnan inte rätt till mannens vapen. För att mannens vapen skulle kunna föras av hustrun ställdes således inom högadeln krav på jämbördighet i äktenskapet.⁴⁸¹

Dessa frågor var föremål för *Reichsgerichts* dom den 7 maj 1880 i målet mellan fursten Friedrich zu Sayn-Wittgenstein-Sayn och Amalie Lilienthal, änka efter fursten Ludwig zu Sayn-Wittgenstein-Sayn. Huvudmännen för huset Sayns olika grenar ansåg äktenskapet ojämberdigt och nekade Amalie rätten till furstinnetiteln och ättevapnet. Efter hennes mans död förde hans bror talan mot henne med yrkande att rätten skulle

⁴⁷⁵ Hauptmann, a.a., s. 291 ff. o. 349 ff., Freier, a.a., s. 17.

⁴⁷⁶ Hauptmann, a.a., s. 347 ff. Det sista av Hauptmann anförda exemplet har f.ö. svensk anknytning. År 1872 fick Axel Adolph Alexander von Engeström av Wilhelm I av Preußen rätt att förena namn och vapen med von Dahlstierna, och skrev sig sedan ”von Engeström genannt von Dahlstierna”. Hans farmor var Vilhelmina Henrietta Dahlstierna. Se Elgenstierna, Gustaf, *Den introducerade svenska adelns ättartavlor*, facsimilupplaga, Stockholm 1998, bd II, s. 580. Exemplet är dock inte relevant i sammanhanget, eftersom det inte rör sig om adoption, utan om att ätten Dahlstierna var utdöd. Exemplet hör alltså hemma vid vapnhemfallsrätten.

⁴⁷⁷ Beck, a.a., s. 217 ff., Hauptmann, a.a., s. 347 ff.

⁴⁷⁸ von Bernstorff, Graf, ”Das Recht des Familiennamens in der neueren Rechtsprechung” i *Neue Juristische Wochenschrift*, 1961, n:r 14/15, München 1961, s. 635. Artikeln har gällt sedan år 1919 (§ 2 i 1919 års grundlag).

⁴⁷⁹ Hauptmann, a.a., s. 352 ff., Beck, a.a., s. 214 ff.

⁴⁸⁰ Hauptmann, a.a., s. 430 ff.

⁴⁸¹ Hauptmann, a.a., s. 352 ff., Beck, a.a., s. 214 ff.

förbjuda henne använda furstintiteln och det furstliga släktvapnet, eftersom äktenskapet var en mesallians. Reichsgericht fann att varje medlem av ätten kan föra talan mot olovligt användande av ättens titel och vapen.⁴⁸² Domstolen biföll förbudstalan och anförde bland annat följande:

”[---] jedenfalls die Ehen hochadeliger Männer mit Frauen bürgerlichen Standes nach den geltenden allgemeinen Grundsätzen des Staats- und Privatfürstenrechtes unter den Begriff der unstreitig notorischen Mißheiraten fallen.”⁴⁸³

”Da auch eine Zustimmung der Agnaten zu der Ehe der Frau Beklagten mit dem Fürsten Ludwig nicht erfolgt ist, so muß dieselbe als eine Mißheirat angesehen werden. [---] Sie nimmt daher nicht teil an den Standesvorrechten des Mannes, ist namentlich nicht berechtigt, den Fürstlichen oder Gräflichen Titel und das Geschlechtswappen als Zeichen und Ausdruck des Ranges und Standes ihres Mannes und der Zugehörigkeit zu der hochadeligen Familie zu führen.”⁴⁸⁴

Domstolen tillämpade förutom sedvanerätt de wittgensteinska huslagarna, eftersom högadeln reglerades av privatfursterrätten. Att de statsrättsliga adliga privilegierna upphört medförde inte, att kravet på jämbördighet i äktenskap hade upphört.⁴⁸⁵

Om mannen antog ett vapen, som inte hade samband med hans högadliga rang, hade dock enligt Beck frun och barnen rätt därtill.⁴⁸⁶ Som framgår av domen ovan, är det dock vapnet som tecken och uttryck för mannens rang som frun och barnen inte har rätt till. De borde därför ha haft rätt till mannens vapen i de delar det inte uttryckte rang. Därför borde de kunna föra skölden, men inte den furstliga kronan.

Rättsläget idag

Frågan har numera uppkommit, huruvida den agnatiska successionen av vapen strider mot artikel 3 i *Grundgesetz* (GG). Artikel 3 stadgar, att ”*Männer und Frauen sind gleichberechtigt*”⁴⁸⁷ och att ingen får ges fördelar eller nackdelar på grund av sitt kön. En kvinna, som gifter sig för vidare sitt släktvapen, och män och kvinnor har därmed på samma sätt rätt att föra vidare sina fäders vapen. Kvinnor kan dessutom föra sin mans vapen i förening med sitt eget. Dessa regler strider därmed inte mot grundlagen.⁴⁸⁸

En annan fråga som uppkommer, är huruvida det kan upprätthållas, att vapen förs vidare agnatiskt; från fadern till barnen. Rättsläget inom namnrätten har successivt ändrats de senaste åren. *Bundesverfassungsgericht*

---

⁴⁸² *Entscheidungen des Reichsgerichts in Civilsachen*, 2. Band, Leipzig 1880, Dom n:r 39, s. 145 ff. Se plansch I.

⁴⁸³ A. dom, s. 151. Min övers.: i varje fall äktenskap mellan högadliga män och borgerliga kvinnor faller enligt de gällande allmänna grundsätserna i stats- och privatfursterrätten under begreppet ostridig notorisk mesallians.

⁴⁸⁴ A. dom, s. 156. Min övers.: Eftersom agnaternas samtycke till fru svarandens äktenskap med furst Ludwig inte föreligger, så måste det anses som en mesallians. Hon får därmed inte del av mannens ståndsprivilegier, är nämligen inte berättigad att föra den furstliga eller grevliga titeln och släktvapnet som tecken och uttryck för sin mans rang och tillhörighet till den högadliga familjen.

⁴⁸⁵ A. dom, s. 149, 154 f.

⁴⁸⁶ Beck, a.a., s. 216.

⁴⁸⁷ von Münch, Ingo; Kunig, Philip, m.fl., *Grundgesetz-Kommentar*, Band 1, 4. Aufl., München 1992, s. 219. Min övers.: Män och kvinnor är likaberättigade.

⁴⁸⁸ Arndt, a.a., s. 184 f.

kom år 1963 fram till, att det var förenligt med grundlagens artikel 3 att makar enligt BGB § 1355 1 st. skulle ha gemensamt efternamn. Domstolen tog därvid inte ställning till grundlagsenligheten i att mannens efternamn enligt BGB § 1355 2 st. hade företräde framför hustruns som gemensamt efternamn i äktenskapet.⁴⁸⁹

År 1976 ändrades den tyska namnlagstiftningen så, att namn inte längre som huvudregel skulle föras vidare från fadern till barnen. Barn kan därigenom ges sin mors efternamn, och vid ingående av äktenskap kan mannen anta hustruns efternamn. Den agnatiska principen har därmed upphävts inom namnrätten.⁴⁹⁰

Bundesverfassungsgericht fann år 1991, att företräde för mannens efternamn som gemensamt efternamn var grundlagsstridigt. Detta gav upphov till ett följdproblem. Också BGB § 1616, som föreskrev, att barn skulle få sina föräldrars gemensamma namn, behövde då ändras. Domstolen införde en övergångsbestämmelse, som sade, att om makar inte kunde komma överens om efternamn, skulle de behålla sina namn som ogifta. Om de inte har gemensamt efternamn, får de välja vilket av namnen barnen skall få – endera namnet eller båda som dubbelnamn. Som grund för detta angavs, att det också skulle möta författningsrättsliga betänkligheter att ge endera föräldrarnas efternamn företräde.⁴⁹¹ §§ 1355 och 1616 har sedan ändrats för att uppfylla grundlagen sådan den tolkats av *Bundesverfassungsgericht*.⁴⁹²

I ett annat mål, något senare under år 1991, hade *Bundesverfassungsgericht* att ta ställning till frågan om vilket av föräldrarnas namn barnen skulle få. Att ge faderns namn företräde skulle enligt domstolen strida mot artikel 3 GG, eftersom modern skulle missgynnas gentemot fadern vad gäller möjligheten att föra sitt efternamn vidare till barnen. Modern skulle då få en nackdel i förhållandet mellan föräldrar och barn.⁴⁹³ I och för sig kan man väl fråga sig, om denna tolkning är riktig. Om barn av båda könen härleder sitt namn från fadern, har ju inte döttrar diskriminerats gentemot söner. Rätten till likabehandling torde främst ligga i rätten att få och ha ett namn, inte att föra vidare ett namn till annan.

Något som kan ha viss betydelse i sammanhanget är behandlingen av adelstitlar. Genom införandet av Weimarrepublikens grundlag år 1919, artikel 109, omvandlades adelstitlar – såsom *Graf*, *Freiherr* – till

---

⁴⁸⁹ *Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts*, 17. Band, Tübingen 1965, dom n:r 15, s. 168 ff. Med ”B.G.B. § 1355” avses paragrafens lydelse från den 14.6.1976.

⁴⁹⁰ Arndt, Jürgen, ”Wechselwirkungen zwischen dem staatlichen Recht am Familiennamen und dem Wappenrecht” i *Der Herold – Vierteljahrsschrift für Heraldik, Genealogie und verwandte Wissenschaften*, Band 8, Berlin 1977, s. 181 ff.

⁴⁹¹ Bundesverfassungsgerichts beslut den 5.3.1991 i *Neue Juristische Wochenschrift*, 1991 n:r 25, München 1991, s. 1602 ff.

⁴⁹² Bassenge, Peter, m.fl., *Beck'sche Kurz-Kommentare, Palandt, Bürgerliches Gesetzbuch*, 57. uppl., München 1998, s. 1330 f. o. 1625 ff.

⁴⁹³ Bundesverfassungsgerichts beslut den 4.7.1991 i *Neue Juristische Wochenschrift*, 1991, n:r 44, München 1991, s. 2822, Heldrich, Andreas, ”Der Familienname des Kindes nach dem Beschluß des BVerfG, NJW 1991, 1602” i *Neue Juristische Wochenschrift*, 1992 n:r 5, München 1992. Se också Dethloff, Nina o. Walther, Susanne, ”Abschied vom Zwang zum gemeinsamen Ehenamen” i *Neue Juristische Wochenschrift*, 1991 n:r 25, München 1991, s. 1575 ff. En mängd följdregler behövs för att hantera situationen, att om dubbelnamn förekommer i generation efter generation, blir namnen till slut ohanterligt långa... En intressant lösning, som föreslagits, är att söner skulle få faderns namn och döttrar moderns (eller omvänt). *Ibid.*, s. 1578.

beståndsdelar i efternamn. Artikelns tredje stycke gäller numera som vanlig lag⁴⁹⁴ och lyder:

”Öffentlich-rechtliche Vorrechte oder Nachteile der Geburt oder des Standes sind aufzuheben. Adelsbezeichnungen gelten nur als Teil des Namens und dürfen nicht mehr verliehen werden.”⁴⁹⁵

I äktenskap omvandlas titeln i hustruns efternamn till den kvinnliga formen; *Gräfin, Freifrau*.⁴⁹⁶ När nu hustruns namn kan vara det gemensamma efternamnet i äktenskap, leder denna praxis till, att hennes man får adelstiteln i den manliga formen. Det tyska adelsförbundet anser emellertid, att en man som härleder en adlig titel från sin hustru inte tillhör den historiska tyska adeln som sådan. Det skall noteras, att hustruns adelstitel inte blott förs vidare till hennes man, utan också enligt BGB § 1616, 1 st. såsom deras gemensamma efternamn till deras barn. Däremot förs adelstitlar aldrig vidare genom adoption.⁴⁹⁷

Reichsgericht uttalade år 1922, att adliga namn och däri ingående titlar som en konsekvens av artikel 109 i Weimargrundlagen inte längre följer adelsrätten, utan istället BGB.⁴⁹⁸ Artikel 109 behandlar endast adels-titlar, som blir en del av namnet; däremot framgår inte vad som händer med vapnet – det kan ju inte bli en del av namnet.

Rättsutvecklingen har lett till en diskussion huruvida också succession av vapen skulle upphöra att följa det agnatiska släktbegreppet. Medförde ändringar i namnlagen automatiskt ändringar i vapenrätten? Jürgen Arndt påpekar den viktiga skillnaden, att namnrätten är lagreglerad, medan vapenrätten hör till sedvanerätten. Sedvanerätten innebär enligt honom, att succession av vapen äger rum enligt den agnatiska principen. En namnrättslig lagändring medför ingen ändring av vapenrätten. Sedvanerätt förlorar inte sin bindande kraft endast på grund av att tvivel om dess giltighet råder eller att rätten på angränsande områden ändras. Genom lag

---

⁴⁹⁴ Roth, Herbert (red.), *J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen*, § 12, 13. Aufl., Berlin 1995, s. 213.

⁴⁹⁵ von Münch, Ingo; Kunig, Philip, m.fl., *Grundgesetz-Kommentar*, Band 1, 4. Aufl., München 1992, s. 219.

⁴⁹⁶ *Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen*, 113. Band, Berlin 1926, dom n:r 22, s. 107 ff.

⁴⁹⁷ Rebmann, Kurt (red.), *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, 7. Band, 3. Aufl., München 1993, s. 186 o. 201., Roth, Herbert (red.), *J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen*, § 12, 13. Aufl., Berlin 1995, s. 212 ff., Bassenge, Peter, m.fl., *Beck'sche Kurz-Kommentare, Palandt, Bürgerliches Gesetzbuch*, 57. uppl., München 1998, s. 1625. Ang. huruvida personligt adelskap, d.v.s. sådant som tillfallit en enskild person och inte en släkt, skall föras vidare som en del av namnet råder det delade meningar; se Roth, a.a., s. 214 och Engler, Helmut (red.), *J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen*, § 1616, 13. Aufl., Berlin 1995, s. 11. – Det kan således konstateras, att det framöver kan komma att bli inflation i tyska adelstitlar – dock inte i tyska adelsvärdigheter, eftersom värdigheten rent släkthistoriskt följer adelsbrevet. Adelsvärdighet torde inte kunna förlänas genom namnlagsändringar, eftersom det vore i strid med Weimargrundlagen art. 109. Det blir naturligtvis svårt att hålla reda på vem som är Freiherr von X och Graf von Y, och vem som endast heter Freiherr von X och Graf von Y. Den som är Graf von Y kan givetvis inte hindra den som inte är men väl heter Graf von Y att heta så, eftersom namnet regleras av rättsordningen, medan värdigheten endast följer adelsbrevets stadgande, som sedan år 1919 är utomrättslig sed.

⁴⁹⁸ *Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen*, 103. Band, Berlin 1922, dom n:r 60, s. 194.

eller genom bildande av ny sedvanerätt förlorar däremot den gamla sedvanerätten sin bindande kraft.⁴⁹⁹

I namnrätten innebär det fria valet av efternamn för barn att den agnatiska släkten sätts åt sidan och namnbruket blir oförutsebart. Vad gäller de släktvapen, som offentliggörs i föreningen Herolds vapenrulla, framgår för klarhetens skull att de antas av antagaren för honom själv och hans agnatiska avkomlingar, vilket anses vara sedvanerättens innebörd. Möjlighet finns dock att föreskriva, att de agnater som byter namn, inte skall ha någon rätt till vapnet.⁵⁰⁰

Frågan är, hur *Bundesverfassungsgerichts* praxis påverkar successionen av släktvapen. Det är grundlagsstridigt, att mannens efternamn har företräde som makars gemensamma namn i äktenskap. Detta i sig ändrar inte heraldikens regler, eftersom makar har rätt att behålla sina respektive vapen. Att det också är grundlagsstridigt, att faderns efternamn har företräde framför moderns vad gäller deras barns efternamn, kan ställa de heraldiska successionsreglerna ifråga. Ovan har framförts Arndts uppfattning, att de tillhör sedvanerätten. Även om sedvanerätt fortbestår trots ändrat rättsläge i övrigt, torde den inte stå sig mot en därmed oförenlig tolkning av GG.

Tillhör då successionsreglerna sedvanerätten, eller är de endast sed, som kan bli rättsligt relevant? ”*Wappen*” är, som ovan framhållits, inte ett rättsinstitut. Frågan vad som skall förstås med vapen besvaras inte av rättsordningen, utan av heraldiken som vetenskap. Eftersom vapen kan vara föremål för rättigheter, måste det ändå vara en rättsfråga, vad som skall förstås med ”*Wappen*”.⁵⁰¹ Kan successionsreglerna hänföras till utomrättslig sed? Seden bland heraldiker förefaller vara, att anse att vapen bör föras vidare från fadern endast till inomäktenskapliga barn. Detta har grundats på sedvanerätt samt de tidigare namnreglerna i BGB. Det anses också, att vapenantagaren endast i begränsad omfattning kan besluta vilka som också skall ha rätt till vapnet; han får därvid inte inkludera andra än agnater.⁵⁰²

Successionsleden låter sig rimligen fastställas i varje enskilt fall genom tolkning av vapenbrevet respektive antagandet. En förläning skall enligt Hauptmann och Beck⁵⁰³ ses som ett anbud, som följs av vapenantagarens accept. Ett antagande är en ensidig privat rättshandling.

Det rätta sättet att angripa problemet torde vara följande: BGB 12 § stadgar, att vapen inte får föras ”*unbefugt*”. Gränsen för domstols ingripande går mellan vad som är ”*unbefugt*” och inte ”*unbefugt*”. Svaret på vad som gäller kan endast erhållas efter en prejudicerande dom, där frågan huruvida vapenrätt kan härledas från mödernet eller endast från fädernet besvaras. Denna dom skulle kunna grundas på den generella heraldiska sed, som beaktats i den rättshandling, som ligger till grund för vapenrätten. Privata rättshandlingar torde inte bedömas utifrån artikel 3 GG, som endast åsidosätter rättsregler. Det lämpligaste synsättet förefaller vara, att utgå från den rättshandling, som ligger till grund för släktens förande av

⁴⁹⁹ Arndt, a.a., s. 181 ff., *Entscheidungen des Bundesgerichtshofes in Zivilsachen*, 1. Band, Detmold 1951, dom n:r 62, s. 375 f.; i samma serie, 37. Band, Köln 1962, dom n:r 30, s. 224 f.

⁵⁰⁰ Arndt, a.a., s. 185 f.

⁵⁰¹ *Oberlandesgericht Braunschweig*, dom den 30 juni 1888, hämtad ur Beck, a.a., s. 251.

⁵⁰² Hildebrandt o. Biewer, a.a., s. 144 ff., 167 ff.

⁵⁰³ Hauptmann, a.a., s. 366 ff., Freier, a.a., s. 18.

vapnet. Den succession, som åsyftades vid antagandet eller förläningen, eventuellt tolkad enligt då gällande rätt och tillämplad sed, skall då följas. Utifrån denna utgångspunkt låter sig sedan avgöras, vad som är *unbefugt*. Rättsläget har som synes på senare tid blivit något oklart.

Testamentariska förordnanden

Hauptmann anser, att det är "*eine ziemlich inhaltsleere Disposition*"⁵⁰⁴ att testamentera ett vapen. Enligt äldre rätt blev vapnet fritt, om ätten dog ut, varför testamentet var onödigt. Enligt senare rätt var testamentet en nullitet, eftersom vapnet skulle hemfalla till länsherren, som sedan hade rätten att förläna det till någon annan. Ett exempel är, att Friedrich Wilhelm Joseph von Heuss, som avled år 1871 som den siste i sin ätt, hade testamenterat namn, vapen och egendom till sin systerson Constantin Blösst. Denne Blösst blev år 1879 adlad av Ludwig II av Bayern med morbroderns vapen och namnet von Heuss-Blösst. Adlandet skedde med anledning av testamentet, som därvid inte hade någon självständig rättslig verkan.⁵⁰⁵

Om testator inte var den siste i sin ätt, krävdes följdriktigt de övriga släktingarnas samtycke för att testamentstagaren skulle kunna använda vapnet. Fideikommissarier, som tillträtt fideikommiss genom släktskap på modernet, har i några fall genom kungligt tillstånd fått rätt att anta det namn och vapen, som sammanhört med fideikommisset.⁵⁰⁶

Överlåtelser

Rätten till ett vapen har setts som egendom, och den berättigade hade full rätt att förfoga däröver och dessutom rätt att utesluta andra från möjligheten att förfoga över eller använda vapnet. Det finns exempel från 1300-talet på att överlåtelser av rätten till ett vapen skett. Å andra sidan fanns begränsningar i rätten att överlåta vapen när en släkt var nära att dö ut, eftersom vapnet då skulle tillfalla länsherren. Det var inte frågan om en länsrättighet, eftersom de ömsesidiga förpliktelserna krigstjänst och skydd, karakteristiska för feodalväsendet, inte hörde samman med vapenrätten. Vissa analogier mellan vapenrätten och länsrätten har dock ansetts motiverade.⁵⁰⁷

Överlåtelser av vapen är således ovanliga, men har förekommit. Det rör sig egentligen om, att man – eventuellt mot ersättning – förklarar sig inte ingripa mot en annans användande av vapnet. Man kan också villkora detta med, att ett bitecken tilläggs i vapnet. Den ursprunglige innehavaren fortsätter föra vapnet, och kan förbjuda alla andra, som han inte har avtal med, att använda vapnet. Om överlåtelser av vapen skall ske, måste alla berättigade samtycka, medan var och en ensam kan ingripa mot ett olovligt användande.⁵⁰⁸ Detta är två sidor av samma mynt – vill man undvika en intrångstalan måste man få tillstånd från envar, som kan föra en sådan talan.

⁵⁰⁴ Hauptmann, a.a., s. 270. Min övers.: en tämligen innehållslös åtgärd.

⁵⁰⁵ Hauptmann, a.a., s. 270 f.

⁵⁰⁶ Hauptmann, a.a., s. 271 o. 315.

⁵⁰⁷ Hauptmann, a.a., s. 217 ff.

⁵⁰⁸ Hauptmann, a.a., s. 227 ff., 263 ff., 291 ff. o. 380 ff., Freier, a.a., s. 18 f., se också *Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen*, 5. Band, Leipzig 1882, dom n:r 45, s. 176.

Mer långtgående avtal har förekommit, i det att den ursprungliga vapeninnehavaren förpliktat sig att själv inte längre föra det vapen, som han givit annan rätt att föra. Hauptmann ger exempel på sådana överlåtelser av vapen endast från 1200- och 1300-talen.⁵⁰⁹

Beck finner det uteslutet att en symbol för den egna personen kan vara överlåtbar. Möjligheten finns dock, att vapenbäraren avsäger sig rätten till sitt vapen eller underlåter inskrida mot annans intrång. På dessa sätt kan i praktiken, om än inte formellt, en överlåtelse av rätten till vapnet ske. Praktiskt sett får förvärvaren, som sagts ovan, ingen rätt såvida inte alla berättigade samtycker.⁵¹⁰ Beck kommer därmed till samma slutsats som Hauptmann.

Bundesgerichtshof har sedermera, år 1993, slagit fast, att rätten till namnrätter och liknande rätter inte med sakrättslig verkan kan överlåtas.⁵¹¹ Också vapen torde falla in härunder.

Utdöda släkters vapen

När en vapenförande släkt dog ut, hade länsherren en så kallad hemfallsrätt, *Wappenheimfallsrecht*. Denna rättsfigur bildades på mitten av 1300-talet och innebar, att vapnet tillföll länsherren. Således kunde ingen anta en utdöd släkts vapen utan vederbörande måste i så fall få det förlänat från länsherren. Hemfallsrätten hade sitt ursprung i feodalväsendet och innebar där, att om en ätt dog ut tillföll förlänningen länsherren, som kunde ge det till den nya vasallen eller till någon annan. Särskilt passande var förfarandet, när vapnet var talande för länets namn. Hemfallsrätten kunde också försvaras med en analogi till herrelösa föremål, vilka tillföll länsherren. Således finns ett antal exempel på fall, då vapen, som tidigare tillhört en sedermera utdöd släkt, förlänats till en annan släkt.⁵¹²

Om ätten stod omedelbart inför sitt utslocknande, ansåg Hauptmann, att vapnhemfallsrätten verkade i förskott, så att den döende sista släktmedlemmen inte kunde förfoga över vapnet.⁵¹³

Under 1500-talet uppkom bruket att förläna hemfallna vapen till personer, som redan förde vapen. De kvadrerade då vapnen i en sköld som ett slags vapenförbättring. Det förekom också, att det gamla vapnet byttes ut mot det nya, särskilt då vapnet för ägaren till gods hemfallit och förlänats till den nya ägaren.⁵¹⁴ Det finns många exempel från 1800-talet på att ett hemfallet vapen förlänas. I flera av de fallen var en kvinna den sista av sin ätt, och hennes son förlänades hennes ätts vapnet att kvadrera med sitt eget. År 1896 ansåg Hauptmann därför, att vapnhemfallsrätten gällde.⁵¹⁵

Freier instämde år 1924 i detta. Han såg hemfallsrätten inte som ett utflöde av feodalrätten, utan som en konsekvens av att egendom tillhörig

⁵⁰⁹ Hauptmann, a.a., s. 250 f., 269 ff., 380 ff. o. 455 ff., Beck, a.a., s. 204 f.

⁵¹⁰ Beck, a.a., s. 64 o. 207 ff.

⁵¹¹ *Entscheidungen des Bundesgerichtshofes in Zivilsachen*, 119. Band, Köln-Berlin 1993, dom n:r 23, s. 240 f.

⁵¹² Hauptmann, a.a., s. 298 ff., Beck, a.a., s. 113 ff. o. 205.

⁵¹³ Hauptmann, a.a., s. 301 ff.

⁵¹⁴ Hauptmann, a.a., s. 308 ff.

⁵¹⁵ Hauptmann, a.a., s. 311 ff. Jfr not 476 ang. von Engeström – von Dahlstierna.

någon som dog utan arvingar tillföll staten.⁵¹⁶ Eftersom staten numera inte förlänar vapen, torde dock hemfallsrätten inte ha någon funktion att fylla.⁵¹⁷

Vem är då den länsherre, som avses ovan? Det skulle avgöras utifrån vems undersåte den siste släktmedlemmen var. Detta medför, att vapen inte hemfaller till den länsherre, som en gång förlänat vapnet, och den feodalarättsliga analogin gäller således inte här. Regeln har emellertid inte alltid tillämpats. Enligt Hauptmann har sålunda kung Maximilian I Joseph av Bayern år 1815 förlänat den utdöda ätten von Gotsmanns vapen till Johann David Koch. Detta vapen hade dock inte hemfallit till Maximilian Joseph, utan till hertigen av Sachsen-Meinigen, som år 1836 förlänade det till Johann Christian Weiss. Vapnet ifråga är en halv bock, och de båda har fått den förlänad i olika tinkturer; Hauptmann vet dock inte, om det är avsiktligt eller ett missförstånd.⁵¹⁸ Det förefaller heller inte känt, om Maximilian Joseph verkligen haft det Gotsmannska vapnet i åtanke.

Münch anser, att det snarare är en ärlighets- eller hedersregel – det vill säga utomrättslig sed – att inte anta en utdöd släkts vapen. Att göra det vore att låtsas att man tillhörde den slakten och därmed tillägna sig dess renommé.⁵¹⁹ Liknande resonemang förs numera inom tysk heraldik. Att använda en utdöd släkts vapen skulle ge ett beträffande härstamningen osant och oriktigt intryck, men detta är i sig inte en rättslig fråga.⁵²⁰

Förhållandet mellan vapenrätt och varumärkesrätt

”Die Ausschließlichkeitswirkung des Rechtes am Zeichen muß es grundsätzlich fordern, daß, wenn jemand ein Zeichen z. B. als Wappen führt, einem anderen dasselbe Zeichen auch in nichtwappenmäßiger Form (etwa als Warenzeichen) verboten bleibt.”

Edward Beck⁵²¹

Den moderna tyska varumärkesrätten har sin grund i en preussisk förordning från 1847, genom vilken skydd infördes för hävdvunna fabrik- och handelsmärken i Rheinland och Westfalen. 1874 års *Markenschutzgesetz* och 1894 års *Gesetz zum Schutze der Warenbezeichnungen* reglerade varumärkesrätten i hela Tyska riket och införde registrering som förutsättning för skydd. Genom praxis tillkom ett skydd för inarbetade varukännetecken, vilket fördes in i lagen genom 1936 års *Warenzeichengesetz*.⁵²²

---

⁵¹⁶ Freier, a.a., s. 16 f.

⁵¹⁷ Hildebrandt o. Biewer, a.a., s. 145 f.

⁵¹⁸ Hauptmann, a.a., s. 317 ff. Vapenfähighet förlänades av kejsaren, men rätten till ett visst hemfallet vapen av vederbörande länsherre.

⁵¹⁹ Münch, a.a., s. 170.

⁵²⁰ Hildebrandt o. Biewer, a.a., s. 145.

⁵²¹ Beck, a.a., s. 34.

⁵²² Baumbach, Adolf o. Hefermehl, Wolfgang, *Wettbewerbs- und Warenzeichenrecht*, Band II, Warenzeichenrecht und Internationales Wettbewerbs- und Zeichenrecht, Beck'sche Kurz-Kommentare, 9. Aufl., München/ Berlin 1967, s. 22 ff.

Reichsgericht fastslog åren 1910 och 1920, att namnskyddet i BGB § 12 också får genomslag i varumärkesrätten.⁵²³ Beck ger ett exempel på hur förhållandet mellan vapen och varumärken skall bedömas. En gyllene stjärna på en blå varuförpackning är inte intrång i rätten till ett vapen med en gyllene stjärna på blå sköld. Däremot är det intrång om den gyllene stjärnan är placerad i ett begränsat blått fält på förpackningen.⁵²⁴

I den tyska varumärkesrätten sedan 1900-talets början, och alltså, skyddas således släktvapen på så sätt att § 12 BGB får genomslag.⁵²⁵ I 1968 års *Warenzeichengesetz* (WZG) i 1986 års lydelse kommer skyddet till uttryck på följande sätt:

Enligt 11 § WZG kan ett registrerat varumärke avregistreras av ett flertal i paragrafen angivna skäl. För avregistrering kan man också åberopa grunder utanför varumärkeslagen, såsom § 12 BGB.⁵²⁶ § 24 WZG stadgar, att förbudstalan kan föras mot den som i näringsverksamhet använder annans namn. Även skadestånd kan utgå. Paragrafen skyddar de ekonomiska intressena i namnet och skall jämföras med § 12 BGB, som skyddar såväl de ekonomiska som de ideella intressena. § 16 i 1909 års *Gesetz gegen den unlauteren Wettbewerb*, senast ändrad år 1987, skyddar också rätten till namn. Analogin till § 12 BGB, genom vilken släktvapen skyddas, tillämpas på samma sätt i varumärkessammanhang.⁵²⁷

Definitionen av förväxlingsbarhet finns i § 31 WZG. Den medför, att det vad gäller vapen är sköldens innehåll avgörande för bedömningen. Vapnets form är så gott som obetydlig, om den inte är i hög grad karakteristisk och då kan förväxlas med annat vapen i samma stil.⁵²⁸

Tyskland har sedan år 1994 en ny varumärkeslag.⁵²⁹ Enligt § 8 st. 2 punkt 6 får inte registreras dels statsvapen, dels kommunala vapen. Direktivets artikel 3 stycke 1 h) och stycke 2 c) torde här ha tillämpats, det vill säga vad gäller de kommunala vapnen direktivets skydd för vapen av allmänt intresse. Enligt § 13 skall ett märke avregistreras om någon har en rätt till ett namn, vilken rätt är äldre än varumärkesregistreringen. Den paragrafen måste ha sin grund i direktivets artikel 3 stycke 2 a), vilket innebär att det krävs att varumärket kan förbjudas med stöd av lagbestämmelser utanför varumärkeslagstiftningen. Vad gäller namn är det § 12 BGB som kommer ifråga, och det finns ingen anledning anta annat, än att vapen därmed också skyddas.

Konstateras kan, att skyddet för släktvapen genom analogin till § 12 BGB också upprätthålls i varumärkesrätten.

---

⁵²³ *Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen*, Neue Folge, 24. Band (74:e bandet i hela serien) Leipzig 1911, dom n:r 86, s. 310, *Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen*, Neue Folge, 50. Band, (100:e bandet i hela serien), dom n:r 54, Berlin/ Leipzig 1921, s. 186.

⁵²⁴ Beck, a.a., s. 133.

⁵²⁵ Baumbach o. Hefermehl, a.a., s. 161 f., Busse, Rudolf o. Starck, Joachim, *Warenzeichengesetz nebst Pariser Verbandsübereinkunft und Madrider Abkommen – Kommentar*, Berlin 1990, s. 7 ff.

⁵²⁶ Busse o. Starck, a.a., s. 7 f. o. 404 f.

⁵²⁷ Busse o. Starck, a.a., s. 12 o. 549 f., 571.

⁵²⁸ Busse o. Starck, a.a., s. 14 o. 683 ff.

⁵²⁹ Lag av 25 oktober 1994, senast ändrad 16 juli 1998. *WIPO:s immaterialrättsliga databas*, <<http://www.OMPI.int>> 30.3.2001.

Svensk vapenrätt

Inledning

En bakgrund till svensk vapenrätt

”De vapenrättsliga bestämmelserna i Nord[en] äro fåtaliga”

Statsheraldiker C. G. U. Scheffer⁵³⁰

Under 1200-talets andra hälft och 1300-talets första hälft nedtecknades landskapslagarna. Runt år 1350 infördes under kung Magnus Erikssons regeringstid en landslag och en stadslag. Landslagen reviderades och stadfästes år 1442 av kung Kristoffer, och denna landslag kom att gälla fram till införandet av 1734 års lag.⁵³¹ Under detta skede reglerades vapenrätten inte i skriven lag. Utöver de större lagsamlingarna förekom lagstiftning i enskilda frågor, såsom kung Magnus Ladulås stadgor under 1280-talet. Genom Alsnö stadga av cirka år 1280 uppstod ett skattefrälse, eftersom krigsmän till häst slapp skattskyldighet. Därmed uppkom den svenska adeln.⁵³² Jurisdiktionen var indelad dels i geografiska områden, dels efter persongrupp såsom de kyrkliga domstolarna och stads- och landsdomstolarna. De medeltida svenska rättskällorna består vidare både av den inhemska rätten och den lärda romerska och kanoniska rätten, *ius commune*.⁵³³

Gustav Vasa omorganiserade statsförvaltningen och gjorde om rådet till såväl högsta domstol som högsta förvaltningsmyndighet. De medeltida lagarna förändrades successivt genom kungörelser. Gustav I:s högsta domstol blev inte bestående; så icke heller Erik XIV:s liknande försök, Höga nämnden, som under sin korta tid utvecklades till en politisk domstol.⁵³⁴ Under 1500-talet började frågor kring släktvapen behandlas med rättsliga termer.

Under 1600-talet klargjordes Sveriges konstitutionella förhållanden, och den svenska rätten påverkades av kontinental rätt, särskilt från de nordtyska och baltiska regionerna, där den romerska rätten användes både i rättspraxis och vid universiteten. Den romerska rätten fick dock mest inflytande på de områden där den äldre svenska rätten inte räckte till. Domstolsorganisationen förbättrades genom inrättandet av hovrätter. Som underrätter kvarstod häradsrätter och lagmansrätter på landet och

---

⁵³⁰ Scheffer, C.G.U., uppslagsordet ”heraldik” i *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid*, Malmö 1956-76, bd VI, sp. 463. Se också Lindgren, Uno, *Heraldik i svenska författningar. En vapenrättslig översikt från medeltiden till våra dagar*, Skrifter utgivna av Fahlbeckska stiftelsen, XXXVII, Lund 1951, s. 17.

⁵³¹ Modéer, Kjell Å., *Historiska rättskällor. En introduktion i rätts historia*, 2 uppl., Stockholm 1997, s. 41 ff.

⁵³² Bjarne Larsson, Gabriela, *Stadgelagstiftning i samedeltidens Sverige*, Lund 1994, s. 22 ff., Modéer, a.a., s. 49 ff., Lindgren, a.a., s. 19.

⁵³³ Modéer, a.a., s. 59 ff.

⁵³⁴ Modéer, a.a., s. 66 ff.

rådhusrätter i städerna. Sedvanerätt ansågs bindande, och två överensstämmande domar var bevis för sedvanerätt och därmed blev också prejudikaten bindande. Runt år 1680 införde Karl XI viktiga förändringar. Rättskälleläran begränsades, och utländsk rätt uteslöts.⁵³⁵ Med det mer välorganiserade ståndssamhället utvecklades också regleringen av vapenrätten.

Karl XI tog år 1686 initiativ till en lagreform och tillsatte en lagkommission. Erik Lindschöld var kommissionens förste ordförande, och han formulerade lagens grunddrag: den skulle vara tydlig, innehålla de rättsområden som oftast tillämpas, innehålla goda lösningar på problemen, vara allmänt gällande och ordentligt skriven. Den skulle omfatta civilrätt, straffrätt och processrätt och gälla både land och stad. Resultatet blev 1734 års Sveriges rikes lag, indelad i nio balkar.⁵³⁶

Huruvida Bartolus' *Tractatus de Insigniis et Armis* studerades av 1600-talets svenska jurister förefaller inte ha undersökts. Den nämns inte i Stig Jägerskiölds sammanställning av utländsk litteratur i svenska juristbibliotek.⁵³⁷ SEBASTIAN FESCHs verk *Dissertatio de Insignibus Eorumque Iure* från år 1672, som i mycket byggde på verk som i sin tur byggde på Bartolus,⁵³⁸ finns dock i Sverige i en upplaga från år 1727.⁵³⁹

Från år 1745 är handskriften *Collegium in Artem Heraldicam* av historikern och juristen SVEN (LAGER)BRING. Den är en lärobok i heraldik och berör enstaka vapenrättsliga frågor. I slutet framgår vilken litteratur Lagerbring har använt. Inledningsvis nämner han de engelska verken *De Studio Militari* av NICHOLAS UPTON samt *De Armis* av JOHN DE BADO AUREO.⁵⁴⁰ De skiljer sig åt såtillvida, att Upton vidareför Bartolus' syn på vapenrätten, medan Bado Aureo anser, att man inte kan få rätt till ett vapen genom antagande, utan endast genom förläning.⁵⁴¹ Lagerbring förefaller inte ta ställning i frågan, men konstaterar, att skrifterna ”gifwer mycket ljus i denna kunskapen”.⁵⁴² Efter de engelska verken följer de franska och sedan de tyska. Bland de tyska författarna kan nämnas THEODOR HÖPING,⁵⁴³ som ävenledes var påverkad av Bartolus.⁵⁴⁴

Såvitt jag har kunnat finna, nämner varken DAVID NEHRMAN (EHRENSTRÅLE)⁵⁴⁵ eller LARS TENGWALL,⁵⁴⁶ 1700-talets främsta rättsvetenskapsmän, vapenrätten i sina civilrättsliga verk. Detta torde främst

---

⁵³⁵ Modéer, a.a., s. 79 ff.

⁵³⁶ Modéer, a.a., s. 102 ff.

⁵³⁷ Jägerskiöld, Stig, *Utländsk juridisk litteratur i svenska juristbibliotek från tiden före år 1734*, Lund 1965, s. 32.

⁵³⁸ Hauptmann, a.a., s. 25. Se s. 71 ovan.

⁵³⁹ Fesch, Sebastian, *Dissertatio de Insignibus Eorumque Iure*, Altorfi 1727. Om den redan då förvärvats till Lunds universitetsbibliotek, är för mig inte känt.

⁵⁴⁰ Lagerbring, Sven, *Collegium in Artem Heraldicam*, handskrift, 1745, Lunds universitetsbibliotek, handskriftsavdelningen, s. 133 f.

⁵⁴¹ Squibb, G. D., *The High Court of Chivalry*, s. 178 ff.

⁵⁴² Lagerbring, a.a., s. 133.

⁵⁴³ Lagerbring, a.a., s. 133.

⁵⁴⁴ Hauptmann, a.a., s. 22 ff.

⁵⁴⁵ Nehrman (Ehrenstråle), David, *Inledning til then Swenska Iuris-prudentiam Civilem, 1729, Then Swenska Jurisprudentia Civilis, 1746, med en inledning, und mit einer Einleitung in deutscher Sprache* av Kjell Å. Modéer, Skrifter utgivna av Juridiska Föreningen i Lund, Nr 35, Acta Societatis Juridicae Lundensis, Lund 1979.

⁵⁴⁶ Tengwall, Lars, *Twistemåls Lagfarenheten utur Sweriges Rikes Lag och Stadgar utdragen och författad*, Lund 1794.

bero på, att vapenrätten hänfördes till privilegielagstiftningen och adelsrätten. Av samma anledning intogs den inte i 1734 års lag.

Även om tidigare försök hade gjorts, inrättades inte en egentlig högsta domstol förrän år 1809. Prejudikatens ställning som rättskälla stärktes under det sena 1800-talet. Eftersom prejudikaträtten inte utvecklades tidigare, finns ingen sammanhängande vapenrättslig praxis. Under 1800-talet ändrades också synen på sedvanan som rättskälla. Tidigare hade likformigt handlande över tiden ansetts bindande, eftersom sedvanan hade tolererats av lagstiftaren. Den nya teorin, som kom till Sverige från Tyskland, var, att sedvanan var rättsligt relevant, om ett långvarigt bruk hade resulterat i övertygelse om rättslig nödvändighet. År 1866 ersattes riksdagens fyra ständer med en tvåkammarriksdag.⁵⁴⁷ Riddarhuset fortsatte och fortsätter existera som en offentligrättslig korporation för adeln.⁵⁴⁸

Från år 1872 samarbetade nordiska jurister för att försöka förena ländernas lagar. Genom detta samarbete lagstiftade länderna under sent 1800-tal om bland annat likalydande varumärkeslagar. 1900-talets rättsvetenskap har präglats av rättsrealismen och rättspositivismen, som tog avstånd från 1800-talets idealism och historiska skola. Brytpunkten mellan idealismen och realismen inföll med första världskriget. Realismen och positivismen har med 1980-talet förlorat sin tidigare starka ställning. Högsta domstolen blev år 1971 prejudikatinstans och dömer till ledning för rättstillämpningen.⁵⁴⁹

I Sverige kan släktvapenrätten lätt skiljas från övrig vapenrätt, eftersom territoriella vapen regleras offentligrättsligt. De svenska riks-, landskaps-, läns-, kommun- och kommundelsvapnen regleras i lag med ett offentligrättsligt registreringsförfarande.⁵⁵⁰ Kommunvapen skyddas endast mot användning som kännetecken i näringsverksamhet, medan statsvapen skyddas mot all användning i näringsverksamhet. Skydden kan dock åsidosättas genom tillstånd från vapnets innehavare.

Ämbeten för vapenväsendet

Härolder

Första gången härolder med svensk anknytning förekom var år 1386, då den svenske kungen åren 1364-89 Albrekt av Mecklenburg höll en tornering i Wismar. Torneringen leddes av en härold klädd i en häroldskåpa med vapnet *d'azure à trois couronnes d'or*, det vill säga i blått fält tre kronor av guld, det svenska vapnet.⁵⁵¹ Under unionstiden, åren 1397-1523, utvecklades häroldsväsendet. Erik av Pommern hade en härold, Symon Hendel, som år

---

⁵⁴⁷ Modéer, a.a., s. 138 ff.

⁵⁴⁸ Riddarhusordning, SFS 1866:37.

⁵⁴⁹ Modéer, a.a., s. 195 ff.

⁵⁵⁰ Lag (SFS 1970:498) om skydd för vapen och vissa andra officiella beteckningar, Kungörelse (SFS 1973:686) om registrering av svenska kommunala vapen, Förordning (SFS 1976:100) om vissa officiella beteckningar. Se Bylander, a.a.

⁵⁵¹ Det skall noteras, att Sveriges riksvapen 'tre kronor' är känt från cirka år 1336, således inte som förut antagits endast från Albrekts av Mecklenburg tid. Se härtill de Loye, Georges, "Om ursprunget till det svenska riksvapnet Tre Kronor" i *Heraldisk Tidsskrift*, band 6, Köpenhamn 1985-89, s. 155 ff. – Se generellt ang. svensk medeltidsheraldik Hildebrand, Hans, *Sveriges Medeltid. Kulturhistorisk skildring*, andra delen, Stockholm 1884-98, s. 521 ff. Jfr dock Raneke, Jan, *Svenska medeltidsvapen*, del 1, Lund 1982, s. 10.

1423 kallades *heroult van dren koninghriken*.⁵⁵² Från Eriks tid, i Sverige tidigast år 1420, finns sköldebrev, varigenom ärftlig rätt att föra heraldiskt vapen med sköld och hjälm förlänas. Det torde vara rimligt att anta, att nämnde härold varit anlitad.⁵⁵³

Från mitten av 1400-talet fanns efter utländskt mönster danska ämbeten för vapenkungar, härolder och persevanter. Innehavarna av dessa ämbeten var företrädesvis av tysk och skotsk härkomst.⁵⁵⁴ Efter det att Erik av Pommern avsatts som svensk kung år 1439 var det politiska läget i Sverige oroligt. Under återstoden av 1400-talet och fram till år 1523 förekommer Karl Knutsson Bonde, ätterna Sture och de danska unionskungarna i perioder som makthavare.⁵⁵⁵ Under perioden är inga uppgifter om svenska härolder kända.⁵⁵⁶ För svensk del kan således sägas, att såvitt känt har härolder funnits åren 1386 och 1423, men troligen inte under de följande hundra oroliga åren. Under 1500-talets första år hade unionskungen en härold, som var uppkallad efter Sverige.⁵⁵⁷

Vasakungarnas härolder förefaller endast ha haft ceremoniella funktioner. En häroldskåpa, som troligen bars vid Gustav Vasas begravning, finns bevarad.⁵⁵⁸ Under Vasatiden stadgades bruket att konungen, inte härolderna, förlänade vapen. I samband med en förlänning av ett landskapsvapen klargjorde Gustav Vasa grunden för konungens rätt att förläna vapen:

”then konungslige fulkomplighet, macht och autoritet, som vi opå Gudz och menige Sverigis Crones och inbyggeres vägne hafve utöfver thette vårt loflige konunge rike Sverige.”⁵⁵⁹

Gustav Vasa sände år 1555 Jakob Teitt till Finland. Teitt skulle hålla råfst med adelsmännen, bland annat vad gällde deras jordegendomar. Därvid granskade han också vem som hade rätt till vilket vapen.⁵⁶⁰ Gustav Vasa tilldelade sina yngre söner hertigdömen, men Erik XIV fick hertigarna att godta inskränkningar i sina befogenheter, vilket bekräftades av riksdagen år

---

⁵⁵² Verwohlt, Ernst, ”Valdemar Atterdags och Erik af Pommerns Herolder” i *Heraldisk Tidsskrift*, band 1, Köpenhamn 1960-61, s. 27 ff., Verwohlt, Ernst, uppslagsordet ”herold”, del 1, i *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid*, bd VI, Malmö 1956-76, sp. 483 ff. Jfr dock Verwohlt, Ernst, ”Turneringer og ridderspil i Norden” i *Heraldisk Tidsskrift*, band 4, Köpenhamn 1975-79, s. 437. – *Heroult van dren koninghriken* uttyds som ’herold for tre kongeriger’ i Verwohlt, *Heraldisk Tidsskrift*, band 1, s. 30.

⁵⁵³ Liedgren, Jan, uppslagsorden ”adelsbrev” och ”frälsebrev” i *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid*, Malmö 1956-76, bd I, sp. 18 f., resp. bd V, sp. 1 f. Træteteberg, Hallvard, uppslagsordet ”släktvapen”, del 2, i *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid*, Malmö 1956-76, bd XVI, sp. 251.

⁵⁵⁴ Verwohlt, Ernst, uppslagsordet ”herold”, del 1, i *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid*, bd VI, Malmö 1956-76, sp. 483 ff.

⁵⁵⁵ Larsson, Hans Albin (red.), *Boken om Sveriges historia*, Stockholm 1999, s. 88 ff.

⁵⁵⁶ Scheffer, C. G. U., uppslagsordet ”herold”, del 2, i *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid*, bd VI, Malmö 1956-76, sp. 487 ff. Scheffer skriver ”Uppgifter om inhemska sv[enska] h[ärolder] saknas för medeltiden.” Tydligt anser han Albrekt av Mecklenburgs och Erik av Pommerns härolder inte vara ’inhemska’.

⁵⁵⁷ Verwohlt, Ernst, ”Kongelige danske herolder” i *Heraldisk Tidsskrift*, bd 3, Köpenhamn 1970-74, s. 213.

⁵⁵⁸ Scheffer, C. G. U., uppslagsordet ”herold”, del 2, i *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid*, bd VI, Malmö 1956-76, sp. 487 f., Larsson, a.a., s. 128.

⁵⁵⁹ Lindgren, a.a., s. 29 f.

⁵⁶⁰ Winberg, Christer, *Grenverket. Studier rörande jord, släktskapssystem och ståndsprivilegier*, Rättshistoriskt bibliotek, band 38, Stockholm 1985, s. 31 f. Teitt, Jakob, *Jakob Teitts klagomålsregister emot adeln i Finland år 1555-1556*, Helsingfors 1894.

1561. En av inskränkningarna var, att hertigarna inte fick ”gifve någon frelse, skiöld och hielm”,⁵⁶¹ ty det skulle vara konungen själv förbehållet. Bestämmelsen bekräftades även av riksdagen år 1587.⁵⁶²

En av Gustav Vasas, Erik XIV:s och Johan III:s sekreterare var Rasmus Ludvigsson, som bland annat var kunnig i heraldik. Rasmus Ludvigsson skrev delar av det Teittska klagomålsregistret år 1555. En av förklaringarna till de vid denna tid ökade släkthistoriska intresset är, att efter Gustav Vasas reformation skulle gods återgå från kyrkan till donatorsätterna, varför ättlingarna behövde kunna bevisa sin härstamning. År 1604 fick Anders Bure, det svenska lantmäteriets grundare, uppdraget att hålla frälserannsakingar i Östergötland. Han skulle därvid fastställa huruvida de som gjorde anspråk på adelskap och vapen hade rätt därtill. År 1630 uppdrogs åt riksantikvarien att förteckna de vapen, som han påträffade under sina resor. Syftet var ökad kännedom om ätterna och deras vapen.⁵⁶³

Anders Bures kusin, riksarkivarien Johannes Bureus, var härold vid krigsförklaringen mot Danmark år 1611. Han utarbetade också flera adelsbrev. Genom 1620 års kansliordning fick han i uppdrag att ha hand om alla svenska städers och enskilda personers privilegier, sköldar och vapenbrev. Enligt 1651 års kansliordning skulle sekreteraren Nils Tungel ha hand om dessa frågor vad gällde svenskar och finnar, medan andra sekreterare hade ansvar för övriga delar av det svenska riket. År 1661 uppdrogs de åt förste statssekreteraren. Antikvitetskollegiets och antikvitetsarkivets ritare utarbetade oftast vapnen i vapenbrev.⁵⁶⁴

Riksheraldikerämbetet

År 1734 inrättades det ämbete, vars innehavare något senare kom att bära titeln riksheraldiker. Riksheraldikern skulle utarbeta adelsvapen, se till att de följde heraldikens regler samt att olika adelsvapnen inte var förväxlingsbara. Riksheraldikerns godkännande krävdes för att ett vapen skulle kunna intas i ett sköldebrev.⁵⁶⁵

Under Gustaf III:s tid utarbetades år 1773-74 ett förslag till instruktion för riksheraldikern. Förslaget blev inte verklighet, men det är ändå intressant till den del det avsågs kodifiera gällande rätt. En annan intressant del av förberedelserna för förslaget är, att kanslikollegiet anmodade sändebudet i

---

⁵⁶¹ Förening mellan konung Erik och hans bröder i afseende på de furstliga rättigheterna, af ständerna stadfäst i Arboga 1561 den 14 april, 22 §, i *Svenska Riksdagsakter*, andra delen, 1561-92, Stockholm 1899, s. 15.

⁵⁶² Lindgren, a.a., s. 31 ff., Konstitutionen om de kungliga och furstliga rättigheterna, sådan den bestämts genom förhandling mellan konungen och hertig Karl, Vadstena 1587 den 13 februari, 12 §, i *Svenska Riksdagsakter*, andra delen, 1561-92, Stockholm 1899, s. 764 f.

⁵⁶³ Lindgren, Uno, ”Riksheraldikerämbetet” i *Vapenbilden*, nr 16, Grästorp 1984, s. 163 ff, Lindgren, *Heraldik i sv. författningar*, s. 33 o. 43, Winberg, a.a., s. 31 f., Gillingstam, Hans, ”Rasmus Ludvigsson” i *Svenskt Biografiskt Lexikon*, bd 29, Stockholm 1995-97, s. 700 ff.

⁵⁶⁴ Styffe, C. G. (utg.), *Samling af instruktioner rörande den civila förvaltningen i Sverige och Finnland*, Stockholm 1856, s. 303, 321 ff. o. 340. Lindgren, *Heraldik i svenska författningar*, s. 47, Lindgren, ”Riksheraldikerämbetet” i *Vapenbilden*, s. 163 ff., Kleberg, H. J. S., ”Riksheraldikerämbetets uppkomst och utveckling” i *Meddelanden från Riksheraldikerämbetet*, 1933, Malmö 1933, s. 8 ff.

⁵⁶⁵ Kungl. resolution 29.4.1734 för hovjunkaren Conrad Ludvig Transkiöld [---], i *Meddelanden från Svenska Heraldiska Föreningen* 1912, Stockholm 1912, Lindgren, *Heraldik i svenska författningar*, s. 47 o. 54, Lindgren, ”Riksheraldiker-ämbetet” i *Vapenbilden*, s. 163 ff.

London att få tag på texten till stadgan för *College of Arms*. Sändebudet fick inte tag på den, utan avvaktade en bok i ämnet som förväntades utkomma. Kanslikollegiet ville inte avvakta, utan framlade sitt förslag.⁵⁶⁶

Enligt förslaget skulle riksheraldikern kallas Kungl. Maj:ts Vapenintendent. Intendenten skulle ha överinseende över all heraldik i riket och tillse, att de utfärdade författningarna om heraldik blev åttlydda. Hans verksamhet skulle främst omfatta de nyadlades vapen och namn, vapen för serafimerriddare samt att ha överinseende över de ointroducerade ätterna. I övrigt innehåller instruktionen en del regler om hur vapen skall utformas. År 1775 föredrogs ärendet åter, och Konungen skulle genomläsa förslaget. Ingen instruktion utfärdades emellertid då.⁵⁶⁷

År 1813 utfärdades en instruktion för riksheraldikern. Ämbetets uppgifter begränsades till framtagande av vapen för nya adelsmän, friherrnar och grevar. Ett nytt vapen fick inte vara förväxlingsbart med ett för en introducerad ätt tidigare förekommande. Vapnen för ointroducerade ätter skyddades på så sätt, att deras vapen inte fick antas av en nyadlad, om han inte hade ett särskilt kungligt tillstånd. Riksheraldikern hade granskande och rådgivande uppgifter, men fastställde eller förlänade inte vapen.⁵⁶⁸

Efter år 1840 hörde Riksheraldikern under Ecklesiastikdepartementet. År 1885 utfärdades ett tillägg till 1813 års instruktion, varigenom riksheraldikern måste höras innan vapen anbringades ”å offentliga byggnader, minnesvårdar, fanor, standar eller mynt”.⁵⁶⁹ Besvär mot riksheraldikerns beslut kunde anföras hos Vitterhetsakademien. Också taxa för ämbetets ärenden fastställdes genom tillägget. Tillsynen över vapen på byggnader och minnesvårdar innefattade också släktvapen.⁵⁷⁰ Ett nytt tillägg till instruktionen utfärdades år 1936. Riksheraldikerns uppgifter rörande statliga vapen utökades. Ämbetet skulle även fortsättningsvis vara självförsörjande.⁵⁷¹ Det registrerade åren 1934-36 ofrälse släktvapen, men registreringen upphörde, eftersom sysslan inte ansågs höra till dess uppgifter.⁵⁷²

Under 1940- och -50-talen kritiserades Riksheraldikerämbetets organisation i riksdagen. En stor del av kritiken rörde det faktum, att ämbetet finansierades genom avgifter.⁵⁷³ År 1949 uppdrog chefen för

---

⁵⁶⁶ Scheffer, C. G. U., *Heraldisk Spegel*, Stockholm 1964, s. 131 ff., Lindgren, *Heraldik i svenska författningar*, s. 47 f.

⁵⁶⁷ Scheffer, a.a., s. 133 ff.

⁵⁶⁸ Kongl. Maj:ts nådiga Instruction 11 mars 1813, hvarefter den tillförordnade Riks Heraldicus hafver sig att rätta; i Lindgren, a.a., s. 104 ff.; Lindgren, a.a., s. 56 f.

⁵⁶⁹ Kongl. Maj:ts nådiga skrivelse (SFS 1885:52 s. 3) till Vitterhets-, Historie- och Antiquitetsakademien, angående tillägg till nådiga instruktionen för riksheraldikern den 11 mars 1813; se även Lindgren, a.a., s. 108.

⁵⁷⁰ Lindgren, a.a., s. 56 f., Hildebrand, Hans, ”Riksheraldikern och Uppsala domkyrka” i *Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademiens Månadsblad*, okt.-dec. 1891, Stockholm 1892, s. 145 ff.

⁵⁷¹ Kungl. Maj:ts brev (SFS 1936:57) till riksheraldikern angående tillägg till instruktionen för riksheraldikern den 11 mars 1813; Lindgren, a.a., s. 69 ff. o. 109 ff.

⁵⁷² Berghman, Arvid, *Borgerlig vapenrulla*, Stockholm 1950, s. 22.

⁵⁷³ Se motion i första kammaren 1946:243 av Rickard Lindström och Bengt Elmgren om en översyn av riksheraldikerämbetets former för organisation och finansiering. Se även första tillfälliga utskottet, första kammaren 1946:4 och andra kammaren 1946:5, Riksdagens skrivelse 1946:179 samt motion i andra kammaren av Manne Ståhl 1952:315 ang. avskaffande av riksheraldikerämbetet.

Ecklesiastikdepartementet åt kanslirådet greve AUGUSTIN EHRENSVÄRD att utreda frågan.⁵⁷⁴ Ehrensvärd konstaterade bland annat:

”Medeltalet per år under dessa år [1947-51] avgjorda ärenden är 360, vilket är en i förhållande till ämbetets relativt otidsenliga arbetsuppgifter och säregna konstruktion tämligen hög siffra. [---] antalet ärenden visar sålunda, att ett jämförelsevis stort intresse finnes för heraldiska spörsmål.”⁵⁷⁵

Ämbetets ekonomi bestod helt av de avgifter som inflöt, de så kallade sportlerna. Ämbetet borde anpassas till myndighetsstrukturen i övrigt, genom att staten finansierade ämbetet och avgifterna inflöt till statskassan.⁵⁷⁶ Frapperande är, att Ehrensvärd i utredningen, åtminstone sådan den sammanfattas i propositionen, inte refererar till och jämför med organisationen av heraldiska frågor i andra länder än de nordiska. Den 1 juli 1953 upphörde Riksheraldikerämbetet som självständig myndighet och inorganiserades i Riksarkivet.⁵⁷⁷

Vid sidan av nu nämnda heraldiska administration har vid Kungl. Maj:ts Orden sedan år 1780 fram till år 1974 funnits rikshärolder, samt från år 1748 till år 1974 härolder, som förutom ceremoniella uppgifter varit ansvariga för framtagande av vapen åt serafimerriddare.⁵⁷⁸

Statsheraldikern i Riksarkivet

År 1953 inrättades Riksarkivets heraldiska sektion och Statens heraldiska nämnd. Chefen för den heraldiska sektionen gavs titeln statsheraldiker. Nämnden skulle under riksarkivariens ordförandeskap ha hand om komplicerade och principiellt viktiga ärenden. Sådana ärenden hänsköts dit av statsheraldikern, som också var nämndens föredragande. Nämndens och sektionens åligganden berörde främst stats- och kommunvapen, serafimervapen, samt vapen för de ätter som kunde komma att adlas enligt 37 § i 1809 års regeringsform.⁵⁷⁹ Statsheraldikern fick också i övrigt tillhandaga enskilda sammanslutningar och personer.⁵⁸⁰

En ny instruktion utfärdades år 1967,⁵⁸¹ vilken kom att gälla till år 1983, då statsheraldikerns instruktion inarbetades i riksarkivets.⁵⁸² I

⁵⁷⁴ Kungl. Maj:ts proposition 1953:75 till riksdagen angående vissa anslag för budgetåret 1953/54 till riksarkivet. Jfr därav föranledda motionerna: i andra kammaren 1953:454 av Manne Ståhl och 1953:455 av Elis Håstad och Harald Hallén.

⁵⁷⁵ A.prop., s. 4. Ehrensvärd passade även på att kritisera heraldikern som sådan.

⁵⁷⁶ A.prop., s. 5 ff.

⁵⁷⁷ Kungl. Maj:ts instruktion (SFS 1953:529) för riksarkivets heraldiska sektion och statens heraldiska nämnd; varigenom 1813 års instruktion med tillägg upphävdes.

⁵⁷⁸ Nordenvall, Per (red.), *Kungliga Serafimerorden 1748-1998*, Stockholm 1998, s. 600 f., 606 ff. Se också *Nordisk Familjebok*, andra upplagan, Stockholm 1904-22, bd 23, uppslagsordet ”rikshärold”, sp. 374 f.

⁵⁷⁹ Inget sådant adlande skedde efter år 1902, då Sven Hedin adlades.

⁵⁸⁰ Kungl. Maj:ts instruktion (SFS 1953:529) för riksarkivets heraldiska sektion och statens heraldiska nämnd; jfr a. prop. samt statsutskottets därav föranledda utlåtande 1953:96 och riksdagens skrivelse 1953:221. Titeln statsheraldiker föreslogs av Elis Håstad och Harald Hallén i motion i andra kammaren 1953:455.

⁵⁸¹ Kungl. Maj:ts instruktion (SFS 1967:106) för riksarkivets heraldiska sektion och statens heraldiska nämnd.

⁵⁸² Förordning (SFS 1983:414) om upphävande av instruktionen (1967:106) för riksarkivets heraldiska sektion och statens heraldiska nämnd. Förordning (SFS 1983:415) om ändring i förordning (1977:553) med instruktion för riksarkivet och landsarkiven, 2, 8a, 11, 29a, 30 §§. Sedermera ersatt av Förordningar (SFS 1988:1187 och SFS 1991:731) med instruktion för riksarkivet och landsarkiven.

nuvarande instruktion, som gäller sedan 1995, stadgas, att Riksarkivet har hand om statens heraldiska verksamhet och särskilt har överinseende över statens och statsmyndigheternas vapen och Sveriges flagga. Riksarkivet får på uppdrag av kommuner utreda och upprätta förslag till kommunala vapen, samt:

”göra andra utredningar och vidta andra åtgärder på det heraldiska området.”⁵⁸³

Dessa Riksarkivets åligganden omhänderhas av statsheraldikern. Vidare finns Riksarkivets heraldiska nämnd, där riksarkivarien samt antikvariskt, juridiskt och konstnärligt sakkunniga är ledamöter.⁵⁸⁴

Halvofficiell och privat vapenregistrering

Riddarhuset har, såsom adelns offentligrättsliga korporation, ett visst överinseende över de adliga ätternas vapen. Detta kommer främst till uttryck i, att då en ätt skall introduceras, får den inte uppta annan ätts vapen.⁵⁸⁵ Privat vapenregistrering bedrivs främst av SKANDINAVISK VAPENRULLA, som utkommer med ett häfte per år sedan år 1963.⁵⁸⁶

Rätten att anta och föra vapen

Förutsättning för förande av vapen

”Det är en allmänt utbredd, men fullkomligt felaktig åsikt, att det endast är adliga ätter som hava vapen.”

Riksheraldikern greve Adam Lewenhaupt⁵⁸⁷

Adliga vapen förekom i Norden tidigast under 1200-talets första årtionden, och de var redan då ärftliga släktvapen. Det första kända svenska adelsvapnet är Sigtrygg Bengtssons år 1219. Hans ätt kallades senare Boberg.⁵⁸⁸

Borgarna använde ursprungligen bomärken och yrkessymboler i sina sigill. Borgerliga vapen började i Norden föras under 1300-talet som ett resultat av påverkan från tyska köpmän i de nordiska handelsstäderna. I Stockholm är ett sådant vapen känt från 1320 för borgaren Hinze Sunnudag; en delad sköld med ett hjorthorn i övre fältet. Under medeltiden förelåg

⁵⁸³ Förordning (SFS 1995:679) med instruktion för Riksarkivet och landsarkiven, 8 §. Liknande formuleringar har förekommit även i tidigare instruktioner.

⁵⁸⁴ Förordning (SFS 1995:679) med instruktion för Riksarkivet och landsarkiven, 14-15 §§. För aspekter på nuvarande organisations lämplighet, se Bylander, a.a., s. 16.

⁵⁸⁵ Riddarhusordning, SFS 1866:37, 2 § i lydelse enligt SFS 1917:131 och enligt övergångsbestämmelse i SFS 1977:1142. Bestämmelsen tillämpas då tidigare adlad ätt, efter återställande av försutten tid, skall introduceras.

⁵⁸⁶ *Skandinavisk Vapenrulla*, Kristianstad, 1963-. Se *de lege ferenda* Stolt Lars C., ”Angående vapenrätten och dess plats i känneteckensrätten” i *Nordiskt Immateriellt Rättsskydd, N.I.R.*, 1995, Stockholm 1995, s. 88.

⁵⁸⁷ Citerad i Berghman, Arvid, ”Borgerliga släktvapen” i *Meddelanden från Riksheraldikerämbetet* 1934, Malmö 1934, s. 23.

⁵⁸⁸ Lindgren, a.a., s. 15 ff., Scheffer, C.G.U., uppslagsorden ”adelsvapen” och ”heraldik” i *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid*, Malmö 1956-76, bd I, sp. 19 f., bd VI, sp. 461 ff. Berghman, a.a., s. 23, Raneke, Jan, *Svenska medeltidsvapen*, del II, Lund 1982, s. 650.

inget rättsligt hinder för borgare att föra vapen. Under 1550-talet utgick emellertid Jakob Teitt i sitt klagomålsregister från, att vapen endast fick föras av frälsemän.⁵⁸⁹ Det skall noteras, att Teitt var universitetsutbildad i Tyskland. Han blev senare ledamot av Erik XIV:s Höga nämnd.⁵⁹⁰

Under 1500-talet började riksdagsmännen underteckna och med sigill bekräfta riksmötenas beslut. Adelsmännens och vissa prästers sigill visade deras vapen. Borgarna använde stadens sigill. Bönderna, bergsmännen och det lägre prästerskapet använde häradets, bergslagens eller landskapets sigill. Ofrälse fortsatte sedan medeltiden att föra släktvapen och personliga vapen, och det bruket ökade under 1600-talet i omfattning, särskilt i samband med trettioåriga kriget. Ofrälse officerare, präster, ämbetsmän, borgare och förmögna bönder förde vapen. Särskilt bland officerare och ämbetsmän var det mycket vanligt att föra vapen. Utmärkande för adliga vapen var emellertid rangkrona och öppen hjälm.⁵⁹¹

Gustav II Adolf inledde inrättandet av en särskild bergsadel för Bergslagen. Ett enda sådant adelsbrev utfärdades, vilket skedde år 1621. Denne bergsadelsman skulle föra ”een lyckt Tornere hielm”,⁵⁹² vilket har ansetts vara ett försök att gradera adeln med olika hjälmtyper.⁵⁹³ Eftersom inga fler bergsadelsmän utsågs, är det svårt att dra slutsatser härom.

Åbo hovrätt dömde år 1629 i ett mål om ofrälse vapenbruk. Ståthållaren Erik Hare hade begravts med adliga ceremonier och fått sitt vapen uppsatt vid graven. Eftersom Erik Hare inte var adelsman, förordnade hovrätten, att vapnet skulle i tysthet nedtagas och förstöras.⁵⁹⁴ Det framgår inte vad grunden för domen var, och flera alternativ är tänkbara: hovrätten kan ha funnit att endast adelspersoner var vapenfähiga; vapnet kan ha tillhört en viss adlig ätt; eller vapnet kan ha varit försett med rangkrona eller öppen hjälm. Utan vetskap om på vilken grund hovrätten dömde, är det svårt att dra slutsatser om rättsläget.⁵⁹⁵

År 1634 ansökte Nils Michilsson Fogelnäff om introduktion på Riddarhuset. Han företedde ett av Erik av Pommern utfärdat frälsebrev, som dock inte innehöll en vapenförläning. Av den anledningen ifrågasattes Nils Michilssons adelskap. Lantmarskalken anförde emellertid, att rikets råd hade uttalat, att ett frälsebrev utan vapenförläning räckte för adelskap. Riddarhuset tillät introduktionen.⁵⁹⁶ Samma år uppkom inför riksrådet en

---

⁵⁸⁹ Teitt, Jakob, *Jakob Teitts klagomålsregister emot adeln i Finland*, Helsingfors 1894, s. 46, Lindgren, a.a., s. 15, Scheffer, C.G.U., uppslagsorden ”borgerliga sigill”, ”borgerliga vapen” och ”heraldik” i *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid*, Malmö 1956-76, bd II, sp. 152 f., 154 f. resp. bd VI, sp. 461 ff., Hildebrand, a.a., s. 604.

⁵⁹⁰ Winberg, a.a., s. 48.

⁵⁹¹ Lindgren, a.a., s. 21 f. o. 44, Elgenstierna, Gustaf, ”Om borgerliga släktvapens förekomst i Sverige” i *Personhistorisk Tidskrift*, 1914, Stockholm 1915, s. 33.

⁵⁹² Lindgren, a.a., s. 44.

⁵⁹³ Lindgren, a.a., s. 44.

⁵⁹⁴ Lindgren, a.a., s. 45, Schlegel, B. o. Klingspor, B. A., *Den med sköldebrev förlänade men ej å riddarhuset introducerade svenska adelns ättartaflor*, Stockholm 1875, s. 114. Att Erik Hare förekommer i detta verk beror på, att hans son sedermera adlades. Sonen begravdes sedan med adliga ceremonier, och hans sköld upphängdes vid graven. Huruvida ofrälse får och adlig son förde likadana/ liknande vapen framgår inte.

⁵⁹⁵ Berghman, a.a., s. 25.

⁵⁹⁶ *Sveriges Ridderskaps och Adels riksdagsprotokoll*, andra delen, 1633-38, Stockholm 1905, s. 111 f. Ättens namn var senare Fogelhufvud. Elgenstierna, Gustaf, *Den introducerade svenska adelns ättartaflor*, faksimilupplaga, Stockholm 1998, band II, s. 784 ff.

vapenrättslig fråga i samband med tryckningen av vapenbilder. Rådet resolverade, att:

”ingen skall föra [offvan på vapnen] nogon grefve- eller frijherrecono, uthan han kan thed med skäl bevijsa.”⁵⁹⁷

Karl XI utfärdade år 1687 en resolution med särskilt skydd för kronan som statseblem. De som adlades fick inte anta namnet Krona eller föra en krona i sitt vapen utan att först få Kungl. Maj:ts särskilda nådiga tillstånd.⁵⁹⁸ Frågan huruvida en icke-adlig fick föra krona i namn eller vapen omfattades således inte av resolutionen. Som namn kunde Krona väl endast förekomma för soldater, varför befälet kunde ha överinseende häröver.

Adeln anförde besvär vid riksdagen år 1697 över att ofrälse använde kronor, öppen hjälm och vapen:

”Det har på en tijd inrijtat sig ett missbruk, att andre uthom adelsståndet bruka i sina signeten och andre tillfällen öpen hielm, cronor och vapn, [---] män som det förnämligast är een af höga öfverheeten des trogna undersåtare af Ridderskapet och Adelen allena förundt nåd [---] hemställe vij [---] att ingen uthom Ridderskapet och Adelen ved vije måtte tillåtas antingen uthi signeten eller elliest bruka cronor, öpen hielm eller adeligit vapn [---].”⁵⁹⁹

Kungl. Maj:t svarade, att missbruket var ”oanständigt”⁶⁰⁰ och föreskrev, att:

”så wida någre Förbud deröfwer äre uthgångne, så hafwe wederbörande at *Vigilera*, det de samma blifwa i acht tagne och *observerade*.”⁶⁰¹

Genom resolutionen infördes inte ett förbud, utan däri hänvisades endast till eventuellt tidigare utfärdade förbud. Israel Arnell skrev härom i sin kommentar till stadslagen, att ofrälse inte fick föra adliga titlar, men fortsatte:

”Men öpen hielm, Crono och wapn kunna de saklöst bruka i sina *Signeten*, emedan inge förbud der om utgångne äro.”⁶⁰²

Kungl. Maj:ts resolution var således i praktiken innehållslös.⁶⁰³ När Lagerbring år 1745 skrev sin heraldiska lärobok,⁶⁰⁴ skrev han dessvärre inte mycket om vapenrätten. Den enda rättsliga fråga han ställde var:

”Om någon kan vara Adelsman och inga insignia hafwa? Rs. Här uti riket går det intet an att wara them förutan.”⁶⁰⁵

Däremot fanns det irländska adelsätter, som saknade vapen.⁶⁰⁶ Dessvärre fortsatte Lagerbring inte resonemanget med att diskutera det rättsliga skyddet för ensamrätt till vapen eller rätten att själv anta vapen. Som har framhållits ovan,⁶⁰⁷ använde Lagerbring källor som förde Bartolus' tankar

⁵⁹⁷ *Svenska Riksrådets protokoll*, IV., 1634, Stockholm 1886, s. 62. Hakparentesen finns i den text, som jag har citerat.

⁵⁹⁸ Lindgren, a.a., s. 40.

⁵⁹⁹ Adelns besvär år 1697, i *Sveriges Ridderskaps och Adels Riksdagsprotokoll*, 16 delen, 1693-97, Stockholm 1900, s. 442.

⁶⁰⁰ Resolution 26.1.1698 på Ridderskapets och Adelns Besvär, i Stiernman, And. Anton, *Alla Riksdagars och Mötens Besluth*, tredje delen, Stockholm 1733, s. 2150. Se också Lindgren, a.a., s. 45.

⁶⁰¹ A. resol., s. 2150. Lat. *vigilare* betyder 'vara vaksam'.

⁶⁰² Arnell, Israel, *Swerikes Stadz-Lagh*, Stockholm 1730, s. 289.

⁶⁰³ Lindgren, a.a., s. 53.

⁶⁰⁴ Lagerbring, Sven, *Collegium in Artem Heraldicam*, handskrift, 1745, Lunds universitetsbibliotek, handskriftsavdelningen.

⁶⁰⁵ Lagerbring, a.a., s. 16.

⁶⁰⁶ Lagerbring, a.a., s. 16.

⁶⁰⁷ Se s. 104.

vidare, varför det kan finnas anledning anta, att dessa hade auktoritet även i Sverige. Någon säker grund för en slutsats är detta dock inte.

CARL UGGLA yttrade sig emellertid i frågan. År 1746 skrev han apropå hjälmar:

”De slutne [hjälmarna] äro den allmänna hopen öfwerlemnade at bruka, i synnerhet uti Tyskland, derest Comites Palatini hafwa makt at gifwa Wapn åt ofrälse; docklikwäl tager sig nu hwem som wil, Wapn i sine Sigil, utan påtal.”⁶⁰⁸

Huruvida den sista delen av citatet syftar på Tyskland eller Sverige är väl oklart, men det torde stämma bättre med svensk rätt än med tysk. Emellertid skrev samme författare år 1760:

”Wapn kallas de *Märken*, som af et Rike, Menighet och Samhälle, eller ock af någon Adelig Slägt förde varda, til skilnad ifrån dem, hwilka i samma stånd och wilkor äro, samt lika rättighet til dylika Märkens förande äga [---] *Bomärken* ibland Ofrälse Personer, til deras urskiljande antagits.”⁶⁰⁹

Hovrättsauskultanten, sedermera riksheraldikern ANDERS SCHÖNBERG skrev i en not till en uppsats år 1757, att ofrälse inte hade rätt, att i sigill eller annorstädes:

”insätta sine bomärken i Skjöld, och långt mindre, at sätta Hjälms och Hjälmprydnader, fast det i Sigiller nu af dem öfwer alt så nyttjas. En hop heraldiska skribenter wilja, at ofrälsemän äga tillåtelse, at i sina Sigiller bruka [sl]uten^[610] Hjälms, men härom är här i Riket intet något stadgat.”⁶¹¹

Schönberg antyder emellertid rättsutvecklingen, att genom utbrett bruk och stödet från de heraldiska skribenterna – vars identitet han dock inte röjer – skulle sluten hjälm bli tecken för ofrälse vapen. Att ofrälse för vapen, med därtill hörande sluten hjälm, är tillåtet, eftersom staten inte ingripit mot bruket.⁶¹²

Några exempel på det ofrälse vapenbruket under 1600- och 1700-talen skall här anföras. I Smålands Kavalleriregementes räkenskaper åren 1675-1709 finns således vapen för över 30 ämbetsmän, präster, officerare och andra regementsanställda. Ofta innehöll de ofrälse vapnen en för bärarens namn talande symbol.⁶¹³ I Lunds domkapitels arkiv förekommer ett stort antal ofrälse vapen, främst prästers, men också officerares och ämbetsmäns under de av mig undersökta åren 1721-29.⁶¹⁴ Mantalslängden för Älvsborgs

⁶⁰⁸ Uggla, Carl, *Inledning til Heraldiken*, Stockholm 1746, s. 113 f.

⁶⁰⁹ Uggla, Carl, *Afhandling om Swea Rikes urgamla Wapn de tre kronor med historiske och heraldiske anmärkingar*, Stockholm 1760, s. 1.

⁶¹⁰ Står ’uten hjälm’, skall rimligen vara ’sluten hjälm’. Jfr Berghman, a.a., s. 24.

⁶¹¹ Schönberg, Anders, ”Anmärkingar wid Heraldiquens Öden i Swerige” i *Den Svenska Mercurius*, juli-augusti-oktober 1757, Stockholm 1757, s. 412 f., samt även s. 417.

⁶¹² Berghman, a.a., s. 24. – Prästen Elias Follin, däremot, skrev (i *En liten anledning* [sic!] *till vapnekonsten eller heraldiquen m.m.*, Lunds universitetsbibliotek, handskrifts-avdelningen, utan årtal, opaginerad.): ”Kejsare, konungar, furstar, grefvar och riddersmän, ja lärda och statskloka, kort sagt den ädlaste och utvaldaste hopen av människoslägdet tillkommer endast at bruka vapn.” – Efter detta citat övergår han till att diskutera vapnen för Jakobs söner och Israels barn... Mot bakgrund av det utbredda användandet av vapen även utanför denna ädla hop, måste ifrågasättas huruvida Follins yttrande återspeglar rättsläget. Eftersom det är okänt, vilka källor Follin använt, är det svårt att lägga Follins åsikt till grund för några slutsatser. – Om Elias Follin har enligt Hans Gillingsstams artikel om honom i *Svenskt Biografiskt Lexikon*, band 16, Stockholm 1964-66, s. 266 f., sagts att han var ”mera omständig och vidlyftig än kort och skarpsinnig”.

⁶¹³ von Warnstedt, Christopher, ”Ofrälse sigill i Smålands Kavalleriregementes räkenskaper åren 1675-1809” i *Heraldisk Tidsskrift*, band 5:1, Köpenhamn 1980-83, s. 76 ff.

⁶¹⁴ Lunds domkapitel (Lunds landsarkiv), Acta cleri, Fl:a:78-99.

län år 1744 bekräftades ej blott av prästen och mantalskommissarien, utan också av länets nämndemän. Tjugo av nämndemännen förde vapen, vilket är ett exempel på det då förekommande vapenbruket bland bönder.⁶¹⁵

Riddarhuset hemställde år 1762 hos Kungl. Maj:t att ofrälse inte skulle få använda adlig sköld och öppen hjälm.⁶¹⁶ År 1762 utfärdades följande förordning, som sedan inte har upphävts.⁶¹⁷

”Kongl. Maj:ts Förordning emot Adelig Skölds eller öpen Hjelms brukande af Ofrälse Män.”

”Som ibland Ofrälse Män här i Riket den oordning och tiltagsenhet sig skal hafwa inritat, at många af dem uti sine *Signeten* eller Pitzkier^[618] bruka Adelige Sköldemärken eller öpen Hjelm, hwilket rätteligen icke tilhörer androm, än endast dem, som äro wärkelige Grefwar, Friherrar och Adelsmän; Altså, och til förwarande af den rättighet, hwilken i så måtto endast ridderskapet och Adelen i Nåder förundt är, samt til behörig ordnings hållande härutinnan, wil Kongl. Maj:t uppå Ridderskapets och Adelens underdåniga anhållan, härmedelst i Nåder hafwa stadgat och förordnat, at den Ofrälse-Man, som hädanefter finnes bruka Adelig Sköld eller öpen Hjelm uti sitt Pitzkier, skal derföre böta Femhundra Daler Silfwermynt.”⁶¹⁹

Vad gäller förande av öppen hjälm har förordningen såvitt känt tillämpats av domstolarna vid två tillfällen.⁶²⁰

Christian Fredrik von Sydow åtalades år 1766 vid Norra Møre häradsrätt för att ha brutit mot 1762 års förordning genom att använda ett sigill med ett vapen med öppen hjälm. Rätten frikände Sydow. Göta Hovrätt upphävde år 1767 häradsrättens utslag, varvid hovrätten ansåg att åklagaren hade visat försumlighet vid utförandet av åtalet. Senare år 1767 togs frågan åter upp vid häradsrätten med ny åklagare. Sydow åberopade, att han var av preussisk adlig ätt, varför han hade rätt att föra vapnet. Avgörande blev en handling från magistraten i Johannesburg i Preussen. Handlingen var en uppteckning av en inför magistraten avgiven berättelse. En släkting till Sydow hade berättat, att denne hörde till den preussiska adliga ätten Sydow. Häradsrätten uppfattade dock inte att det var en inför magistraten i notariellt förfarande avgiven berättelse, utan betraktade det som ett intyg från magistraten. Rätten ansåg, att han såsom adelsman hade rätt till öppen hjälm, eftersom utländska adelsmän skulle likställas med svenska. Sydow frikändes.⁶²¹

⁶¹⁵ Bäckmark, Magnus, ”Bönders vapen – ett stickprov från Älvsborgs län 1744” i *Släkthistoriskt forum – tidningen för släktforskare*, nr 2, 2001, Stockholm 2001, s. 12 f. Se också Magnus Bäckmarks stora samling svenska, nu och tidigare förda, ofrälse vapen på <http://hem.passagen.se/gronstubb/index.htm>.

⁶¹⁶ *Sveriges Ridderskap och Adels Riksdagsprotokoll från och med år 1719*, del 23, 1760-62, IV, Stockholm 1955, s. 508, Scheffer, C. G. U., *Heraldisk spegel*, Stockholm 1964, s. 144 ff.

⁶¹⁷ Lindgren, a.a., s. 53.

⁶¹⁸ Pitschaft betyder sigill, sigillstamp och signet. *Svenska Akademiens ordbok över svenska språket*, Lund 1893-, bd 20, uppslagsordet ”pitschaft”, sp. P 969 ff.

⁶¹⁹ Kongl. Maj:ts Nådige Förordning Emot Adelig Skölds eller öpen Hjelms brukande av Ofrälse Män, Gifwen Stockholm i Råd-Cammaren den 10 Aug. 1762; även i Modée, R. G., *Utdrag utur alla [--] publique handlingar, placat, förordningar, resolutioner och publicationer*, Stockholm 1742-, bd VII, s. 5293.

⁶²⁰ Scheffer, C. G. U., *Heraldisk spegel*, Stockholm 1964, s. 144 ff. Murkrona som rangtecken kommer enligt sed ej ifråga för privatpersoner. Se Bylander, a.a., s. 54.

⁶²¹ von Sydow, Knut, *Christian Fredrik von Sydow. En minnesteckning*, Stockholm 1946, s. 26 ff., vari häradsrättens protokoll och utslag samt magistratens protokollsutdrag återges *in extenso*. Se för tolkningen av målet von Sydow, Johan, *Christian Fredrik von Sydows*

Det skall noteras, att Sydows rätt att föra skölden i sigillet inte ifrågasattes. Ingen annan hade – såvitt känt – en likadan sköld med bättre rätt, utom den Sydowska släkten i Tyskland, som väl får sägas ha medgivit att de svenska Sydowarna för vapnet. Eftersom åklagaren endast åberopade att Sydow som ofrälse förde öppen hjälm, måste han ansetts såsom – enligt åklagaren – ofrälse ha rätt att föra skölden.

Samma år, 1767, uppkom ett vapenrättsligt mål inför Svea Hovrätt. Advokatfiskalen Zellén förde talan mot häradshövdingen Laurin,

”hwilken såsom ofrälse, likwäl uti sitt Sigill brukar Adelig skiöld och öppen Hjelm.”⁶²²

I sigillet fanns således dels en öppen hjälm, dels en adlig sköld, nämligen ätten Laurins. Laurin var emellertid i villfarelse om sin härstamning. Han företedde ett protokollsutdrag från Riddarhusdeputationen, vari han förklarades tillhöra adliga ätten Laurin. Deputationen hade sedan ändrat sitt beslut, vilket Laurin inte fått kännedom om. Hovrätten frikände honom på grund av att han varit i god tro, men förklarade, att

”dock åligger honom at hädanefter ställa sig högstber:de Kongl. Förordning til underdånig efterrettelse, så kärt honom är at de deruti utsatte böter undgå.”⁶²³

Såsom ofrälse, måste han övergå till att föra slutna hjälmar. 1762 års förordning kan – även om det inte var dess innebörd – ha verkat hämmande även på ofrälse vilja att anta vapen utan adliga attribut.⁶²⁴

I 1773-74 års förslag till instruktion för vapenintendenten beskrevs bland annat de adliga, friherrliga och grevliga kronornas utseende. Deras utseende stadfästes aldrig, men utseendet har ändå blivit rättsligt relevant.⁶²⁵

I 1813 års instruktion för riksheraldikern förutsattes nämligen, att det fanns adels-, friherre- och grevekronor. Instruktionen föreskrev, att ett adligt vapen skulle ha endast en hjälm och vara omgivet av lövverk. Om en adlig person ville ha en krona på hjälmen eller sköldhållare, fordrades kungligt tillstånd. Friherrar skulle ha två hjälmar försedda med friherrekronor, och grevar tre

---

ätlingar. Biografiska uppgifter om frälseinspektoren Christian Fredrik von Sydows (1714-1773) avkomlingar i alla led intill våra dagar. Släktbeskrivningar, Göteborg 1996, s. 477 ff. Jfr Scheffer, a.a., s. 144 f. – Domen har av släktmedlemmar (se Johan von Sydow, a.a., s. 477 ff.) tolkats som att den Sydowska släkten därmed tillerkänts adelskap. Släkten har – paradoxalt nog – intagits i Ointroducerad Adels Kalender och redovisas där med slutna, icke-adliga hjälmar. Johan von Sydow anför (a.a., s. 479) att häradsrättens utslag inte kan tillmätas stor betydelse, eftersom den trots ett vittnesmål vara ett av magistraten avgivet intyg. Dessutom skall sägas, att det är fråga om en frikännande dom i ett brottmål. Det är således svårt att på domen stödja ett von Sydowskt adelskap. Det är således korrekt, att, tills annat bevisats, släkten nu för slutna hjälmar.

⁶²² Svea Hovrätt (Riksarkivet) BIIIa1:80, Civile Resolutioner för år 1767, s. 277. Även tryckt i *Nytt och Gammalt*, 1767 nr 22, Stockholm 1767, referatet ”Höglofl. Kongl. Swea Hof-Rätts Utslag i Saken mellan Herr Advocat-Fiscalen Zellén och Herr Häradshövdingen Laurin” samt Lindgren, a.a., s. 53.

⁶²³ *Ibid.*, s. 278. Jfr Svea Hovrätt (Riksarkivet), AIa1:205, Protokoll i civila mål 1767:1, s. 850 f. Inlagorna till målet, som enligt datum för resolutionen borde finnas i Svea hovrätt (Riksarkivet), EVIa3aa:153, rättegångsakter, är ej bevarade. Jfr Scheffer, a.a., s. 144 f.

⁶²⁴ Elgenstierna, Gustaf, ”Om borgerliga släktvapens förekomst i Sverige” i *Personhistorisk Tidskrift*, 1914, Stockholm 1915, s. 34, Scheffer, a.a., s. 147 f.

⁶²⁵ Scheffer, a.a., s. 133 ff.

hjälmarna med grevekronor. Friherrarna och grevarna hade rätt att ha sköldhållare. Vapenmantlar tillkom endast konungen och andra furstliga personer.⁶²⁶

Ett specialfall är de, efter 1762 års förordning, enligt 37 § i 1809 års regeringsform tillkomna ätter, där adelskapet ärvs genom primogenitur och således endast en ättemedlem åt gången innehar adlig värdighet. Samtliga släktmedlemmar anses ha rätt att föra skölden, men endast den adlige huvudmannen de attribut som svarar mot hans rang.⁶²⁷

Uppfattningen att endast adeln har rätt att föra vapen har senare återkommit. Riksheraldiker CARL ARVID KLINGSPOR ansåg år 1887, att berättigade att föra vapen var: konungen, det kungliga husets medlemmar, adeln, staten, landskap, städer, ämbetsverk och korporationer. Det skall noteras, att Klingspor anger, att hans bok bygger på tysk litteratur.⁶²⁸

Docenten i rättshistoria, jur. d:r CARL KUYLENSTIERNAN skrev artikeln ”Vapenrätt” i *Nordisk Familjebok*s andra upplaga. Han hänvisade till Felix Hauptmanns *Das Wappenrecht* och följde Hauptmanns uppfattningar mycket nära. Kuylenstierna återgav Hauptmanns uppdelning av vapenrätten i en offentligrättslig och en privaträttslig del. Enligt Kuylenstierna hade endast adeln rätt att föra släktvapen. Som stöd för detta åberopade han 1762 års förordning, men fann det otroligt att domstol skulle utdöma böterna mot ofrälse som dristat sig att anta vapen.⁶²⁹ I *Nordisk Familjebok*s tredje upplaga finns inget uppslagsord ”Vapenrätt”, men i artikeln ”Vapen” anges, att framför allt adeln har rätt att föra vapen, men att inget förbud för ofrälse att föra vapen existerar.⁶³⁰

ARVID BERGHMAN skriver, att Hauptmanns teori om tysk vapenrätt, nämligen att endast adliga ätter samt med vapenbrev försedda borgerliga släkter är vapenfähiga, inte kan tillämpas i svensk rätt. Detta beror på, att förbud för ofrälse att föra vapen inte har införts i Sverige, och att ofrälse inte har förlänats vapen utan att samtidigt adlas.⁶³¹ Berghmans slutsats är, att ofrälse får antaga och föra vapen, men icke använda öppen hjälm eller andra adliga rangattribut.⁶³²

”En sköld torde emellertid icke kunna anses som adlig, om den icke föres eller förts av någon adlig släkt eller täckes av en adlig resp. friherrlig eller grevlig krona. Gällde förbudet alla sköldar, förefaller attributet ’adlig’ ganska överflödigt”.⁶³³

Han fortsätter med att konstatera att ofrälse inte förbjöds föra sluten hjälm,

”men vad skulle de med denna, om de ej fingo placera den över en sköld?”⁶³⁴

Riksheraldikern greve Adam Lewenhaupt har inledningsvis citerats:

⁶²⁶ Kongl. Maj:ts nådiga Instruction, hvarefter den tillförordnade Riks Heraldicus hafver sig att rätta; gifven Stockholms Slott den 11 mars 1813, 6-11 §§, i Lindgren, a.a., s. 104 ff.

⁶²⁷ Berghman, a.a., s. 31.

⁶²⁸ Klingspor, Carl Arvid, *Handbok i praktisk wapenkonst*, Stockholm 1887, s. 1 o. 48. Jfr Berghman, a.a., s. 25.

⁶²⁹ Kuylenstierna, Carl, ”Vapenrätt” i *Nordisk Familjebok*, 2 uppl., 31 bd, Stockholm 1921, sp. 630.

⁶³⁰ Fleetwood, Harald, ”Vapen” i *Nordisk Familjebok*, 3 uppl., 20 bd, Stockholm 1934, sp. 49.

⁶³¹ Berghman, a.a., s. 26. Se också Berghman, Arvid, *Borgerlig vapenrulla*, Stockholm 1950, s. 7 ff.

⁶³² Berghman, a.a., s. 29.

⁶³³ Berghman, a.a., s. 28. Även Lindgren (a.a., s. 53) hänför adliga kronor till ’adlig sköld’.

⁶³⁴ Berghman, a.a., s. 29.

”Det är en allmänt utbredd, men fullkomligt felaktig åsikt, att det endast är adliga ätter som hava vapen.”⁶³⁵

Det kan i adelns besvär år 1697 inledningsvis förefalla som om adeln ville att ofrälse ej skall få föra vapen alls – att ofrälse brukar ’vapn’ ses som ett ’missbruk’. Den omtalade allena förunnade nåden måste emellertid vara just de adliga vapen som förlänats ätterna och de därvid förlänade kronorna och öppna hjälmarna. Det vore tämligen meningslöst att precisera ’öpen hielm’ om ofrälse ej alls skulle få föra vapen.

Även i 1762 års förordning uppstår tolkningsfrågor. Begreppet ’öppen hjälm’ är otvetydigt. Öppen hjälm tillhör adeln. Begreppet ’adlig sköld’, däremot, är mer svårtolkat. Det kan inte vara fråga om ett totalt förbud för ofrälse att föra vapen, eftersom formuleringen då skulle ha varit ’sköld och hjälm’ överhuvudtaget. Även här talas om den rättighet, som endast adeln förunnad är, vilket som sagt måste tolkas som rätten till de adliga ätternas vapen och rätten till öppen hjälm, inte rätten att föra vapen överhuvudtaget. Ofrälse tilläts tydligen att föra slutna hjälm och icke-adlig sköld. Det senare måste avse sådana sköldar, som inte fördes av någon adlig ätt. Den delen av förbudet, som avser förande av viss adlig sköld, kommer därför att behandlas nedan.⁶³⁶

Synen på rätten att föra vapen som begränsad till adeln har förekommit i Sverige vid två tidpunkter, vid 1500-talets mitt och på det sena 1800-talet. Vid båda tillfällena har detta skett under inflytande från tysk rätt. Det är ändå svårt att i svensk rätt finna verkligt stöd för att vapenfähigheten varit begränsad enligt tyskt mönster.

Innebörden av såväl nu som tidigare gällande rätt, sådan den får tolkas ur bland annat 1762 års förordning, är att alla får föra vapen. Det finns således inget stöd för uppfattningen, att endast adeln har eller under någon period har haft rätt att alls föra vapen. Däremot skyddas för adelns del öppna hjälmar samt kronor såsom rangtecken. Huruvida detta adelsprivilegium – det enda kvarvarande⁶³⁷ – numera tillhör sedvanerätt eller utomrättslig sed, är av mindre intresse, eftersom det är svårt att finna någon som har talerätt mot den som orättmätigt för adliga rangattribut. Den enda tänkbara institutionen är Riddarhuset, men frågan torde inte ha prövats i praktiken. Formellt kan åtal för användande av öppen hjälm och adlig sköld föras av åklagare, men även om förordningen privaträttsligt sett gäller, torde åtal numera inte komma ifråga.

Rättens uppkomst – antagande och förläning

Genom Alsnö stadga av cirka år 1280 uppkom skattefrälset och därmed adeln genom att krigsmän till häst slapp skattskyldighet. Nyvunnet frälse behövde dock kunna styrkas med skriftliga bevis, varför frälsebrev började utfärdas. Från 1300-talets andra hälft finns frälsebrev bevarade.⁶³⁸

⁶³⁵ Citerad i, Berghman, a.a., s. 23.

⁶³⁶ Avsnittet VAPENRÄTTENS INNEHÅLL – ENSAMRÄTTEN, där också de två rättsfallen om Laurin resp. Sydow diskuteras i det avseendet.

⁶³⁷ Även om adelns privilegier av den 16.10.1723 ännu är gällande rätt, finns i stort sett inget kvar av dem. En del av privilegierna har upphävts, medan resten har utsträckts till befolkningen i dess helhet.

⁶³⁸ Bjarne Larsson, Gabriela, *Stadgelagstiftning i samedeltidens Sverige*, Lund 1994, s. 22 ff., Lindgren, a.a., s. 19, Liedgren, Jan, uppslagsordet ”adelsbrev” i *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid*, Malmö 1956-76, bd I, sp. 18 f. Se också Löfqvist, Karl-Erik, *Om*

Adliga vapen fördes ursprungligen av uradeln, vilken kännetecknas av att tiden för adelskapets uppkomst inte är känd, av ätter med frälsebrev samt av ätter med sköldebrev. Det tidigaste kända sköldebrevet är från 1420. Skillnaden mellan frälsebrev och sköldebrev är, att sköldebrev men inte frälsebrev förlänar ett vapen med adelskapet.⁶³⁹

Från Eriks av Pommerns tid finns sköldebrev, vari inte bara frälse förlänas, utan också en ärftlig rätt att föra heraldiskt vapen med sköld och hjälm. Den första sådana förlänningen med relevans för svensk rätt utfärdades av kung Erik år 1420 till ålänningen Björn Pålsson till Kodbolsta. Vapnets utseende är emellertid obekant. Inga brev, som förlänar vapen utan att förläna frälse, är kända. Det fanns frälsemän, som saknade vapen, och samtidigt borgare och frälsemän som förde antagna vapen.⁶⁴⁰

År 1569 utfärdade Johan III nya adelsprivilegier. Bland annat fick de frälsemän, som inte kunde fullgöra sin rusttjänstskyldighet, trots detta behålla ”theris skiöldh och vapn”.⁶⁴¹ Om de åter förvärvade jordagods, skulle de utan nytt frälsebrev återfå frälset.⁶⁴² Detsamma gällde från år 1580 för den adelsman, som bedrev borgerlig köpenskap. Det de fick behålla var inte endast vapnet, utan också adelskapet. Adelskap grundades härefter på arv snarare än på fullgörande av rusttjänst.⁶⁴³

År 1606 införde Karl IX ett nytt slags adelskap, vars innehavare kallades sköldknektar. Alla som ville kämpa mot fienden, till häst eller fot, fick rätt att föra ”öpen Sköldh och Hielm”,⁶⁴⁴ dock skulle alla ha samma ”wapn”.⁶⁴⁵ Det gemensamma vapnet var en i blått och guld styckad sköld med en pansrad arm med svärd, allt av silver. Alla skulle få frälse. Den som utmärkte sig i strid kunde få vapenförbättring, det vill säga ett annat vapen än det gemensamma. Endast ett fåtal personer anmälde sig att vara sköldknektar.⁶⁴⁶

---

riddarväsen och frälse o nordisk medeltid. Studier rörande adelsståndets uppkomst och tidigare utformning, Lund 1935, s. 216 ff. – Medeltidens lagstadgade vapensyner rörde inte de heraldiska vapnen, utan stridsvapnen.

⁶³⁹ Scheffer, C.G.U., uppslagsordet ”vapen” i *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid*, Malmö 1956-76, bd XIX, sp. 501 ff, Löfqvist, a.a., s. 235 ff.

⁶⁴⁰ *Svenskt diplomatarium från och med år 1401*, tredje delen, 1415-1420, Stockholm 1885-1902, s. 599, Lindgren, a.a., s. 19, Löfqvist, a.a., s. 235 f., Wiktorsson, Per-Axel, ”Svenska sköldebrev från medeltiden” i *Individ och historia. Studier tillägnade Hans Gillingstam*, Stockholm 1989, s. 309 ff. – I riksrådets protokoll 19.10.1643 (*Svenska riksrådets protokoll*, band X, 1643-44, Stockholm 1905, s. 309) omnämns visserligen ett äldre sköldebrev. Nils Stare återoppar adelskap med anledning av att en namne gavs ett sköldebrev ”anno efter Christi börd 1018”. Riksrådet ansåg på flera grunder, att han inte skulle intas på riddarhuset. Han hade aldrig ansetts vara adelsman och det fanns inte anledning att adla honom. Vidare kunde han inte bevisa släktskap med den till vilket brevet var utställt. Slutligen ansåg riksrådet, att det ”vill berättas, att brefvet skall vara köpt af en bonde för en tunna sädh.” – Måhända är år ”1018” ett tryckfel – om inte, är det ändå omöjligt att heraldiska vapen förlänades vid den tidpunkten.

⁶⁴¹ Konung Johan III:s adelsprivilegier, Uppsala 1569 den 9 juli, i *Svenska Riksdagsakter*, andra delen, 1561-92, Stockholm 1899, s. 384.

⁶⁴² Ibid.

⁶⁴³ Förordning 11.8.1580 om köphandelen i Schmedeman, J., *Kongl. Stadgar, Förordningar, Bref och Resolutionerifrån åhr 1582 intil 1701*, Stockholm 1701, s. 71. Se också Lindgren, a.a., s. 32 f.

⁶⁴⁴ Lindgren, a.a., s. 33.

⁶⁴⁵ Lindgren, a.a., s. 33.

⁶⁴⁶ Lindgren, a.a., s. 33 f.

Genom 1626 års Riddarhusordning blev adeln slutligen ett avgränsat stånd. Adelskap kunde inte längre förvärvas enbart genom fullgörande av rusttjänst, utan förvärvades genom börd eller förläning av adelskap. Konungen ensam ägde rätt, att ofrälse ”medh Frälse och Sköldemärcke at privilegiera”.⁶⁴⁷ Den adlade skulle låta sig immatrikuleras på Riddarhuset.⁶⁴⁸

År 1775 utfärdades en förordning, som innebar, att de som vid förordningens utfärdande redan utnämnts till grevar, friherrar och adelsmän skulle, om så ej hade skett, anmäla sig till introduktion på Riddarhuset. Om detta inte fullgjordes inom ett år från förordningens utfärdande, således senast den 8 maj 1776, blev följden, att ättens gick sin rätt till introduktion förlustig.⁶⁴⁹ De, som framöver skulle komma att adlas, fick inte

”antaga the them förlänte *Titlar* och Sköldemärken, samt at åtniuta the *privilegier* och *immuniteter*, som then nya värdigheten åtfölja, innan the sine *Diplomer* uttagit och sig til *Introduction* anmält”.⁶⁵⁰

Förordningen innebar således ett påtryckningsmedel – den som inte anmälde sig till introduktion, gick denna rätt förlustig. Förordningen bekräftades i ett kungligt brev år 1800.⁶⁵¹ I 1866 års riddarhusordning bekräftades åter förordningen av år 1775 och brevet av år 1800, men det föreskrevs också, att Kungl. Maj:t kunde återställa den försuttna tiden för den som inte begärt introduktion inom två år från adlandet.⁶⁵² Bestämmelsen gäller enligt övergångsbestämmelse ännu för ätt som tidigare adlats med ännu ej introducerats.⁶⁵³ År 1809 infördes genom Regeringsformens 37 § regeln, att förläning av adelskap eller friherre- eller grevetitel därefter endast skulle omfatta en person, efter vars död hans äldste son skulle ärva värdigheten. Adelskapet förs således vidare genom primogenitur.⁶⁵⁴

Förläningar av vapen utan samband med adlande har i Sverige endast förekommit i speciella fall. Numera har lagfästs, att konungen kan förläna medlemmar av kungl. huset rätt att föra vapen, som har riksvapnet som

---

⁶⁴⁷ Riddarhusordningen 6.6.1626, § 8.

⁶⁴⁸ Lindgren, a.a., s. 43.

⁶⁴⁹ Kongl. Maj:ts Nådiga Förordning och Påbud 8 Maj 1775, Angående Theras *Introduction* på Riddarhuset, som dels redan blifwit, dels härefter blifwa benådade med Grefwe- och Friherre- samt Adelig värdighet.

⁶⁵⁰ Ibid. – Hauptmann anför ett för 1500-talets svenska förhållanden relevant exempel på, att man inte är förpliktad att använda det vapen man får sig förlänat. Anders Griis flyttade från Danmark till Sverige och erhöi av kung Johan III ett nytt vapen: en gris mellan två äpplen. Hans son förde emellertid släktens äldre vapen – ”*das neue mochte ihm nicht gefallen haben*” enligt Hauptmann. (Hauptmann, a.a., s. 374. Min övers.: han kanske inte tyckte om det nya.) – Även om rätten att ändra vapen förelåg, är enligt Elgenstierna exemplet felaktigt. Det rör sig enligt honom om två olika släkter Grijs, varav den ene förde en röd femuddig stjärna i gyllene fält, och den andra i blått fält en vit gris och tre gyllene äpplen, två ovan och ett under. I riddarhusstamtavlan förekommer den uppgift, som Hauptmann vidarebefordrar, men den är enligt Elgenstierna ”högst osannolik”. (Elgenstierna, Gustaf, *Den introducerade svenska adelns ättartavlor*, faksimilupplaga, Stockholm 1998, bd III, s. 115 f.) Det finns således ingen grund för slutsatser huruvida den adlade före 1775 års förordning fick ändra det förlänade vapnet.

⁶⁵¹ Lindgren, a.a., s. 54.

⁶⁵² Riddarhusordning (SFS 1866:37), 2 §.

⁶⁵³ Förordning (SFS 1977:1142) om ändring i riddarhusordningen (1866:37).

⁶⁵⁴ Se även Lindgren, a.a., s. 66 f.

grund.⁶⁵⁵ Nedan skall dock redogöras för några fall av antagande, som har viss officiell prägel.

Vapnen för dem, som förlänas Kungl. Serafimerorden, skall sedan ordens instiftande år 1748 målas på kopparplåt och uppsättas i Riddarholmskyrkan samt målas i ordens matrikel.⁶⁵⁶ Bestämmelsen upprepades i kommande ordensstadgor. Rikshärolden, som tillhörde orden, skulle handlägga vapenärendena.⁶⁵⁷ För så gott som samtliga serafimerriddare målas en vapensköld upp. Frågan är, huruvida det vapen som målas upp, antas av riddaren eller förlänas av Konungen såsom ordens stormästare. H. M. Konungen utfärdade den 21 december 1995 en ny lydelse av stadgarna för Kungl. Serafimer- och Nordstjärneordnarna. I 15 § 1 st., som rör Kungl. Serafimerorden, sägs:

”Riddare eller ledamot bör till ordenskanslern lämna förslag till sitt serafimervapen eller namnchiffer jämte valspråk. Efter riddares eller ledamots fränfälle uppsättes hans med ledning härav utförda vapensköld i Riddarholmskyrkan.”

Riddaren lämnar således ett förslag. Detta torde innebära, att Konungen, ordens stormästare, kan avslå ett olämpligt vapen, till exempel om det inkräktar på annans rätt. Ett bifall torde dock inte vara att jämställa med en förläning, men är betydelsefullt såtillvida, att antagandet av vapnet offentliggörs i ett officiellt sammanhang. Detta kan tänkas få betydelse för riddare, som tidigare inte för vapen, men sedan år 1974 förlänas orden inte svenska icke-kungliga personer.⁶⁵⁸

Vidare antar biskopar i svenska kyrkan regelmässigt vapen, som kvadrerade med stiftets vapen utgör ämbetsvapen.⁶⁵⁹ Det är här fråga om antagande av släktvapen, om än med viss officiell prägel, eftersom vapnen ofta antas i samband med biskopens tillträde och sedan förekommer i ämbetsvapen. Man kan tänka sig motsvarande för exempelvis tullverkets eller arbetarskyddsstyrelsens generaldirektörer, men veterligen har ämbetsvapen för generaldirektörer inte förekommit.

Den som förlänats ett vapen har också kunnat fräntas detsamma. Den svenske adelsmannen Carl Anders Plommenfelt dömdes för majestätsbrott till halshuggning och fräntagande av adelskapet. Han flydde utomlands, varför halshuggningen inte kunde verkställas. I sin frånvaro fräntogs han adelskapet och därför försågs vapenplåten på Riddarhuset med ett svart

---

⁶⁵⁵ Lag (SFS 1982:268) om Sveriges riksvapen, 1 § 3st. Jfr Bramstång, Gunnar, *Tronrätt, bördstitel och hustillhörighet*, Skrifter utgivna av Juridiska Föreningen i Lund, Nr 108, Acta Societatis Juridicae Lundensis, Lund 1990, s. 25 ff.

⁶⁵⁶ 1748 års ordensstadga, 27 §. Ordensstadgan utgör bilaga till Kungl. Maj:ts förordning 23.2.1748 ang. trenne riddareordnar.

⁶⁵⁷ Lindgren, a.a., s. 54 f. Se också Nordenvall, Per, red., *Kungliga Serafimerorden 1748-1998*, Stockholm 1998. – De som inte för serafimervapen är av två kategorier, dels de vars sköld ansetts ej böra målas, dels de som ej haft eller antagit något vapen. En tredje liknande kategori är presidenter som inte haft personliga vapen och därför försetts med respektive statsvapen.

⁶⁵⁸ Nordenvall, a.a., s. 535. Se Ordenskungörelse (SFS 1974:768), Förordningar (SFS 1995:497 och 1995:1025) om ändring av ordenskungörelsen (1974:768).

⁶⁵⁹ Kälde, Bengt Olof, ”Svenska kyrkans heraldik” i *Heraldisk Tidsskrift*, band 4, Köpenhamn 1975-79, s. 209 ff.

kryss.⁶⁶⁰ Vilka rättsverkningar detta hade vad gäller rätten att föra vapnet är dock oklart.

Förlänningar av vapen har således förekommit i Sverige sedan 1400-talet, men bruket har under 1900-talet avstannat. Rätten att föra vapen har inte varit begränsad, varför de, som ej kunnat åberopa en förläning, kunnat anta ett vapen. Antagna vapen förekommer dels för adliga ätter, som kan härledas till tiden före vapenförlänningarna, dels för ofrälse släkter. Detta föranleder frågorna, huruvida det finns en skillnad i rättsverkan av förläning och antagande, huruvida skillnaden istället finns mellan adliga och ofrälse vapen eller om en förläning och ett antagande har samma rättsverkan.

Vapenrättens innehåll – ensamrätten

”Den allmänna vapenrätten hjuder: att ingen må betjena sig af en adlig familjs vapen utan att tillhöra densamma.”

Riksheraldiker Carl Arvid Klingspor⁶⁶¹

År 1629 skrev Gunnar Galle d.y. en inlaga till Svea hovrätt angående sitt vapen. Anledningen var, att Nils Sjöblad hade påstått, att ätten Galles vapen var för likt det Sjöbladska. Gunnar Galle sökte därför påvisa, att det fanns tillräckliga skillnader mellan vapnen.⁶⁶² Resultatet av tvisten – om det ens blev något sådant – är dessvärre inte känt.⁶⁶³ Fallet visar dock, att ensamrätt till vapen var en fråga, som kunde föras inför domstol.

I 1626 års riddarhusordning finns en föreskrift om att varje på riddarhuset introducerad ätt skulle skaffa ett vapensigill. Sigillen skulle användas för att bekräfta allmänna handlingar och riksdagarnas beslut. Detta gällde till år 1723, då Riddarhusets sigill istället utgjorde sådan bekräftelse för ätterna gemensamt.⁶⁶⁴ 1626 års riddarhusordning stadgade i 23 § även:

”Ingen taghe på annars Slächt, Namn eller Wapn, han ware Lefwandes eller Uthdödt, och confundere i så mätto Ätterne; uthan then behålle Tilnampnet, som thet först hafwer uptaghit.”⁶⁶⁵

Bestämmelsen bekräftades genom resolution år 1664. Det betonades därvid, att den som först blev adlad, hade bättre rätt till ett omtvistat vapen.⁶⁶⁶

⁶⁶⁰ Ellehag, Claes; Hamilton, Anna; Hammarskiöld, Hans o. Åberg, Alf, *Riddarhuset*, Stockholm 1999, s. 89, där vapenplåten också är avbildad. För medeltida förhållanden, se Löfqvist, a.a., s. 239.

⁶⁶¹ Klingspor, Carl Arvid, *Handbok i praktisk wapenkonst*, Stockholm 1887, s. 48.

⁶⁶² Hermfelt, Dag M., ”Ätten Galle i Sverige” i *Släkt och hävd*, nr 1, 2000, Stockholm 2000, s. 47 ff. Det galleska vapnet var: sköld: ett rött sjöblad på en grön stjälk, stående i nio ”sjöbljor”, hjälmprydnad: två halva sjöblad och däremellan en sjöblomma. Ibid. Ätten Sjöblad förde vad som närmast kan beskrivas som en medelst dubbel tinnskura delad sköld, det övre fältet blått med ett grönt blad, det undre schackrutat i rött och silver. Elgenstierna, a.a., bd VII, s. 278 f. – Dag M. Hermfelt har tillhandahållit mig kopia ur Svea hovrätt (Riksarkivet), Liber Causarum, vol. 51:2, vilket jag är honom tacksam för.

⁶⁶³ Brev från Dag M. Hermfelt, 14.11.2000. Tvisten rörde också diverse gårdar, och domstolen har inte – åtminstone ej i detta sammanhang – behandlat vapenfrågan.

⁶⁶⁴ Riddarhusordningen 6.6.1626, 22 §, Lindgren, a.a., s. 43 o. 51.

⁶⁶⁵ Riddarhusordningen 6.6.1626, 23 §.

⁶⁶⁶ Lindgren, a.a., s. 43.

”Hwad dem widkommer som kunna hafwa tagit Nampn och Wapn, som een annan tilförene woro *honorerat* och benådd med, deruthinnan wil K. Majj:tt att des Ridderskap och Adel rättar sig efter Riddarhus-Ordningen, låtandes dhen som först adlader blef sitt Nampn och Wapn behålla och dherføre på Riddarhuset *immatriculeras*; Men then andra om annat Nampn tilbörigen ansökia.”⁶⁶⁷

Principen om tidigaste rättsgrund gällde således. Värt att notera är, att nämnda regler främst torde ha instiftats för att ätterna skulle hållas åtskilda; således en ordningsregel för Riddarhusets interna förhållanden.⁶⁶⁸

Vid 1633-34 års riksdag uppkom diskussion om bland annat rätten att föra namnen Stråle och Grip. Lantmarskalken fann, att Riddarhuset kunde avgöra sådana frågor, och att den som inte ansåg detta vara tillräckligt, kunde ”sökia på en annan ortt, der sådana tvistiga saker plägar förhafvas”.⁶⁶⁹

Vad gäller Strålenamnet var frågan komplicerad. Per Stråle ansåg, att Per Börjesson Stråle inte hade någon rätt till namnet Stråle. Anledningen var, att Per Börjesson egentligen hörde till Grip-ätten. Per Börjesson ansåg sig ha rätt till namnet, eftersom han hade strålar i sitt vapen. Johan Bure tillkallades för att framlägga dokument, bland annat Rasmus Ludvigssons vapenbok över de av konungen förlånade vapnen och deras innehavare. Frågan remitterades sedan till ”Regeringen att förklara”.⁶⁷⁰

Vid samma riksdag förekom också klagomål mot Anders Grip. Frågan var om han hade rätt till Gripnamnet.⁶⁷¹ Erik XIV hade förbättrat Anders Grips faders vapen, men rådet konstaterade år 1634, att Anders Grip och Per Börjesson skulle båda anses vara adelsmän, tillhöriga samma ätt och därför ”sittja både på en stool i Ridderhuset”.⁶⁷² Frågan bilades inte med detta, utan fortsatte diskuteras. Enligt riddarhusets första och andra klass skulle Anders Grip till dess han bevisat sin vapenförbättring föra samma vapen som Per Börjesson.⁶⁷³ Även rådet ansåg att det var Anders Grip, som hade bevisbördan för:

”huru han till dett nampn och vapnett kommen ähr.”⁶⁷⁴

År 1649 beslöts, att de skulle uppta namn efter sina gårdar – Per Stråle af Ekna respektive Per Börjesson Stråle af Sjöared.⁶⁷⁵ Deras vapen liknade inte varandra, och de är inte av samma stam. Däremot är Stråle af Sjöared och Gyllengrip, som blev Anders Grips namn, ursprungligen samma ätt.⁶⁷⁶

Jöns Persson kallade sig på 1627 års riksdag Gyllensparre. Lantmarskalken frågade honom, hur han ansåg sig ha rätt därtill. Jöns

⁶⁶⁷ Resolution 1664 på Ridderskapets och Adels besvär, Stiernman, And. Anton, *Alla riksdagars och mötens besluth*, andra delen, Stockholm 1729, s. 1440.

⁶⁶⁸ Se ang. tolkningen NJA 1929 s. 283 I och II, s. 288 f.

⁶⁶⁹ *Sveriges Ridderskaps och Adels riksdagsprotokoll*, andra delen, 1633-38, Stockholm 1905, s. 103

⁶⁷⁰ *Ibid.*, s. 12 f., 104 ff. o. 117 f. Stråle betyder i detta sammanhang pil. *Svenska Akademiens ordbok över svenska språket*, Lund 1893-, bd 31, uppslagsordet ”stråle”, sp. S 12916.

⁶⁷¹ *Ibid.*, s. 107 ff.

⁶⁷² *Svenska Riksrådets protokoll*, IV., 1634, Stockholm 1886, s. 199, även *Svenska Riksrådets protokoll*, X., 1643-44, Stockholm 1905, s. 669 o. 684.

⁶⁷³ *Sveriges Ridderskap och Adels Riksdagsprotokoll*, andra delen, 2 uppl., 1633-38, Stockholm 1905, s. 261 f.

⁶⁷⁴ *Svenska riksrådets protokoll*, band VII, 1637-39, Stockholm 1895, s. 166.

⁶⁷⁵ Elgenstierna, a.a., bd VII, s. 756.

⁶⁷⁶ Elgenstierna, a.a., bd III, s. 265 o. 376, bd VII, s. 744 o. 755 f.

svarade, att eftersom han förde en gyllene sparre i vapnet, hade han rätt att också heta så.⁶⁷⁷ Ätten Sparre bestred honom denna rätt, varför frågan hänsköts till regeringen, som år 1638 tillät honom heta Gyllensparre.⁶⁷⁸ Det finns en skillnad i ätternas vapen. Båda har i blått fält en gyllene sparre, men ätten Gyllensparre har också ett grönt blad i skölden.

Dessa tvister rör främst namn, men grundar sig på riddarhusordningens stadgande om skydd för namn och vapen. Det finns därför skäl att anta, att diskussionerna skulle vara liknande vid en vapentvist. Dessutom torde det inte ha funnits en skarp gräns mellan namn- och vapentvister, eftersom namnen ofta härleddes av vapnen och *vice versa*.⁶⁷⁹

Vid riksdagen år 1697 anförde adeln, som ovan framgått, besvär över att ofrälse använde adliga vapen. Adeln begärde, att missbruket skulle förbjudas.⁶⁸⁰ Även om kungen ansåg missbruket oanständigt utfärdades inget förbud, utan hänvisades endast till eventuella tidigare utfärdade förbud.⁶⁸¹ Den i adelns besvär omtalade adeln allena förunnade nåden måste vara att vapnen förlänats ätterna.

Ovan har berörts den kungl. förordningen av den 10 augusti 1762, som föreskriver förbud för ofrälse att föra öppen hjälm. Förordningen föreskriver också, att eftersom ofrälse män brukade ”adeliga skölde-märken”, vilket inte tillkommer andra än verkliga grevar, friherrar och adelsmän, skulle ”den Ofrälse-Man, som hädanefter finnes bruka Adelig Sköld eller öpen Hjelm uti sitt Pitzkier, [---] derföre böta Femhundra Daler Silfwermynt.”⁶⁸² Ovan har diskuterats, att förordningen inte förbjöd ofrälse att föra vapen, men att de förbjöds föra öppen hjälm. Förordningens stadgande om skydd för adeliga sköldemärken skall diskuteras här.

Ovan har nämnts 1767 års mål i Svea hovrätt mellan advokatfiskalen Nils Zellén och häradshövdingen Eric Gustaf Laurin, som brukade adlig

---

⁶⁷⁷ *Sveriges Ridderskap och Adels Riksdagsprotokoll*, första delen, 2 uppl., 1627-32, Stockholm 1904, s. 10.

⁶⁷⁸ Elgenstierna, a.a., bd III, s. 339 f., bd VII, s. 374 ff. Jfr dock rådets protokoll: *Svenska riksrådets protokoll*, band VII, 1637-39, Stockholm 1895, s. 177. På den av Elgenstierna angivna dagen, 9.3.1638, finns inget protokoll fört. Den 28.2.1642 konstaterades dock (*Svenska riksrådets protokoll*, band IX, 1642, Stockholm 1902, s. 169), att en resolution ang. det Gyllensparreska namnet lämnats till Riddarhuset.

⁶⁷⁹ Anders Schönberg säger (Schönberg, a.a., s. 22), att ”Slägterna woro sorgfälliga at bewara sina Wapn, och man finner, at ibland dessa Nordiska Länderna för flera århundrade tillbaka, twister warit emellan dem, som haft dem lika.” Dessvärre anger han inte något mer preciserat om dessa tvister. – Peter Englund (Englund, Peter, *Det hotade huset. Adliga föreställningar om samhället under stormaktstiden*, Stockholm 1990, s. 75 o. 273) hänför tvister om namn och vapen till meningslösa ceremoniel. Vad han inte förefaller uppmärksamma är, att rätten till ett namn och ett vapen nära sammanhör med sätet på riddarhuset, det vill säga rätten att delta i riddarhusets beslut, varför det inte kan avfärdas så lätt.

⁶⁸⁰ Adelns besvär år 1697, i *Sveriges Ridderskaps och Adels Riksdagsprotokoll*, 16 delen, 1693-97, Stockholm 1900, s. 442.

⁶⁸¹ Resolution 26.1.1698 på Ridderskapets och Adelens Besvär, i Stiernman, And. Anton, *Alla Riksdagars och Mötens Besluth*, tredje delen, Stockholm 1733, s. 2150. Se också Lindgren, a.a., s. 45.

⁶⁸² Kongl. Majt:s Nådige Förordning 10.8.1762 Emot Adelig Skölds eller öpen Hielms brukande av Ofrälse Män, jfr Scheffer, C.G.U., *Heraldisk spegel*, Stockholm 1964, s. 144 ff. – Lagerbring diskuterade år 1745 inte ensamrätten till vapen i rättsliga termer, men skrev i inledningen till sin skrift: ”Aars Heraldica är en Konst, att rätt dömma om Wapen, hwilckas the äro, och hwad the betyder; samt at rett inretta ett Wapen.” (Lagerbring, a.a., s. 1) Huruvida ”Hwilckas the äro” syftar på någon typ av ensamrätt eller inte framgår inte.

sköld och öppen hjälm. Vad gäller den adliga skölden tillhörde den den adliga ätten Laurin. Häradshövdingen Laurin tillhörde inte ätten. Eftersom han tidigare hade haft fog att anse sig tillhöra ätten, frikändes han. Hovrätten klargjorde dock, att Laurin för framtiden skulle ställa sig förordningen till efterrättelse.⁶⁸³ I det ovan refererade Sydow-målet var det endast frågan om öppen hjälm som prövades. Ensamrätten till den Sydowska skölden fanns ej anledning att pröva.⁶⁸⁴ Sydow hade inte gjort intrång i annans rätt till en adlig sköld. Laurin hade gjort ett sådant intrång, men i god tro.

Det faktum, att fler överträdelser av 1762 års förordning såvitt känt inte förekommit, förklarar Scheffer med, att Riddarhuset var så organiserat, att det fanns endast litet utrymme för att falskeligen åberopa förfäders rättigheter.

”Läget var alltför klart för att man skulle kunna fiska i grumligt vatten.”⁶⁸⁵

Vidare är en del av förklaringen den borgerliga heraldikens svaga ställning. Många ofrälse antog vapen, men det var mindre vanligt att de brukades i flera generationer. Ofrälse kunde i sådana fall åberopa självtagen, men inte hävdvunnen rätt.⁶⁸⁶

I 1773-74 års förslag till instruktion för vapenintendenten bekräftades 1762 års förordning samt stadgades, att ingen ny ätt fick uppta en annan ätts vapen, antingen den var levande eller utgången. Vidare skulle intrång i rätten till adliga namn, sköldar med mera, vara otillåtet såväl inom adeln inbördes som emellan adeln och ofrälse personer. Åtal skulle föras av riddarhusfiskalen på riddarhusdirektionens vägnar. Detta blev dock aldrig mera än ett förslag.⁶⁸⁷

Vad avser otillåtna intrång adeln inbördes och mellan adel och ofrälse hänvisade instruktionsförslaget till 1762 års förordning. Scheffer anbefaller försiktighet, om man vill tolka 1762 års förordning med ledning av 1773-74 års förslag.⁶⁸⁸ Emellertid kan konstateras, att för författaren av instruktionsförslaget låg det nära till hands att innehavaren av ett adligt namn och ett adligt vapen hade ensamrätt därtill.

Den 10 augusti 1762 utfärdades också en ny riddarhusordning, varigenom det i 23 § i 1626 års riddarhusordning intagna förbudet mot en adlig ätts användande av en annan ätts vapen upphävdes. På 1778-79 års riksdag återinfördes dock 1626 års riddarhusordning, varför förbudet åter blev gällande.⁶⁸⁹ Även under 1800-talet intogs i riddarhusordningarna

---

⁶⁸³ Svea Hovrätt (Riksarkivet) BIIIa1:80, Civile Resolutioner för år 1767, s. 277.

⁶⁸⁴ von Sydow, Knut, *Christian Fredrik von Sydow. En minnesteckning*, Stockholm 1946, s. 26 ff.

⁶⁸⁵ Scheffer, a.a., s. 147. – År 1771 ändrades ätten Hårds af Torestorp vapen för att differentiera det från vapnet för Hård af Segerstad – egentligen är det samma släkt, som dock har två säten på riddarhuset för olika släktgrenar i olika klasser. Detta skedde på släktens begäran och inte på grund av rättsligt tvång att göra så.

⁶⁸⁶ Scheffer, a.a., s. 147 f.

⁶⁸⁷ Scheffer, a.a., s. 133 ff. o. 148 f.

⁶⁸⁸ Scheffer, a.a., s. 150.

⁶⁸⁹ Riddarhusordning 10.8.1762 och Sveriges Rikes Ständers beslut 26.1.1779 i Modée, R. G., *Utdrag utur alla [---] publique handlingar, placat, förordningar, resolutioner och publicationer*, Stockholm 1742-, bd VII, s. 5281 ff. resp. bd XI, s. 603. Se också Lindgren, a.a., s. 54.

förbudet för adlig ätt att använda annan adlig ätts namn och vapen.⁶⁹⁰ I 1866 års riddarhusordning intogs förbudet med formuleringen:

”Ej må någon upptaga annan ätts nummer, namn eller vapen.”⁶⁹¹

Förbudet riktar sig uppenbarligen till förhållandet mellan ätterna inbördes. Det gäller ännu för ätter som tidigare adlats och skall introduceras efter återställande av försutten tid.⁶⁹²

Med Teitts, Ugglas,⁶⁹³ Klingspors och Kuylenstiernas synsätt, att endast adeln hade rätt att föra vapen, behöver frågan om ensamrätt till ett vapen endast regleras mellan de adliga ätterna. Riddarhusordningarnas förbud för adelsmän att uppta varandras vapen är då tillfyllest. Ofrälse, som antog vapen, som tillhörde viss ätt, kunde hindras redan på den grund att de alls hade antagit vapen. Som tidigare anförts, har dock ofrälse, och har även tidigare haft, rätt att föra vapen. Frågan uppkommer, vilka vapen som har och har haft rättsligt skydd – endast de adliga, eller även ofrälse?

De adliga ätterna kan stödja sin ensamrätt till sina vapen på privilegiebrev. Vad privilegiebrev ger upphov till måste numera betraktas som en privaträtt. Man kan här jämföra med en varumärkesregistrering som till sin natur är ett slags privilegium, men som får privaträttsliga verkningar i det att innehavaren kan föra talan mot den som gör intrång i rätten.

1762 års förordning har som nämnts inte upphävts.⁶⁹⁴ Den får anses bestå av två delar; en immaterialrättslig, som fastställer adelns rätt till sina vapen, och en straffrättslig, som stadgar böter då rätten kränks. Begreppet adlig sköld har emellertid som nämnts varit föremål för diskussioner. Scheffer anför, att:

”Även om man skulle ta begreppet ’adlig sköld’ i dess mest inskränkta betydelse och därmed endast avse av *adliga ätter brukade sköldar* (ättevapen) ger den ett högst värdefullt skydd mot usurpering av sådana.”⁶⁹⁵

Om 1762 års förordning ses tillsammans med den hävd, som kan åberopas åtminstone för vapen som förts i flera hundra år, framgår ensamrätten än tydligare. Även i varumärkessammanhang har i förarbeten och litteratur konstaterats, att det finns ett rättsligt skydd för adliga vapen.⁶⁹⁶

Är då inte förordningen från år 1762 obsolet? För att rättsregler skall anses obsoleta räcker det inte, att de är gamla; de måste också framstå som främmande för rättssystemet i övrigt.⁶⁹⁷ Den grundläggande civilrättsliga principen i 1762 års förordning – att personliga kännetecken skyddas –

⁶⁹⁰ Lindgren, a.a., s. 67. NJA 1929 s. 283 I och II, s. 289. I justitierådet Sundbergs votum citeras förbudets lydelse i 1810, 1818 och 1829 års riddarhusordning. Sedan 1829 har förbudet samma formulering som i 1866 års riddarhusordning.

⁶⁹¹ Riddarhusordning (SFS 1866:37), 3 §. Bestämmelsen flyttades genom SFS 1917:131 till 2 § 3 st.

⁶⁹² Övergångsbestämmelse till Förordning (SFS 1977:1142) om ändring i riddarhusordningen.

⁶⁹³ Här avses hans senare uppfattning.

⁶⁹⁴ Lindgren, a.a., s. 53.

⁶⁹⁵ Scheffer, a.a., s. 150. Se också Berghman, a.a., s. 24.

⁶⁹⁶ Förslag till lag angående skydd för varumärken [---], s. 30. Heiding, Sture, *Om registrerade varumärken och inarbetade kännetecken*, Uppsala 1946, s. 196, Björklund, E. O. J., ”Nordiskt samarbete å det industriella rättsskyddets område 1926-1927” i *Industritidningen Norden*, 1927, nr 50-52, Stockholm 1927, s. 407.

⁶⁹⁷ Peczenik, a.a., s. 90, jfr. Strömholm, Stig, *Rätt, rättskällor och rättstillämpning*, 5. uppl., Smedjebacken 1996, s. 351 ff.

gäller alltså och dess betydelse har snarast ökat, inte minskat. Namn-, firma- och varumärkesrättens ökade betydelse är tecken på detta. Det skall också noteras, att de adliga vapnen är väl kända genom ätternas introduktion på riddarhuset samt genom vapenböcker.⁶⁹⁸

Mycket talar för att det finns ett rättsligt skydd för de adliga ätternas vapen. Vad gäller då de ofrälse vapnen? År 1929 fann Högsta domstolens majoritet, att förläning av adelskap medförde ensamrätt till det adliga namnet, varför ingen som inte hörde till ätten fick använda det. En ytterligare förutsättning var dock, att det adliga namnet var egenartat. Ensamrätten till adliga namn hade sin grund i stadganden från 1600- och 1700-talen, vilka stadganden inte hade upphävts eller blivit obsoleta.⁶⁹⁹ Prejudikatet upprätthölls i ytterligare domar.⁷⁰⁰

Flera justitieråd var skiljaktiga i 1929 års mål. Justitierådet SUNDBERG ville inte tillerkänna adelsnamn rättsligt skydd, men framlade en rättshistorisk utredning angående adliga namn, varvid han också berörde adliga vapen.⁷⁰¹ Även justitierådet KÖERSNER var skiljaktig. Han ville tillerkänna ätterna ensamrätt till sina namn, dock snarare på den grund att de var egenartade.⁷⁰² Han har sedan utvecklat sina tankar om namnskyddet i en artikel. Bland annat skrev han, att han hade:

”intagit en ståndpunkt, som förutsätter, icke tillvaron av en särskilt adlig namnrätt, utan förefintligheten av en privaträtt till namn överhuvudtaget.”⁷⁰³

Han anförde vidare, att de adliga ätternas kännemärke var vapnet, snarare än namnet.⁷⁰⁴ Prejudikaten om ensamrätt till adliga namn har numera ersatts av lagstiftning. Namnskyddet har genom namnlagarna utsträckts till att avse alla egenartade namn, inte bara adliga sådana.⁷⁰⁵

⁶⁹⁸ Senast Raneke, Jan, *Svensk adels heraldik*, Malmö 1990.

⁶⁹⁹ NJA 1929 s. 283 I och II.

⁷⁰⁰ NJA 1940 s. 648 och NJA 1958 s. 617. – I NJA 1946 s. 767 har Högsta domstolen tillerkänt ideell förening rätten till sitt namn, och denna rätt utslöt att annan kunde använda namnet som varumärke.

⁷⁰¹ NJA 1929 s. 283 I och II.

⁷⁰² NJA 1929 s. 283 I och II, s. 285 f.

⁷⁰³ Kôersner, Albert, ”Anmeldelser – Henrik Lundh: Navneplikt og Navnerett” i *Tidsskrift for retsvidenskab*, Ny række, VIII, 1929, Oslo 1929, s. 526 ff. – Kôersner för i anmälan även fram sina egna tankar om namnrätten.

⁷⁰⁴ Kôersner, a.a., s. 529.

⁷⁰⁵ Namnlag (S.F.S 1964:521) 19 §, Namnlag (SFS 1982:670), 20 §. Se ang. svensk namnrätt Höglund, Olle, *Namnlagarna. En kommentar*, Stockholm 1998, ssk. s. 23 f., 28 f. o. 146 ff. – Se ang. tillämpningen av nämnda paragrafer även: Lysén, Anders, ”Vad krävs för att skydd för egenartade efternamn skall inträda?” i *Advokaten*, 1992, Stockholm 1992, s. 101 ff. – En sak är att skyddet har stärkts, en annan sak är vilka som inbegrips i skyddsobjektet. – Jfr dock hovrättsrådet greve Erik Spens, som ansåg 1762 års förordning vara privilegielagstiftning, som ”upphävts av nu gällande regeringsform, som trädde i kraft den 1 januari 1977” (Spens, Erik, ”Om örnars flykt m.m.” i *Heraldisk Tidsskrift*, band 4, Köpenhamn 1975-79, s. 375). Detta yttrande är emellertid inte en del av ett längre resonemang, utan saken nämns närmast i förbigående. Som ovan har anförts, måste ensamrätten till vapen vara en privaträtt. För övrigt är det oklart vad i regeringsformen Spens närmare avser. 1974 års regeringsform trädde i kraft 1.1.1975. Vissa ändringar i regeringsformen trädde emellertid i kraft 1.1.1977. Förmodligen åsyftas ett uttalande i propositionen till regeringsformen, varav framgår, att adelsprivilegierna saknar behov av grundlagsskydd, eftersom de dels har upphävts, dels har mist sin betydelse. (Se *Kungl. Maj:ts prop. 1973:90 med förslag till ny regeringsform m.m.*, s. 474. Se också SOU 1963:17, Författningsutredningen, VI, Sveriges statskick, del 2, motiv, s. 489 ff.) Enligt övergångsbestämmelser gäller äldre författningar som tillkommit i en annan ordning än

Skyddet för heraldiska vapen är i linje med det nu sagda – särskilt Kôersner – inte ett adligt privilegium, utan en privaträtt. Vad förevarande fråga handlar om, är att man inte, vid antagande av vapen såsom kännetecken, får anta ett vapen som redan tillhör någon annan. Detta följer inte bara av heraldisk sed utan också av allmänna rättsprinciper. Vad gäller allmänna rättsprinciper i anslutning till namn- och känneteckensrätten har professor GÖSTA EBERSTEIN uttalat, att:

”ett kännetecken som blivit uttryck för en bestämd person och därigenom fått en innebörd, som det i och för sig icke förut ägde, bör ej få användas av en obehörig”.⁷⁰⁶

Dessutom bör enligt honom de personliga intressena sättas i paritet med de ekonomiska.⁷⁰⁷ En känneteckensrätt innebär en mindre inskränkning i andras handlingsfrihet än till exempel rätten till alster av andlig verksamhet, och:

”skydd för ett kännetecken, som vunnit burskap, till den grad ligger i sakens natur, att det icke tarvar stöd av något uttryckligt lagbud”.⁷⁰⁸

Med anledning av det nära samband som historiskt sett föreligger mellan ensamrätt till namn och till vapen är det inte osannolikt, att 20 § i nu gällande namnlag⁷⁰⁹ kan tillämpas analogt på vapen. Egenartade efternamn åtnjuter skydd mot användning både som namn och som näringskännetecken. I så fall kan både fastställelsetalan om rätten till ett vapen föras, och fullgörelsetalan i form av förbudstalan, där fullgörelsen är att svaranden låter bli att göra intrång i vapenrätten.⁷¹⁰

Spörsmålet kring ensamrätt till vapen har berörts också i Riksarkivets heraldiska nämnd. Rättschefen, sedermera hovrättslagmannen ERIK TERSMEDEN har undersökt det rättsliga skyddet för olika typer av vapen, vad gäller släktvapen främst giltigheten i 1762 års förordning. Han återger Ridderhusdirektionens uppfattning, att det är osäkert vilket skydd de äldre föreskrifterna ger. Direktionen har fört fram förslag om en ändrad vapenlagstiftning, som skulle ge skydd åt samtliga av Kungl. Maj:t eller regeringen fastställda vapen. Eftersom vapnen en gång fastställts av staten

---

enligt den nya regeringsformen. Rätten till vapen kan inte sägas stå i strid med någon grundlagsföreskrift.

⁷⁰⁶ Eberstein, Gösta, ”En milstolpe i svensk namnrätt” i *Nordiskt Immateriellt Rättsskydd*, N.I.R., 1950, Stockholm 1950, s. 161.

⁷⁰⁷ Eberstein, a.a., s. 160 samt dens., *Om skydd för individualiteten*, Stockholm 1940, s. 32.

⁷⁰⁸ Eberstein, a.a., s. 160.

⁷⁰⁹ Namnlag (SFS 1982:670). Se ang. motsvarande analogi i tysk rätt kapitlet TYSK VAPENRÄTT, avsnittet VAPENRÄTTENS INNEHÅLL – ENSAMRÄTTEN.

⁷¹⁰ Rättegångsbalken 13 kap. 1-2 §§. – Fall av tänkbara intrång finns: Vad gäller ätten Roos’ af Hjelmsäters vapen: I. av Sörums kommun i Norge (Vadholm, Tom S., ”Norske Kommunevåpen i 100 år” i *Heraldisk Tidsskrift*, Bind 9, n:r 82, Köpenhamn 2000, s. 40 f.) varvid problemet dock är att kommunens vapen är fastställt i norsk kungl. resolution; II. av ärkebiskop Ruben Josefson (Schlyter, Hans, ”Er kirkelig heraldik forhistorisk?” i *Heraldisk Tidsskrift*, bd 2, Köpenhamn 1965-69, s. 421 f.), vilket dock numera efter cirka 30 år inte torde kunna prövas domstolsvägen. Vidare har en släkt börjat använda Bolmsös sockenvapen, vilket vid tiden dock inte ens hade rättsligt skydd som kommunalvapen. (Stolt, Lars C., ”Nya vapen” i *Heraldisk Tidsskrift*, band 8, Köpenhamn 1995-99, s. 285.) Att ett släktvapen gör intrång i rätten till ett kommunalt vapen faller utanför släktvapenrätten. Registrering av vapnet som kommunalvapen är nu under prövning.

bör staten också skydda dem. Frågan om en översyn av vapenlagstiftningen bedömdes dock svår att föra vidare till statens beslutande organ.⁷¹¹

Tersmeden diskuterar främst vilket skydd de ännu gällande äldre föreskrifterna kan ge, det vill säga särskilt 1762 års förordning. Däremot diskuterar han inte vilket skydd som kan finnas i rättsprinciper mer generellt. Med beaktande av Ebersteins ovan anförda yttranden samt den namnrättsliga rättsutvecklingen bör saken ses i ett mer principiellt sammanhang. 1762 års förordning bör ses som ett uttryck för den rättsprincipen, att hävdvunna personliga kännetecken skyddas.

Berghman fann år 1934, att gällande rätt innebar, att en ofrälse som antar vapen, inte får anta en adlig ätts vapen.⁷¹² Det finns skäl för slutsatsen, att adliga vapen har åtnjutit rättsligt skydd mot usurpation, dels inom adeln, dels gentemot ofrälse. I de adliga vapnen skall inkluderas även de, som inte har fastställts genom förläning. Förordningarna talar om adlig sköld, inte om förlänad sköld.

Ofrälsets vapen förefaller inte ha varit föremål för tvister om intrång. Mot bakgrund av rättskällornas tystnad, kan man inte dra slutsatsen, att det under tiden fram till 1900-talet funnits något skydd för ensamrätten till ett ofrälse vapen. I analogi med vad justitierådet Kôersner anført om ensamrätten till egenartade namn, ej endast till adliga namn, vilket sedan blivit lag, är det rimligt att dra följande slutsats. Ensamrätten till släktvapen kan idag inte endast omfatta adliga vapen, utan också andra släktvapen med särskiljningsförmåga, förutsatt – med Ebersteins ord – att vapnet ifråga har ”blivit uttryck för en bestämd person”.⁷¹³ Ett antaget vapen måste därför, med ett begrepp lånat från varumärkesrätten, inarbetas för att åtnjuta rättsligt skydd.⁷¹⁴

Denna uppfattning om rättens innebörd förutsätter emellertid, att den något snäva synen på rätten såsom endast innehållet i lag ersätts med en vidare rättssyn, som inkluderar principerna i rätten. Alla rättsregler är inte uttryckta som lagregler. En sådan, mer principiell, rättssyn måste anses vara tongivande idag.⁷¹⁵

---

⁷¹¹ Riksarkivets heraldiska nämnd, protokoll fört vid sammanträde den 5.4.1990, s. 2, samt bilaga till protokollet: Tersmeden, Erik, *Vapenskyddet i Sverige*, s. 9 ff. – Tersmeden skriver, att 1762 års förordning bekräftats av förordningen den 8 maj 1775 och brevet den 11 februari 1800. De två sistnämnda förordningarna rör emellertid rättsverkningarna av utebliven introduktion vad avser ett förlänat adelskap.

⁷¹² Berghman, a.a., s. 29.

⁷¹³ Eberstein, a.a., s. 161.

⁷¹⁴ Saigal, Sunil o. Degerman, Henrik, ”Rätten till släktvapen” i *Heraldisk Tidsskrift*, band 5:2, Köpenhamn 1984, säger på s. 153, – främst rörande finsk och dansk rätt – att vapenintrång kan vara föremål för rättegång blott, om vapenägaren förorsakats ekonomisk skada. Vad grunden för denna slutsats skulle vara, framgår inte. För finsk del anför de på samma sida, att adliga ätter har skydd för sina namn och vapen mot såväl andra ätter som ofrälse släkter.

⁷¹⁵ Peczenik, a.a., s. 86 ff.

Vapenrättens skyddsobjekt – släktmedlemmarna

Succession genom börd m.m.

CHRISTER WINBERG har i sin avhandling om släkters rätt till jord behandlat det svenska släktskapssystemet. Hans slutsats är, att under medeltiden kan inget utpräglat agnatiskt system konstateras vad gäller bördsrätten till jord.⁷¹⁶

Det har emellertid hävdats, att släktskap med relevans för vapen räknats agnatiskt redan under medeltiden. På 1200-talet var således de nordiska vapnen i huvudsak ärftliga på manslinjen. År 1219 förde de två bröderna Sigtrygg och Lars Bengtssöner samma vapen – en lilja i en hjorthornskrona. Bengt Sigtryggsson förde samma vapen år 1259 och Lars Bengtsson år 1288 och 1292.⁷¹⁷ Scheffer skriver, att

”Släktvapen är ett från fädernet nedärvt el[ler] från mödernet upptaget sköldemärke.”⁷¹⁸

Det anges här således en skillnad – från fädernet överförs vapnet automatiskt, men från mödernet måste det upptas. Under medeltiden var det emellertid inte ovanligt, att en adelsman upptog sin mors vapen, om dennes möderne ansågs förnämre än hans fäderne. Bruket växlade också så, att en person kunde uppta mödernenamnet och behålla fädernevapnet eller *vice versa*. Riddaren och dekanen Hans Kröpelin d.y., som dog 1503 eller 1504, tog sitt namn efter sin morfar, Hans Kröpelin d.ä., men förde sin fars Oxenstierna-vapen. Ätten Oxenstierna har emellertid längre tillbaka upptagit sitt vapen från mödernet.⁷¹⁹

Under medeltiden förekom också att adelsmän förenade mödernevapnet med fädernevapnet. De kunde då klyva skölden och sätta ett vapen i varje halva. En annan metod var att halvera båda vapnen och förena dem i delningslinjen. Kvadrering förekom också.⁷²⁰

Den medeltida successionen av vapen kan främst studeras i fil. d:r JAN RANEKES sammanställning av de medeltida svenska släktvapnen samt de släkter till vilka de hörde.⁷²¹ Raneke nämner, att upptagande av moderns släkts vapen var ett sätt att uppnå differentiering i vapenbruket.⁷²² Av

---

⁷¹⁶ Winberg, Christer, *Grenverket. Studier rörande jord, släktskapssystem och ståndsprivilegier*, Rätthistoriskt bibliotek, bd 38, Lund 1985, s. 20 ff. På s. 14 ff. diskuteras olika sätt att se släktskap, där man kan utgå från en gemensam förfader (ätt) eller från sig själv (släktkrets). Det första synsättet är det relevanta i heraldiken.

⁷¹⁷ Trätteberg, Hallvard, uppslagsordet ”släktvapen”, del 2, i *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid*, Malmö 1956-76, bd XVI, sp. 245 ff. Jfr Raneke, Jan, *Svenska medeltidsvapen*, del II, Lund 1982, s. 650.

⁷¹⁸ Scheffer, C.G.U., uppslagsordet ”släktvapen”, del 1, i *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid*, Malmö 1956-76, bd XVI, sp. 243 ff.

⁷¹⁹ Scheffer, C.G.U., uppslagsorden ”adelsvapen” och ”släktvapen”, i *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid*, Malmö 1956-76, bd I, sp. 19 f. resp. bd XVI, sp. 243 ff. Se också Hildebrand, a.a., s. 602, samt Gillingstam, Hans, ”Kunde man under medeltiden upptaga vapen från sin hustrus släkt?” i *Personhistorisk tidskrift*, 1960, Stockholm 1960, s. 84 ff.

⁷²⁰ Scheffer, C.G.U., uppslagsordet ”vapen” i *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid*, Malmö 1956-76 bd XIX, sp. 501 ff.

⁷²¹ Raneke, Jan, *Svenska medeltidsvapen*, del I-II, Lund 1982, del III, Lund 1985.

⁷²² Raneke, a.a., del II, s. 94.

sammanställningen torde den slutsatsen kunna dras, att vapnen främst fördes vidare enligt den agnatiska principen, även om undantag fanns. Modernevapen upptogs bland annat i sådana fall, då det fanns många medlemmar av den agnatiska släkten, vilka lätt kunde förväxlas.

Jakob Teitt anmärkte vid sin räfst med adeln i Finland år 1555 på personer, som förde andra vapen än sina fädernesvapen:⁷²³

”Item then skiöld och hielm Göstaff Fincke förer haffwer han icke rett till, effter then är icke aff hans fädernes börd, uten hans faders morfader hade fört förnembde wapn.”⁷²⁴

”Aff Dekne slectet finnes ingen mandzperson, som med rette må före then skiöld och hielm som han förde, ty att mandzpersonerne äre utdödde [---]”⁷²⁵

”Torsten Henrickssons moder war her Larens Torstenssons kyrckieprestens i Satakundz Köre syster, och förde her Larens Torstensson 17 rutor, them och Torsten Henricksson och nu förer, men man wett icke med hwad skääl, effter thet att Torstens faders börd war kommen aff Terwike i Perno sockn, och war icke frälse.”⁷²⁶

Under 1500- och 1600-talen kan enligt Winberg identifieras en stark tendens, att det agnatiska släktbegreppet fick fäste i Sverige.⁷²⁷ Winberg avstår från att ta ställning till huruvida övergången till det agnatiska släktbegreppet var plötslig eller ett kontinuerligt skeende. De under det sena 1500-talet inrättade grev- och friherrskapen skulle ärvas av äldste sonen. Primogeniturprincipen infördes därmed. Åtminstone från 1626 års riddarhusordning räknades adelskap endast agnatiskt.⁷²⁸ Winbergs förklaring är, att inflytandet från Tyskland och Baltikum var betydelsefullt, både vad gällde inflytelserika personer och idéer. Jakob Teitt var sålunda resrepresentant för tyskt tänkande.⁷²⁹ Vid utarbetandet av Sveriges rikes lag diskuterades successionen av adliga ätters vapen. Göta hovrätt konstaterade i sitt utlåtande, att adliga vapen förs vidare från fadern till sönerna. Vapensuccessionen var således agnatisk.⁷³⁰

I samband med återinförandet år 1778 av 1626 års riddarhusordning återuppstod indelningen av ätterna i klasser. Frågan uppkom då, huruvida anor på mödernet hade någon inverkan. Ett antal adelsmän i svenneklassen begärde uppflyttning till riddarklassen med hänvisning till anor på mödernet.⁷³¹ Sådana anor var dock utan verkan:

”Och som [Hrr Committerade] dervid funno, att större delen fotadt sine ansökningar på en föregifven descendance å mödernet eller annan sidoskyldskap å fäderne eller möderne med fordom varande Riksens Råder,

⁷²³ Teitt, Jakob, *Jakob Teitts klagomålsregister emot adeln i Finland år 1555-56*, Helsingfors 1894, s. 18, 34, 46, 59 o. 180.

⁷²⁴ Teitt, a.a., s. 18.

⁷²⁵ Teitt, a.a., s. 34.

⁷²⁶ Teitt, a.a., s. 46. Se också s. 180, där vapnet är avbildat. Dock har bilden sexton rutor, ej sjutton, och under bilden står ”sexton ruthor”. – Det förekom i åtminstone ett fall, år 1536, att Gustav I tillät en person, som inte hade något fädernesvapen, att föra modernevapnet. *Konung Gustaf den Förstes registratur*, XI, 1536-37, Stockholm 1888, s. 216.

⁷²⁷ Winberg, a.a., s. 31 ff. Ett exempel på motsatsen; se Hermfelt, Dag M., ”Ätten Galle i Sverige” i *Släkt och hävd*, nr 1, 2000, Stockholm 2000, s. 41 ff. När Gunnar Jonsson adlades år 1567 upptog han sin mödernessläkts namn (Galle) och vapen.

⁷²⁸ Winberg, a.a., s. 32 f.

⁷²⁹ Winberg, a.a., s. 48.

⁷³⁰ *Förarbetena till Sveriges Rikes lag 1686-1736*, bd VII, Uppsala 1908, s. 79.

⁷³¹ *Sveriges Ridderskaps och Adels Riksdagsprotokoll från och med år 1719*, del 32, 1778-79, Stockholm 1982, s. 10 ff.

så kunde Hrr Committerade, emot hvad Riddarhusordningen stadgar och de äldre Riddarhusets protocoller inneholla, för desse på en sådan grund sig anmälände ätter icke bevilja någon upflyttning.”⁷³²

År 1809 infördes genom Regeringsformens 37 § regeln, att förläning av adelskap eller friherre- eller grevetitel endast skulle omfatta en person, efter vars död hans äldste son skulle ärva värdigheten. Det är således här inte fråga om bördssuccession, utan om arv. Samtliga den adlades ättlingar på svärdssidan har ansetts ha rätt att föra skölden och hjälmprydnaden. Endast den som innehar respektive värdighet, samt hans hustru, får enligt heraldisk sed föra rangkrona, öppen hjälm, sköldhållare m.m.⁷³³

Successionen av adelskap är agnatisk och förutsätter inomäktenskaplig börd. Detta följer av sköldebrevens och deras hävdvunna tolkning, samt för de enligt 1809 års RF adlade ätterna föreskrifterna i 37 §. Till adelsmötet år 1998 var inlämnat en motion med förslaget att adelskap skall få ärvas kognatiskt om svärdssidan utslöcknar. Motionen avvisades med hänvisning till att adelskap ärvs enligt vad som är föreskrivet i Kungl. Maj:ts adelsbrev, och att ändring härav ligger utanför adelsmötets kompetens.⁷³⁴

Det skall noteras, att adoption inte medför adelskap, samt att en adlig person som adopteras av annan inte därmed förlorar sitt adelskap.⁷³⁵ Då någon blev adopterad in i en ätt, skulle han enligt 1773-74 års förslag till instruktion för vapenintendenten anta den ättens namn och vapen.⁷³⁶ Det var då fråga om en annan adoption än idag – en person som adlades kunde, istället för att bilda en egen ätt, få tillhöra en adlad släktings ätt. Detta kallades adoption.

Borgerliga vapen kunde under medeltiden antas fritt av handelsmännen i städerna runt Östersjön, men de blev till skillnad från adliga vapen inte ärftliga. Också i senare tid, under 1600- och 1700-talen var det ovanligt, att ofrälse vapen användes i mer än en eller några få generationer.⁷³⁷ Fenomenet att borgerliga vapen inte är ärftliga på samma sätt som adliga har förekommit också under 1900-talet i slakten Wallenbergs serafimervapen.⁷³⁸

Släkter som såsom ofrälse fört vapen, och sedan adlats, har vid adlandet ofta helt ändrat vapnets innehåll.⁷³⁹ Det förekom också, att den

---

⁷³² Ibid., s. 18.

⁷³³ Lindgren, a.a., s. 66 f.

⁷³⁴ Lilliecreutz, Fredrik, ”Riddarhusutskottet – vad är det?” i *Arte et Marte*, 1998, Stockholm 1998, s. 9. Se också NJA 1932 s. 760, ssk. s. 767.

⁷³⁵ NJA II 1917 s. 494 f. Detta ”följer av de allmänna reglerna om adelskap” (a.a., s. 495). Se numera 4 kap. 8 § 2 st. föräldrabalken.

⁷³⁶ Scheffer, a.a., s. 133 ff.

⁷³⁷ Woodcock o. Robinson, a.a., s. 19, Elgenstierna, Gustaf, ”Om borgerliga släktvapens förekomst i Sverige” i *Personhistorisk Tidskrift*, 1914, Stockholm 1915, s. 32 ff.

⁷³⁸ Nordenvall, a.a., s. 450 f., 668 f. o. 534 f. Utrikesministern Knut Wallenberg förde som serafimervapen i blått fält ett vikingaskepp av guld, därunder en av vågskura bildad stam av silver. Hans bror bankdirektören Marcus Wallenberg förde i svart fält en merkuriestav åtföljd av två kuggjul, allt av guld, däröver en ginstam av guld med en svart våg. Dennes son, bankdirektören Marcus Wallenberg, förde i fält av guld en svart merkuriestav åtföljd av två svarta kuggjul, däröver en svart ginstam med en liggande halvmåne varur fyra blixtrar utgår.

⁷³⁹ Exempel härpå finns i von Warnstedt, Christopher, ”Ofrälse sigill i Smålands Kavalleriregementes räkenskaper åren 1675-1809” i *Heraldisk Tidsskrift*, band 5:1, Köpenhamn 1980-83, s. 78 samt Elgenstierna, Gustaf, ”Om borgerliga släktvapens förekomst i Sverige” i *Personhistorisk Tidskrift*, 1914, Stockholm 1915, s. 35.

adlade behöll motiv ur det tidigare vapnet, men fick vissa ändringar därav, så kallade vapenförbättringar.⁷⁴⁰

Vad gäller utomäktenskapliga barns vapenrättsliga ställning under medeltiden finns inte många upplysningar. Två fall är kända: I det ena förde den utomäktenskaplige sonen faderns vapen med en differentiering. I det andra fallet förde sonen faderns vapen med fädernessläktens tillstånd.⁷⁴¹ Bitecken för att beteckna en ätts yngre grenar har blott sparsamt förekommit i Sverige, och då inte alls på ett systematiskt sätt.⁷⁴²

Vad avser nu rådande förhållanden har anförts, att enligt sed förs ett antaget vapen av den person som har antagit det samt dennes agnatiska efterkomlingar. Den konsekventa och förutsebara successionen av vapen kan jämföras med den numera svårförutsebara successionen av efternamn.⁷⁴³ Namnlagen⁷⁴⁴ innebär numera, att de adliga namnen inte kan förbehållas medlemmarna av de adliga ätterna. En adelsmans dotterson får ej sin morfars adelskap, men kan få hans efternamn.

Ovan har analogier mellan ensamrätten till namn och ensamrätten till vapen gjorts. Båda är privaträtter. Vad gäller successionen av namn, bygger den på ett offentligrättsligt registreringsförfarande, som klargör vem som för vilket namn. Motsvarande finns inte för vapnets del. Det är därför inte självklart, att vapen skall överföras till yngre generationer enligt namnlagens principer.⁷⁴⁵ Det är inte heller självklart, att vapensuccessionen är en rättsfråga; till stor del torde den regleras av utomrättslig sed. Även i namnrätten⁷⁴⁶ kan utomrättslig sed beaktas.

En adlig ätts vapen måste rimligen följa adelskapet, även om namnen numera följer namnlagen. Vapnets succession kan läsas ut ur vapenbrevet med dess hävdvunna tolkning enligt sed och praxis vid tiden för utfärdandet. För uradliga ätter finns en sedan medeltiden stadgad agnatisk succession av adelskapet och vapnet. För borgerliga vapen får antagarens vilja vara avgörande.⁷⁴⁷ Principiellt får detta synsätt den konsekvensen, att det är vad som bestäms vid rättens uppkomst – förläningen eller antagandet –, som

---

⁷⁴⁰ Elgenstierna, a.a., s. 33.

⁷⁴¹ Raneke, a.a., s. 94 f.

⁷⁴² Fleetwood, Harald, ”Om bitecken i heraldiken” i *Meddelanden från Svenska Heraldiska Föreningen* 1912, Stockholm 1912, s. 23 ff., Scheffer, Gunnar, ”Tornérkragen i svensk heraldik” i *Meddelanden från Riksheraldikerämbetet* 1936, Malmö 1936, s. 20 ff.

⁷⁴³ Granqvist, Elias, ”Vapenrätt – immaterialrättsliga aspekter på heraldiken” i *Nordiskt immateriellt rättsskydd, N.I.R.*, 1994, Stockholm 1994, s. 347 f. Se också Andersson, Per, *Heraldik. Läran om vapenmärken*, Mjölby 1993, s. 11. – Det är symptomatiskt, att begreppet ’släktnamn’ med 1982 års namnlag ersattes med begreppet ’efternamn’. – Jfr dock Saigal, Sunil o. Degerman, Henrik, ”Rätten till släktvapen” i *Heraldisk Tidsskrift*, band 5:2, Köpenhamn 1984, s. 150.

⁷⁴⁴ Namnlag (SFS 1982:670).

⁷⁴⁵ Jfr dock Saigal o. Degerman, a.a., som i sina slutsatser är mycket influerade av namnrätten. De beaktar emellertid inte, att namnrätten, särskilt vad gäller successionen, skiljer sig från vapenrätten genom namnrättens administrativa registreringsförfarande.

⁷⁴⁶ Namnlag (SFS 1982:670), 20 § 1 st.

⁷⁴⁷ I *Skandinavisk Vapenrulla*, Kristianstad 1963-, finns exempel på hur vapenantagare föreskrivit vapnets succession. Vanligast förekommande är, att vapnet skall få föras av antagarens agnatiska efterkomlingar, hans samtliga efterkomlingar eller hans efterkomlingar med ett visst efternamn. – Detta kan givetvis leda till, att en person genom härstamning från två vapenantagare får rätt till flera vapen. Ännu torde ingen sed vara utvecklad, som ger ledning åt den situationen. Det engelska *marshalling* avser en annan situation, nämligen den att man inte har rätt att föra mer än ett vapen ensamt, men till det kan lägga andra, som man inte har rätt att föra ensamma, men som man kan kvadrera med.

avgör dess fortbestånd. Den agnatiska principen får anses ännu även för ofrälse släkter som huvudregel vara gällande sed, men i vilken omfattning den är rättsligt relevant är svårare att avgöra.

Testamentariska förordnanden

I Sverige finns, såvitt mig är känt, endast få exempel på den rättsfigur som i engelsk rätt kallas *name and arms clause*.⁷⁴⁸ De har alla samband med fideikommissinstitutet.⁷⁴⁹ Överstelöjtnanten Fredrik Trolle föreskrev i sitt testamente av år 1755, att hans tre döttrar med efterkommande skulle såsom fideikommiss få varsitt gods.⁷⁵⁰ Därvid föreskrev han bland annat:

”Alla manliga tillträdare av dessa tre stamgods skola, jämte deras eget, upptaga Trolle namn och vapen [---].”⁷⁵¹

År 1768 föreskrev han i ett annat testamente, att ett annat gods skulle tillfalla hans sonson som fideikommiss. För det fall fideikommisset skulle föras vidare på kvinnosidan, skulle den nya innehavaren upptaga ätten Trolles namn och vapen. I detta fall var det ett villkor, vid vars bristande uppfyllande fideikommisset skulle tillfalla näste ättling i turordningen. Genom detta testamente ändrades det tidigare testamentet på så sätt, att ”några få omständigheter”⁷⁵² tillades, nämligen bland annat:

”ett för alla fideikommisserna gjort förbehåll, att fideikommissarierna såväl till Eriksholms som de övriga fideikommissarierna till mina nu till fideikommiss inrättade egendomar, familjen till heder och inrättningen till hågkomst, upptaga Trolleska namn och vapen.”⁷⁵³

Härmed gjordes namn- och vapenföreskriften till ett förbehåll. Följden av klausulen är att fideikommissariernas namn är Trolle-Bonde, Trolle-Löwen respektive Trolle-Wachtmeister, samt att de för sina egna vapen samt Trolle-vapnet. De tre ätterna har, förutom föreskrifterna i testamentet, också fått kungliga brev med tillstånd att föra Trolle-namnet och -vapnet.⁷⁵⁴

Trolle-Löwen för Löwen-vapnet med Trolle-vapnet intaget i skölden genom ett sänkt mantelsnitt. Trolle-Bonde för vapnet för grevliga ätten Bonde af Björnö med Trolle-vapnet intaget i en hjärtsköld nedanför den Bondeska hjärtskölden. Trolle-Wachtmeisters vapenkomposition motsvarar Trolle-Bondes.⁷⁵⁵ Åtminstone i Trolle-Wachtmeisters fall har Konungen godkänt en skiss på vapnets utseende.⁷⁵⁶ Med fideikommissens upphörande kommer dessa förpliktelser att upphöra. Att också rättigheterna för Bonde-, Löwen- och Wachtmeisterättlingarna att såsom innehavare av godsen föra Trolle-namnet och -vapnet upphör behöver inte vara fallet.

⁷⁴⁸ Förutom de här närmare beskrivna, se Elgenstierna, a.a., bd IX, s. 44 (ang. Wrangel von Brehmer), bd I, s. 255 ff. (ang. Beck-Friis) samt NJA 1932 s. 760. – Se s. 63 ff. ovan ang. *name and arms clause*.

⁷⁴⁹ Se härtill Modéer, Kjell Å., ”Fideikommissinstitutet i svensk rätt” i *Land skall med lag byggas. II. Nio rättshistoriska uppsatser*, Lund 1984, s. 148 ff.

⁷⁵⁰ NJA 1946 s. 152. Målet rörde tolkning av ett annat testamentsvillkor. Jfr NJA 1886 s 22.

⁷⁵¹ A. dom, s. 155.

⁷⁵² A. dom, s. 158.

⁷⁵³ A. dom, s. 159.

⁷⁵⁴ *Sveriges Ridderskap o. Adels kalender 2001*, Stockholm 2000, s. 84, 86, 462, 805, 809.

⁷⁵⁵ Vapenteckningar i Ridarhusets arkiv. För protokollsutdrag och kopior av vapenteckningar vill jag tacka riddarhusgenealogen m.m. Per Nordenvall. Se även Raneke, Jan, *Svensk adelsheraldik*, Malmö 1990, s. 192, 309 o. 339, Nordenvall, Per (red.), *Kungliga Serafimerorden 1748-1998*, Stockholm 1998, s. 232 f.

⁷⁵⁶ Riddarhusdirektionens protokoll 23.4.1808, § 7.

Däremot torde inte godsens framtida innehavare, om de tillhör andra ätter eller släkter, kunna föra namnet och vapnet, eftersom den situationen inte alls förutses i testamentet och de kungl. breven.

Ett annat exempel på en vapenklausul är det Gyllensvaanska fideikommisset. Översten Fredrik Gyllensvaan stiftade den 14 november 1785 Västanå fideikommiss, som skulle föras vidare inom ätten Rosenquist af Åkershult. Innehavaren skulle enligt stiftaren bära namnet Gyllensvaan, vilket godkändes av Kungl. Maj:t, som också gav fideikommissarien rätt att använda det Gyllensvaanska vapnet. I NJA 1876 s. 38, som behandlar rätten till Västanå fideikommiss, tas inte rätten till släktvapnet upp explicit, utan nämns bara rätten till namnet. Det är här fråga om ett specialfall – fideikommissarien hade inte bara rätt till godset, utan också till säte och stämma på Riddarhuset. Fideikommisset är numera sedan år 1967 upplöst.⁷⁵⁷

Överlåtelser

Överlåtelser av vapen är, såvitt jag har funnit, inte kända i svensk rätt. Upplåtelser måste anses möjliga – till exempel finns inget som hindrar en släkts medlemmar från att tillåta annan använda deras vapen.⁷⁵⁸

Utdöda släkters vapen

Utdöda adliga ätters vapen användes under 1600-talet av ofrälse. Adeln anförde år 1682 besvär och begärde, att:⁷⁵⁹

”något vist och exemplariskt straff måtte determineras öfver dee ofrälsmän, som emot privilegiernes inneholdh uptaga någon utdhödh adelig families namn och vapn.”⁷⁶⁰

I den resolution, som konungen avgav som svar härpå, berördes inte vapnen utan endast namnen. Det skulle inte vara tillåtet att uppta en död ätts namn, men något vist och exemplariskt straff blev inte fastställt. Däremot föreskrevs, att det skulle ”förfaras efter *Privilegierna*”.⁷⁶¹

När en adlig ätt dör ut, det vill säga utslockar på manslinjen, är det sed att en för tillfället speciellt tillverkad sköld⁷⁶² vid begravningen slås sönder. Ofta hålls därvid ett tal, där det sägs, att ingen mer kan föra vapnet. Senaste gången ceremonin förekom i Sverige var vid greve Magnus Brahes begravning år 1930.⁷⁶³

När en ätt är utdöd, kan ingen föra talan i egenskap av berättigad till vapnet. Redan av den anledningen måste allt skydd för utdöda släkters

---

⁷⁵⁷ NJA 1876 s. 38, Elgenstierna, a.a., bd III, s. 378 ff., *Sveriges Ridderskap och Adels kalender*, 1989, Stockholm 1988, s. 221.

⁷⁵⁸ Jfr Granqvist, a.a., s. 347.

⁷⁵⁹ Lindgren, a.a., s. 45.

⁷⁶⁰ Adelns besvär år 1682, i *Sveriges Ridderskaps och Adels Riksdagsprotokoll*, 14 delen, 1682-83, Stockholm 1898, s. 210, se även s. 39 o. 44.

⁷⁶¹ Resolution 23.12.1682 på Ridderskapets och Adelns besvär i Stiernman, And. Anton, *Alla Riksdagars och Möters Besluth*, tredje delen, Stockholm 1733, s. 1906. Se också Lindgren, a.a., s. 45. Jfr NJA 1929 s. 283 I och II, s. 290.

⁷⁶² Således inte den på Riddarhuset hängande vapenplåten.

⁷⁶³ von Corswant-Naumburg, Inga, *Huvudbaner och anvapen under stormaktstiden*, Visby 1999, 66 ff.

vapen anses vara utomrättsligt.⁷⁶⁴ Det är således god sed att inte anta en utdöd släkts vapen, men det är inte en fråga som kan föras inför domstol. Möjligen skulle användande som varumärke av ett mycket väl känt vapen tillhörigt en utdöd ätt kunna anses som vilseledande.

Det skall noteras, att när släkter upptar utdöda adliga ätters namn,⁷⁶⁵ är det fråga om rent namnrättsliga ärenden, som inte har relevans för vapenrätten. Beslutet i namnärendet kan inte anses medföra några vapenrättsliga konsekvenser.

Förhållandet mellan vapenrätt och varumärkesrätt

År 1884 infördes den första svenska varumärkeslagen. I 4 § 3 mom. stadgades, att varumärke inte kunde registreras, om det innehöll offentliga vapen eller stämplor.⁷⁶⁶ I förarbetena till stadgandet anfördes bland annat:

”Att enskilda vapen och märken kunna registreras, om icke enskilda eller familjens rätt derigenom trädes för nära, följer af de begagnade ordalagen.”⁷⁶⁷

Meningen är intressant. Om inte den inskjutna bisatsen funnes, vore saken klar – enskildas vapen skulle då vara utan allt rättsligt skydd gentemot en varumärkesregistrering. Av meningen framgår, att situationen blir en annan, då enskilda eller familjens rätt trädes för nära. Eftersom ingenting nämns härom i varumärkeslagen, måste kommittén ha åsyftat någon ensamrätt, som fanns utanför den lagen eller genom analogi kunde tolkas in i den, och därmed konstaterat att enskilda har en ensamrätt till sina vapen. Tydligt åsyftas både det fall, då annan enskild träds för när, och då sökandens övriga familjemedlemmar träds för när. Frågan blir då, exakt hur ”trädes för nära” skall tolkas. Innebär det allt användande av annans vapen, eller krävs att den andre får något obehag av användandet? I brist på – såvitt mig är känt – klagörande praxis, kan frågan inte slutgiltigt besvaras.

Jur. d:r STURE HEIDING har i sin avhandling kortfattat diskuterat meningens betydelse. Han anser, att man möjligen analogiskt kunde tillämpa 4 § 2 mom., som föreskrev, att varumärke inte kunde registreras, om däri obehörigen intagits annans namn. Han konstaterar därefter, att saken är svår för registreringsmyndigheten att bedöma, eftersom den inte har kännedom om förekommande vapen eller huruvida någons rätt träts för när.⁷⁶⁸ Om ett offentligt vapen registrerats i strid med lagen, kunde Konungen enligt 10 § 1 st. förordna om avregistrering. Om registrering av varumärke lett till förfång

⁷⁶⁴ En liknande norm finns i namnrätten. 13 § namnlagen föreskriver, att ”allmänt känt efternamn som har burits av en utdöd släkt” inte får registreras för en annan släkt. Se RÅ 1996 ref. 29. Stadgandet är administrativrättsligt, och kan inte direkt föras över till vapenrätten, där inte motsvarande administrativa förfarande förekommer. Jfr Granqvist, a.a., s. 347.

⁷⁶⁵ Se t.ex. Patentbesvärsträttsens domar i mål n:r 93-192 den 7.10.93; n:r 93-045 den 3.6.1994 och n:r 93-044 den 15.8.1994.

⁷⁶⁶ Lag (SFS 1884:29) om skydd för varumärken, jfr *Förslag till lag angående skydd för varumärken utarbetadt af de dansk-norsk-svenske komiterade*, Stockholm 1882, s. V.

⁷⁶⁷ *Förslag till lag angående skydd för varumärken* [---], s. 30. I den danska versionen av betänkanudet formuleras meningen: ”At private Vaaben og Mærker kunne registreres, hvis ikke vedkommende Privatmands eller Families Ret derved trædes for nær, følger af de benyttede Udtryk.”

⁷⁶⁸ Heiding, Sture, *Om registrerade varumärken och inarbetade kännetecken*, Uppsala 1946, s. 196.

för någon annan, kunde denne enligt paragrafens andra stycke föra talan vid domstol om registreringens upphävande.

Släktvapnens ställning i varumärkesrätten har också diskuterats vid nordiska konferenser om det industriella rättsskyddet år 1926-27. Generaldirektör E. O. J. Björklund, chef för Kungl. Patent- och registreringsverket, var delegerad för den svenska regeringen och tillika ordförande för konferenserna.⁷⁶⁹ I sin redogörelse för diskussionerna skriver han bland annat:

”Överhuvudtaget borde icke märke utan vederbörligt tillstånd få registreras, som gjorde intrång i någon, annan tillkommande rätt med avseende å märket. En sådan rätt kunde vara en varumärkesrätt [---] eller ock en rätt av annat slag, såsom rätt till mönster- eller konstverksskydd. Även adliga vapen ansågos falla härunder. Visserligen kan det icke vara möjligt för en registreringsmyndighet att hava kännedom om alla sådana existerande rätter, men därför skulle skyldigheten för myndigheten att vägra registrering endast gälla sådana fall, där intrånget vore uppenbart. Hade ett kolliderande märke registrerats, borde givetvis talan om registreringens undanröjande kunna föras vid domstol, även om kollisionen icke kunde betecknas såsom uppenbar.”⁷⁷⁰

Nu gällande varumärkeslag⁷⁷¹ innehåller liknande stadganden som de ovan nämnda i 1884 års lag. Således finns i 14 § registreringshinder för varumärken som kan förväxlas med statliga och kommunala vapen, som har lagligt skydd, samt varumärken som är ägnade att uppfattas som annans släktnamn med mera. I förarbetena till dessa stadganden anfördes, att inga genomgripande förändringar av gällande rätt åsyftades.⁷⁷²

Huruvida något av varumärkeslagens registreringshinder också skyddar släktvapen prövas för närvarande av Patent- och Registreringsverket i ett invändningsärende. Ärendet rör ett företag som med en liten modifikation fått ätten Gyllenstiernas vapen registrerat såsom varumärke.⁷⁷³

Man kan tänka sig tre grunder, på vilka ett vapen kan utgöra registreringshinder enligt varumärkeslagen: I. Varumärket strider mot lag eller annan författning, nämligen 1762 års förordning emot adlig skölds eller

---

⁷⁶⁹ Björklund, E.O.J., ”Nordiskt samarbete å det industriella rättsskyddets område 1926-1927” i *Industritidningen Norden*, 1927, nr 50-52, Stockholm 1927, s. 393 f., 407 ff., 411 f.

⁷⁷⁰ Björklund, a.a., s. 407.

⁷⁷¹ Varumärkeslag (SFS 1960:644).

⁷⁷² Kungl. Maj:ts proposition 1960:167 med förslag till varumärkeslag, s. 102 ff, samt SOU 1958:10, Förslag till varumärkeslag, s. 284 f.

⁷⁷³ Varumärke med registreringsnummer 337 718, Steninge Slott Aktiebolags ansökan nummer 98-07514. Steninge Slott AB:s varumärke är i en sköld en sjuuddig stjärna samt årtalet ”1705”. Över skölden svävar en grevlig krona. I kungörelsen har färgsättningen inte angivits, varför beslutet avser skydd för märket i alla färgkombinationer. (Levin, Marianne o. Bonnier, Susanne (red.), *Praktisk varumärkesrätt*, Stockholm 1998, s. 145.) Som logotyp används i praktiken vapnet med gyllene stjärna i blått fält. Se *Steninge Slotts hemisda*, <www.steningeslott.com>. Ätten Gyllenstierna för sedan 1400-talet och alltjämt i sitt vapen en gyllene sjuuddig stjärna i blått fält. Dessförinnan var stjärnan av silver. Redan under 1400-talet varierades vapnet så, att stjärnan ibland fördes störtad, d.v.s. stående på en av spetsarna. Den friherrliga ättegrenen Gyllenstierna af Lundholm, som är den enda nu levande ättegrenen, för stjärnan störtad, och störtad är också stjärnan i hjärtskölden i vapnet för greve Carl Gyllenstierna af Steninge. Andra ättegrenar, såsom Gyllenstierna af Ulaborg, Björkesund respektive Fogelvik har fört stjärnan stående på två av spetsarna. Se Raneke, Jan, *Svenska medeltidsvapen*, bd II, Lund 1982, s. 538 f. och Raneke, Jan, *Svensk adelsheraldik*, Malmö 1990, s. 183 f. Se plansch II. Skillnaderna mellan vapnet och varumärket är små. De handlar främst om detaljer som stjärnans orientering och ett årtal. Årtalet i skölden är ur heraldisk synpunkt irrelevant, då siffror normalt inte förekommer i vapen.

öppen hjälms brukande av ofrälse män.⁷⁷⁴ II. Släktvapen behandlas på samma sätt som släktnamn, och registreringshindret för släktnamn tillämpas analogt. III. Varumärket vilseleder allmänheten om tjänsternas och varornas ursprung och beskaffenhet.⁷⁷⁵

Analogin till ensamrätten till namn har tidigare omtalats. Det faktum att egenartade släktnamn skyddas i svensk lagstiftning gör, att vapen analogivis kan skyddas.⁷⁷⁶ I förarbetena till varumärkeslagen har i ett annat, men liknande, sammanhang anförts, att en figur och ett ord kan vara förväxlingsbara. Ett exempel är, att ordet ”tuppen” kan vara förväxlingsbart med en bild av en tupp.⁷⁷⁷ Visserligen är det exemplet mest relevant för talande vapen, men det antyder också, att det kan spela mindre roll om en släkt utpekas genom sitt namn eller sitt vapen. Namnet är registreringshinder för ordmärken, och vapnet torde sålunda kunna vara registreringshinder för figurmärken.⁷⁷⁸ I varumärkesrätten anses märken förväxlingsbara, bland annat om de liknar varandra och likheten kan ge upphov till missförstånd eller om de har ett gemensamt framträdande element.⁷⁷⁹

En annan grund, som kan anföras för att ge släktvapen skydd, är att allmänheten kan vilseledas om varors och tjänsters ursprung, om någon obehörig använder vapnet. Ett varumärke kan inte registreras, om det är vilseledande för allmänheten, till exempel avseende varans eller tjänstens ursprung eller art. Således har en i ett varumärke ingående avbildning av en slottsbyggnad ansetts vara lik just Steninge slott, vartill företaget inte hade anknytning. Märket var därför vilseledande för allmänheten, som oriktigt kunde få uppfattningen att företaget hade anknytning till slottet.⁷⁸⁰

För att vilseledande skall kunna komma ifråga krävs, att vapnet är så känt att allmänheten kan bli vilseledd. Analogin till släktnamnsskyddet och hindret mot registrering av sådant som strider mot lagar och andra författningar torde därför ge släktvapen ett vidare skydd mot varumärkesregistrering. Rättsläget kommer i sinom tid att klargöras av Patentverket eller dess överinstanser i Gyllenstierna-ärendet.

---

⁷⁷⁴ Se s. 121 ff. ovan.

⁷⁷⁵ 14 § 1 st. 3, 4 resp. 2 p. varumärkeslagen (SFS 1960:644).

⁷⁷⁶ Just vad gäller ätten Gyllenstierna ligger analogin särskilt nära till hands, eftersom namnet är en beskrivning i ord av vapnets bild. Ätten förde först vapnet, och upptog sedan namnet efter vapnet.

⁷⁷⁷ SOU 1958:10, Förslag till varumärkeslag, s. 253

⁷⁷⁸ Jfr Stolt, Lars C., ”Angående vapenrätten och dess plats i känneteckensrätten” i *Nordiskt Immateriellt Rättsskydd*, 1995, Stockholm 1995, a.a., s. 88.

⁷⁷⁹ Levin o. Bonnier, a.a. s. 40 f.

⁷⁸⁰ Patentbesvärslättens dom den 29.5.1996 i mål 95/453 samt Patent- och registreringsverkets beslut den 28.4.1995 ang. ansökningsnummer 90-05248, se också Levin o. Bonnier, a.a. s. 36 f.

Plansch II

I blått fält, en gyllene sjuuddig stjärna.

Vapen för ätten *Gyllenstierna*, känt sedan 1400-talet. Ättens olika grenar har fört stjärnan stående på två av spetsarna respektive störtad (stående på en av spetsarna). Nu levande ättegren för vapnet sådant det avbildas här. Se ang. det varumärkesärende, där vapnet är aktuellt s. 129 ff.

Källa: Raneke, Jan, *Svensk adelsheraldik*, Malmö 1990, s. 183 f.

Varumärke enligt ansökan, Steninge Slott A.B.

Steninge Slott A.B. har hos Patent- och registreringsverket ansökt om registrering av detta vapen som varumärke (ansökningsnummer 98-07514). Se s. 129 ff.

Källa: Varumärkesansökan n:r 98-07514.

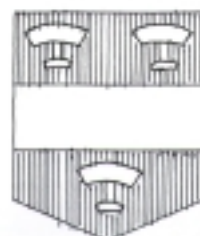

De gueules, à la fasce d'argent, accompagné de trois doloires du même.

I rött fält, en bjälke av silver, åtföljd av tre bandknivar [ett tunnbindarverktyg] av samma [tinktur, d.v.s. silver].

Vapnet tillhör ätten *de Failly* och användes med orätt av ett champagneföretag, vilket *Cour d'Appel de Paris* förbjöd. Se s. 151.

Källa: Rietstap, a.a., bd 1, s. 643.

Jämförelse och analys

”Die Blüthezeit des Wappenwesens liegt weit hinter uns, und was sich davon erhalten hat, kann nur durch das Studium vergangener Verhältnisse verstanden werden. Und wie seine Gepflogenheiten wurzeln auch seine Rechtsätze in der Vergangenheit und so gilt es vor Allem zu erforschen, was einst Rechtens gewesen ist.”

Prof. Dr Felix Hauptmann⁷⁸¹

I detta kapitel skall utvecklingslinjerna i rättsordningarna i allmänhet och i vapenrätten i synnerhet diskuteras. Det första, mer generella, avsnittet knyter an till inledningarna till tidigare kapitel. De följande avsnitten knyter an till de respektive vapenrättsliga avsnitten i tidigare kapitel.

Inledning

Skillnader, likheter och utvecklingstendenser i rättsordningarna generellt

”There are therefore grounds for believing that although the Common Law and the Civil Law started off from opposite positions, they are gradually moving closer together even in their legal methods and techniques.”

Konrad Zweigert och Hein Kötz⁷⁸²

”European legal systems are not converging”

Pierre Legrand⁷⁸³

I den komparativa rätten delas världens rättsordningar vanligtvis in i rättsfamiljer. Anledningen härtill är behovet av ett hjälpmedel för att strukturera informationen på ett hanterligt sätt. Indelningen kompliceras av att den blir olika på olika rättsområden, till exempel kan länderna föras samman på olika sätt vad gäller privaträtt och konstitutionell rätt. Vidare har förhållanden ändrats under årens lopp, varför ett land kan tillhöra olika rättsfamiljer beroende på vilken period som avses.⁷⁸⁴

Zweigert och Kötz använder rättsordningarnas stil som kriterium för hur de skall sorteras. Stilen består av ett flertal faktorer, såsom historisk bakgrund och utveckling, karakteristiskt tänkesätt i rättsfrågor, utmärkande rättsinstitut, rättskällor och deras handhavande och, slutligen, ideologi. Utifrån dessa parametrar identifierar Zweigert och Kötz bland annat den

---

⁷⁸¹ Hauptmann, a.a., s. IX.

⁷⁸² Zweigert o. Kötz, a.a., s. 280.

⁷⁸³ Legrand, Pierre, a.a., s. 52.

⁷⁸⁴ Zweigert o. Kötz, a.a., s. 63 ff.

germanska, den nordiska samt *common law*-rättsfamiljen. De germanska och nordiska rättsfamiljerna har närmare bindningar till varandra än till *common law*, men de har ändå så stora skillnader att de bör utgöra olika rättsfamiljer.⁷⁸⁵

En grundläggande skillnad mellan *common law* och *ius commune*-influerad rätt är synen på principernas förhållande till enskilda fall. I *common law* är fallen konkreta, och principer kan härledas ur samlingar av enskilda fall. I *ius commune* är fallen abstrakta, och principer och begrepp används för att lösa enskilda fall. Enligt Zweigert och Kötz är dock skillnaden mellan de två systemen inte oöverbryggbar.⁷⁸⁶

Rättskälleläran är väsentlig vid diskussionen av denna fråga. I England är prejudikaten bindande (*stare decisis*), medan så inte är fallet i Tyskland och Sverige. I praktiken följs dock prejudikaten från *Bundesgerichtshof* och Högsta domstolen, så skillnaden blir inte så stor. Domstolarna själva följer sina egna prejudikat om inte särskilt starka skäl talar emot det. Den stora skillnaden ligger i arbetsmetoden: *common law*-domaren börjar med prejudikaten och söker i dem finna passande principer och regler. Den kontinentale domaren kategoriserar först rättsfrågan, och finner då de rättsregler, helst i lagtext, som hör till kategorin.⁷⁸⁷

De historiska skeendena kan i mycket förklaras av vilken grupp av personer som var mäktig vid olika tidpunkter. I England har rätten under de senaste niohundra åren präglats av att 1100-talets starka kungamakt etablerade kringresande domare. I Tyskland fanns starka sedvanor på grund av den svaga kungamakten, ända tills de i den romerska rätten utbildade juristerna blev mäktiga, mycket på grund av att ingen annan sammanhållande struktur fanns. Detta präglar på motsvarande sätt den tyska rätten av idag.⁷⁸⁸

RAOUL CHARLES VAN CAENEGEM ställer frågan, vad som avvek från vad i förhållandet mellan den *ius commune* och *common law*. Den ursprungliga romerska rätten utvecklades successivt av juristerna, precis som *common law* gör. Det anmärkningsvärda i sammanhanget är därför inte, att *common law*-systemet har bibehållits, utan att den romerska rätten ansågs vara *ratio scripta* och då och därefter har kommit att få så stort inflytande.⁷⁸⁹

Den engelska rättens utveckling liknar den romerska rättens utveckling. Båda rättsordningarna hade talerätterna som grund, och domarna resonerade därför mer i termer av talerätter än rättigheter och intresserade sig mer för fakta i målet än för systematiken. Denna likhet i rättsutvecklingen skall jämföras med glossatorerna och deras efterföljare, som behandlade resultatet av den romerska rättsutvecklingen som ett logiskt system och som *ratio scripta*. Metoderna är väsensskilda.⁷⁹⁰

Man kan utifrån dessa utgångspunkter diskutera, huruvida de europeiska rättssystemen mer och mer kommer att likna varandra. Lagstiftning betraktas inom *common law* som undantag från den vanliga metoden och tolkas därför

---

⁷⁸⁵ Zweigert o. Kötz, a.a., s. 68 ff.

⁷⁸⁶ Zweigert o. Kötz, a.a., s. 265 ff.

⁷⁸⁷ Zweigert o. Kötz, a.a., s. 267 ff.

⁷⁸⁸ van Caenegem, Raoul Charles, *Judges, Legislators and Professors. Chapters in European Legal History*, Cambridge 1987, s. 67 ff.

⁷⁸⁹ van Caenegem, a.a., s. 124 ff.

⁷⁹⁰ Zweigert o. Kötz, a.a., s. 193 f.

snävt. I den kontinentala rätten har lagstiftningen en starkare ställning, och om lagen inte ger klart besked, konsulteras syftet bakom lagen. Vad gäller den europeiska gemenskapsrätten skall dock tolkningen ske på likartat sätt i unionens medlemsländer enligt de principer den Europeiska gemenskapsdomstolen lägger fast. Zweigert och Kötz drar slutsatsen, att, trots att *common law* och kontinental rätt har utvecklats från mycket olika utgångspunkter, blir de allt mer lika varandra. Lagar får en starkare ställning i England; prejudikat får en starkare ställning på kontinenten, särskilt genom gemenskapsdomstolarnas praxis. De konkreta omständigheterna i fallen beaktas mer på kontinenten; systematiken i rätten beaktas mer i England.⁷⁹¹ Van Hoecke och Warrington drar med liknande resonemang slutsatsen, att kontinentaleuropeisk rätt och *common law* är nära ett stadium av endast en gradskillnad, inte en skillnad i rättens fundamentala natur.⁷⁹²

Pierre Legrand hävdar, att den kontinentaleuropeiska rätten och *common law* inte kommer att förenas. Att av användandet av regler och begrepp dra slutsatsen, att rättssystemen närmar sig varandra, ger enligt Legrand en förenklad bild av rätten. Man måste också studera rättssystemens djupare strukturer; rättskulturen och kulturen som helhet.⁷⁹³ Legrand preciserar skillnaden mellan *civil law* och *common law* som en skillnad i mentalitet. Visserligen har den rättsliga samordningen inom Europeiska Unionen fört många regler närmare varandra. Synen på rätten kvarstår emellertid åtskild mellan den kontinentala rätten och *common law*. Det finns skillnader inom den kontinentaleuropeiska rätten, men de skillnaderna är överbryggbara. Skillnaderna mellan kontinentaleuropeisk rätt och *common law* är – enligt Legrand – oöverbryggbara.⁷⁹⁴

Enligt Legrand kan företeelser i *common law* inte delas in i ”det förflutna” och ”det samtida”, vilket kan jämföras med den kontinentala traditionen, där ”det förflutna” är det som fanns innan exempelvis kodifikationerna, som är ”det samtida”.⁷⁹⁵

En del av skillnaderna är enligt min mening direkt hänförliga till skillnaden mellan lagar och prejudikat. Dessa skillnader, såsom skillnaden mellan allmängiltiga normer och regler funna i prejudikat, och skillnaden mellan fakta i målet och deras applicering på institut i rätten, förekommer inom både den kontinentaleuropeiska rätten och *common law*. Skillnaderna är därmed, som van Hoecke och Warrington anför, snarare gradskillnader än artskillnader. Man kan här jämföra med utvecklingen i England, där den romersk-kanoniska rätten så småningom blev en del av *common law*. Vidare finns skillnader kvar inom de olika rättssystemen. För svensk del kommer man närmast att tänka på civilrätten, särskilt sakrätten och avtalsrätten, som, trots starkt tyskt inflytande vad avser innehållet, utvecklats genom prejudikaträtt.

Andra skillnader är mer artskillnader än gradskillnader. *Common law* är inriktad på resultat, och kontinentaleuropeisk rätt är inriktad på teori. Mest väsentlig blir dock skillnaden i historiesyn. I den kontinentaleuropeiska rätten finns tydliga gränser bakåt i tiden, som till

---

⁷⁹¹ Zweigert o. Kötz, a.a., s. 273 ff.

⁷⁹² van Hoecke o. Warrington, a.a., s. 498 ff.

⁷⁹³ Legrand, Pierre, ”European Legal Systems are not Converging” i *International and Comparative Law Quarterly*, vol. 45, London 1996, s. 52 ff.

⁷⁹⁴ Legrand, a.a. s. 62 ff.

⁷⁹⁵ Legrand, a.a. s. 64 ff.

exempel för tysk del BGB:s tillkomst. I *common law* finns den senaste tydliga gränsen år 1066, varför den tillämpbara historiska erfarenheten är en del av nuet.

En tydlig gräns i svensk rättshistoria finns med 1734 års lag, men den hade i sin tur rötter i landskapslagarna. Å ena sidan har Sverige i viss omfattning påverkats av den romerska rätten, och å andra sidan har en prejudikaträtt liknande *common law* utvecklats på några rättsområden, om än mycket senare än i England. På så sätt har svensk rättskultur enligt min uppfattning blivit något av både-och eller mitt-emellan.

De överbryggbara skillnaderna illustrerar Legrand med följande resonemang: Hos *common law* är domstolsmakten nedärvd makt, medan regeringsmakten följer av lag. I kontinentaleuropeisk rätt är regeringsmakten nedärvd makt, medan domstolsmakten följer av lag. Således har de kontinentaleuropeiska domarna ett av andra fastställt system att verka inom, medan *common law*-domarna själva fastställer detta system.⁷⁹⁶ Här kan man invända, att också i *common law*-systemet står domstolarna under lagstiftaren. Ett exempel härpå finns i *Judicature act* av år 1873, varigenom den engelska domstolsorganisationen ändrades. Resonemanget förefaller mig också svårt att applicera på äldre förhållanden, där kungen ej endast formellt varit både främste domare och innehavare av regeringsmakten, om än samtycke i vissa frågor krävdes från riksdag eller motsvarande.

Professor KJELL Å. MODÉER drar upp en gräns mellan harmonisering och integration. Harmonisering är organisk utveckling inom en rättskultur, medan integration sker utifrån politiska ställningstaganden. Förändring och modernisering genom integration fördröjs av rättskulturens och traditionens motverkande effekt. Flera olika tendenser rör sig samtidigt och i olika takt och styrka. Perioder av stagnation följs av perioder av snabb förändring.⁷⁹⁷

Ett exempel på integration av europeiska rättskulturer är gemenskapsrätten, vars fördrag, förordningar och direktiv får inflytande i medlemsstaterna. Samtidigt pågår harmonisering – i lagstiftares, domares, advokaters och rättsvetenskapsmäns kulturer blir successivt gemenskapsrätten en naturlig del, just genom att den i enskilda fall skall tillämpas och föras samman med den nationella rätten. Så småningom växer gemenskapsrätt och nationell rätt samman till en enhet, en för varje land, och en europeisk gemensam enhet i EGD:s praxis.⁷⁹⁸ Tidsperspektivet måste beaktas; att rättsordningarna harmoniseras är en långsiktig process, och artskillnaderna övergår successivt i gradskillnader, för att så småningom kunna överbryggas.

Vad gäller vapenrätten finns delar med rättslikhet, särskilt vad gäller ensamrätten. Den integration, som därvidlag sker genom den gemensamma varumärkeslagstiftningen, bör få till följd en harmonisering av den vapenrättsliga ensamrätten i rättsordningarna. De institutionella skillnaderna mellan rättordningarnas vapenväsenden måste dock också beaktas.

---

⁷⁹⁶ Legrand, a.a. s. 75 ff.

⁷⁹⁷ Modéer, Kjell Å., ”Optimala rättsliga kulturer? Om modernitet och kontinuitet i nationella och globala rättsliga kulturer” i *Juridisk Tidskrift vid Stockholms Universitet*, 1999-2000, nr 1, Stockholm 1999, s. 71 ff.

⁷⁹⁸ Jfr härtill ang. kultur i vidare bemärkelse än rättskultur: af Malmborg, Mikael, ”Sverige måste stärka banden till europeisk kultur” i *Svenska Dagbladet* den 31 december 2000, Kultur (Under Strecket) s. 8.

Vapenrättens generella utvecklingslinjer

Vid analyserandet av sambanden mellan de olika ländernas vapenrätt är det väsentligt att fråga sig dels vad som påverkat vad, dels om påverkan överhuvudtaget föreligger. En rättsregel kan ha spridits från land till land, och man kan i så fall finna det gemensamma ursprunget. Liknande reglering kan också ha uppkommit i olika länder oberoende av varandra.

Den förste som skrev om vapenrätten var Bartolus. Hans tankar spreds till England och Tyskland under 1400-talet och fördes vidare av andra författare. I England utvecklades rätten bort från Bartolus' uppfattningar, och Squibb anser att Bartolus inte är auktoritativ inom engelsk vapenrätt.⁷⁹⁹ Hauptmann hävdar, att Bartolus inte beskriver vapenrätten sådan den var på 1300-talet, utan sådan Bartolus ansåg att den borde vara, tolkad utifrån den romerska rätten. Bartolus ledde således enligt Hauptmann vapenrätten på villospår. Hauptmann beklagar därför, att Bartolus' uppfattningar okritiskt spreds vidare, och att det verkliga rättsläget i det tyska området därmed inte beskrevs förrän i viss mån på 1700-talet. Den tyska sedvanan är enligt Hauptmann mer auktoritativ.⁸⁰⁰

Bartolus' tankar var således kända i England och Tyskland. I England fanns *Court of Chivalry* och härolderna i *College of Arms*, vars praxis hade sådan stadga att den kunde utvecklas bort från Bartolus' uppfattningar. I Tyskland däremot torde Bartolus' uppfattningar ha, om inte ursprungligen överensstämt med den tyska vapenrätten, så successivt påverkat den, eftersom de spreds i så hög grad. Bartolus' tankar kan därför för tysk del inte avfärdas så enkelt som Hauptmann vill göra gällande.

För svensk del förefaller inte *Tractatus de Insigniis et Armis* ha avsatt märkbara spår i den rättsliga litteraturen. Att svensk vapenrätt ändå till stor del överensstämmer med Bartolus' idéer är intressant. Måhända kan detta bero på, att Bartolus gör sig till tolk för rättsregler som ligger ganska nära till hands. Att ingen kan hindras att anta vapen, om det inte finns något förbud, är en regel, som inte överraskar. Mot detta skall ställas det tyska vapenfähighetsbegreppet och den engelska rättens innebörd, att vapenrätt endast uppkommer genom förläning till någon som är *eminent*.

Redan på 1300- och 1400-talen fanns dels författare, som förde vidare, dels författare som avvek från Bartolus' slutsatser. Gemensamt för dem, och för senare skribenter på området är dock, att de ansett sig böra förhålla sig till honom. Bartolus har inte lämpligen kunnat förbigås med tystnad. Redan detta gör hans uppfattningar intressanta även till innehållet. I de olika studerade länderna kan skillnaderna i rättsreglerna till stor del tillskrivas de olika sätt på vilka vapenväsendet organiserats och administrerats.

Under 1800-talet ökade immaterialrättens betydelse, varvid vapenrätten kom att beaktas i varumärkesrätten. Eftersom varumärken och vapen har det gemensamt, att de är kännetecken för fysiska eller juridiska personer, finns kollisionrisker. Kollisionerna har fått sin rättsliga lösning i såväl den europeiska gemenskapsrätten som i de här undersökta ländernas lagar respektive lagförarbeten.

Det kan i sammanhanget tilläggas, att utländsk rätt får åberopas som auktoritetsskäl i svensk juridisk argumentation.⁸⁰¹ I synnerhet bör detta gälla

⁷⁹⁹ Squibb, a.a., s. 178 ff.

⁸⁰⁰ Hauptmann, a.a., s. 22 ff.

⁸⁰¹ Peczenik, a.a., s. 35 f.

i fall då – som här – svensk lag motsvarar ett EG-direktiv. Det är då rimligt att följa entydig och fast praxis från andra EU-länder. Motsvarande torde gälla för de andra länderna i unionen.

På medeltiden kunde heraldiken vara livsavgörande. Riddaren och hans följe identifierades av vapnet, som fanns på sköldar, fanor och hästschabrak. En förväxling av vapen kunde vara en förväxling av vän och fiende. Heraldikens ekonomiska betydelse kan framför allt sökas i vapnets förekomst i sigill, där vapnet var väsentligt för identifieringen av utställaren av ett köpebrev eller annat dokument. Idag fyller namn och personnummer dessa funktioner, om än i annan form. Det finns blott litet utrymme för att ersätta namnteckningen med vapenbilden. Å andra sidan finns en livaktig namnrätt, när namnen lika väl skulle kunna ersättas av personnummer.⁸⁰² En livaktig vapenrätt är därför inte främmande.

Det finns dessutom ett nytt forum, där bilder, inte endast namn, är mycket väl ägnade att känneteckna privatpersoner, nämligen internets hemsidor. Framöver torde privata och kommersiella överväganden alltmer sammanblandas. En för närvarande aktuell diskussion är situationen att en privatperson använder ett varumärke utanför kommersiella sammanhang, framför allt på hemsidor på internet, ofta för att misskreditera eller kritisera varumärkesinnehavaren. Det är då fråga om ett icke-kommersiellt bruk av ett i kommersiella sammanhang skyddat märke. Det motsatta förhållandet – kommersiellt användande av någon annans privata symbol, samt icke-kommersiellt användande av sådan symbol, är också frågor, som är relevanta för vapenrätten.

Vapenrättens plats i rättssystematiken

Inledningsvis har omtalats de heraldiska reglernas ställning som delvis utomrättslig sed, delvis rättsregler. I följande avsnitt kommer att beaktas, i vad mån de olika reglerna hör till den ena eller den andra kategorin. Synsättet finns emellertid också, åtminstone avseende dansk rätt, att alla heraldiska regler vad gäller släktvapen är utomrättsliga:

”De private våbener vokser hyppigt helt ubundet af retsregler. De følger æstetiske love, men nyder kun en ringe eller slet ingen retsbeskyttelse, medmindre de har fundet anvendelse som varemærker eller er beskyttet af anden lovgivning om immaterialrettigheder.

Derimod gælder der stadig en vis konventionel moral med hensyn til private våbener, selvom dens indhold er upræcis.”⁸⁰³

England har en *Law of Arms*, som inte tillhör *common law* utan *civil law*. Detta innebär dock inte stort mer än en rättssystematisk hemvist. Det är fråga om tillämpning av engelsk vapenrätt, inte romersk, om sådan funnes. Den engelska vapenrättens självständiga ställning understryks av dess rättsliga hemvist i *College of Arms* och *Court of Chivalry*. Visserligen tillämpas *Law of Arms* i *common law*-domstolarna i samband med *name and*

---

⁸⁰² Att namn inom en generation kommer att ersättas av personnummer förutses av Pintens, Walter o. Will, Michael R., ”Names” i Chapter II, part IV, i *International Encyclopedia of Comparative Law, vol. IV, Persons and Family*, Tübingen 1995, s. 133. Slutsatsen är felaktig – hoppas och tror jag.

⁸⁰³ Frosell, Bertil A., ”Jus Heraldicum” i *Heraldisk Tidsskrift*, band 8, Köpenhamn 1995-99, s. 119. Jfr Ernst Verwohlt (”Retsbeskyttelse af offentlige våbener og slaegtsvåbener” i *Heraldisk tidsskrift*, band 7, Köpenhamn 1990-94, s. 448 ff.), som har en annan uppfattning om danska släktvapens rättsliga reglering.

arms clauses, men då är vapenrätten en underordnad del i prövningen av giltigheten i och uppfyllelsen av ett testamentsvillkor.

I Tyskland och Sverige måste ensamrätten till vapen betraktas som en privaträtt, som kan göras gällande mot andra. Beck säger för tysk del, att kännetecknet är ett sätt att avgränsa och symbolisera en person. På så sätt är kännetecknet en bro mellan tecknets innehavare och omvärlden. Därför har inte bara innehavaren, utan också omvärlden, ett intresse av att tecknet och den rätt, som är knuten därtill, fortbestår. Dessa egenskaper är gemensamma för namn, firmor, vapen och varumärken. För att syftet med dem skall uppfyllas, måste tecknet vara egenartat och särskiljande.⁸⁰⁴

I och för sig är frågan vem som alls kan föra vapen till sin natur offentlighetsrättslig i svensk och tysk rätt, eftersom det i förekommande fall är staten, som inför inskränkningar i den rätten. Denna offentlighetsrättsliga del av vapenrätten är numera alldeles betydelselös, i den mån den ens tidigare har existerat. Successionen av vapen får närmast hänföras till heraldisk sed. I vilken mån den också är sedvanerätt är svårt att avgöra. Att dra paralleller till namnrätten är i denna del också numera svårt, eftersom den automatiska successionen av namn ersatts av ett administrativt anmälningsförfarande.⁸⁰⁵

En utgångspunkt kan vara, åtminstone för tysk och svensk del, att de heraldiska reglerna tillhör utomrättslig sed. Först de regler, som tydligen kan prövas inför domstol, bör kvalificeras som rättsregler. Även detta synsätt ger dock en annan bild än, att privata vapen är "helt ubundet af retsregler". Rättsregler finns.

Vad är då en rättskälla? Ovan har anförts, att en rättskälla är sådant som kan åberopas inför domstol, och, givetvis, vinna rättens beaktande. I England är rättsreglerna väl preciserade, eftersom de har utvecklats bland härolderna och i den heraldiska domstolen. I Tyskland och Sverige föreligger inte motsvarande praxis, varför försiktighet i dragandet av slutsatser anbefalls. Den likhet, som skulle kunna antas föreligga mellan vapenrätten i kontinentaleuropisk rätt och engelsk *civil law*, vilka båda bygger på *ius commune*, framgår mindre tydligt. Som mer väsentligt framstår, att i England har vapenrätt och heraldisk sed styrts mer strikt än i Tyskland och Sverige, eftersom härolderna haft en starkare ställning.

De regler, som tillhör den heraldiska seden, men inte vapenrätten, torde åtminstone delvis kunna sökas i välrenommerade heraldikers praxis. I England måste *College of Arms* anses tongivande. I Tyskland och Sverige får seden sökas hos framstående heraldiker. I viss mån kan sådan utomrättslig sed bli rättsligt relevant. Det främsta exemplet härpå är, när en domstol skall avgöra huruvida ett emblem är ett vapen eller något annat. Detta är avgörande för huruvida vapenrätten skall tillämpas eller ej. För att pröva frågan, måste heraldikens annars utomrättsliga regler användas. Frågan måste besvaras, huruvida emblemet besitter de drag, som är karakteristiska för ett heraldiskt vapen.

Gränsen mellan rättsregler och heraldisk sed torde historiskt sett ha varit mer diffus. I England har mycket av det som i andra länder är sed kunnat bli en del av rättspraxis. I Tyskland och Sverige förefaller gränsen inte ha upprätthållits strikt, även om rättsreglerna haft mindre betydelse än i England. För nu rådande förhållanden är det av stor vikt att klargöra, vad

---

⁸⁰⁴ Beck, a.a., s. 25 ff.

⁸⁰⁵ Se ang. svensk namnrätts plats i rättssystemet Höglund, a.a., s. 31 ff.

som är heraldiskt olämpligt och vad som är rättsligt otillåtet. Eftersom det rättsligt otillåtna samtidigt är det heraldiskt olämpliga, men allt som är heraldiskt olämpligt inte är rättsligt otillåtet, förefaller det rimligt, att endast i tydliga fall anse en regel som rättslig. En annan sak är att god sed i olika sammanhang kan beaktas av en domstol, men domstolen kan inte döma enbart på grundval av den goda seden.

Ämbeten för vapenväsendet

I England bildades *College of Arms* första gången år 1484 och permanent år 1555. Sedan dess och alltjämt består *College of Arms* av ämbetsmän i det kungliga hovet, som å regentens vägnar utfärdar vapenbrev, som medför ensamrätt till det förlånade vapnet. I det tyska området fanns hovpfalzgrevar, varav vissa hade rätt att adla och alla att utfärda vapenbrev till ofrälse. De var emellertid inte organiserade i ett kollegium, utan agerade tämligen oberoende av varandra. I Sverige har funnits riksheraldikerämbetet och finns statsheraldikern, vilka ämbetsmän dock aldrig har haft rätt att själva förlåna vapen.

De historiska skillnaderna mellan ländernas vapenrätt måste ses i kontexten av samhällenas uppbyggnad. I England var kungamakten stark och centraliserade professioner, såsom juristernas, fanns tidigt. Att ett häroldskollegium bildades är därför inte förvånande. I Tyskland, däremot, fanns ingen motsvarande centralisering. Kejsarmakten var svag, och pfalzgrevarna synes inte ha utvecklat någon vapenrättslig praxis. I Sverige å andra sidan fanns åtminstone från 1500-talet en stark centralmakt, samtidigt som vapenärendena var för fåtaliga för att ett kollegium av heraldiker skulle bildas. Riksheraldikerna har dessutom aldrig haft de engelska häroldernas rätt att själva å regentens vägnar utfärda vapenbrev, varför en motsvarande vapenrättslig praxis inte har bildats. Utvecklingsgraden och detaljrikedomen i de olika ländernas vapenrätt återspeglar i vilken utsträckning den heraldiska professionen har varit välorganiserad och haft statlig auktoritet.

Intressanta likheter mellan Sverige och England finns. I England genomfördes vapenvisitationer åren 1530-1686. I mindre skala förkom liknande i Sverige, då Jakob Teitt höll räfst i Finland och Anders Bure rannsokade östgötafrälset. Sverige kunde även ha haft ett *College of Arms*. I samband med förberedelserna år 1773-74 för en instruktion för vapenintendenten, uppdrogs åt sändebudet i London att skaffa vapenkollegiets stadga. Om han hade fullgjort detta uppdrag, och även redovisat kollegiets praxis – hade Gustav III då utfärdat en instruktion med motsvarande innehåll? Det är omöjligt att veta. En annan underlig omständighet är, att titeln rikshärold knutits till Serafimerorden och att uppdraget inte återbesatts sedan år 1974, trots att nämnda orden ännu utdelas till kungliga personer och därmed jämställda. Jämförelsen med *Garter King of Arms*, delvis knuten till Strumpebandsorden, är inte avlägsen.

Den engelska *Court of Chivalry* är ett speciellt fenomen. Om den inte hade ansetts obsolet under 1800-talet, hade den antagligen inordnats i *High Court*. Under 1900-talet visade det sig att den inte var obsolet, och att den kunde återuppta sin verksamhet eftersom domarämbetet var ärftligt. Om den inte hade återupptagit sin verksamhet, hade förmodligen vapentvister inte kunnat prövas domstolsvägen, eftersom de inte hör till *common law*. Det är närmast föranlett av tillfälligheter att denna domstol, som ursprungligen

hade hand om internationella mål av varierande slag, numera fortfarande existerar och dessutom endast har jurisdiktion över vapenrättsliga tvister. Om man bortser från skotska förhållanden är domstolen unik i sitt slag. Det har spekulerats i, huruvida *Court of Chivalry* kan få jurisdiktion över vapen i hela den europeiska unionen. Det förefaller inte särskilt troligt, eftersom den är så starkt knuten till engelska förhållanden. Emellertid – med tanke på dess historia hittills, vågar man inte utesluta något.

Rätten att anta och föra vapen

Förutsättning för förande av vapen

Bartolus ansåg, att alla hade rätt att föra vapen, eftersom alla hade rätt att ha ett namn. Det fanns enligt honom i den delen ingen vapenrättslig relevans i adelskap eller dylikt. Det syfte, som Bartolus såg i både vapen och namn, var att identifiera personer, och det behovet är svårt att inskränka till endast vissa personkategorier.

I England får inte alla föra vapen. Endast de, vilka är *eminent*, förlänas vapen. Kravet på gentlemannaskap eller att vara *eminent* för att få föra vapen har gällt åtminstone sedan 1500-talet och kan spåras tillbaka till år 1417, då det blev otillåtet att själv anta vapen. Förutsättningarna för gentlemannaskap avgörs i *College of Arms*' praxis.

I Tyskland fanns en liknande begränsning – vapenfähigheten. Dess uppkomst kan räknas tillbaka till kejsar Fredriks förbud år 1467 för ofrälse att anta vapen. I praktiken torde vapenbruket inte ha begränsat sig till de vapenfähiga. Efter år 1918 är det omöjligt att inte räkna alla som vapenfähiga. Hauptmanns framställning av vapenfähigheten torde redovisa ett mer reglerat vapenbruk än som i verkligheten förekom.

I Sverige har det så gott som alltid ansetts vara fritt för alla att anta vapen. Enda undantaget är perioder när det tyska inflytandet varit starkt, såsom på 1500-talets mitt och det sena 1800-talet. På 1400-talet, då sådana förbud infördes i engelsk och tysk rätt, fanns ingen svensk centralmakt som kunde genomdriva ett sådant förbud, ens om viljan funnits.

Uppfattningen att rätten att föra vapen är begränsad har således förekommit, om än i olika styrka, i alla de tre undersökta länderna. Redan Bartolus var av annan uppfattning, och Bartolus' uppfattning gäller nu i Tyskland och Sverige. Att vapen är förbehållna adeln är emellertid en seglivad myt. Uppfattningen stämmer som visats inte. Inte heller i England stämmer den. Kategorierna *gentleman* och *eminent* innefattar många fler än de adliga.

Vapenfähighet är en offentlighetsrättslig fråga i tysk och svensk rätt – den handlar om huruvida staten tillåter alla eller förhindrar vissa personer att föra vapen. I England finns motsvarande frågeställning i vapenrätten, även om vapenrätten inte delas in i offentlig rätt och privaträtt.

Redan Bartolus ansåg, att vissa insignier var förbehållna vissa grupper. Han avsåg bland annat kungars och biskopars symboler. Sedan medeltiden har olika attribut för att visa en vapenbärares rang utvecklats. Främst är hjälmar, kronor och sköldhållare rangtecken. I England framgår det av vapenbrevet vilka rangtecken en viss person har rätt till. Rangtecknen anses inte tillhöra vapenrätten, utan sedvanan. Eftersom vapnen i England förlänas av *College of Arms*, har denna sedvana en stark ställning. Ingen får teoretiskt

sett föra vapen utan förläning och därmed inte heller andra attribut än de som finns i förläningen. Även i Tyskland har rangattributen fastställts i vapenbrevet och anses tillhöra sedvanerätten. I Sverige finns en förordning emot ofrälse användande av öppen hjälm. Till 1950-talet gällde riksheraldikerns instruktion, vari diverse rangtecken, såsom kronor, hjälmar och sköldhållare reglerades. Genom en instruktion ensam kan sådana frågor inte regleras, varför det måste ha funnits en bakomliggande sedvanerätt.

Om emellertid någon med orätt använder dessa attribut, torde konsekvenserna av handlandet vara ringa. Det kan inte bestraffas. Även om ett straff för orättmätigt användande av öppen hjälm finns i svensk rätt, är det inte troligt att det numera skulle utdömas. I England skulle *College of Arms* kunna föra talan, närmast på den grund att någon själv antagit vapen eller del av vapen. Möjligen skulle i Sverige Riddarhuset kunna föra civilrättslig talan, i egenskap av korporation för adeln. Detta förefaller i England inte ha prövats sedan 1600-talet och i Sverige aldrig. Även om det inte är rättsligt otillåtet, är det heraldiskt olämpligt att använda rangtecken, som inte återspeglar verkliga förhållanden.

Rättens uppkomst – antagande och förläning

"The best way to prevent others from using your emblem is to let others know you adopted them."

Leo M. Mladen⁸⁰⁶

Enligt Bartolus kunde personer föra vapen, som var förlänade, eller som de själva antagit. Ett förlänat vapen hade dock två fördelar framför ett antaget. Ingen annan kunde förbjuda en att använda ett vapen som man blivit förlänad. Om två hade likadana vapen och man inte visste vilket som hade tidigast rättsgrund, hade det förlänade företräde. Dessutom gav vapenbrevet bevis för vapenrätten.

I alla de tre studerade länderna har regenterna förlänat adelskap; i England sker detta alltjämt. I det tyska området har också vissa hovpfalzgrevar kunnat förläna adelskap. Vapen har sedan 1300- respektive 1400-talet förlänats med adelskap i det tyska området och i Sverige. I England däremot förlänas adelskapet av regenten och sedan vapnet av *College of Arms*; således förlänas inte adelskap och vapen tillsammans. Vapen till ofrälse förlänas av *College of Arms* i England och förlänades av hovpfalzgrevarna i Tyskland. I Sverige har vapen aldrig förlänats till ofrälse, om man bortser från serafimervapnen.

I England är en förläning sedan år 1417 nödvändig för att rätt att föra vapnet skall uppkomma. Antagande är utan rättsverkningar. Vidare kan förläning inte ske till någon som inte är *eminent* eller *gentleman*. Processer har förts mot dem som med orätt fört vapen, och sådana processer är alltjämt möjliga. I praktiken torde numera dessa rättsverkningar av att någon – som skulle eller inte skulle kunna få en förläning – antar ett vapen utebli. Det torde därför förekomma engelsmän med självantagna vapen. Dessa vapen saknar dock allt rättsligt skydd. Lagen skyddar bara vapen, som förlänats å kronans vägnar. Den som antar ett vapen kan därmed inte hindra annan från

---

⁸⁰⁶ Mladen, a.a., s. 291.

att anta samma vapen eller *College of Arms* från att förläna vapnet till annan.

I Tyskland har förläningarna inte ansetts ha dessa rättsverkningar. En förläning har setts som ett anbud, som får rättslig verkan först när den, till vilken den är riktad, accepterar den. Antagandet är således det väsentliga. Att det ofta är mottagaren som begärt förläningen synes inte ha beaktats – redan där kan ju ett anbud – till kejsaren eller pfalzgreven – anses ligga, vilket sedan accepteras genom vapenbrevet.

Distinktionen mellan vapenfähiga och icke vapenfähiga förefaller konstlad vad gäller borgerliga vapen, där förläningen enligt Hauptmann skall ses i två delar, dels vapenfähighet, dels själva vapnet. I själva verket torde vapenförläningar ha skett till sådana personer, som föreföll böra vederfaras en sådan ära. I England är egenskapen *eminent* eller *gentleman* en faktisk förutsättning för förläning av vapen. I Tyskland var vapenfähighet något mer än en faktisk förutsättning – det var en egen rättsfigur. Det får anses hänförligt till skillnaderna i rättskulturer, att förutsättningen för förande av vapen i tysk rätt var ett rättsbegrepp, varigenom medborgarna indelades i kategorier, medan motsvarande fråga i engelsk rätt har en prövas från fall till fall utifrån mer obestämda kriterier.

För svensk del förefaller distinktionen, huruvida en förläning endast får rättsverkningar om den accepteras, inte ha diskuterats. Den svenska rätten har av tyskar ansetts vara *unbegrifflich*,⁸⁰⁷ vilket väl kommer till uttryck även här. Det torde ha förutsatts att utfärdandet av vapenbrevet med det beskrivna och målade vapnet medförde en rätt till vapnet – vad skulle skulle vapenbrevet annars vara bra för?⁸⁰⁸ Andra föreskrifter, som numera tillhör immaterialrättslagstiftningen, utfärdades på liknande sätt – ett exempel är de privilegier som ofta finns i 1700-talsböcker, vilka medförde ett slags upphovsrätt.

Antagandet respektive förläningen utgör ensamrättens grund. I engelsk rätt medför endast förläning rättsverkningar. I Tyskland medför såväl förläning som antagande rättsverkningar. I Sverige medför åtminstone förläning rättsverkningar. Även antagande av vapen kan få rättsverkningar, om skydd principiellt uppkommer för kännetecknen, som kommit att beteckna en person eller släkt. Det är då inte antagandet i sig, som medför rättsverkningar, utan inarbetningen, det vill säga det faktum att kännetecknet kommit att beteckna personen eller släkten.

En ytterligare faktor som måste inberäknas är publiciteten. En förläning är en officiell handling. Den traditionella formen för ett vapenbrev är ett öppet brev. Rättsverkningar av ett antagande kan knappast inträda, om antagandet sker i hemlighet. Det måste vara utåt iakttagbart. Det har inte prövats i praxis i vilken omfattning publicitet krävs för att rättsverkningar skall uppstå. För svensk rätt torde stå klart, att vapnen för de uradliga

---

⁸⁰⁷ *Unbegrifflich* betyder obegreppslig till skillnad från *unbegreiflich*, som betyder obegriplig.

⁸⁰⁸ För dansk del säger Saigal o. Degerman (a.a., s. 152), att adelsbrevet endast gav en släkt rätt att föra ett visst vapen, men inte med ensamrätt, det vill säga möjlighet att hindra andras bruk av vapnet. Även om de är formulerade på sätt Saigal och Degerman säger, torde ensamrätten ligga i sakens natur. De engelska breven anses medföra ensamrätt, fastän de är formulerade på motsvarande sätt; se till exempel Paston-Bedingfeld o. Gwynn-Jones (a.a., s. 89), där ett vapenbrev är avbildat.

ätterna, vilka vapen har publicerats kontinuerligt i flera hundra år, har samma skydd som vapnen för de med sköldebrev försedda ätterna.

Att förläning är mer fördelaktig än antagande, ansåg redan Bartolus, och det är svårt att inte hålla med honom. Det skall dock sägas, att förläning bara med någon rättsverkan kan ske av statliga organ. Om en privatperson ”förläna” en annan privatperson ett vapen, är det inte fråga om en förläning utan om ett antagande.⁸⁰⁹ Möjligen kan ett intyg om antagandet, det vill säga att till exempel en välrenommerad heraldiker eller en notarius publicus intygar att antagandet har ägt rum, ha någon form av bevisvärde. Det är ändå högst tillrådligt att göra vapnet offentligt känt, eftersom annars ingen kan veta att någon för det och därmed undvika att göra intrång.

Vapenrättens innehåll – ensamrätten

”We cannot afford to insult our real progenitors by a false claim to others.”

W. H. Whitmore⁸¹⁰

Redan heraldikens ursprung och syfte antyder, att ensamrätt till vapen bör finnas. Anledningen till heraldikens uppkomst under 1100-talet har sökts i bilderna på sköldar i fältslag och torneringar och i bilderna på fanor och i sigill. Det troligaste är, att förklaringen ligger i en kombination av dessa olika faktorer. Syftet med användningen av dessa bilder var detsamma – de skulle identifiera innehavaren. Det är rimligt att användningen av bilder som identifikationstecken snart fick två konsekvenser: dels att bilderna systematiserades, dels att ensamrätt till bilderna uppkom.

Bartolus’ uppfattning om ensamrätten till vapen hade sin grund i den romerska rätten. Som grundsats var det tillåtet att anta samma vapen som någon annan, eftersom bilderna hämtades bland allmänna tecken. Man kunde därför endast föra talan mot annans användning av vapnet, om man led skada därav. Ett exempel på skada är att andra människor vilseleds om vapenbärarnas identitet. Vilseledande förutsätter en viss geografisk närhet – om två personer på avlägsna orter för samma vapen, vilseleds som regel ingen. Ändå såg Bartolus samma syfte i namn och vapen, nämligen syftet att identifiera personer. Detta syfte uppfylls inte särskilt väl om flera personer har samma namn och samma vapen.

Baldus hade en något annan syn på ensamrätten till vapen. Han diskuterade antagandet såsom tidigaste rättsgrund och regentens förläning av vapen som ett privilegium. Baldus såg vapnet som en symbol för slakten, medan Bartolus mer såg det som en symbol för individen. Baldus syn på vapnet som ett tecken på individens tillhörighet till ett kollektiv, slakten, stämmer överens med att ensamrätten enligt honom är starkare än enligt Bartolus. Enligt Bartolus spelar det mindre roll att flera har samma vapen, eftersom många kan ha samma namn. Med Baldus synsätt måste det spela större roll – om flera har samma vapen är det ett tecken på att de är släkt.

---

⁸⁰⁹ I synnerhet kan man här varna för bedragare, som utger sig för att kunna sälja adelskap och doktorstitlar förmånligt, särskilt via internet. Sådana titlar är innehållslösa. Är det ett vapen man vill ha, kan man anta ett sådant eller, för engelska förhållanden, begära en rättsligt giltig vapenförläning hos *College of Arms*.

⁸¹⁰ Citerad i Ashman, a.a., s. 83.

Kan flera obesläktade ha samma vapen, fyller det inte sin funktion som släktsymbol.

I England har principen om tidigaste rättsgrund inte vunnit tillämpning. Istället finns två sätt på vilket ensamrätt till vapen kan uppkomma; dels förläning, dels användande sedan *time immemorial*. Sådan urminnes tid räknas paradoxalt nog till år 1066, men det har presumerats att detta varit uppfyllt om vapnet använts längre än mannaminne. Att urminnes tid beaktas har främst relevans för vapen som förlänats innan registreringen och inventeringen av vapen inleddes på 1500-talet eller vapen som antagits innan antagande förbjöds år 1417. Att en ensamrätt till vapen föreligger och har förelegat sedan medeltiden står klart. I den senaste vapentvisten klagjordes, att ensamrätten till vapen gäller när vapnet används såsom kännetecken.

I den tyska rätten är tvister om vapen och delar av vapen kända sedan 1300-talet. Även i tysk rätt finns flera fall, där de tvistande hade fört samma vapen så länge, att båda fick behålla det. Enligt Hauptmann skulle 40 års användande medföra presumtion om välförvärvad rättighet. Detta liknar i hög grad det engelska synsättet, att användande i mannaminne medför presumtion om användande sedan *time immemorial*. I både engelsk och tysk rätt har således flera släkter kunnat fortsätta föra samma vapen, om de gjort det parallellt tillräckligt länge. I de tyska fall under 1400-talet, där någon medvetet antagit annans vapen, torde bakgrunden ha varit en tvist om en länsherretitel och rätten till visst län eller område. Den som med orätt gjort anspråk på annans län, har inte heller haft rätt till dennes vapen. I 1794 års *Allgemeines Landrecht für die Preußischen Staaten* infördes ett rättsskydd för adliga vapen.

För svensk del står det klart, att rätten till ett vapen har kunnat prövas i domstol. Dessvärre har inte detta, såvitt ännu är känt, inte lett till något klagörande prejudikat. De tydligaste fallen, där 1500-talets vapenrätt kommit till uttryck, är Teitts kontroller av den finska adelns vapenbruk. Man hade uppenbarligen inte rätt att föra annans vapen. När adeln under 1600-talet blev mer välorganiserad, kan man se två olika typer av frågor kring ensamrätten till vapen. Dels fanns en tydlig ensamrätt till vapen inom adeln, så att de adliga ätterna skulle kunna åtskiljas, dels en tendens att adeln ville förhindra ofrälse från att föra adliga vapen. Den senare regeln infördes slutgiltigt genom en förordning år 1762. Som grund för de adliga ätternas ensamrätt finns från år 1420 sköldebrevet.

Tyska *Reichsgericht* fastslog år 1880, att en adlig ätts rätt till sitt vapen är en privaträtt. År 1881 nämns i ett motsvarande sammanhang släktvapen generellt. Efter BGB:s ikraftträdande anses ensamrätten till vapen gälla i analogi till rätten till namn. Någon gång under 1800-talet utvidgades skyddet från att omfatta endast adliga ätters vapen till att omfatta även borgerliga släkters. 1881 och 1887 års anförda domar har gjort vapen och namnskyddet till en rättsprincip. Den består som sådan, och det råder idag inte tvivel om, att såväl borgerliga som adliga vapen skyddas i Tyskland.

I Sverige torde utvecklingen vad gäller vapen vara analog därmed. Ensamrätten till namn har utvecklats på liknande sätt. Från att år 1929, 1940 och 1958 i praxis ha tillerkänt adliga ättenamn rättsligt skydd, om de var egenartade, övergick svensk rätt år 1963 till att tillerkänna alla egenartade släktnamn sådant skydd. Redan år 1929 gjorde justitierådet Kôersner sig till

tolk för en sådan rättsprincip, och professor Eberstein har instämt. Med beaktande av den aktuella rättsprincipen, att personers och släkters kännetecken skyddas, samt den tyska rättsutvecklingen, framstår det som rimligt att också i svensk rätt tillerkänna såväl adliga som ofrälse personers vapen rättsligt skydd. Som ovan har anförts, medför en förläning i sig rättsverkningar. Ett antagande måste för att få rättsligt skydd följas av inarbetning, så att vapnet blir ett uttryck för den person eller släkt, som innehar det.

Om nu någon för talan mot annan i England på grund av intrång i vapenrätt, finns den relevanta bevisningen hos *College of Arms*. Den förmente intränglingen måste kunna bevisa, att han har en förläning av vapnet av en härold eller att han på fädernet härstammar från någon med en sådan förläning.

Motsvarande torde gälla i Sverige och Tyskland vad gäller förlänade vapen – förläningen medför en ensamrätt, annars vore den meningslös. Problemet är större vad gäller antagna vapen. Heraldisk sed ger naturligt nog fler antagna vapen skydd än rättsordningen kan göra. Det är heraldiskt olämpligt att anta ett vapen, som någon annan redan antagit och offentliggjort. Det torde inte böra krävas att intränglingen verkligen vetat om vapnet, utan ”ond tro” borde räcka, det vill säga att han insåg eller borde ha insett att annan hade vapnet. ”Borde ha insett” kan komma ifråga när vapnet offentliggjorts till exempel i en känd vapenrulla. För att förfarandet skall vara rättsligt otillåtet måste också krävas, att det äldre antagna vapnet verkligen kommit att bli känt som symbol för sin bärare. Den vapenantagare, som inte offentliggör sitt vapen, kan inte påräkna skydd. Den vapenantagare, som inte i rimlig omfattning undersöker vilka vapen andra har, kan inte påräkna någon ensamrätt till sitt vapen. Man kan inte åberopa sin egen försumlighet.

Den förmente intränglingen har emellertid en annan möjlighet att försvara sig mot förbudstalan. Han kan hävda att han inte usurperat kärandens vapen, det vill säga med orätt använt det som kännetecken, utan endast använt det som dekoration.

Vi kommer nu till vapenrättens problem och heraldikens glädje – vapen är dekorativa. Låt mig anföra ett hypotetiskt fall. En person vill dekorera ett rum, vars färger skall vara rött och gult. I en bård längs taklisten målas vapen; sköldar kluvna, delade och kvadrerade i rött och guld samt röda sköldar med gula sparrar, bjälkar och stolpar. Dessa vapen har säkerligen innehavare, men förfarandet är inte ett intrång i deras känneteckensrätt, eftersom vapnen är godtyckligt valda i ett dekorativt syfte.

Ett annat exempel är att en ägare till en byggnad låter i ett rum måla vapnen för tidigare ägarläkter. Vapnens kännetecknande funktion används i detta fall, men ej för att peka ut någon annan än vapnets rätta innehavare. Inget intrång föreligger således.

Om vederbörande däremot placerar vapnet för den tidigare ägarläkten, vilken han inte tillhör, i sitt brevhuvud i anslutning till sitt namn, gör vapnet intryck av att känneteckna bäraren av namnet. Ett intrång i vapenrätten har således skett. Motsvarande gäller för vapen på internet, då de har en kännetecknande funktion. Ett uppenbart fall av intrång är att någon

i en vapenrulla låter presentera annans vapen som sitt – för den händelse vapenrullans utgivare inte i förväg uppmärksammar intrånget.⁸¹¹

Om den tidigare ägarläktens vapen placeras på etiketter på vinflaskor, som produceras på slottet, uppkommer en varumärkesrättslig fråga, som skall behandlas nedan.⁸¹²

För Bartolus var det en viktig förutsättning för att talan om bättre rätt till vapen skulle kunna föras, att vapenbruket lände käranden till förfång. Att vapenbruket vilseleder allmänheten eller att en förväxling verkligen har ägt rum kan också idag vara en god grund för att få talan prövad. Om den alltid är nödvändig eller inte, är oklart. Ett exempel kan vara följande. Någon lägger på en hemsida i ett icke-kommersiellt sammanhang ut texter eller bilder, som föranleder reaktioner från hemsidans besökare. På hemsidan finns ingen uppgift om dess innehavare, endast ett vapen. Ett antal besökare listar ut till vilken släkt vapnet hör, och framför sina synpunkter till släktens medlemmar. I detta fall måste släktmedlemmarna kunna få intrånget i vapenrätten att upphöra, i synnerhet som de lider förfång. Detta torde gälla även om syftet med vapnet på hemsidan var att dekorera den – vapnet har i praktiken fått en kännetecknande funktion, vilket hemsidans innehavare borde ha insett.

Svenska statliga vapen är skyddade mot all användning i näringsverksamhet; de kommunala vapnen endast mot användning som kännetecken i näringsverksamhet. Detta följer därav, att dessa vapen även är territoriella vapen, och att det geografiska områdets invånare därför har ett intresse att i privata sammanhang kunna använda vapnet som kännetecken. Motsvarande intresse kan inte komma ifråga för släktvapen, varför det principiellt inte finns något hinder mot att de har ett skydd också mot användning utanför näringsverksamhet. Liknande bedömningar har gjorts i tysk rätt.

Heraldisk sed måste anses innebära, att man inte får lägga sig till med annans vapen, oavsett var dess innehavare finns. Arvid Berghman har formulerat detta sålunda:

”Utländska adelsvapen äro visserligen ej skyddade i vårt land, men det ser ej bra ut, om en svensk av ofrälse börd lägger sig till med ett vapen, som redan föres av en engelsk lord eller en italiensk hertig.”⁸¹³

Heraldisk sed innebär, att man inte bör söka lysa med lånta fjädrar. Denna grundsats måste modifieras på en punkt. Det är omöjligt att ta reda på samtliga vapen, som existerar. Även om man konsulterar de stora vapenböckerna, hittar man inte alla vapen. Här återkommer således resonemanget om ond tro – det relevanta är vad man insåg eller borde ha insett.

---

⁸¹¹ Jfr Hans Cappelen (”Norske rettsregler om slektsvapen?” i *Heraldisk Tidsskrift*, bd 5:2, Köpenhamn 1984, s. 139 ff.), som hävdar, att vapen på brevpapper och exlibris endast har svag kännetecknande funktion. – Eftersom vapen i de sammanhangen betecknar identitet respektive ägande, kan slutsatsen ifrågasättas. En annan sak är, att vapnets rättmätige innehavare sällan får kännedom om usurpationen och därför inte kan agera. I fall då någon, till exempel en offentlig person, i offentliga sammanhang använder annans vapen, utan att det är fråga om varumärke, framstår det som tydligt, att intrånget kan föras till domstol.

⁸¹² Se s. 159. Just frågan om användandet av en tidigare ägarläkts vapen som kännetecken på vinflaskor från egendomen har prövats i ett franskt fall, som redovisas där.

⁸¹³ Berghman, Arvid, *Borgerlig vapenrulla*, Stockholm 1950, s. 18.

Rättsregeln måste inskränkas till att avse förhållandena i respektive land. Om en svensk antar en engelsk lords vapen,⁸¹⁴ strider det mot god sed, men det strider inte mot svensk rätt. *College of Arms* kan – rättsligt sett – förlåna ett existerande svenskt vapen till en engelsman.⁸¹⁵ Man kan här dra sig till minnes Bartolus' ord om att en tysk får fördra att en italienare har ett likadant vapen. Om emellertid förfång av det slag som ovan nämnts uppstår över landgränserna – internet är ju internationellt – borde talan kunna föras.

En följdfråga, som rör sig inom området för heraldisk sed, är hur stora skillnader som kan tolereras, utan att det blir fråga om två olika vapen. Omvänt – vilka skillnader krävs för att ett nytt självständigt vapen skall ha bildats? En tumregel är, att det för att det skall vara fråga om två olika vapen krävs två skillnader i skölden och två skillnader i hjälmprydnaden.⁸¹⁶ Min gissning är, att regelns ursprung är följande: Om en enda skillnad finns är det ofta fråga om ett bitecken, som utmärker en yngre släktgren. Följaktligen kan vapnet med två skillnader inte utmärka någon släktgren, utan kan vara vapen för en annan släkt.

Nuvarande rättsläge i några ytterligare länder kan här kortfattat anföras. I Frankrike anses det rättsstridigt att anta annans adliga släktvapen. Tvister kring adelsvapen kan prövas av domstol. Det är inte straffbart att göra intrång i annans vapenrätt, utan frågan kan endast prövas civilrättsligt.⁸¹⁷ I Skottland är vapenrätten mer reglerad än i England. *Lord Lyon King of Arms* och *Lyon Court* är ansvarig ämbetsman respektive domstol. Rättslig prövning av intrång i vapenrätt kan ske antingen efter rättighetshavarens stämning eller genom att domstolens *Procurator Fiscal* för talan. Utöver den civilrättsliga regleringen finns en straffrättslig. Den som med orätt för vapen, kan dömas till böter på £100.⁸¹⁸ I Schweiz skyddas namnet enligt praxis på samma sätt som släktnamn.⁸¹⁹ I Danmark har det antagits, att släktvapen skyddas analogt med skyddet för släktnamn.⁸²⁰ I Norge har samma antagande gjorts, åtminstone vad gäller varumärkesfrågan, men rättsläget är mer oklart i Norge.⁸²¹

Att vapenrätten numera ofta anses vara en analogi till namnrätten är mer underligt än det i förstone kan verka. Under många sekler har vapen haft ett

---

⁸¹⁴ Även bortsett från rangattribut.

⁸¹⁵ Jag har inte kunnat finna någon upplysning om huruvida *College of Arms* även söker undvika utländska vapen, men det är väl i och för sig troligt att härolderna konsulterar även de icke-engelska vapenböckerna.

⁸¹⁶ Stolt, a.a., s. 86.

⁸¹⁷ Cour d'Appel de Paris, 20 décembre 1949, i *Recueil Dalloz, Jurisprudence, 1951*, s. 204 ff.; *Encyclopédie Dalloz*, band Civil VII, art. "Noblesse", Sect. 2., Armoiries, 1973, §§ 100-108, ssk. § 104. Jfr ang. mottot och deviser Cour d'Appel de Paris, 7 février 1989, i *Recueil Dalloz Sirey, Informations Rapides, 1989*, s. 99.

⁸¹⁸ Agnew of Lochnaw, Sir Crispin, "Heraldry" i *The Laws of Scotland, Stair Memorial Encyclopaedia*, band 11, Edinburgh 1990, s. 543 ff, ssk. s. 557 f.

⁸¹⁹ Münch, W. A., "Das Recht in der Heraldik" i Zwicky von Gauen, J. P. (utg.), *Archiv für Schweizerische Familienkunde*, 3. Band, Zürich 1950, s. 168 ff.

⁸²⁰ Verwohlt, Ernst, "Retsbeskyttelse af offentlige våbener og slaegtsvåbener" i *Heraldisk Tidsskrift*, band 7, Köpenhamn 1990-94, s. 464 ff.

⁸²¹ Cappelen, Hans, "On taking the family arms of other families and official and corporate bodies" i *Genealogia et Heraldica. 10. Internationaler Kongreß für genealogische und heraldische Wissenschaften*, Wien 1972, bd 1, s. 345 ff. Jfr dock Cappelen, Hans, "Norske rettsregler om slektsvåpen?" i *Heraldisk Tidsskrift*, bd 5:2, Köpenhamn 1984, s. 139 ff.

starkare skydd än namn, eftersom namnväsendet varit mindre välorganiserat. I England, där det inte finns ensamrätt till namn, kvarstår förhållandet, att en vapenrätt är mer betydelsefull än en namnrätt.

Trots de olika rättskulturerna finns gemensamma nämnare. En sådan är principen om skydd för personliga kännetecken. I England tillhör namn och vapen olika delar av rättsordningen, men vapen omfattas således av denna princip. I de länder där ensamrätten till namn och vapen inte skils åt på det sättet, utan båda utgör kännetecken för en person och en släkt, får principen om skydd för personliga kännetecken tillämpning för dem båda.

Det är således i de här närmare undersökta länderna i flera situationer inte endast heraldiskt olämpligt utan också rättsligt otillåtet att anta annans vapen. Problemet uppkommer dock sällan, eftersom få människor antar andras vapen.

Vapenrättens skyddsobjekt – släktmedlemmarna

Succession genom börd m.m.

Ett skyddsobjekt är den, som är bärare av en rättighet. En släkt har inte i någon av de undersökta rättsordningarna möjlighet att vara bärare av rättigheter och skyldigheter. Rätten till vapen tillkommer således individer, men individerna delar rätten med de övriga individer, som tillhör samma släkt. Vapnet är ett uttryck för tillhörigheten till släkten.

Enligt Mladen har brittiska heraldiker har ansett att vapen är individuella och ärfviga, medan kontinentala skall ha ansett att de tillhör en släkt. Han gör ett stort nummer av denna skillnad, och förklarar *marks of cadency* och *marshalling* därmed.⁸²² Det torde här mer vara en fråga om terminologi än verkliga skillnader. Ett vapen utmärker tillhörighet till en släkt, men måste ha individer som rättssubjekt, eftersom en släkt inte är något rättssubjekt. Differentieringarna torde lättare kunna förklaras med, att det på de brittiska öarna har funnits och finns en organisation, som kunnat utveckla sådana regler.

Bartolus betraktade successionen av vapen som helt agnatisk. Det innebär, att alla, kvinnor och män, härleder rätten till ett vapen från fadern, men inte från modern. Beträffande illegitima barn ansågs, med vissa undantag, att de inte hade rätt till faderns vapen. Eftersom Bartolus utgick från det romerskrättsligt generellt gällande släktbegreppet, behöver det faktum att hans uppfattningar följts inte tyda på påverkan från honom. Det kan mer vara fråga om den romerska rättens spridning och auktoritet.

I England regleras successionen av vapen av vapenrätten, till vilken hänvisas i vapenbrevet. Samma regler som de Bartolus förespråkade gäller alltså. Illegitima barn kan få rätt till faderns vapen med en differentiering. Adoptivbarn kan få rätt till adoptivfaderns vapen liksom med en differentiering. Genom *marshalling* kan en vapeninnehavare kvadrera sitt fädernevapen med modernevapen, till vilka han har rätt genom *heraldic heiresses*. Denna sistnämnda rättsfigur finns inte i tysk och svensk rätt.

Vad gäller successionen kan det ligga försätligt nära till hands att göra analogier till namnsuccessionen. Namnrätten har emellertid i Tyskland och

---

⁸²² Mladen, a.a., s. 288.

Sverige under 1900-talet kommit att delas in i två delar: dels en privaträttslig, som rör en släkts ensamrätt till ett namn, dels en administrativrättslig, som genom registrering klargör vilket namn en individ har.

I Tyskland och Sverige gällde tidigare men inte längre automatiska namnförvärv enligt agnatisk princip. Nu är detta ändrat till frihet i valet av namn och ty följande administrativ registrering av de val som träffas. Vapenrättens succession är dock äldre än namnrättens, och den har sedan medeltiden i princip varit agnatisk. Vapenrätten behöver en automatisk succession, eftersom ingen administrativ registrering av vapenbärare förekommer. Avgörande måste därför vara sköldebrevets respektive antagandets innebörd. Sköldebrevet eller antagandet får tolkas enligt sed och hävd. Det är således lämpligt för en vapenantagare att föreskriva successionsprinciper.

Presumtionen måste vara, att vapensuccessionen sker enligt den agnatiska principen också i Tyskland och Sverige. Särskilt vad gäller adliga ätters vapen – även om namnsuccessionen nu sker enligt andra principer, bör vapnet följa adelskapet. Möjligen kan man tänka sig, att adelsmäns illegitima barn och adoptivbarn, som således inte får del av adelskapet, kan föra ättens vapen med en differentiering. Ett barn, som är fött adligt och adopteras bort, behåller sitt adelskap, varför rätten till fädernevapnet kvarstår. Adoptivbarn i övrigt torde inte vara förhindrade att föra sin fars eller adoptivfars vapen, adoptivfaderns eventuellt med differentiering.

Vad gäller ofrälse släkters vapen har det, särskilt för tysk del, hävdats, att den som antar ett vapen inte kan förordna om en vidare succession än den agnatiska, däremot en snävare. Frågan är, om denna uppfattning kan upprätthållas. Den som antar ett vapen, som ingen annan tidigare för, torde inte kunna hindras från att besluta hur successionen skall ske. Eftersom successionen varit agnatisk under långa tider, är det rimligt att *prima facie* anse att det fortsätter så, men att andra successionsprinciper fastställs vid antagande av vapen kan inte hindras. Praxis i *College of Arms* kan användas som förebild, och de eventuella ändringar av rätten som sker där kan om lämpligt tillämpas också i andra länder.

Är successionsreglerna numera utomrättslig sed eller rättsregler? I England är de rättsregler, som endast kan ändras av praxis i *College of Arms* och *Court of Chivalry* eller genom lagstiftning. I Tyskland och Sverige är frågan mera oklar, och därför får antas, att normerna hör till den heraldiska seden. I tysk rätt måste författningsdomstolens namnrättsliga praxis beaktas, och det förefaller svårt att upprätthålla sedvanerätten, särskilt för adliga ätter, eftersom adelskapet är utomrättsligt och det adliga namnet rättsligt sett inte följer adelskapet. Då återstår endast innebörden i sköldebrev och antaganden samt den rådande seden. I Sverige torde adelsuccessionen och därmed successionen för adliga ätters vapen vara sedvanerätt, och vapensuccessionen kan med stöd därav i övrigt presumeras vara agnatisk. Om någon antar ett vapen, som ingen annan tidigare för, torde han eller hon inte kunna hindras från att besluta hur successionen skall ske. Vad gäller andra vapen än adliga är det svårt att hävda annat, än att successionen styrs av utomrättslig sed.

Presumtionen för agnatisk succession i tysk och svensk heraldik återfinns således främst i sed. I tysk rätt skyddas ensamrätten till vapen

genom analogi till BGB § 12, vilket medför, att den som innehar rätt till vapnet kan föra talan mot den som *unbefugt* för vapnet. Frågan är således vad domstolen skall tillämpa för att avgöra vad som är *unbefugt*. Motsvarande resonemang kan tillämpas i svensk rätt. Den utomrättsliga seden torde i båda länderna kunna beaktas.

Successionen av adelskap har väsentligt olika ställning i de undersökta länderna. I England ges succession av adelskap statlig bekräftelse. I Tyskland är adelskap utomrättsliga, medan titlarna såsom delar av efternamnen följer namnlagen. I Sverige omhänderhar Riddarhuset registreringen av ättetillhörighet. Generellt är det svårt att utifrån detta dra slutsatser om vapensuccession. Tillhörigheten till tyska adliga ätter kan förväntas komma att framstå som tämligen oklar, vilket kan medföra motsvarande oklarheter i vapensuccessionen. I England och Sverige råder inga sådana oklarheter.

Ensamrätten är lätt att fastställa i ett enskilt fall, om skyddssubjektet är väldefinierat. Om det således står klart, vem som räknas in i den släkt, som har rätt till vapnet, framgår omedelbart också vem som inte har rätt till vapnet. Om å andra sidan skyddssubjektet är mer diffust, vilket kan föräntas av att släktbegreppet är mer oklart, är det också svårare att i ett enskilt fall fastställa huruvida intrång i ensamrätten föreligger eller ej.

Om därför den vapenrättsliga successionen blir alltför diffus, är risken, att vapnen förlorar sin karaktär som kännetecken för en släkt och degraderas till endast en dekorativ funktion.

Att vapen enligt sed generellt inte kan härledas från mödernet innebär inte något problem i tysk och svensk heraldik, eftersom man alltid kan anta ett nytt vapen, eventuellt inspirerat av olika modernevapen. En hittills okänd fråga är dock, vad den gör, som får rätt att föra flera olika vapen, exempelvis ett från fädernet, och två från två olika förfäder, som sagt att alla ättlingar skall ha rätt till deras respektive vapen? Skall de vapnen kvadreras, eller är vederbörande tvungen att välja ett av dem?⁸²³ Den heraldiska seden får avgöra detta, men den ger ännu ingen vägledning. Rättsligt sett kan vederbörande inte hindras från att använda något av vapnen.

Redan Bartolus skrev om det lämpliga i, att släktmedlemmar differentierade sina vapen med hjälp av tilläggstecken. Detta förekom sedan i England, men inte i Tyskland eller Sverige. I England anses förfarandet tillåtet och lämpligt, men inte nödvändigt. Att makar för alliansvapen tillhör den heraldiska seden.

Testamentariska förordnanden

I England förekommer *name and arms clauses*, som utgör villkor för testamentstagare. Om testamentstagaren inte antar testators namn och får en förläning på det föreskrivna vapnet, går han miste om egendomen. I tysk rätt torde detta inte ha förekommit. Visserligen har fideikommissarier i några fall fått tillstånd att uppta det namn och vapen som tillhört tidigare fideikommissarier, men ingenstans har jag funnit uppgifter om att detta skulle ha varit följden av ett villkor.

---

⁸²³ Jfr härtill spansk rätt, där vapen och titlar kan ärvas också på kvinnolinjen. Vapenkvadreringen kan bli vidlyftig. Woodcock o. Robinson, a. a., s. 23 ff.

Sådana villkor har förekommit i svensk rätt. Främst gäller detta de Trolleska fideikommissen, där fideikommissarierna måste föra Trolle-namnet och -vapnet för att ha rätt till fideikommisset. Det finns såvitt känt inte något svenskt fall, där en fideikommissarie mist rätten till egendomen på grund av bristande förande av vapnet. I England anses man inte föra ett vapen, om man inte har ett vapenbrev från *College of Arms*. Om motsvarande villkor också finns i svensk rätt har inte behövt prövas, eftersom de trolleska fideikommissarierna har fått kungliga brev på sina nya vapen.

Det är intressant att se, att så liknande rättsinstitut kommit att utvecklas i England och Sverige. Huruvida testatorn Fredrik Trolle haft kännedom om engelsk rätt när han skrev sitt testamente är för mig okänt. Det kan således för närvarande inte dras några slutsatser om huruvida engelsk rätt påverkat svensk eller om samma tanke uppkommit på flera ställen oberoende av varandra.

Överlåtelse

I Engelsk rätt kan vapen inte överlåtas, eftersom det skulle inkräkta på *College of Arms* ensamrätt att förläna vapen. I tysk praxis har överlåtelser förekommit under medeltiden, och möjligen kan det då egentligen ha varit frågan om överlåtelser av stridssköldar, varvid det immateriella vapnet följde med. I svensk rätt är inget känt i frågan. I praktiken kan väl ett slags överlåtelse ske genom att någon, eventuellt mot ersättning, underlåter att föra talan mot annans vapenintrång. Vilka rättigheter detta medför torde vara mycket oklart. För engelsk del uppkommer inget rättsskydd för ett vapen, som man inte brukar med stöd av en förläning eller sedan *time immemorial*.

Utdöda släkters vapen

I England kan man inte få förläning på ett vapen som redan är förlänt, även om den berättigade släkten är utdöd. I Tyskland, däremot, ansåg sig furstarna kunna återförläna hemfallna vapen.

Här ses en betydelsefull skillnad. Den engelska rätten betonar släktens rätt, medan den tyska ser vapnet som ett nådevedermåle från regenten. I engelsk vapenrätt kan vapnen vara eviga – även om den agnatiska släkten har dött ut, kan vapnet föras vidare genom *heraldic heiresses*.

Att diskutera huruvida skydd för utdöda släkter tillhör rätten eller seden är i sig tämligen meningslöst. Redan det processuella faktum, att ingen i Sverige och Tyskland kan föra talan mot intrånget, avgör saken. Den utdöda släkten kan som bekant inte väcka talan. Eftersom rättslig prövning inte kan ernås, måste frågan lösas i sed. Enligt heraldisk sed är det olämpligt att anta en utdöd släkts vapen, eftersom man då låter påskina tillhörighet till släkten. I England har härlderna i *College of Arms* möjlighet att väcka talan, varför frågan är rättslig. För övrigt skall sägas, att det ofta inte är uppenbart huruvida en släkt lever eller är utdöd, ens när man endast räknar den agnatiska släkten.

Förhållandet mellan vapenrätt och varumärkesrätt

I förordningen om gemenskapsvarumärken skyddas dels vapen som är av särskilt allmänt intresse, dels vapen som skyddas av äldre nationella rättsregler. Engelska och tyska släktvapen skyddas således. Rimligen borde även svenska vapen skyddas. Ett ytterst begränsat antal släktvapen kan sägas vara av särskilt allmänt intresse, vilka skyddas av OHIM *ex officio*.

I det varumärkesrättsliga direktivet ges länderna möjlighet att skydda vapen som är av allmänt intresse, vilket för engelsk del är de vapen som är förlänade av *College of Arms*. För tysk del skyddas vapnen genom analogi till BGB 12 §, som också får genomslag i varumärkesrätten. Analogin med namnrätten i Heidings resonemang kring vapenskyddet i svensk varumärkesrätt företer stora likheter med frågans behandling i tysk rätt.

Vad gäller fransk rätt finns ett mycket belysande rättsfall. Svaranden var ett champagneföretag. Företaget hade på flaskornas etiketter tryckt ett vapen, som man hittat på företagens slott. Den släkt, som hade rätten till vapnet, stämde företaget och fick bifall till sin talan. Att en mindre skillnad i vapnen fanns hindrade inte att domstolen ansåg, att företaget gjort intrång i släktens rätt.⁸²⁴ Ingen kan således utan tillstånd använda ett adligt vapen som varumärke. Att en gång få ett tillstånd räcker emellertid inte. Varje generation har rätt att erhålla vapnet intakt, och en yngre generation kan därför motsätta sig att vapnet används som varumärke, även om det finns ett tidigare tillstånd. Om tillståndet därför upphör, har näringsidkaren ändå ingen rätt att få skadestånd eller ersättning för att han måste byta varumärke. Valspråk kan användas av annan än den ursprunglige innehavaren endast om denne inte lider skada därav.⁸²⁵

I skotsk rätt anses vapenrätten överordnad varumärkesrätten. Om någon registrerar ett vapen som varumärke får det inte användas i Skottland utan tillstånd av *Lord Lyon King of Arms*. Ytterst har detta sitt rättsliga stöd i, att varumärket utan sådant tillstånd strider mot skotsk rätt.⁸²⁶

Man kan konstatera, att om ärendet om det gyllenstiernska vapnet skulle ha kommit till avgörande hos bland andra engelska, skotska, franska och tyska domstolar skulle de ha dömt till ätten Gyllenstiernas förmån. De skulle inte ansett det tillåtet för en utomstående, att utan ättens tillstånd använda eller registrera vapnet som varumärke. Vad som gäller i Sverige återstår att se. Rimligt är väl att anta, att vad rätten skyddar i andra europeiska länder, bör rätten skydda också i Sverige.

---

⁸²⁴ Cour d'Appel de Paris, 20 décembre 1949, i *Recueil Dalloz, Jurisprudence, 1951*, s. 204 ff. samt *Encyclopédie Dalloz*, band Civil VII, art. "Noblesse", Sect. 2., Armoiries, 1973, §§ 100-108, ssk. § 104. Jfr även *Encyclopaedia Britannica*, 1964, art. "Heraldry", s. 400. Se plansch II.

⁸²⁵ Chavanne, Albert, o. Burst, Jean-Jacques, *Droit de la propriété industrielle*, 5e ed., Paris 1998, s. 533. Se ang. mottion och deviser Cour d'Appel de Paris, 7 février 1989, i *Recueil Dalloz Sirey, Informations Rapides*, 1989, s. 99.

⁸²⁶ Agnew of Lochnaw, a.a., s. 556.

Avslutning och slutsatser

”Juris praecepta sunt haec: honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere”

Digesta 1, 1, 10 § 1⁸²⁷

I den inledningsvis relaterade tvisten mellan ärkebiskopen Gunnarsen och riddaren Krummedige klargjorde biskopen, att han inte ville tillägna sig riddarens vapen. Att han inte hade rätt att tillägna sig annans vapen stämmer överens med vapenrätten från Bartolus, som dock kräver förfång för den kärande parten, till dagens engelska, tyska och svenska rätt. Biskopen redogjorde för vapnets symbolik, vilket enligt berättelsen vann kungens gillande. Detta är emellertid – egentligen – irrelevant. Det relevanta är i hur hög grad vapnen liknade varandra. Redan på den grunden, att det fanns väsentliga skillnader i vapnen, kan man dra slutsatsen att usurpation inte förelåg.

De vapenrättsliga reglerna och den heraldiska seden har spridits över Europa med jurister och härolder. De har tagit intryck av varandra, och på så sätt har Bartolus’ tankar spridits, om än inte alltid följts. På viktiga punkter råder rättslikhet i de undersökta länderna, på andra smärre skillnader, på åter andra total olikhet. Till viss del kan detta tillskrivas skillnader i rättslig metod, till större del kan det tillskrivas skillnader i organisationen av den heraldiska professionen. Svensk och tysk vapenrätt hade säkerligen varit mer entydig, om också Sverige och Tyskland hade haft varsitt *College of Arms*.

De europeiska länderna har ett gemensamt rättskulturellt arv, men inom detta arv finns även stora skillnader. Komparativ rättshistoria handlar som sagt till stor del om denna spänning; vad som är likt och olik i metod och resultat.

Vad ovan avhandlats skall nu sammanknytas i sju reflektioner, som består av motsatspar, i vars hägn diskussioner har förts och bör föras.

I. Motsättning mellan ”nu” och ”då” – eller kontinuitet?

Rättshistoria och gällande rätt ställs ofta mot varandra. Synsättet är främmande för engelsk rätt. Det passar bättre med rättskulturer, i vilka stiftad lag dominerar framför prejudikaträtt. Inom de olika rättsordningarna finns delområden, där motsättningen mellan ”nu” och ”då” är olika stark. Motsättningen torde minska i takt med att en harmoniserad europeisk prejudikaträtt utvecklas, mer uppbyggd med rättsliga principer som ledstjärnor. Kontinuiteten är väsentlig för rättssäkerheten, och ger rätten legitimitet. Alla rättsregler kan ändras, men ändras alla samtidigt är det svårt att hävda rättens legitimitet. I större utsträckning än nu bör i framtiden utländsk, främst europeisk, rätt åberopas inför nationella domstolar. Först då uppnås verklig rättslig harmonisering.

---

⁸²⁷ Rättens anvisningar är: att leva ärligt, att inte skada sin nästa och att ge var och en sitt. Citerat och översatt i Modéer, Kjell Å., *Historiska rättskällor. En introduktion i rättshistoria*, 2 uppl., Stockholm 1997, s. 127.

II. Begränsad vapenfähighet – eller obegränsad?

I England kan vem som vill inte föra vapen. Det krävs att *College of Arms* finner sökanden värdig att föra vapen. I Tyskland har *Wappenfähigkeit* ansetts vara en egen rättsfigur. Numera kan vem som vill föra vapen i Tyskland. Så är det också i Sverige, alltsedan medeltiden. I Tyskland, och i viss mån i Sverige, har vapenfähigheten varit ett omdebatterat begrepp, en debatt som nu har upphört i det att vapenfähigheten i dessa länder har utsträckts till att omfatta alla.

III. Uppkommer rätten genom antagande eller förläning?

Rätten till ett vapen kan uppkomma på olika sätt, och de olika sätten kan medföra olika rättsverkningar. Tydligast är det i England, där vapen kan tillhöra en person endast efter förläning. I Tyskland och Sverige finns såväl antagna som förlänade vapen. En rätt till vapnet kan uppkomma på båda sätten, men rätten kan vara olika stark.

IV. Användande av annans vapen – usurpation eller dekoration?

Använder en person annans vapen som kännetecken för sig själv, gör denne sig skyldig till intrång i den andres rätt. Använder vederbörande annans vapen som dekoration, föreligger inget intrång.

Detta torde vara en av frågorna för framtidens debatt. Var går gränsen mellan kännetecken och dekoration? Skall släktvapen mista sin kännetecknande karaktär och degraderas till ren dekoration? Känneteckenskaraktären har störst möjligheter att fortleva i länder, där professionella heraldiker i officiella eller halvofficiella organ för heraldisk sed och sedvanerätt vidare. I de länderna har vapenrätten också en starkare ställning, medan i andra länder heraldisk sed har större utrymme.

Det är heraldiskt olämpligt att föra annans vapen som sitt, oavsett om den rättmätige vapenbäraren finns i ett annat land eller är en utdöd släkt. Detta är vapenrättsligt otillåtet endast när man gör intrång i rättigheter tillhöriga levande vapenbärare i samma land. Det är sällan intrångsfrågan prövas rättsligt, dels för att få människor använda andras vapen, dels för att då det ändå sker, kommer det sällan till den rättmätige innehavarens kännedom.

V. Succession enligt rättsregel eller enligt sed?

På historiska grunder måste presumeras, att vapensuccessionen är agnatisk. Det avgörande måste emellertid vara, vad som förordnats vid rättens uppkomst, det vill säga i sköldebrevet eller vid antagandet. Tolkningen härav torde oftast finnas i hävdvunnen och fast praxis. I länder med officiella vapenmyndigheter, såsom England, är successionen rättsreglerad, men i andra länder torde den få hänföras till heraldisk sed. Hur denna sed kommer att utvecklas är oklart, eftersom det tidigare rådande agnatiska släktbegreppet såväl rättsligt som utomrättsligt är under omprövning. Frågan får ställas på framtiden. Blir avgränsningen av de berättigades krets diffus, blir ensamrätten svårare att hävda.

VI. Skydd i varumärkesrätten – eller inte?

I varumärkessammanhang ställs ensamrätten till vapen på sin spets. I varumärkesrätten kan vapen ses som ett tecken på kvalitet eller som en mer

eller mindre långsökt anknytning till en viss släkt. Släkten har ett starkt intresse av att kunna skydda sig mot detta. Den sätts i samband med varorna och tjänsterna, ofta i massupplaga, och någon annan tjänar pengar på det renommé som är knutet till släktens vapen. Dessutom kan kunder vilseledas genom vapenbruket och felaktigt anknyta varan till viss släkt. Eftersom varumärken publiceras vid registreringen och sedan används offentligt är det lätt för andra att uppmärksamma användningen. Därför kan vapenrätten antas framöver främst komma att bli relevant i fall då ett vapen används av en oberättigad som varumärke.

VII. Är reglerna rättsregler eller utomrättslig sed?

Den svåraste frågan är vad som skall hänföras till heraldisk sed, och vad som skall hänföras till rättsliga regler. Presumtionen måste vara, att reglerna är utomrättsliga. Först då de tydligt beaktas av rättsordningen kan de betraktas som rättsregler. Förhållandena i olika länder kan jämföras, och är rättsordningarna lika, kan man presumera, att det som beaktas rättsligt i det ena landet har samma ställning i det andra. Likheten i rättsordningarna bestäms här av i hur stor omfattning heraldiken omhänderhas av myndigheter.

Generellt är inom ett land ensamrätten till vapen, både gentemot användande såsom vapen och såsom varumärke, rättsligt skyddad. I England kan detta kompletteras med de ytterligare rättsregler som utvecklats i *law of arms*. Eftersom vapen i seriösa sammanhang inte gärna används i strid med den heraldiska seden, ger redan denna sed ett icke obetydligt skydd. Behovet av rättsligt skydd är litet, så länge den goda seden upprätthålls.

Vapenrätten har allt för länge i allt för många länder ansetts som en del av rätten, ej endast sed, för att den nu skulle anses ha en annan ställning. Det finns heller intet skäl till att den nu skulle ha förlorat sin ställning som en del av rätten. Tvärtom har känneteckensrätter under 1900-talet ökat i betydelse. En annan sak är att det ständigt sker modifikationer i gränslandet mellan de regler som tillhör vapenrätten och de regler som tillhör den utomrättsliga seden.

Den goda sedens inverkan i seriösa sammanhang är i praktiken heraldikens mest effektiva skydd. I Planchés ord, som citerats i förordet till uppsatsen, kan även seden intolkas:

”Surely even those who affect the greatest contempt for Heraldry will admit that if Arms are to be borne at all, it should be according to the laws of Arms.”⁸²⁸

---

⁸²⁸ J. R. Planché, *Somerset Herald*, citerad i Ashman, Peter M., ”Heraldry and the Law of Arms in England” i *The Journal of Legal History*, vol. 9, nr. 1, London 1988, s. 52.

Vapen för släkten *Sunnqvist*,

antaget år 2000 av med. lic. Olof Sunnqvist för sig och sina agnatiska efterkommande med medgivande för andra agnatiska efterkommande till folkskolläraren Olof Sunnqvist (1851-1924) att föra samma vapen.

Sköld: i blått fält en bjälke av silver åtföljd ovan av en stolpvis genomgående ekstam med två blad och nedan av fem balkar, allt av guld.

Hjälm: Sluten.

Hjälmtäcke: Blått, fodrat med guld och silver.

Hjälmprydnad: En inom en blå hägnad uppväxande ek av guld med ekollon av silver.

Valspråk: Sicut quercus (Såsom en ek)

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Romersk rätt

Otto, Carl Ed., Schilling, Bruno o. Sintenis, Carl Friedrich Ferdinand (red.), *Das Corpus Juris Civilis in's Deutsche übersetzt von einem Vereine Rechtsgelehrter*, Dritter Theil der Pandecten, Leipzig 1831 o. Siebenter Theil der Pandecten, Leipzig 1832.

Konventioner

Convention de Paris pour la protection de la propriété industrielle du 20 mars 1883 révisée à Stockholm le 14 juillet 1967; i *Kungl. Maj:ts prop. 1969:168*.

Gemenskapsrättsakter

Fördrag om Europeiska unionen i lydelse enligt Amsterdamfördraget, i *Fördrag om Europeiska unionen*, 3 uppl., Stockholm 1999.

Rådets förordning (EG) nr 40/94 av den 20 december 1993 om gemenskapsvarumärken; i *Europeiska Gemenskapernas Officiella tidning 14.1.1994*.

Council Regulation (EC) No 40/94 of 20 December 1993 on the Community Trade Mark; i *Official Journal of the European Communities 14.1.1994*.

Verordnung (EG) Nr. 40/94 vom 20. Dezember 1993 über die Gemeinschaftsmarke; i *Amtsblatt der Europäischen Gemeinschaften 14.1.1994*.

Rådets första direktiv av den 21 december 1988 om tillnärmningen av medlemsstaternas varumärkeslagar (89/104/EEG).

Lagar, förordningar m.m.

England

Trade Marks Act, 21.7.1994.

Trade Marks Rules, 1994 No. 2583.

Trade Marks Rules, 2000 No. 136.

Tyskland

Allgemeines Landrecht für die Preußischen Staaten von 1794, Textausgabe, Mit einer Einführung von Dr. Hans Hattenhauer, Frankfurt a/M 1970.

Bürgerliches Gesetzbuch i Säcker, Franz Jürgen (red.), *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, Band 1, Allgemeiner Teil, 3. uppl., München 1993.

Law on the Protection of Trade Marks and Other Signs (Trade Mark Law) of October 25, 1994, last amended July 16, 1998, hämtad från WIPO:s immaterialrättsliga databas <www.OMPI.int>.

Sverige

Förening mellan konung Erik och hans bröder i afseende på de furstliga rättigheterna, af ständerna stadfäst i Arboga 1561 den 14 april, i *Svenska Riksdagsakter*, andra delen, 1561-92, Stockholm 1899.

Konung Johan III:s adelsprivilegier, Uppsala 1569 den 9 juli, i *Svenska Riksdagsakter*, andra delen, 1561-92, Stockholm 1899.

Förordning 11.8.1580 om köphandelen i Schmedeman, J., *Kongl. Stadgar, Förordningar, Bref och Resolutioner ifrån år 1582 intil 1701*, Stockholm 1701.

Konstitutionen om de kungliga och furstliga rättigheterna, sådan den bestämts genom förhandling mellan konungen och hertig Karl, Vadstena 1587 den 13 februari, i *Svenska Riksdagsakter*, andra delen, 1561-92, Stockholm 1899.

1620, 1651 och 1661 års kansliordningar i Styffe, C. G. (utg.), *Samling af instructioner rörande den civila förvaltningen i Sverige och Finnland*, Stockholm 1856.

Riddarhusordningen 6.6.1626.

Resolution 1664 på Ridderskapets och Adelens besvär, Stiernman, And. Anton, *Alla riksdagars och mötens besluth*, andra delen, Stockholm 1729

Resolution 23.12.1682 på Ridderskapets och Adelens besvär i Stiernman, And. Anton, *Alla Riksdagars och Mötens Besluth*, tredje delen, Stockholm 1733.

Resolution 26.1.1698 på Ridderskapets och Adelens Besvär, i Stiernman, And. Anton, *Alla Riksdagars och Mötens Besluth*, andra delen, Stockholm 1729.

Kungl. resolution 29.4.1734 för hovjunkaren Conrad Ludvig Transkiöld att förfärdiga vapnen, som hädanefter för Ridderskapet och Adeln kommer att göras, i *Meddelanden från Svenska Heraldiska Föreningen* 1912, Stockholm 1912.

1748 års ordensstadga, bilaga till *Kungl. Maj:ts förordning 23.2.1748 ang. trenne riddareordnar*.

Kongl. Maj:ts Nådige Förordning 10.8.1762 Emot Adelig Skölds eller öpen Hielms brukande av Ofrälse Män. (Åven i Modée, R. G., *Utdrag utur alla [---] publique handlingar, placat, förordningar, resolutioner och publicationer*, Stockholm 1742-, bd VII.)

Riddarhusordning 10.8.1762 i Modée, R. G., *Utdrag utur alla [---] publique handlingar, placat, förordningar, resolutioner och publicationer*, Stockholm 1742-, bd VII.

Kongl. Maj:ts Nådiga Förordning och Påbud 8.5.1775, Angående Theras *Introduction* på Riddarhuset, som dels redan blifwit, dels härefter blifwa benådade med Grefwe- och Friherre- samt Adelig wärdighet.

Sveriges Rikes Ständers beslut 26.1.1779 i Modée, R. G., *Utdrag utur alla [---] publique handlingar, placat, förordningar, resolutioner och publicationer*, Stockholm 1742-, bd XI.

Regeringsformen av år 1809.

Kongl. Maj:ts nådiga Instruction 11.3.1813, hvarefter den tillförordnade Riks Heraldicus hafver sig att rätta; i Lindgren, Uno, *Heraldik i svenska författningar. En vapenrättslig översikt från medeltiden till våra dagar*, Skrifter utgivna av Fahlbeckska stiftelsen, XXXVII, Lund 1951.

Riddarhusordning (SFS 1866:37).

Lag (SFS 1884:29) om skydd för varumärken.

Kongl. Maj:ts nådiga skrivelse (SFS 1885:52 s. 3) till Vitterhets-, Historie- och Antiquitetsakademien, angående tillägg till nådiga instruktionen för riksheraldikern den 11 mars 1813.

Kungl. kungörelse (SFS 1917:131) ang. ändrad lydelse av riddarhusordningen.

Kungl. Maj:ts brev (SFS 1936:57) till riksheraldikern angående tillägg till instruktionen för riksheraldikern den 11 mars 1813.

Rättegångsbalk av år 1942.

Kungl. Maj:ts instruktion (SFS 1953:529) för riksarkivets heraldiska sektion och statens heraldiska nämnd.

Varumärkeslag (SFS 1960:644).

Namnlag (S.F.S 1964:521).

Kungl. Maj:ts instruktion (SFS 1967:106) för riksarkivets heraldiska sektion och statens heraldiska nämnd.

Lag (SFS 1970:498) om skydd för vapen och vissa andra officiella beteckningar.

Kungörelse (SFS 1973:686) om registrering av svenska kommunala vapen.

Ordenskungörelse (SFS 1974:768).

Förordning (SFS 1976:100) om vissa officiella beteckningar.

Föräldrabalken i lydelse enligt SFS1976:612.

Förordning (SFS 1977:1142) om ändring i riddarhusordningen (1866:37).

Lag (SFS 1982:268) om Sveriges riksvapen.

Namnlag (SFS 1982:670).

Förordning (SFS 1983:414) om upphävande av instruktionen (1967:106) för riksarkivets heraldiska sektion och statens heraldiska nämnd.

Förordning (SFS 1983:415) om ändring i förordning (1977:553) med instruktion för riksarkivet och landsarkiven.

Förordning (SFS 1988:1187) med instruktion för riksarkivet och landsarkiven.

Förordning (SFS 1991:731) med instruktion för riksarkivet och landsarkiven.

Förordning (SFS 1995:497) om ändring i ordenskungörelsen (1974:768).

Förordning (SFS 1995:679) med instruktion för Riksarkivet och landsarkiven.

Förordning (SFS 1995:1025) om ändring i ordenskungörelsen (1974:768).

Kungl. Maj:ts Ordens Stadgar för Kungl. Serafimer- och Nordstjärneordnarna i av H. M. Konungen den den 21 december 1995 fastställd lydelse.

Domar

England

- Austen v. Collins* [1886] 54 LT 903. (High Court of Justice, Chancery Division)
In re Croxon, Croxon v. Ferrers [1904] 1 Ch. 252, (High Court of Justice, Chancery Division)
In re Berens, In re Dowdeswell, Berens-Dowdeswell v. Holland-Martin [1926] Ch. 596. (High Court of Justice, Chancery Division)
Re Parrott's will trusts, Cox v. Parrott [1946] 1 All E R 321. (High Court of Justice, Chancery Division)
Manchester Corporation v. Manchester Palace of Varieties, Ltd., [1955] 1 All E R 387. (Court of Chivalry)
The Full Report of the Case of The Mayor, Aldermen and Citizens of the City of Mancherter [sic!] versus The Manchester Palace of Varieties Limited In the High Court of Chivalry on Tuesday, 21st December 1954. Published by The Heraldry Society, East Knoyle, Wiltshire, May 1955. (cit. *The Full Report of the Case* [---]).
Re Neeld, Inigo-Jones v. Inigo-Jones (No. 3) [1969] 2 All E R 1025. (High Court of Justice, Chancery Division)

Tyskland

- Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen*, 2. Band, Leipzig 1880, dom n:r 39.
Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen, 5. Band, Leipzig 1882, dom n:r 45.
Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen, 18. Band, Leipzig 1887, dom n:r 4.
Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen, Neue Folge, 21. Band (71:a bandet i hela serien) Leipzig 1909, dom n:r 67.
Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen, Neue Folge, 24. Band (74:e bandet i hela serien) Leipzig 1911, dom n:r 86.
Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen, Neue Folge, 50. Band (100:e bandet i hela serien) Leipzig/ Berlin 1921, dom n:r 54.
Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen, 103. Band, Berlin 1922, dom n:r 60.
Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen, 113. Band, Berlin 1926, dom n:r 22.
Entscheidungen des Bundesgerichtshofes in Zivilsachen, 1. Band, Detmold 1951, dom n:r 62.
Entscheidungen des Bundesgerichtshofes in Zivilsachen, 37. Band, Köln 1962, dom n:r 30.
Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts, 17. Band, Tübingen 1965, dom n:r 15.
Schleswig-Holsteinische Anzeigen, Justizministerialblatt für Schleswig-Holstein für das Jahr 1972, 219. ersienener Jahrgang, dom 6 U 68/71 av 14.4.1972 i Oberlandesgericht Schleswig-Holstein.
Bundesgerichtshofs dom den 19 maj 1976 i *Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht, Zeitschrift der Deutschen Vereinigung für gewerblichen Rechtsschutz und Urheberrecht*, 78. Jahrgang, Weinheim 1976, häfte 11, (jämte *Anmerkung* av Fezer).
Bundesverfassungsgerichts beslut den 5.3.1991 i *Neue Juristische Wochenschrift*, 1991 n:r 25, München 1991.
Bundesverfassungsgerichts beslut den 4.7.1991 i *Neue Juristische Wochenschrift*, 1991, n:r 44, München 1991.
Entscheidungen des Bundesgerichtshofes in Zivilsachen, 119. Band, Köln/ Berlin 1993, dom n:r 23.

Sverige

- Åklagaren mot Christian Fredrik von Sydow*, Norra Möre häradsrätt 1766-67; häradsrättens protokoll och utslag samt magistratens i Johannesburg, Preussen, protokollsutdrag återges i: von Sydow, Knut, *Christian Fredrik von Sydow. En minnesteckning*, Stockholm 1946.
Advokatfiskalen mot Eric Gustaf Laurin, Svea Hovrätt (Riksarkivet) BIIIa1:80, Civile Resolutioner för år 1767, AIA1:205, Protokoll i civila mål 1767:1, EVIa3aa:153, Rättegångsakter. Även tryckt i *Nytt och Gammalt*, 1767 nr 22, Stockholm 1767,

referatet ”Höglofl. Kongl. Swea Hof-Rätts Utslag i Saken mellan Herr Advocat-Fiscalen Zellén och Herr Häradshöfdingen Laurin”.

NJA 1876 s. 38.

NJA 1886 s. 22.

NJA 1929 s. 283 I och II.

NJA 1932 s. 760.

NJA 1940 s. 648.

NJA 1946 s. 152.

NJA 1946 s. 767.

NJA 1958 s. 617.

Patentbesvärslättens dom den 7.10.1993 i mål 93/192.

Patentbesvärslättens dom den 3.6.1994 i mål 93/045.

Patentbesvärslättens dom den 15.8.1994 i mål 93/044.

Patentbesvärslättens dom den 29.5.1996 i mål 95/453 samt Patent- och registreringsverkets beslut den 28.4.1995 ang. ansökningsnummer 90-05248.

Regeringsrättens Årsbok 1996 ref. 29.

Frankrike

Cour d'Appel de Paris, 20 décembre 1949, i *Recueil Dalloz, Jurisprudence, 1951*.

Cour d'Appel de Paris, 7 février 1989, i *Recueil Dalloz Sirey, Informations Rapides, 1989*.

Lagförarbeten, riksdagsprotokoll m.m.

Sverige

Konung Gustaf den Förstes registratur, XI, 1536-37, Stockholm 1888.

Sveriges Ridderskap och Adels Riksdagsprotokoll, första delen, 2 uppl., 1627-32, Stockholm 1904.

Sveriges Ridderskap och Adels Riksdagsprotokoll, andra delen, 2 uppl., 1633-38, Stockholm 1905.

Sveriges Ridderskap och Adels Riksdagsprotokoll från och med år 1719, del 23, 1760-62, IV, Stockholm 1955.

Adelns besvär år 1682, i *Sveriges Ridderskaps och Adels Riksdagsprotokoll*, 14 delen, 1682-83, Stockholm 1898.

Adelns besvär år 1697, i *Sveriges Ridderskaps och Adels Riksdagsprotokoll*, 16 delen, 1693-97, Stockholm 1900.

Sveriges Ridderskaps och Adels riksdagsprotokoll, andra delen, 1633-38, Stockholm 1905.

Sveriges Ridderskaps och Adels Riksdagsprotokoll från och med år 1719, del 23, 1760-62, IV, Stockholm 1955, s. 508,

Sveriges Ridderskaps och Adels Riksdagsprotokoll från och med år 1719, del 32, 1778-79, Stockholm 1982.

Svenska riksrådets protokoll, band IV, 1634, Stockholm 1886.

Svenska riksrådets protokoll, band VII, 1637-39, Stockholm 1895.

Svenska riksrådets protokoll, band IX, 1642, Stockholm 1902.

Svenska riksrådets protokoll, band X, 1643-44, Stockholm 1905.

Förarbetena till Sveriges Rikes lag 1686-1736, bd VII, Uppsala 1908.

Förslag till lag angående skydd för varumärken utarbetadt af de dansk-norsk-svenske komiterade, Stockholm 1882.

NJA II 1917 s. 494 f.

Motion i första kammaren 1946:243 av Rickard Lindström och Bengt Elmgren om en översyn av riksheraldikerämbetets former för organisation och finansiering.

Utlåtande från första tillfälliga utskottet, första kammaren 1946:4 och andra kammaren 1946:5.

Riksdagens skrivelse 1946:179.

Motion i andra kammaren av Manne Ståhl 1952:315 ang. avskaffande av riksheraldikerämbetet.

Kungl. Maj:ts proposition 1953:75 till riksdagen angående vissa anslag för budgetåret 1953/54 till riksarkivet.

Motion i andra kammaren 1953:454 av Manne Ståhl ang. prop. 1953:75

Motion i andra kammaren 1953:455 av Elis Håstad och Harald Hallén ang. prop. 1953:75.

Statsutskottets utlåtande 1953:96 ang. prop. 1953:75.

Riksdagens skrivelse 1953:221.
Förslag till varumärkeslag, SOU 1958:10.
Författningsutredningen, VI, Sveriges statskick, del 2, SOU 1963:17.
Kungl. Maj:ts proposition 1960:167 med förslag till varumärkeslag.
Kungl. Maj:ts prop. 1973:90 med förslag till ny regleringsform m.m.

Övriga källor

Bartolus de Saxoferrato, *Tractatus de Insigniis et Armis*, jämte översättning till engelska, i Cavallar, Osvaldo; Degenring, Susanne o. Kirshner, Julius, *A Grammar of Signs. Bartolo da Sassoferrato's Tract on Insignia and Coats of Arms*, Berkeley 1994.
Lunds domkapitel (Lunds landsarkiv), Acta cleri, FIa:78-99.
OHIM Guidelines, <<http://oami.eu.int/EN/guide.htm>>, 9.1.2001.
Riddarhusdirektionens protokoll 23.4.1808.
Riksarkivets heraldiska nämnd, protokoll fört vid sammanträde den 5.4.1990 samt bilaga till protokollet: "Vapenskyddet i Sverige" av Erik Tersmeden.
Svenskt diplomatarium från och med år 1401, tredje delen, 1415-1420, Stockholm 1885-1902.
Teitt, Jakob, *Jakob Teitts klagomålsregister emot adeln i Finland år 1555-1556*, Helsingfors 1894.
Vapenteckningar för Trolle-Bonde och Trolle-Löwen, Riddarhusets arkiv.
Varumärke, registrerat hos Patent- och Registreringsverket, registreringsnummer 337 718, ansökan nummer 98-07514.

Litteratur

Adams, John N. o. Brownsword, Roger, *Understanding Law*, London 1992.
Agnew of Lochnaw, Sir Crispin, "Heraldry" i *The Laws of Scotland, Stair Memorial Encyclopaedia*, band 11, Edinburgh 1990.
Andersson, Per, *Heraldik. Läran om vapenmärken*, Mjölby 1993.
Annand, Ruth o. Norman, Helen, *Blackstone's Guide to the Community Trade Mark*, London 1998.
Arndt, Jürgen, *Der Wappenschwindel, seine Werkstätten und ihre Inhaber. Ein Blick in die heraldische Subkultur*, Neustadt an der Aisch, 1997.
Arndt, Jürgen, "Die Hofpfalzgrafen (Comites Palatini) des Alten Reiches, ihr Ursprung, ihre Entwicklung sowie ihr Einfluss auf die Heraldik innerhalb und ausserhalb Deutschlands" i Achen, Sven Tito (red.), *Genealogica & Heraldica. Report of The 14th International Congress of Genealogical and Heraldic Sciences in Copenhagen 25.-29. August 1980*, Köpenhamn 1982.
Arndt, Jürgen, "Wechselwirkungen zwischen dem staatlichen Recht am Familiennamen und dem Wappenrecht" i *Der Herold – Vierteljahrsschrift für Heraldik, Genealogie und verwandte Wissenschaften*, Band 8, Berlin 1977.
Arnell, Israel, *Swerikes Stadz-Lagh*, Stockholm 1730.
Ashman, Peter M., "Heraldry and the Law of Arms in England" i *The Journal of Legal History*, vol. 9, nr. 1, London 1988.
Baker, J. H., *An Introduction to English Legal History*, 3rd ed., London 1990.
Baumbach, Adolf o. Hefermehl, Wolfgang, *Wettbewerbs- und Warenzeichenrecht*, Band II, Warenzeichenrecht und Internationales Wettbewerbs- und Zeichenrecht, Beck'sche Kurz-Kommentare, 9. Aufl., München/ Berlin 1967.
Baur, Fritz och Walter, Gerhard, *Einführung in das Recht der Bundesrepublik Deutschland*, München 1992.
Bassenge, Peter m.fl., *Beck'sche Kurz-Kommentare, Palandt, Bürgerliches Gezetzbuch*, 56. uppl., München 1997.
Bassenge, Peter, m.fl., *Beck'sche Kurz-Kommentare, Palandt, Bürgerliches Gezetzbuch*, 57. uppl., München 1998.
Beck, Edward, *Grundfragen der Wappenlehre und des Wappenrechts. Ein Versuch und ein Beitrag zum Ausbau der Wappenwissenschaft*. Veröffentlichungen der Pfälzischen Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaften, band XX, Speyer am Rhein 1931.
Bellomo, Manlio, *The Common Legal Past of Europe, 1000-1800*, övers., Washington 1995.
Berghman, Arvid, "Borgerliga släktvapen" i *Meddelanden från Riksheraldikerämbetet*, 1934, Malmö 1934.

- Berghman, Arvid, *Borgerlig vapenrulla*, Stockholm 1950.
- Berghman, Arvid, *Heraldiskt vademecum*, faksimiltryck, Mölndal 1987.
- Berghman, Arvid, "Vad menas med ett vapen?" i *Heraldisk Tidsskrift*, band 1, Köpenhamn 1960-64.
- Berman, Harold J., *Law and Revolution. The Formation of the Western Legal Tradition*, Cambridge/ London, 1983.
- von Bernstorff, Graf, "Das Recht des Familiennamens in der neueren Rechtsprechung" i *Neue Juristische Wochenschrift*, 1961, nr 14/15, München 1961.
- Biewer, Ludwig, "Öffentliche und staatliche Heraldik in Deutschland – ein Vorbild?" i Wikström, Lars (ed.), *Genealogica & Heraldica*. Report of The 20th International Congress of Genealogical and Heraldic Sciences in Uppsala 9-13 August 1992. Published by the Swedish National Committee for Genealogy and Heraldry, Stockholm 1996.
- Bjarne Larson, Gabriela, *Stadgelagstiftning i senmedeltidens Sverige*, Lund 1994.
- Björklund, E. O. J., "Nordiskt samarbete å det industriella rättsskyddets område 1926-1927" i *Industrietidningen Norden*, 1927, nr 50-52, Stockholm 1927.
- Björling, se *Nordisk Familjebok*, andra upplagan...
- Black, Henry Campbell, *Black's Law Dictionary. Definitions of the Terms and Phrases of American and English Jurisprudence, ancient and modern*, St. Paul 1968.
- Blackstone, Sir William, *Commentaries on the Laws of England*, A Facsimile of the First Edition of 1765-69, vol. III, Chicago 1979.
- Blanco White, T. A. och Jacob, Robin, *Kerly's Law of Trade Marks and Trade Names*, 10 upplagan, London 1972.
- Bogdan, Michael, *Komparativ rättskunskap*, Stockholm 1993.
- Bramstång, Gunnar, *Tronrätt, bördstitel och hustillhörighet*, Skrifter utgivna av Juridiska Föreningen i Lund, Nr 108, Acta Societatis Juridicae Lundensis, Lund 1990.
- Busse, Rudolf o. Starck, Joachim, *Warenzeichengesetz nebst Pariser Verbandsübereinkunft und Madrider Abkommen – Kommentar*, Berlin 1990.
- Bylander, Eric, *Kommunvapenrätt. En studie av det svenska rättsskyddet för officiella symboler med särskild inriktning på kommunala vapen*, Uppsala 1998 (examensarbete för jur.kand.-examen).
- Bäckmark, Magnus, "Bönders vapen – ett stickprov från Älvsborgs län 1744" i *Släkthistoriskt forum – tidningen för släktforskare*, nr 2, 2001, Stockholm 2001.
- Bäckmark, Magnus förteckningar över ofrälse vapen, <http://hem.passagen.se/gronstub/index.htm>.
- van Caenegem, Raoul Charles, *An Historical Introduction to Private Law*, Cambridge 1992.
- van Caenegem, Raoul Charles, *Judges, Legislators and Professors. Chapters in European Legal History*, Cambridge 1987.
- Cappelen, Hans, "Norske rettsregler om slektsvåpen?" i *Heraldisk Tidsskrift*, bd 5:2, Köpenhamn 1984.
- Cappelen, Hans, "On taking the family arms of other families and official and corporate bodies" i *Genealogia et Heraldica. 10. Internationaler Kongress für genealogische und heraldische Wissenschaften*, bd 1, Wien 1972.
- Cavallar, Osvaldo; Degenring, Susanne o. Kirshner, Julius, *A Grammar of Signs. Bartolo da Sassoferrato's Tract on Insignia and Coats of Arms*, Berkeley 1994.
- Cavallin, S., *Lunds stifts herdaminne*, del I, Lund 1854.
- Chavanne, Albert, o. Burst, Jean-Jacques, *Droit de la propriété industrielle*, 5e ed., Paris 1998.
- Clark, J. B., *Theobald on Wills. Property and Conveyancing Library*, No. 3, 14 uppl., London 1982.
- College of Arms hemsida*, <http://www.college-of-arms.gov.uk>
- Conrad, Hermann, *Deutsche Rechtsgeschichte, Band II, Neuzeit bis 1806. Ein Lehrbuch*, Karlsruhe 1966
- von Corswant-Naumburg, Inga, *Huvudbaner och anvapen under stormaktstiden*, Visby 1999.
- Cox, Noel, "Names and Arms clauses and the Law of Arms in the common law courts" i *The Coat of Arms, the Journal of the Heraldry Society*, Winter 1999, vol. XIII (NS) no. 188.
- Craig, Paul o. De Búrca, Grainne, *EU Law. Text, Cases and Materials*, 2nd ed., Oxford 1998.

- Crawley, Charles o. Storey, Graham, *Trinity Hall, The History of a Cambridge College 1350-1992*, enlarged edition, Cambridge 1992.
- Denny, Norman; Filmer-Sankey, Josephine o. Åberg, Alf (övers., bearb.), *Bayeux tapeten. Historien om den normandiska erövringen 1066*, Stockholm 1968.
- Dethloff, Nina o. Walther, Susanne, "Abschied vom Zwang zum gemeinsamen Ehenamen" i *Neue Juristische Wochenschrift*, 1991 n:r 25, München 1991.
- Dickinson, Patric, "The Reform of the House of Lords and its Effect on Peerage Successions" i Kidd, Charles o. Williamson, David (red.), *Debrett's Peerage and Baronetage*, London 2000.
- Eberstein, Gösta, "En milstolpe i svensk namnrätt" i *Nordiskt Immateriellt Rättsskydd, N.I.R.*, 1950, Stockholm 1950.
- Eberstein, Gösta, *Om skydd för individualiteten*, Stockholm 1940
- Elgenstierna, Gustaf, *Den introducerade svenska adelns ättartavlor*, bd II och III, faksimilupplaga, Stockholm 1998.
- Elgenstierna, Gustaf, "Om borgerliga släktvapens förekomst i Sverige" i *Personhistorisk Tidskrift*, 1914, Stockholm 1915.
- Ellehag, Claes; Hamilton, Anna; Hammarskiöld, Hans och Åberg, Alf, *Riddarhuset*, Stockholm 1999.
- Encyclopédie Dalloz*, band Civil VII, art. "Noblesse", Sect. 2., Armoiries, 1973.
- Encyclopaedia Britannica*, 1964, art. "Heraldry".
- Encyclopaedia Britannica Online*, uppslagsordet "Heraldry" www.encyclopaediabritannica.com, 9 oktober 2000.
- Engler, Helmut (red.), *J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen*, § 1616, 13. Aufl., Berlin 1995.
- Englund, Peter, *Det hotade huset. Adliga föreställningar om samhället under stormaktstiden*, Stockholm 1990.
- Fleetwood, Harald, "Om bitecken i heraldiken" i *Meddelanden från Svenska Heraldiska Föreningen* 1912, Stockholm 1912.
- Fleetwood, se även *Nordisk Familjebok*, tredje upplagan...
- Follin, Elias, *En liten anledning [sic!] till vapnekonsten eller heraldiquen m.m.*, Lunds universitetsbibliotek, handskriftsavdelningen, utan årtal, opaginerad.
- Freier, Walter, *Wappenkunde und Wappenrecht. Praktische Einführung in die Heraldik und Wappenrechtsfrage*, Praktikum für Familienforscher. Sammlung gemeinverständlicher Abhandlungen über Art, Ziel und Zweck der Familienforschung. Heft 7., Leipzig 1924.
- Frosell, Bertil A., "Jus Heraldicum" i *Heraldisk Tidsskrift*, band 8, Köpenhamn 1995-99.
- Garmann Johnsen, Niels, "Varemerker og heraldikk" i *Heraldisk Tidsskrift*, band 6, Köpenhamn 1985-89.
- Geiger, Harald; Mürbe, Manfred o. Wenz, Helmut, *Beck'sches Rechtslexikon. Rund 1.800 Rechtsbegriffe für Beruf und Alltag*, München 1992.
- Gillingstam, Hans, "Kunde man under medeltiden upptaga vapen från sin hustrus släkt?" i *Personhistorisk tidskrift*, 1960, Stockholm 1960.
- Granqvist, Elias, "Vapenrätt – immaterialrättsliga aspekter på heraldiken" i *Nordiskt Immateriellt Rättsskydd, N.I.R.*, 1994, Stockholm 1994.
- Hattenhauer, Hans, "Einführung in die Geschichte des Preußischen Allgemeinen Landrechts" i *Allgemeines Landrecht für die Preußischen Staaten von 1794*, Textausgabe, Frankfurt a/M 1970.
- Hauptmann, Felix, *Das Wappenrecht – Historische und dogmatische Darstellung der im Wappenwesen geltenden Rechtssätze. Ein Beitrag zum deutschen Privatrecht*, Bonn 1896.
- Heiding, Sture, *Om registrerade varumärken och inarbetade kännetecken*, Uppsala 1946.
- Heldrich, Andreas, "Der Familienname des Kindes nach dem Beschluß des BVerfG, NJW 1991, 1602" i *Neue Juristische Wochenschrift*, 1992 n:r 5, München 1992.
- Herman, Leonard, *Die Heraldik der Wirtschaft. Geschichte, Gestaltung und Wirkung moderner Warenzeichen. Mit 680 abgebildeten Schutzmarken*, Düsseldorf 1971.
- Hermfelt, Dag M., "Ätten Galle i Sverige" i *Släkt och hävd*, nr 1, 2000, Stockholm 2000.
- Hildebrand, Hans, "Riksheraldikern och Uppsala domkyrka" i *Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademiens Månadsblad*, okt.-dec. 1891, Stockholm 1892.
- Hildebrandt, Adolf Matthias o. Biewer, Ludwig, *Handbuch der Heraldik. Wappenfibel*. Begründet durch Adolf Matthias Hildebrandt, herausgegeben vom Herold, Verein

- für Heraldik, Genealogie und verwandte Wissenschaften, 19 uppl., Neustadt an der Aisch 1998.
- van Hoecke, Mark och Warrington, Mark, "Legal Cultures and Legal Paradigms: Towards a New Model for Comparative Law" i *International and Comparative Law Quarterly*, vol. 47, London 1998.
- Honsell, Heinrich, *Römisches Recht*, 3 uppl., Berlin/ Heidelberg 1994.
- Höglund, Olle, *Namnslagen. En kommentar*, Stockholm 1998.
- Jacob, The Hon. Sir Robin (ed.), *Kerly's Law of Trade Marks and Trade Names*, 13 uppl., London 2001.
- Jansson, Bror, "Ärkebiskopens vapensköld och dess symbolik" i *Saxo. Kulturhistorisk Årsbok för Skåneland 1999*. Kristianstad 1999.
- Jägerskiöld, Stig, *Utländsk juridisk litteratur i svenska juristbibliotek från tiden före år 1734*, Lund 1965.
- Keen, M. H., "The Jurisdiction and Origins of the Constable's Court" i Gillingham, John o. Holt J. C. (ed.), *War and Government in the Middle Ages. Essays in Honour of J. O. Prestwich*, Cambridge 1984.
- Kinsey, Stephen J. M., "Trademarks in the Court of Chivalry" i *Trademark World*, December 1991/ January 1992.
- Kleberg, H. J. S., "Riksheraldikerämbetets uppkomst och utveckling" i *Meddelanden från Riksheraldikerämbetet*, 1933, Malmö 1933.
- Klingspor, Carl Arvid, *Handbok i praktisk wapenkonst*, Stockholm 1887.
- Kôersner, Albert, "Anmeldelser – Henrik Lundh: Navneplikt og Navnerett" i *Tidsskrift for retsvidenskab*, Ny række, VIII, 1929, Oslo 1929.
- Koktvedgaard, Mogens o. Levin, Marianne, *Lärobok i immaterialrätt. Upphovsrätt, patenträtt, mönsterrätt, känneteckensrätt – i Sverige, EU och internationellt*, 6 uppl., Stockholm 2000.
- Krag, Hans, "Hvad menes med et Våben?" i *Heraldisk Tidsskrift*, band 1, Köpenhamn 1960-64.
- Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid från vikingatid till reformationstid*, Granlund, John (red.), Malmö 1956-76:
- band I, uppslagsorden "adelsbrev" (av Jan Liedgren) och "adelsvapen" (av C.G.U. Scheffer).
  - band II, uppslagsorden "borgerliga sigill" (av C.G.U. Scheffer) och "borgerliga vapen" (av C.G.U. Scheffer).
  - band V, uppslagsordet "frälsebrev" (av Jan Liedgren).
  - band VI, uppslagsorden "heraldik" (av C.G.U. Scheffer), "heraldiska bokägaremärken" (av C.G.U. Scheffer) och "herold" (av Ernst Verwohlt o. C.G.U. Scheffer).
  - band XVI, uppslagsordet "släktvapen" (av Hallvard Trættemberg).
  - band XIX, uppslagsorden "vapen" (av C.G.U. Scheffer) och "vapenbeskrivning" (av C.G.U. Scheffer).
- Kuylentierna, se *Nordisk Familjebok*, andra upplagan...
- Kälde, Bengt Olof, "Svenska kyrkans heraldik" i *Heraldisk Tidsskrift*, band 4, Köpenhamn 1975-79
- Lagerbring, Sven, *Collegium in Artem Heraldicam*, handskrift, 1745, Lunds universitetsbibliotek, handskriftsavdelningen.
- Larsson, Hans Albin (red.), *Boken om Sveriges historia*, Stockholm 1999.
- Legrand, Pierre, "European Legal Systems are not Converging" i *International and Comparative Law Quarterly*, vol. 45, London 1996.
- Levin, Marianne och Bonnier, Susanne, red., *Praktisk varumärkesrätt*, Stockholm 1998.
- Lilliecreutz, Fredrik, "Riddarhusutskottet – vad är det?" i *Arte et Marte*, 1998, Stockholm 1998.
- Liedgren, se *Kulturhistoriskt lexikon...*
- Lindgren, Uno, *Heraldik i svenska författningar. En vapenrättslig översikt från medeltiden till våra dagar*, Skrifter utgivna av Fahlbeckska stiftelsen, XXXVII, Lund 1951.
- Lindgren, Uno, "Riksheraldikerämbetet" i *Vapenbild*, nr 16, Grästorps 1984.
- de Loÿe, Georges, "Om ursprunget till det svenska riksvapnet Tre Kronor" i *Heraldisk Tidsskrift*, band 6, Köpenhamn 1985-89.
- Lysén, Anders, "Vad krävs för att skydd för egenartade efternamn skall inträda?" i *Advokaten*, 1992, Stockholm 1992.

- Löfqvist, Karl-Erik, *Om riddarväsen och frälse o nordisk medeltid. Studier rörande adelsståndets uppkomst och tidigare utformning*, Lund 1935.
- af Malmborg, Mikael, "Sverige måste stärka banden till europeisk kultur" i *Svenska Dagbladet* den 31 december 2000.
- Melin, Frans, *Varumärkesstrategi. Om konsten att utveckla starka varumärken*, Malmö 1999.
- Mitteis, Heinrich o. Lieberich, Heinz, *Deutsche Rechtsgeschichte. Ein Studienbuch*, Juristische Kurz-Lehrbücher, München 1988.
- Mladen, Leo M., "Arms and Names. Bartolus on the Right to Bear Arms" i Scheffer, C. G. U. (red): *Recueil du Ve Congrès International des Sciences Généalogique et Héraldique à Stockholm 1960 Sous le Haut Patronage de S. A. R. Le Prince Bertil de Suède*, Stockholm 1961.
- Modéer, Kjell Å., "Fideikommissinstitutet i svensk rätt" i *Land skall med lag byggas. II. Nio rätthistoriska uppsatser*, Lund 1984.
- Modéer, Kjell Å., *Historiska rättskällor. En introduktion i rättshistoria*, 2 uppl., Stockholm 1997.
- Modéer, Kjell Å., "Rättshistorieämnets uppgifter. Reflektioner inför ett rätts- och forskningspolitiskt paradigmskifte" i *Svensk Juristtidning*, 1996
- Modéer, Kjell Å., "Optimala rättsliga kulturer? Om modernitet och kontinuitet i nationella och globala rättsliga kulturer" i *Juridisk Tidskrift vid Stockholms Universitet*, 1999-2000, nr 1, Stockholm 1999.
- Mollet-Viéville, T., "Absolute Grounds for Refusal" i Franzosi, Mario (red.), *European Community Trade Mark. Commentary to the European Community Regulations*, The Hague, London, Boston 1997.
- Moncreiffe of Easter Moncreiffe, Iain o. Pottinger, Don, *Simple Heraldry Cheerfully Illustrated*, London 1972.
- Morcom, C., o. Edenborough, M., i Franzosi, Mario (red.), *European Community Trade Mark. Commentary to the European Community Regulations*, The Hague, London, Boston 1997.
- von Mühlendahl, Alexander, Ohlgart, Dietrich C. o. von Bomhard, Verena, *Die Gemeinschaftsmarke*, München 1998.
- von Münch, Ingo; Kunig, Philip, m.fl., *Grundgesetz-Kommentar*, Band 1, 4. Aufl., München 1992.
- Münch, W. A., "Das Recht in der Heraldik" i Zwicky von Gauen, J. P. (utg.), *Archiv für Schweizerische Familienkunde*, 3. Band, Zürich 1950.
- Nationalencyklopedin*, Höganäs 1989-96:
- band 1, uppslagsordet "Artur",
  - band 15, uppslagsorden "pfalz" och "pfalzgreve".
- Nehrman (Ehrenstråle), David, *Inledning til then Swenska Iuris-prudentiam Civilem, 1729, Then Swenska Jurisprudentia Civilis, 1746, med en inledning, und mit einer Einleitung in deutscher Sprache av Kjell Å. Modéer*, Skrifter utgivna av Juridiska Föreningen i Lund, Nr 35, Acta Societatis Juridicae Lundensis, Lund 1979.
- [Nicolas, N.H.], *De Controversia in Curia Militari inter Ricardum le Scrope et Robertum Grosvenor Milites*, London 1832.
- Nordenvall, Per, (red.), *Kungliga Serafimerorden 1748-1998*, utg. Kungl. Maj:ts Orden, Stockholm 1998.
- Nordisk Familjebok*, andra upplagan, Stockholm 1904-22,
- band 18, uppslagsordet "Morganatiskt äktenskap" (av C. G. Björling).
  - band 23, uppslagsordet "Rikshärold".
  - band 31, uppslagsordet "Vapenrätt" (av Carl Kuylenstierna).
- Nordisk Familjebok*, tredje upplagan, Stockholm 1923-34,
- band 20, uppslagsordet "Vapen" (av Harald Fleetwood).
- Olshausen, Justus, *Kommentar zum Strafgesetzbuch für das deutsche Reich*, 2. Band, 3. Aufl., Berlin 1890.
- Palmer's Company Law*, vol. 1, London 1994.
- Paston-Bedingfeld, Henry o. Gwynn-Jones, Peter, *Heraldry*, London 1993.
- Peczenik, Aleksander, *Juridikens teori och metod. En introduktion till allmän rättslära*, Stockholm 1995.
- Pintens, Walter o. Will, Michael R., "Names" i Chapter II, IV, i *International Encyclopedia of Comparative Law, vol. IV, Persons and Family*, Tübingen 1995.
- Raneke, Jan, *Svensk adelsheraldik*, Malmö 1990.

- Raneke, Jan, *Svenska medeltidsvapen*, del I-II, Lund 1982, del III, Lund 1985.
- Rebmann, Kurt (red.), *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, 7. Band, 3. Aufl., München 1993.
- Rietstap, J. B., *Armorial Général*, bd 1-2, Gouda 1883-86.
- Roth, Herbert (red.), *J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen*, § 12, 13. Aufl., Berlin 1995.
- Rydstedt, Rudolf, *Retorik*, Lund 1993.
- Saigal, Sunil o. Degerman, Henrik, "Rätten till släktvapen" i *Heraldisk Tidsskrift*, band 5:2, Köpenhamn 1984.
- von Savigny, Friedrich Karl, *Geschichte des Römischen Rechts im Mittelalter*, 6. Band, Heidelberg 1831.
- Scheffer, C. G[unnar] U., *Heraldisk Spegel*, Stockholm 1964.
- Scheffer, [C.] Gunnar [U.], "Tornérkragen i svensk heraldik" i *Meddelanden från Riksheraldikerämbetet* 1936, Malmö 1936.
- Scheffer, se även *Kulturhistoriskt lexikon...*
- Schlegel, B. o. Klingspor, B. A., *Den med sköldebref förlånade men ej å riddarhuset introducerade svenska adelns ättartaflor*, Stockholm 1875.
- Schröder, Richard o. von Künßberg, Eberhard Freiherr, *Lehrbuch der deutschen Rechtsgeschichte*, 7. Aufl., Berlin/ Leipzig 1932.
- Schönberg, Anders, "Anmärkningar wid Heraldiquens Öden i Sverige" i *Den Svenska Mercurius*, juli-augusti-oktober 1757, Stockholm 1757.
- Schönke, Adolf, *Strafgesetzbuch Kommentar*, 3. Aufl., München/ Berlin 1947.
- Schönke, Adolf o. Schröder, Horst, m.fl., *Strafgesetzbuch Kommentar*, 20. Aufl., München 1980.
- Sherrin, C. H., Barlow, R. F. D., Wallington, R. A., *Williams' Law relating to Wills*, 6 upplagan, London 1987.
- Skandinavisk Vapenrulla*, Kristianstad 1963-.
- Spens, Erik, "Om örnars flykt m.m." i *Heraldisk Tidsskrift*, band 4, Köpenhamn 1975-79.
- Squibb, G. D., *Doctors' Commons. A History of the College of Advocates and Doctors of Law*, Oxford 1977.
- Squibb, G. D., *The High Court of Chivalry. A Study of the Civil Law in England*, Oxford 1959.
- Squibb, G. D., *The Law of Arms in England*, Rev. Ed., London 1967.
- Steninge Slots hemsida*, <http://www.steningeslott.com>.
- Stolt, Lars C., "Angående vapenrätten och dess plats i känneteckensrätten" i *Nordiskt immateriellt rättsskydd, N.I.R.*, 1995, Stockholm 1995.
- Stolt, Lars C., "Nya vapen" i *Heraldisk Tidsskrift*, band 8, Köpenhamn 1995-99.
- Strömholm, Stig, *Rätt, rättskällor och rättstillämpning*, 5 uppl., Smedjebacken 1996
- Svenska Akademiens ordbok över svenska språket*, Lund 1893-
- bd 20, uppslagsordet "pitschaft".
  - bd 31, uppslagsordet "stråle".
- Svenskt biografiskt lexikon*, Stockholm 1918-
- band 16, uppslagsordet "Follin, Elias" (av Hans Gillingstam).
  - band 29, uppslagsordet "Rasmus Ludvigsson" (av Hans Gillingstam).
- Sveriges Ridderskap och Adels kalender 1989*, Stockholm 1988.
- Sveriges Ridderskap och Adels kalender 2001*, Stockholm 2000.
- von Sydow, Johan, *Christian Fredrik von Sydows ättlingar. Biografiska uppgifter om frälseinspektoren Christian Fredrik von Sydows (1714-1773) avkomlingar i alla led intill våra dagar. Släktbeskrivningar*, Göteborg 1996.
- von Sydow, Knut, *Christian Fredrik von Sydow. En minnesteckning*, Stockholm 1946.
- Säcker, Franz Jürgen (red.), *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, Band 1, Allgemeiner Teil, 3. uppl., München 1993.
- Tengwall, Lars, *Twistemåls Lagfarenheten utur Sveriges Rikes Lag och Stadgar utdragen och författad*, Lund 1794.
- Trätteberg, se *Kulturhistoriskt lexikon...*
- Ugglå, Carl, *Afhandling om Swea Rikes urgamla Wapn de tre kronor med historiske och heraldiske anmärkningar*, Stockholm 1760.
- Ugglå, Carl, *Inledning til Heraldiken*, Stockholm 1746.
- von Ulmenstein, Christian Ulrich Freiherr, *Über Ursprung und Entstehung des Wappenwesens*, Forschungen zum Deutschen Recht, Band 1, Heft 2, Schriften der Akademie für Deutsches Recht, Gruppe Rechtsgeschichte, Weimar 1941.

- Vadholm, Tom S., "Norske Kommunevåpen i 100 år" i *Heraldisk Tidsskrift*, band 9, Köpenhamn 2000.
- Velde, François, "Bartolo's De Insigniis et Armis" på <http://www.heraldica.org>, 2 april 2000.
- Verwohlt, Ernst, "Kongelige danske herolder" i *Heraldisk Tidsskrift*, bd 3, Köpenhamn 1970-74.
- Verwohlt, Ernst, "Retsbeskyttelse af offentlige våbener og slægtsvåbener" i *Heraldisk tidsskrift*, band 7, Köpenhamn 1990-94.
- Verwohlt, Ernst, "Turneringer og ridderspil i Norden" i *Heraldisk Tidsskrift*, band 4, Köpenhamn 1975-79.
- Verwohlt, Ernst, "Valdemar Atterdags og Erik af Pommerns Herolder" i *Heraldisk Tidsskrift*, band 1, Köpenhamn 1960-64.
- Verwohlt, se även *Kulturhistoriskt lexikon...*
- Wagner, Sir Anthony Richard, *The Records and Collections of the College of Arms*, London 1952.
- von Warnstedt, Christopher, "Europas heraldiska provinser" i *Vapenbilden. Meddelande från Svenska heraldiska föreningen*, N:r 6, Grästorp 1979.
- von Warnstedt, Christopher, "Ofrälse sigill i Smålands Kavalleriregementes räkenskaper åren 1675-1809" i *Heraldisk Tidsskrift*, band 5:1, Köpenhamn 1980-83
- Wiktorsson, Per-Axel, "Svenska sköldebrev från medeltiden" i *Individ och historia. Studier tillägnade Hans Gilllingstam*, Stockholm 1989.
- Winberg, Christer, *Grenverket. Studier rörande jord, släktskapssystem och ståndsprivilegier*, Rättshistoriskt bibliotek, band 38, Stockholm 1985.
- Woodcock, Thomas och Robinson, John Martin, *The Oxford Guide to Heraldry*, Oxford 1988.
- Zweigert, Konrad, och Kötz, Hein, *An Introduction to Comparative Law*, 2 uppl., Oxford 1987.
- Österreichische Kulturdokumentation, Internationales Archiv für Kulturanalysen, <<http://thing.at/kulturdokumentation/kulturinfo/specials/stud.html>> 5.5.2001.